

SEMINAR ZA SLOVANSKO FILOLOGIJO
LJUBLJANA — UNIVERZA.

ČASOPIS

ZA

SLOVENSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST IN
ZGODOVINO.

V. LETNIK.
1.—4. SNOPIČ.

UREJAJO
FR. KIDRIČ, R. NAHTIGAL, FR. RAMOVŠ.

LJUBLJANA 1926.

TISKALA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.

VSEBINA V. LETNIKA.

	Stran
<i>Petar Skok</i> : Toponomastički prilozi	1
<i>Ivan Prijatelj</i> : Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848. — 1857.	15
<i>Miroslav Premrou</i> : Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8	68
<i>Fran Kidrič</i> : Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790.	108

Male vesti:

<i>Ivan Prijatelj</i> : Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem	121
<i>Fran Kidrič</i> : Tomaž Markawitsch, Joh. Ernst Philippi, Christian Ludwig Liscow ter ilirsko gledališče 1705—35, ozir. ljubljansko 1735	143
<i>Lj. Hauptmann</i> : † Dr. France Kos	153
<i>Dr. R. Kolarič</i> : † Prof. dr. Václav Vondrák	155
<i>Fran Ramovš</i> : Slavischer Grundriss	156
<i>Fran Kidrič</i> : Bohoričevi	157
<i>Fran Kidrič</i> : Bohorič v kranjskem dež. zboru	157
<i>Fran Kidrič</i> : Ob Prijateljevi petdesetletnici	158
<i>Dr. R. Kolarič</i> : Bibliografija znanstvenih spisov in ocen Iv. Prijatelja do konca leta 1925.	159
<i>Janko Šlebinger</i> : Bibliografija	164

Petar Skok:

Toponomastički prilozi.

1. Črnòmelj.

U poznatoj raspravi „Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen“ p. 11. govori Miklosich o promjenama, što ih doživljuju dočetni konsonanti *b*, *v*, *m* osobnih imena, kad se na njih nastavlja sufiks *-jъ*, koji služi u sva tri roda veoma često za izvođenje adjektivnih imena mjesta od osobnih imena. Navodeći samo češka i poljska imena mjesta, koja su ovako izvedena (č. *Bohuslav*, p. *Budzistav*, č. *Blažim*, p. *Chocim*), Miklosich ne veli ništa o južnoslovenskima, kao ni o tome, što je dao *-m + -jъ* na ovoj teritoriji.

Već sam pokazao u članku „Tri etimologije“,¹ da se iz naših imena mjesta vidi, kako su i kod nas morali u izobilju postojati hipokoristici na *-m* od *-mъrъ*, *-mirъ*. Od ovoga *-m* je nastao hipokoristički konglutinat *-man*. Historičkih potvrda nemamo za hipokoristike *Budim, *Velim, *Radom, od kojih potječu adjektivna imena mjesta ž. r *Budimlja*, *Radomlja* i *Velimlja*.

Na adjektive sr. r. izvedene s ovim sufiksom upozorio sam već u članku o imenu *Balša*.² Za tip sam uzeo *Gomirje*, koje se prije zvalo *Gojmerje*, gdje se vidi disimilatorno ispadanje u slijedu *j-j*.

Kao kod adjektivnih imena na *-skъ*, tako možemo očekivati razne rodove i kod ovako izvedenih imena. Kod Poljaka imademo n. pr. adjektiv m. r. *Przemysł*, dok kod nas taj isti adjektiv dolazi u sr. r. *Primišlje*³ u županiji modruško-riječkoj.⁴

Primjera za m. r. ovih adjektiva, koliko znam, nije kod nas još nitko zabilježio. Najkarakterističniji je primjer ove tvorbe *Črnòmel(j)*, u Bijeloj Krajini, koji se danas deklinuje ovako: prihajam iz *Črnòml(j)a*, nisam še videl *Črnòml(j)a*, pod *Črnòml(j)om* teče *Lahin(j)a*, grem v *Črnòmel(j)*, bil sem v *Črnòmli*, za *Črnòmlom* je *Vojna vas*⁵, *Črnòmli* ne damo nič. Ktetikon je od

¹ ČSJKZ, v. III., p. 43. sl.

² *Rad*, v. 222., p. 119.

³ Akcenat prema saopćenju g prof. Grubora, koji je rodom odanle.

⁴ Mažuranić, Prinosi za hrv. pravno-povj. rječnik, p. 1138.

⁵ *Vojna vas* potječe zacijelo od *Vojihnina vas od čestoga imena *Vojihna*, od kojega i *Vojnić* < *Vojihnići u Hrvatskoj i prezime *Vojnović*. Haploglogija *nina* > na sjeća na *zakonoša*.

ovoga imena mjesta *črnômâl(j)ski*, a etnikon *Črnômâl(ə)c*, pl. *Črnômâl(j)ci*, f. *Črnôm(ə)l(j)čanka* i *Črnômâl(j)čanka*.¹

Valvassor² je bio prvi, koji je zabilježio slovenske oblike pored njemačkih, koji dolaze i prije njega. Njegovi mi se slovenski oblici ne čine sasvim pouzdani. U sv. I., p. 212. daje n. pr. pored njemačkog *Tschernembl* slovenski *Ischernombel*. *b* bi mogao biti štamparska griješka upravo kao i I mjesto T. Na slijedećoj stranici 213. piše ovo mjesno ime u sr. r. *Tschernomle*. Nijesam nikako mogao doznati, da li se u kojem selu na hrvatskoj ili slovenskoj strani govori ovako. U vol. III., p. 602. piše ga *Zhernamèl* s akcentom na *e* i sa *a* mjesto *o*. Ni za ovaj oblik nijesam mogao doznati da se igdje govori. Mislim, da je Valvassor dao ovaj akcenat možda radi toga, što je pomišljao ili na *mêl* ili *mêlj* „skala“ ili na *mêla* „brašno“. Radi ove posljednje riječi promijenio je možda i *Črno-* u *Zherna*. U Metlici i cijelom onom kraju dovodi se naime *Črnômâl* u vezu sa crnom „meljom“, jer je u blizini bio mlin, koji je crno brašno mlio. A kako ovo mjesto stoji na pjeskovitoj i kamenitoj uzvisini poluotoka, koji čine Doblíčanka i Lahinja, mogao je pomišljati i na *mêlj* = skala i po njoj akcentuirati ime grada. Svakako držim, da se iz Valvassoreva akcenta ne smiju stvarati nikakovi zaključci. Niti se smije njegov akcenat uporediti sa čakavskim *Batomâlj*, gen. *Batomljâ*, o kome će biti niže govora.³ Na bakropisu se Valvassorevu piše ispravniije *Csernomely*.

Interesantno je, da Valvassor v. III., p. 602. pozna i substantivirani adjektiv od ovoga imena mjesta: *Zhermomalschiza* za potok, koji teče pokraj ovoga mjesta. Prvo *m* je očita štamparska griješka. Ne znam tačno, koji od današnjih potoka misli, da li Lahinju ili Doblíčanku. Nijesam mogao doznati, da li i danas postoji ovaj naziv. Ali kako se Doblíčanka izliva u Lahinju, veoma je vjerovatno, da pod *Tschernomalschiza* (izgovori *Črnômâljščica*?) v. I., p. 236. misli Lahinju,⁴ jer kaže „laufft Tschernombel vorebey und hernach in die Culp“.

Osim toga imade Valvassor oznaku i za kraj, jer prevodi u sv. I., p. 220. „Der Tschernembler-Boden“ sa „Per Zernomlo“ = pri Črnômlju.

Kao *Črnômâlj* imade u Bijeloj Krajini kod Metlike drugo mjesno ime, koje je izvedeno s istim sufiksom i od jednako stvorenog hipokoristika, samo što je u ž. r. To je *Dragômjlja Vas*, njem. prevedeno sa *Dragomelsdorf*. Ovako ovo ime izgo-

¹ Ove sam podatke dobio od g. dir. dra Janka Lokara.

² Citiram po izdanju Krajeca u Novom mestu.

³ Akcenat sam zabilježio na svojem toponomastičkom putovanju po Bašćanskoj Drazi.

⁴ Nejasnoća biva tijekom veća, što je u sv. I., str. 305. na karti naznačena *Lahina* kao pritek potoka *Cruppa* (kod ovog potoka ima i mjesto *Cruppa*), a ovaj istom utječe u Kupu. Može biti i to, da su se oba ova potoka u njegovo vrijeme zvala *Črnômâljščica*.

vara danas narod onoga kraja i ovako ga piše i „Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis“, Wien 1892., koji se osniva na popisu od g. 1890. Čini se ipak, da u narodu postoji i naziv bez apelativa *vas*, jer „Orts-Repertorium des Herzogthums Krain“, Ljubljana 1874. (prema popisu od g. 1869.), p. 98. piše *Dragumlja* — *Dragemelsdorf*. Nijesam mogao doznati, da li i danas govori narod onoga kraja ovako.

U m. r. dolazi ovo posljednje adjektivno ime u sudskom okrugu Kamnik *Dragomelj*,¹ ovako napisano prema „Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis-u“ od g. 1892. Kao njemački mu se naziv daje u ovom popisu *Dragomel*. „Imenik krajev“ od g. 1874. piše ovo isto selo *Dragomen* u slov. obliku, a u njem. *Dragomel*.² Interesantne su Valvassorove grafije i njemačkoga i slovenskoga oblika u sv. III., p. 120. *Dragembl*, dakle upravo kao i *Tschernembl*, slov. *Dérgomén* ili *Dragomén*, a na bakropisu opet *Drogembl*. U sv. I., p. 117. također: „*Dragembl*, welches sonst auch *Dergomen* heisst“. Miklosich u gore spomenutoj svojoj radnji (p. 271., br. 118.), čini se, pozna također ovo mjesno ime sa *n* mjesto *l* na kraju i upoređuje *Dragomen* sa srpskim *Crnomen*, o kojemu će biti malo niže govora. Njemački oblik svakako dokazuje, da je i ovaj adjektiv izveden sa istim sufiksom od hipokoristika *Dragom od *Dragomir* kao i *Črnômälj* i kako me g. dr. Mal obavješćuje, danas se također govori *Drgôm(ə)l* sa jako oslabljenim nenaglašenim *a*, koji se jedva čuje, tako da bi se moglo pisati i *Drgômł*, kako je već i Valvassor čuo pišući *Dergomen*. Pored singulara m. g. *Dragoməl* ili *Dragomən* mora ili morao je postojati još i sg. n. g. *Dragomlje. To zaključujem odatle, što danas narod oko Kamnika, kako mi javlja g. dr. R. Karba, liječnik u Kamniku, govori u pluralu *Dragômlje* (*prihajam iz Dragômelj, bil sem v Dragômľjah, za Dragômľjami*). I ovdje je prvotni adjektiv n. g. kao i u *Trbovlje* prešao u plural.

O osobnom imenu *Crnomir*, od kojega potječe hipokoristik adjektiva *Črnômälj*, dovoljno smo obavješteni u Akademijском Rječniku, v. I., p. 846. Hipokoristik njegov dolazi i u drugim

¹ Ne znam, ide li ovamo i ime velike šume *Drgómäl* (ovako akcentuiraju jedan Delničanin) između Delnica i Čabra u Gorskom kotaru (Hrvatska). M. Malnar u turističkom članku, Hrvatski Planinar, sv. XX., p. 78.—80., razlikuje tri vrha: *Veliki* (1153 m n. m.), *Mali* i *Stari* (1051 m n. m.) *Drgomälj* i deklinuje *Drgomlja*, *Drgomľjem*, adj. *drgomaljski*; piše i *Drgomelj*, ako to nije štamparska griješka. Drugi me jedan turista uvjerava, da štokavci akcentuiraju *Dřgomäl*, gen. *Drgomälja*. Kako adjektivna imena mjesta izvedena od osobnih imena označuju naselja ili zemljišta, koja se kultiviraju ili su se nekada kultivirala, zbunjuje me, što se ovdje označuju ovakovom izvedenicom i veliki visovi. Pored toga moralo bi se verificirati u onamošnjem dialektu, da li nenaglašeno *a* može biti tako oslabljeno, te od *ra* nastane sonantno *r*.

² G. dr. Mal saopćuje mi, da je odatle adjektiv *dragômelski*, a ethnonim *Dragômľčan*. Da li i danas govori narod *Dragômən*, nijesam mogao doznati. Glede *mł* > *mň* upor. Ramovš § 40., p. 68.

slovenskim krajevima. Miklosich *o. c.* p. 71., br. 358 pozna *Črnomice* u Češkoj (up. *Litomeřice* od *Ljutomir*). Na rijeci Marici blizu Drinopolja nalazi se *Čerbnomen*, koji se tako piše u srpskim ljetopisima, v. Ak. Rj. I., p. 846., dok ga Bizantinci pišu *Τζεβνομίδωρ*.¹ Grčka grafija *ia* dokazuje, da je taj adjektiv izveden s pomoću sufiksa *-énz*. Sufiks *-énz* dolazi baš kod bugarskih imena mjesta izvedenih od osobnih imena: n. pr. *Smilen grad* na Strumici² od imena *Smil*, koje dolazi kao ime vlahu u srpskim krisovuljama, a Miklosich ga i inače potvrđuje u slov. imenima mjesta, p. 59., br. 281. Danas se zove ovo mjesto *Čirmen*. Ne znam, tko je stvorio haplogogiju *-nome- > me*, da li Bugari ili Turci. Bez ikakvih sam obavještenja o tamošnjem bugarskom izgovoru.

Inače potpuno osobno ime *Crnomir* dolazi u imenu sela kraj Zagreba *Črnomèrec*. Po potvrdama, što ih je zabilježio Mažuranić u svome Pravno-povjesnom rječniku, p. 176. i po onima, što ih čitamo u drugim dokumentima, zaključujem, da *Črnomèrec* ne ide u vrstu supstantiviranih adjektiva (**Črnomèr + je + ec*), kao što su *Petrovac* = ecclesia sancti Petri, *Miholjac* = ecclesia sancti Michaelis, i t. d., nego da je *Črnomèrec* jednostavni deminutiv od *Črnomer*, pa prema tome označuje familijско naselje, kojemu je pradjed bio Črnomer. Kao takovo bilo je valjda nekada plurale tantum i u toku vremena postalo je singular. Ide dakle u vrstu mjesnih imena *Krašić*, od starijega *Krašici*.³

Njemački se oblik osniva posvema na slovenskome. Prelaz *o > e* objašnjuje se dočetnim palatalom. Udara u oči jedino to, što ne nailazimo ni na jednu grafiju sa *ö*, koja bi odgovarala onome *ö*, što ga nalazimo u *Pölschach* < loc. pl. **Poļičah* ili *Kötsch* < *Hoče* (o ovome vidi niže). Umetnuti prelazni glas *b* između *m* i *l* je sekundaran i fakultativan, kako dokazuju druga njemačka prekrajanja slovenskih imena.

Interesantno je opaziti, da Bjelokranjci okolice Črnomlja poznaju i adjektiv *črnomâlást* (n. pr. *crnomaljasti lasje*), koji odgovara štokavskome *crnòmañast*. Značenje se obih riječi pokriva: „brunet“. Ispitivanje adjektiva *Črnomæl* stavlja nam u dužnost, da ogledamo izbliže odnošaj ovoga adjektiva. Daničić je u Ak. Rj. I., p. 846. bio mišljenja, da ovaj štokavski adjektiv stoji u vezi sa *-man*, koji kao hipokoristički sufiks dolazi kod osobnih imena (n. pr. *Budman* za *Budimir*, *Rudman*, katoličko prezime u Žumberku, za *Rudimir*, *Radman* za *Radimir* i t. d.), o čemu je već bilo govora u ovome časopisu. Izgledalo bi prema tome, da je *crnomanjast* adjektivna izvedenica od **crno-*

¹ Upor. Jireček, *Geschichte der Serben*, p. 437. Glede grčke grafije *ia* za *ě* upor. moj članak u Beličevu Zborniku, p. 122., bilj. 5.

² Upor. *Сбор. Муш.*, v. III., p. 75.—77. u pripovijeci.

³ Upor. *Jugosl. Filolog*, v. III., p. 75.

man, koji bi se odnosio prema *Crnomir* kao *Vuk(o)man* prema *Vukomir* = *Walcomerius*¹. *Crnoman* bi označivalo čovjeka crne puti i išlo bi u vrstu tvorevina, kao što su *racman*, *purman* i t. d. Ova mi kombinacija izgleda ipak nevjerovatna. Sa gledišta tvorbe riječi ona je čak nedopustiva. Mi nemamo primjera za izvedenice na *-ast*, *-jast* od imenica, nego kao lat. *-aster* što služi u latinskom i u romanskim jezicima za izvođenje novih adjektiva od drugih adjektiva, koji znače boju, tako se isto i slav. *-ast* nastavlja na adjektive, što označuju boju. Ovim se adjektivima označuje sličnost u boji.

Upoređujući druge izvedenice od *crn* + (*f*)*ast* u stanju smo, da anališemo konglutinaciju sufiksa *-manjast* odnosno *-maljast*. U Žumberku kažu katolici za štokavsko *crnomanjast*: *črnovkăst*, što odgovara Pleteršnikovu *črnâvkast*. Ovdje je konglutinacija sufiksa jasna: *ov* odnosno *-av* (cf. *krvav*) + *kast* (od *zelenkast*, *crvenkast* i t. d.). Da ne bude previše konsonanata, raširen je *črnkast*, koje također dolazi (v. Ak. Rj.), u *črnovkăst* odnosno *črnâvkast*. Raširenje sa *-ov-* imamo da uzmemo i u konglutinaciji *-omaňast*, koju analiziram ovako: *-ov* + *ɐn* + *jast*. *ɐn* u konglutinacijama sufiksa dolazi baš kod adjektiva od imena bojâ često: n. pr. u *Crmnica* < *črvɐnica* (= crvena zemlja, upor. adj. u *more črmnoe*, Mažuranić, o. c. p. 176.), slov. *črmjèn* (Pleteršnik v. I., p. 112., Ramovš p. 90.) za „crven“ < *črv* + *ɐn* + *jɛ* + *enɐ*. Prema ovome posljednjem adjektivu izgleda mi da je stvoren i *črmjèn* „crnomanjast“ kod Sv. Jurja na Ščavnici (ljutomerski srez), kako me obavještava dr. Ilešić. Ovaj posljednji adjektiv raščlanjujem u *črn* + *ɐn* + *jɛ* + *enɐ* i pretpostavljam disimilaciju *n — n > m — n*. Upor. još i *črmnjet* pored *črnjet* (kod Pleteršnika I., p. 112.²) „crven“ sa *mn > n* (Ramovš § 57., p. 96.). Za konglutinacije sa *-jɛ* spominjem u Žumberku *črvljiv* (katolici) za štokavsko *črviv*, *črljèn* (katolici) za *crven*. U vezi *-ovɐňast* prešao je *vɐň* u *m(a)ň* kao u *ždrmnji* za *žrvaň* ili u imenu rijeke *Zрманja*, koje izvodim od iste osnove, upor. *Nast. Vj.*, v. XXIII., p. 445. U bjelokranjskom je obliku prešao *mɐň* u *mɐl* (upor. kod Ramovša § 58., p. 98. *žrmňa > *žřmļa*), kao što smo, obratno, vidjeli gore *Dragomal* > *Dragomán*.³

Na srpsko-hrvatskoj strani mogao sam dosada konstatovati drugi jedan adjektiv muškoga roda, koji odgovara Črnomlju, samo u imenu sela *Batomâlj*, gen. *Batomljâ* u Bašćanskoj Drazi

¹ Up. Stephanus fil. *Wlkomer* de generatione *Wlkota*, nobilis iobagio de campo Zagradiensi, a. 1375, Smičiklas, *Codex*, v. XIV., p. 505. Ostale potvrde za ovo ime v. u *Nast. Vjesniku*, v. XXIII., p. 651.

² Ovi oblici mogu biti i metateze od *črljèn* odnosno *črljèn* ibid. Upor. i tumačenje Ramovša § 201. u vezi sa p. 96. Potrebno bi bilo znati, kako su ovi različiti oblici geografski raspoređeni, da se vidi, koji je faktor kada i gdje bio u akciji, disimilacija ili metateza, kod ovih konsonantskih skupina. Upozorujem ovom prilikom na semantičku paralelu francusku: *vermeil* „crven“ od *vermiculus* REW 9230.

³ Glede prelaza grupe *mł* > *mň* upor. Ramovš § 40., p. 68.

na otoku Krku. Historijskih potvrda za ovo ime mjesta nemam.¹ Isto tako ih nema ni za osobno ime *Batomir*, nego samo za prvi njegov elemenat, koji je potvrđen u hipokoristiku *Bata* već od 13. stoljeća, Ak. Rj. I., p. 206. Odatle izvedeni adjektiv *Batin* nalazi se u imenu zemlje *Batina Ves* a. 1042., Rački, Documenta, p. 46., upor. *Batin*, selo u Hercegovini i *Batova*, *Batovac* u Srbiji, Ak. Rj., v. I, p. 208 sl.

Prema tome dolazi kod nas adjektiv muškoga roda od hipokoristika na *-m* od *-mir* samo u obliku *-mōl*. Izgledalo bi ipak, gledajući na dosta brojna mjesna imena *Budim* (dosada se zna za dva takova mjesta u Hrvatskoj, i to za jedno u srezu jastrebarskom, a za drugo u srezu varaždinskom), koje bi se kao adjektiv m. r. moglo dovesti u vezu sa adjektivom ž. i sr. r. *Būdimļa* (na Limu i u Bosni u sarajevskom srezu), danas u srednjem rodu *Būdmļe* (Ak. Rj., v. I., p. 710.), da je *-m + -jō*, kao i kod Čeha i Poljaka, dalo i u nas iznajprije palatalno *m*, koje je u toku vremena izgubilo palatalizaciju kao i *ř*. Izvođenja g. dra Jánosa Melicha² o madž. *Buda* = *Budin* u sl. jez. i t. d., uvjeriše me, da je ovaj *-m* u *Budim* sekundaran i da je prvotno *Budin*, adjektiv od hipokoristika *Bude* : *Budimir*.³ Dočetno *m* je nastalo istom kasnije kao produktat disimilacije dentala *d — n > d — m*. Ja sam za ovu disimilaciju već imao prilike da navedem primjere.⁴ Za sada je dosta, da samo uputim na *Drin* = *Drim*. Za *Budim* = madžarski *Buda* je lako dokazati, da je to sekundarni oblik. Prvo i prvo, svi ostali slovenski nazivi za današnji madžarski *Budim* svršuju se na *-n*. *Budin* mjesto *Budim* poznaju pored toga srpsko-hrvatski leksikografi Bjelostjenac, Voltigija i Daničić, up. Ak. Rj., v. I., p. 710. Osim toga poznaje Krnarutić i dalju izvedenicu odatle: *Budiń grad* = madžarski *Budavár* (Ak. Rj., v. I., p. 710.). Pored disimilacije *d — n > d — m* mogao je kod ovoga imena djelovati i početni konsonant od *Pešta* (ispor. *jedamput* današnje zagrebačke ortografije). Pored spomenutih srpsko-hrvatskih imenâ *Budim* postoji za druga mjesta i korektniji naziv *Budin*, i to jedan u Hrv. Primorju kod Bakra, potvrđen od 15. i 16. stoljeća, a drugi u požeškoj županiji. Ovaj je adjektiv supstantiviran nadalje sa

¹ Spominjem samo, da glasovita benediktinska opatija sv. Lucije u Bašćanskoj Drazi ima u poreznoj općini Batomalj još i danas posjeda. Kraj je morao dakle biti kultivisan još za narodne dinastije. Zemljište sv. Lucije zove se *Opāća Grāja*.

² „Über eine Gruppe von ungarischen Ortsnamen“, AfslPh, v. XXXIX., p. 217. sl.

³ U pogledu madž. *Buda* — slav. *Budin* g. dr. Melich tvrdi (u pismu), da se radi o čisto madžarskom osobnom imenu na *-a*. Upozorujem ipak, zaradi mogućnosti slav. hipokoristika i u ovom imenu, na staromadžarsko familjsko ime *Budamery*, koje posve odgovara našem *Budimir* (Ak. Rj.). *Buda* je doduše histor. lice iz dobe sv. Stjepana († 1038.) i grad je *Budim* po njemu prozvan.

⁴ Biblioteca dell'Archivum romanicum. Ser. II. Vol. 3., p. 133.

-*jak* u *Budiňak*, gen. *Budiňaka* (ime brežuljka sa crkvicom unijatskom i katoličkom u žumberačkoj općini Kalje), za tim u *Budinščina* i *Budinščak* u Hrv. Zagorju (Ak. Rj., v. I., p. 710.). *Budim* nije dakle nikakov m. r. za adjektiv *Budimlja* i *Budimlje*, nego sadrži drugi sufiks: *-in̄*.

Isto tako ne bi valjalo ovamo računati ni mjesno ime *Bužim*, koje dolazi tri puta, i to jedamput u bihačkoj županiji, drugi put u Lici kod Gospića, a treći put u Hrv. Primorju (v. Ak. Rj., v. I., p. 751.). Prva dva su se prema dokumentima iz 16. i 17. stoljeća prije zvala *Bužin* (upor. Ak. Rj., v. I., p. 751.). Sjem toga lički se *Bužin* zvao u dokumentima iz 16. do 17. stoljeća još i *Bužani*,¹ ili u lokativu plurala *v Bužah*, dok odatle izvedeni adjektiv pokazuje ispadanje sufiksa *-janin̄*: *buški* (Ak. Rj., v. I., p. 748.). I ovo će ime biti adjektivna izvedenica na *-in̄*. Izgleda mi, kao da stoji u vezi sa ženskim imenom *Buga*, koje se spominje u pripovijeci o dolasku Hrvata. Da su postojala i muška imena od iste osnove, za to imamo toponomastičkih dokaza u supstantiviranim adjektivima, kao što su *Bugojno* u Bosni, *Bugojevo selo*, *Bugojevina*, oboje u Hercegovini, od **Bugoje*; odatle i *Bugojčić*, selo u travničkoj županiji; za tim prezime *Bugov* iz 14. stoljeća, odakle je valjda *Bugovina* u Hercegovini. V. Ak. Rj., v. I., p. 716. Miklosich ne pozna u svojim listama ovoga imena.

Ime *Bužani* = *Bužin* od velike je važnosti za naše toponomastičke studije. Ono nam kaže, da su kod posjedovnih imena, što označuju naselja, mogući različiti nastavci. Najstarije ime *Bužani* označivalo je bez sumnje naselje kmetova ili podanika neke plemenitašice *Buge*, upravo onako, kako *Petrićani* ili *Petrićane* označuje kmetovsko naselje zadarske patricijske porodice *Petrica*, koje se često puta spominje u dokumentima iz 13. stoljeća. Ako ovako shvatimo ime *Bužani*, onda nije ništa naravnije, nego da je ono moglo glasiti i u posjedovnom adjektivu na *-in̄*. I *Bužim* valja dakle izbaciti iz tvorevina na *-m + j̄* i smatrati *m* mjesto *n* rezultatom disimilacije dentala.

Adjektivna mjesna imena na *-j̄* veoma su česta u svim slovenskim zemljama. U stanju sam ovom prilikom spomenuti i jedan primjer, kako se ovakva imena, kad se seobom mijenja pučanstvo, mogu krivo shvatiti. Novi ga došljaci preobrnju služeci se pučkom etimologijom, koja baš kod imena mjesta igra veliku ulogu, kako smo vidjeli gore kod imena Črnomlja. Svi Žumberčani, i unijati i katolici, znaju danas samo za *Stôjdragu*. Ovako se i službeno zove ovo posljednje unijatsko selo u općini Kalje. Narod ga dovodi u vezu sa nekom dragom, koja je tu stajala. Slovenci onoga kraja zovu ga *Stojdraž*, a tako se piše i u dokumentima.² Očito je *Stojdraž*³ adjektiv m. r. izveden

¹ Upor. Mažuranić, o. c. p. 430.

² *Stodras*, Schumi, Archiv II., p. 192. sl.

³ Upor. sa č. *Sobědraž*, polj. *Sobieradz*; Miklosich o. c. p. 60., br. 288.

s pomoću sufiksa *-jč* od osobnog imena *Stojdrag, koje nam doduše nije potvrđeno u ovakovoj kompoziciji; ali se oba njegova elementa nalaze u drugim kompozicijama: *Stojislav*, *Stojan*, *Stojgoj* i t. d., *Predrag*, *Dragomir* i t. d. Ovakov adjektiv u ž. r. od imena na *-drag* biće po svoj prilici i *Samodreža crkva* u kosovskom ciklusu naših narodnih pjesama, t. j. *Samodragova crkva*. Promjenu *Stojdraž* u *Stojdraga* izvršilo je zacijelo već 16. stoljeća novo nadašlo pučanstvo, kojemu je *Stojdraž* bilo nerazumljivo.

Kako novonadašlo pučanstvo prekraja mjesna imena starosjedilaca, pokazao sam u Beličevu Zborniku, p. 119., na primjeru *Baňa Vas* kod Zadra, koja se danas zove *Banjevac*. U Hrvatskoj, izgleda, naći će se i više ovakovih primjera. Današnji *Sjèničak* kod Karlovca zove se u dokumentima samo *Steničjak* ili *Steničnjak*, očiti supstantivirani adjektiv od *stènica*, deminutiv od *stèna* = *pećina*. Novome je pučanstvu po svoj prilici izgledalo priličnije, da prekroji staro ime, koje ga je u obliku *Stjeničjak* potsjećalo možda na *stjenice*, zamijenivši *stjenicu* sa *sjenicom*.

2. Mìlje (slov. Mìle).¹

Poznato je, da se je u Trstu i Miljama kod Trsta sačuvao furlanski dialekt, koji je danas preplavljen mletačkim. U tekstu, što ga g. Carlo Battisti publicira u svojoj dialektološkoj hrestomatiji² kao ogled govora ovoga mjesta, vide se jasno tragovi furlanizama: *i segli* za tal. *secchio*, *el špèglo* za tal. *specchio*. Od ovih furlanskih oblika potječu srpsko-hrvatski *sigal* i *sičan* u Dalmaciji (Bukovica), a kod katolika u Žumberku *špègal*. I današnje talijansko ime *Muggia* zove se u ovom dialektu još *Mugla*³ (*li čaši de mugla* = *le case di Muggia*, upor. C. Battisti, *Testi dialettali italiani*, v. I., p. 22.).

Ime je ovoga mjesta veoma interesantno sa romanističkoga gledišta. Pri upoređenju pitamo se naime, kako se odnose ova tri oblika među sobom: današnji mletački službeni naziv *Muggia* prema furlanskome *Mugla*, a kako opet prema obima slovenski *Milje*, koji je plurale tantum. Slovenski naziv piše „Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis“ od g. 1892., p. 165. u singularu *Mila*, dok „Special-Orts-Repertorium vom Küstenlande“ od g. 1885. ispravno u pluralu *Milje*. Nijesam mogao provjeriti, da li kod Slovenaca oko Milja i u tršćanskoj okolini postoji i singular *Mila*.

Što se tiče mletačkoga oblika *Muggia*, valja odmah istaknuti, da njegov *ğ* pretpostavlja *l*, za koje kod naših Talijana dolazi i *j*. Ovo *ğ* je jedna od običnih odlika mletačkoga narječja.

¹ Akcenat po izgovoru g. Katalinić-Jeretova, Istranina: *va Mìlah*.

² *Testi dialettali*. Beihefte zur Zeitschrift f r. Ph., br. 59., p. 22.

³ Ovako se piše i u dokumentima kod Kosa, *Gradivo za zgodovino*, v. II., p. 293., a. 933., p. 288., a. 931., v. III., p. 356., a. 1082., v. IV., p. 592., a. 1117., i t. d.

Izgledalo bi dakle, da se mletački oblik potpuno slaže sa slovenskim, koji pokazuje također *l*. Prema slovenskom i mletačkom obliku morali bi zaključiti, da je pored konsonantske grupe *gl* (neka se ne izgovara kao toskanska grafija *gl* u *figlio*) kod Romana onoga kraja morala postojati i zamjena iste grupe sa *l*, koja bi odgovarala dubleti *vegljo* i *vecchio* u toskanskom govoru.

Ja se ipak ne mogu odlučiti za ovu supoziciju i to naročito zbog toga ne, što isti dualizam fonetski nalazimo i u romanskom imenu otoka Krka: veljotski *Vikla* — adjektiv *veklesun* odnosno *veglesun*, a toskanski *Veglia* odnosno mletački *Vegia* ili u mletačkom narječju našeg primorja *Veja*. Problemom imena ovoga otoka bavio sam se u Glasniku zem. muz., v. XXIX, p. 122. sl. i u „Miscellanea linguistica dedicata a Hugo Schuchardt“ (Biblioteca dell' „Archivum romanicum“ Ser. II., v. 3.), p. 130. Budući da moje tumačenje od *Vikla* — *Veglia*, kako mislim, vrijedi i za *Mugla* — *Muggia*, opetujem ga ukratko ovdje još jednom. Veljotskome obliku *Vikla* odgovara furlansko *Vegla*,¹ koje dolazi nebrojeno puta u dokumentima počevši od 11. stoljeća. Furlanska konsonantska grupa *gl* odgovara u Miljama i u Trstu vulgarno-latinskoj *kl*, koja se nepromijenjeno sačuvala u veljotskom (staro-dalmatinskom) govoru. Ovu furlansku grupu *gl* čitali su Mlečani i Toskanci prema svojoj ortografiji kao *l* i tako je nastala grafija *Veglia*. Isto tako tumačim i mletačko ime Miljâ. Razlika je jedino ta, što mi dosada još nije pošlo za rukom otkriti toskansko *Muglia. Ovaj je toskanski oblik bio venecianiziran u *Muggia*. Prema tome je prvotni oblik furlanski, budući da je mletačko narječje ovamo kasnije došlo.

Ako je ovo rezoniranje ispravno, onda se u čudu pitamo, zašto se slovenski oblik, koji je zacijelo stariji od mletačkoga iz razloga, koje ću niže navesti, ne slaže sa furlanskim, nego baš sa mlađim mletačkim? Za furlansko *Mugla* očekivali bi *Migla ili *Migla, upor. gore spomenuti *sigañ*, *sigal* ili *sigal*, koje dolazi od furl. *segle* (cf. REW 7962), a nikako *Miļa*. Kako za slov. oblik nema starih potvrda iz dokumenata, ne može se znati, nijesu li ovi suponirani oblici uistinu i postojali. Iz da-

¹ Izgleda, da je postojao i furlanski oblik *Vela*, jer Conrad Gesner piše u *Mithridates-u*: „insula . . . quam *Velam* aut *Veglam* vocant.“ Citiram prema Bartoliju, *Das Dalmatische*, v. I., p. 202. Upor. u Trstu i Miljama: *auregla* < *auricula*, *vieglo* < *vetulu*, dok drugdje *voręla*, *vięla*, Gartner, *Handbuch der rätorum. Sprache*, p. 173, Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, v. I., § 490. — Furlanizam *gl* za *kl* u gradu Krku dolazi odatle, što je krčka biskupija u najranije doba još prije dolaska Hrvata potpadala pod patrijarhat u Ogleju (Aquilaia) A. 585. obvezuje se krčki biskup zajedno sa onim u Osoru i *Pićnu* (*Pétena* > tal. *Pedena* > hrv. *Pićan*) na poslušnost oglejskom patrijarhu, upor. *Status pers. et loc. dioecesis veglensis pro a. 1910.*, p. 3 sl. Oglej leži na furlanskoj teritoriji. *Vegla* je, prema tome, zacijelo romanski oblik, koji su oglejski patrijarhe službeno upotrebljavali i taj se oblik sačuvala i u kasnijoj službenoj latinskoj upotrebi, dok je *Vikla* oblik romanskog puka u Krku, koji nije nikada došao do službene važnosti.

našnjeg govora onoga kraja nijesam nažalost mogao dobiti podataka. Ali me današnji slovenski oblik sjeća identične pojave kod imena zadarskog otoka *Ugljana*, koji, kako sam pokazao u *Nast. Vj.*, v. XXIV., p. 659. sl., potječe od *Gelanum*. Talijani pišu srpsko-hrvatski razvitak sa *Ugliano* i, naravno, izgovaraju našu konsonantsku grupu *gl* kao *l*. Događa se, da i okolišni Hrvati, povodeći se za talijanskim izgovorom, govore *Ulan*. Ja sam sâm u *Nast. Vj.*, v. XXII., p. 444. držao ovaj posljednji oblik ispravnim. Mislim, da se ovakva pojava mogla dogoditi i kod slovenskoga *Milje*. Onaj suponirani toskanski oblik *Muglia* uplvisao je na slovenski *Migla, te Slovenci napustiše prvotni svoj oblik, zamijenivši konsonantsku grupu *gl* sa *l*. Kako su baš konsonanti u imenima mjesta izvrženi stranom uplivu, pokazujem niže u članku *Kočevje*. Slaganje slovenskoga i mletačkoga oblika znači dakle samo to, da i slovenski oblik pretpostavlja egzistenciju toskanskoga oblika *Muglia, koji je, kako smo vidjeli, nastao odatle, što se je furlanska konsonantska grupa *gl* čitala prema općoj talijanskoj ortografiji.

Slovenski je oblik veoma važan za kvantitetu vokala u romanskim oblicima. On nam kaže, da je *u* u furlanskom i mletačkom obliku nastalo od lat *ū*. To isto kažu i ovi romanski oblici, jer bi inače u obima moralo biti *o*, koje ipak dolazi u tirolskom *mokli*. Ovo isto *i* dolazi i u današnjem tal. nazivu za *Oštri rat* kod Zadra: *Punta mica*, koje se u 13. stoljeću zvalo i *Muchla bona*, čemu kod Splita odgovara *Mucla longa*. O ovome romanskom toponomastičkom apelativu, koji znači „ugao, hrpa, rt“, govorio sam u *Glasniku zem. muzeja*, v. XXIX., p. 123. i 136. (bilj. 62.) i nemam onome ništa da dodam, cfr. o njemu REW 5797.

Kod slovenskoga oblika udaraju u oči još dvije stvari. Prvo i prvo, pitamo se, zašto je slovenski oblik plurale tantum, a romanski nije, i zatim, zašto nemamo i ovdje muškoga roda? Izgleda mi, da će se i ovaj plural morati tumačiti na isti način, kao i plurali dalmatinskih imena romanskoga porijekla: *Balančane*, *Pijati*, *Poljudi*,¹ *Bijaći*² i t. d., koji danas nijesu imena naselja, nego označuju zemljišne čestice, kojih je mnogo, pa je ideja njihova pluraliteta prenešena i na samo ime. Ali kako naziv *Milje* danas označuje naselje, a ne zemljišne čestice, moramo uzeti, da u vrijeme doseljenja Slavena u one krajeve, dakle za 7. stoljeće, *Mugla* nije postojala kao veće naselje, nego kao ime položaja (Flurname). Ovo bi se rezoniranje moralo dakako potvrditi historijskim činjenicama, kojih u ovaj momenat nijesam u stanju navesti.

Moram ipak napomenuti, da sve ovo moje zaključivanje iz plurala *Milje* ostaje nesigurno, jer je moguće još jedno

¹ *Nast. Vj.*, v. XXIII., p. 339. sl.

² *Strena Buliciana*, p. 292.

tumačenje ovoga plurala. *Mugla* > *Milje* moglo je naime nastati i ovako. Kao što vidimo *Ad musculum* > *Omišalj*, gen. *Omišlja*, *Ad portulam* > *Oprtalj*, romansko *l* zamijenjeno je sa *ḷ*. Ta je zamjena neobična, jer romansko *l* ostaje redovito kao *l*: *areola* > *jarula*, furl. *segle* > *sigal*, *sidlo*, *siglo*, *Ducculum* > *Diklo* i t. d. *ḷ* ne može da bude fonetska zamjena romanskog *l*, nego je nastao od *l* + adjektivni nastavak *-j̣*, koji češće opažamo i kod predslavenskih imena: *Scupi* > *Skoplje*, *Bibanum* > *Bibinje* (upor. Nast. Vj. XXIX., p. 326.), *Muč* (Barićev Архив, I., p. 20.), *Bihać* (Strena Buliciana, p. 291.), *Niš* < *Naissus*, *Onogošt* < *Anagastum*. Od furl. *Mugla* je mogao dakle prema *Skoplje*, *Bibinje* (upor. i *Štiplje* pored *Štip* u Makedoniji) nastati singular adjektivna n. g. *Migļe, koji je kao i *Trbovlje*, *Dragomlje* prešao u plural. Minuciozno opažanje narodnoga govora Slovenaca u onom kraju možda će nam pružiti mogućnost, da se odlučimo za koje od ovih tumačenja. Danas ja nažalost te mogućnosti nemam.

Ipak držim, da se ovo rezoniranje dade potkrijepiti i drugim lingvističkim razlogom. Kod predslavenskih imena naselja ž. r.: *Roma*, *Senia*, *Siscia*, *Bononia* i t. d. opažamo općenito, da prelaze kod Slavena u nazive m. r. Ovu sam pojavu tumačio u ČMFL., v. VII., p. 166. odatle, što su ovim našim muškim rodovima temelj latinski lokativi na *-ae*: *Romae*, *Seniae*, *Sisciae*, *Bononiae*, koji su bili slavizirani u *Rimъ*, *Señъ*, *Sisъkъ*; glede dočetnoga *-ae* > *ъ*, *ь* upor. mletačko *prevede* > *prvad*, *calenze* > *kalež*, *doge* > *duž*, *dužd*. Ovi su slavizirani lokativi nužno morali slijediti rod riječi *grad*, jer su se svršavali na konsonanat. Od ovoga pravila čini iznimku *Mugla*, koje je u slovenskim ustima ž. r. Odatle zaključujem, da u doba dolaska Slovena u ove krajeve *Mugla* još nije bila grad, nego oznaka položaja morskoga rta (oštraca), koja je slijedila rod riječi „zemlja“ i da se nije upotrebljavala u lokativu.

Da steknemo izvjesnost u ovim pitanjima, morali bi imati podatke iz dokumenata o starosti slov. plurala *Milje*, jer bi mogao biti i taj slučaj, da je oblik *Mila* mlađi i da je dobio dočetno *-a* prema *Mugla* — *Muggia*. Upor. za uplivanje u vokalu *Pulj* i *Pula*. Posljednje je očito prema kasnijem tal. *Pola*, dok je *Pulj* prema obliku *Pola* onih Romana, što ih Slaveni zatekoše u Istri prigodom svoga dolaska u one krajeve.

3. Kočevje.¹

Kako naša mjesna imena u krajevima, koji su izloženi tuđem uplivu, mogu doživjeti promjenu u svojim konsonantima prema tuđoj ortografiji, vidi se najbolje kod imena sela *Raštēvić*

¹ Že K. Štrekelj ČZN. VI. 11 je izvajal *Hočevje* iz *h(v)ojčevje* in tolmačil izgubo prvega *-j-* z disimilacijo drugega. Vendar prinašamo članek g. P. Skoka, ker pojasnjuje več podrobnosti in vsestransko utemeljuje postanek današnjega imena. — F. R.

u zadarskoj okolici. To ime izvodim naime od supstantiviranoga adjektiva *hrašćevik, a sam adjektiv od kolektiva *hrašće*.¹ Prvi se oblik dade izvesti iz starijih grafija. Kako talijanska grafija za *-k* na kraju može biti pored *c* i *ch*, a ova služi i za mletačko *č* i za naše *ć*, nije čudo, što su i Talijani i naši ljudi počeli čitati ovu grafiju *č* odnosno *ć* mjesto *k*, kako bi je jedino Toskanac čitao. Isto takovu grafiju imademo n. pr. i u imenu mjesta *Cupinovich* u hvarskom statutu,² koje sam i sâm krivo metnuo u imena na *-ić*, mjesto na *-ik* (upor. *Kalinovik* u Bosni od *kalina*). Drugi je primjer za upliv talijan. izgovora na naše ime mjesta *Cerodol* tik Zadra. Ime je očito adjektiv *cerov* + *dol*, ali kako Talijani ne poznaju konsonantske grupe *vd*, ispustiše *v* i stvoriše *Cerodolo*, koji oblik djeluje onda i na naš.³ Na *Utjan* pored *Ugljan* upozorio sam gore u članku *Milje*.

Ova pojava ne dolazi samo u Dalmaciji, nego i na unutrašnjoj teritoriji slovenskog odnosno srpsko-hrvatskog jezika. Slovenski je primjer za to *Kočevje*, koje se danas službeno zove ovako. Ovaj oblik nepoznat je Valvassoru. On znade u v. I., p. 218. samo za *Hotscheuie*, a u v. II., p. 300. za ethnicon „*Hotscheuarie* oder *Chotschevarie*“. U Žumberku se i danas govori samo *Očëvari* ili *Očëvje*. Posljednji oblik postoji i kod Slovenaca, samo ga za sada ne mogu geografski omeđiti, kao što postoje i slovenska prezimena pored *Kočëvar* i *Hočëvar*. Slovensko je ime bilo germanizirano u *Gottschee*, odakle ethnicon *Gottscheer*, koji upotrebljava i Valvassor, i *Kučëber*, koji upo-

¹ Članak će izići u *Jugoslov. Filologu* kao nastavak mojih toponomastičkih studija. Kako taj članak još nije izišao, opetujem ovdje još jednom historijske potvrde, na kojima osnivam svoj zaključak. A. 1368 (Smičiklas, *Codex*, v. XI V, p. 152.) zove se ovo mjesto villa *Hraschieuich*, što se ne može drugojačije interpretirati nego *Hrašćevik*: a. 1498. (*Monumenta historico-juridica*, v. VII, p. 411) in villa *Hraschewychy*, gdje se već vidi prijelaz u klasu imena familijjskih naselja na *-eviči*. Da se vidi, kako Roman prilagođuje dočetak slov. riječi romanskima, spominjem u Dubrovniku grafiju *stanagl*, *stanaghl* (up. Thallóczy-Gelcich, *Diplom.*, p. 919.) za *stanak*, gdje je *-k* furlaniziran. Za *ć* upor. modernu tal. grafiju *Oppacchia sella* = *Opaća* (= *Opatova*) *sela*.

² *Jugoslov. Filolog*, v III, p. 76. Ovakov slučaj imamo i u imenu mjesta *Rakitović* (općina Buzet u Istri). Sufiks *-ović* stoji i ovdje zacijelo mjesto *-ovik*, jer je ovo ime očito izvedeno od *rakita* (upor. *Rakitje* kod Samobora). Talijani misleći da je ovaj naziv izveden od *rak*, prevedoše ga krivo sa *Grancino* (danas zamjenjeno sa *Acqua viva dei Vena*). Talijanska grafija *-ovich* za *ovik*, čitana na mletačku, djelovala je na naš izgovor. Ne ulazi dakle nikako u brojnu klasu familijjskih naziva. Moguće je, da je ova promjena nastala istom onda, kada se u Istru naseliše t. zv. Vlasi, koji nijesu razumjeli staroga imena.

³ *Rad*, sv. 224, p. 108.. br. 18. *Cerodol* mjesto *Cerovdol moguće je doduše tumačiti i drugojačije. Ime je naime moglo preći od adjektivne složenice u drugi tip složenica, koji zastupa n. pr. *vinograd*, *Vinodol* u Hrv. Primorju. — Da je adjektivni dočetak *-ov* podvržen uplivu analogijâ u vrijeme, kad se zaboravi na adjektiv, spominjem kao primjer *Bõrongaj* kod Zagreba, što je očito mjesto *Borov gaj. n mjesto *v* je možda prema *Zëlen gaj*, također kod Zagreba.

trebljavaju i naši ljudi za kućarce, što prodavaju razne male stvari. Ovaj je opet germanizovani oblik djelovao na slovenski *Hočevje*, koji je stariji, tako te se danas i službeno i kod naroda govori *Kočevje*, ma da se *k* mjesto *h* ne da etimologički opravdati.

Da je prvotni oblik ne *Kočevje*, kako se danas gotovo svuda govori, čak i u mjestima oko Kočevja (Petrinja i Kaptol: *Kočevje*; Osilnica: *Kočivje*; Delače pri Kostelu: *Kočevje*), nego *Hočevje*, kako Valvassor piše, vidi se i odatle, što južno od Višnje gore (blizu Ljubljane) nalazimo drugo ovakovo mjesno ime, koje glasi samo *Hočevje*, kako mi javlja gospodin Francé Pacheiner, profesor u Kočevju.

*Hočevje*¹ ide naime u brojna imena mjesta izvedena od *hvoja*, deminutiv *hvojka*, koja navodi Miklosich u „Die slav. Ortsnamen aus Apellativen“ II., p. 31., Nro. 159. Izgledalo bi čak na prvi pogled, kao da je *Hočevje* identično sa *Hojevće* njem. *Hojowitsch* u Koruškoj sa metatezom *č — j > j — č*. Za takovu metatezu ne nalazim primjera kod Ramovša § 204.,² a nije ni nužno uzeti, da je postojala, kad nam nije ni za *Hočevje* ni za *Hojevće* u dokumentima potvrđena. U obim riječima može se raditi i o različitim izvedenicama od iste osnove.³ *Hočevje* je kolektivum, koji se osniva na adjektivu **hočev*, kao što imamo *Hrastovlje* u Istri i *Bukóvlje* u Žumberku od *hrastov*, *bukov*, samo što je ovdje adjektiv izveden od kolektivuma *hoče*, kao što smo gore vidjeli kod *Raštévić*. Kolektivum *Hóče* postoji kao ime mjesta kod Maribora, njem. *Kötsch*. Kako me prof. Ilešić obavještava, danas se ovaj kolektivum govori samo kao plurale tantum, pa je gen. pl. *Hóč*.⁴ Ali se 8 km daleko od ovoga mjesta kod Ljutomera govori ispravni kolektivum *Hújčje*⁵

¹ Upor. koll. *hójčevje* za *hojčje* kod Pleteršnika I., p. 275. Glede *oj > o* upor. niže *Hoče*.

² Glede mogućnosti metateze u *Hojevće* upor. metatezu, na koju me upozoruje g. Ramovš, u *pâjčuna < pajčevina „Spinnewebe, Netz“ > *pajevčina > pâjafčina* u govoru u Slov. Goricama kod Maribora.

³ Posljednje može biti kolektivum od *hójveec* (Pleteršnik I., p. 275.), koje je opet supstantivirani adjektiv od *hōja*.

⁴ Ovakova prelaza kod kolektiva u obični plural biće više u imenima mjesta. U Žumberku se službeno n. pr. zove selo *Hartje* u kolektivu, a narod u Jurkovu Selu i Vukovu Brdu i t. d. govori samo u pluralu: *Řti, iz Rtôv, Nã Rte, Rtóvka, Rtóvãc, rtóvski*. Isto se tako zove i općina službeno *Kalje* (kolektivum od *kal* „blato“), a narod i katoličke i unijatske vjeroispovijesti kaže u pluralu: *Kãle* (acc. pl.) *na Kalî, is Kalôv*. Od slovenskih imena ide ovamo *Trbovlje*, koje je etimologički adjektiv sr. r. kao *Gojmerje* i t. d., ali se danas govori samo kao plurale tantum: gen. pl. *Trbôvãl, Trbôvlam, f Trbôvlah, Trbôvlami*. Ime stoji u istoj vezi etimologičkoj sa srp. *Trepče* ili u ž. r. *Trepča* od osobnih imena *Trébě(-goj, -slav* i t. d.). *Trepče* je prema tome od **Trébbo*.

⁵ Upor. *hójčje* kod Pleteršnika I. c.

(n. pr. *f Hûjče sam šlā*). *Hojevće* će opet biti kolektivum od *hojevka* za *hōjka*.

Ovom prilikom mogu da navedem sličan primjer stranoga upliva na ime mjesta kod Hrvata iz zagrebačke okolice. *Medvedgrad* u zagrebačkoj gori nemoguć je srpsko-hrvatski kompositum.¹ On je međutim sasvijem jasan, kad se zna, da se u listinama ova gradina zove samo *Medvevar* = „medvjedov grad“ u mađarskom jeziku, gdje su ovaki kompositi nešto sasvijem obično. Sličan je kompositum *Josipdol* kod Ogulina, koji je zacijelo nastao od *Josephstal*, kako se je ovo selo zvalo u graničarsko vrijeme.

D o d a t a k.

P. 9. i 10., redak 25. odozdo odnosno 10. odozgo. — Talijani u Miljama govore i *Muja*. *j* može biti za *l* kao i za *ǰ*.

P. 11., redak 10. odozdo. — Kako me obavještava g. dr. Zuccon, rodnom iz Pulja, oblici *Pula* i *Pulj* razdijeljeni su danas ovako: *Pula* govore kasnije nadošli „Vlasi“ u kotarima puljskom i porečkom i općini Tinjanu od pazinskoga kotara, kojih ima oko 50 tisuća duša, a *Pulj* t. zv. Bezjaci u polit. kotaru pazinskom i u sudbenim kotarima buzetskom i motovunskom, kojih je oko 70 tisuća. Prema tome je svakako *Pulj* stariji oblik, nastao od lat. lokativa *Polae* > *Pulb, dok je *Pula* mlađi, od tal. *Pōla*. *l* mjesto *l* je možda kao u *Omišalj* i *Oprtalj*, p. 11., a može da bude i istoga postanja kao i *l* u *Celje* < *Celeae*.

P. 12., bilj. 2. — G. dr. Zuccon me uvjerava, da Bezjaci govore samo *Rakitovec* i da su oblik *Rakitović* uveli istom austrijski željeznički činovnici Nijemci, kad se je gradila onuda željeznica, misleći, da se svako srp.-hrv. ime mora svršavati na *-ić*. I ovo je tumačenje veoma vjerovatno, upor. *Velebić* za *Velebit*. Ipak bi trebali historijskih potvrda, da uzmognemo tačno opredijeliti narav i starost promjene.

¹ Naziv je zacijelo u vezi sa nazivom *Medvednica*, kako se Zagrebačka gora prije zvala, i sa imenom potoka *Medveščak*, koji izvire u toj gori, za vrijeme sa *Medveščina* (ovako se zove kosa u Zagrebačkoj Gori istočno od potoka Blizneca) i napokon sa nazivom *Medvedski Breg* (600 m, na istočnoj strani Zagrebačke Gore).

Ivan Prijatelj:

Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848.—1857.

(Konec.)

III. Hicingerjeva vseslovanščina, Miklosichev prevod državnega zakonika, Jeriša, Majarjevih »osem slučajev«. — Ako je dr. Bleiweis mislil, da bo s svojim, v kratko podčrtno opazko pod Poklukarjevim člankom stisnjenim geslom (»Dajmo tedej vsi slovanski narodi nar poprej zgubljene zaklade svojiga jezika pri prostim ljudstvu iskati; po tem nej izobražuje vsak narod svoj materni jezik — in sad vsiga tega bo kmalo občji pismovinski jezik«, kateri »mora izvirati sam iz sebe iz cvéta vsih kar koli je moč izobraženih slov ali narečij«) odpravil in zaključil debato o tem vprašanju, je moral skoro nato uvideti, da se je motil. Javno razpravljanje o slovenščini, ilirščini in vseslovanščini je bilo v slovenski publicistiki še v polnem razmahu in še dolgo ni izginilo z dnevnega reda. Poklukarjev dolgovezni članek še ni bil ves izšel, ko se je v »Novicah« že oglasil Peter Hicinger z »Dopisom iz Notrajskiga«, v katerem je med drugim pisal: »Prašalo se je že večkrat: kateri bi znal vseslovanski književni jezik biti. In ta je rekel: nekoliko počakajmo, obdelujmo posamezne slovanske narečja, in bo sčasama iz tega književni vseslovanski jezik sam se napravil [Bleiweisovo geslo]; uni pa nam je že vse postave in vodila dal, si tak jezik, v nedolгим času izkovati [Majar v svojih »Pravilih«!]. Res de bi ne bilo napačno, kmalo tak slovanski jezik imeti, v katerim bi se vsi omikani Slovani lahko razumeli. Kaj pa vender meni pri tem prašanju v glavo pride? Še le išemo vseslovanski književni jezik, in — ga že imamo! kakor je Dr. Zupan, nekdanji profesor, dostikrat rekel:

Vse imamo,

Le išimo,

Pa ne znamo,

De dobimo.

Vseslovanski književni jezik je staroslovanski. Tega je rabil Slovanski apostelj in prvi pisatelj sv. Ciril, tega rabijo v božji službi Rusi in Serbljani, tega po-

znajo vsi učeni Slovani — in zastran bolj vesolniga vpeljanja bi se ne bilo bati zavidnosti od tega ali uniga zdajnega slovanskega narečja, zakaj vsim je Círilov jezik v časti; tudi so v ravno tem jeziku vse razne oblike ali forme in korenine besed hranjene, katerih se nekatere zdaj le v enim, nekatere le v drugim slovanskim narečji obderžujejo. In če bi se s staroslovanskim jezikom še Círilov pravopis [Hicinger meni črkopis] obderžal, bi bilo morebiti mnogim rodoljubam vstreljeno. Ako bi se pa staroslovanski jezik imel še na latinski pravopis predjati, bi tudi to ne bilo nemogoče... tako naj bi se v staroslovanskim vpotrebovale Círilove in latinske, dokler bi se v unih ali teh vsi ne zedinili.«¹ — Torej za najživejše misli, za najgorkejša čuvstva in najaktualnejša vprašanja modernega človeka je predlagal ta mož kot izrazilo stari, mrtvi jezik, ki so ga bili iz svoje posvetne literature že zdavnaj odslovili Rusi in tudi Srbi!

Namen, ki ga je zasledoval Poklukar s svojim člankom o »lažnivosti« tedanjega slovenskega pravopisa, ni ležal tolikanj v predlogu srbščine kot vseslovanskega književnega jezika, kolikor bolj v tem, da je v njem dolgovezni semeniški filolog predlagal, naj bi se pisava slovenščine utemeljila na gorenjski izgovarjavi. Ko je ta čudak svoj članek zaključil, mu je v 20. številki »Novic« kratko odgovoril isti Hicinger, izvajajoč, da slovenski pravopis ni »lažniv«, marveč resničen, ker tisto, kar se zdi Poklukarju lažnivo, se opira na dolenjsko ter notranjsko izgovarjavo: »M i S l o v e n c i... pišemo, in ne bilo bi napek omikani družbi govoriti, kakor en del govore Gorenci in Dolenci sploh, večidel pa Beli-Krajnci in Pivčeni.« Ob koncu svojega članka, naslovljenega »Pišmo, kakor smo pisali!!« izraža Hicinger željo, »de bi pač v prihodnje ne bilo več govorjenja od pravopisa ali abecede v očitnih listih; naši zoperniki se temu smejaajo, de nam je abecedna vojska nekako načarana«. K tem besedam svojega stalnega sotrudnika pristavlja pod črto Bleiweis, ki se je abecednih vojn bal kot hudega vraga, med drugim naslednje: »Vredništvo Novic ni prijatelj abecednih reči, kér zde in vselej je bila naša želja: le delati, delati, in knjige, kijih tako silno potrebujemo, pisati.«²

Drugi dan potem, ko je bil Einspieler povodom Bachove pravnoterminološke ankete slovanskih juristov in jezikoslovcov izdal v »Sloveniji« parolo v zmyslu Majarjevih »Pravil«, je Bleiweis v »Novicah« kratko javil, da Macun v Trstu tiska svojo slovensko hrestomatijo, in je k tej literarni vesti pristavil: »Hvale vredna misel je, de bo v dveh narečjih: ilir-

¹ »Novice« z dne 14. marca 1849, str. 44.

² »Novice« z dne 16. maja 1849, str. 83.

skim in slovenskim zložena; in mi le želimo, da bi bil slovenski del tudi v čisto slovenskim jeziku pisan.«¹ Istočasno pa je Einspielerjeva parola o tem, da je treba »sedaj od slavjanske vzajemnosti in približovanja slavjanskih narečij v časopisih itd. mnogo govoriti«, imela ta učinek, da je skozi ves avgust 1849 ponatiskoval urednik »Slovenije«, Cigale, posamezna markantna poglavja Majarjeve knjige v svojem listu. Dne 19. septembra 1849 je Bleiweis javil svojim čitateljem, da je isti Cigale poklican »od ministra pravice na Dunaj namesto rajnciga gosp. Mažgona k odboru za sestavo enoličniga pravniškega besedivnika«, in je opremil to novico, od svoje strani z naslednjim pristavkom: »... gosp. Cigale in vès mož za tó, in imá obé poglavitni lastnosti: on je učen slavenski jezik- in pravdoslovec.«²

Prvi zvezek avstrijskega državnega zakonika v slovenskem jeziku, izišel v prvi polovici novembra 1849, je bil poslovenil slavist Miklosich. Ž njegovim prevodom ni bil nihče na Slovenskem zadovoljen. Bleiweisu je bil pretežko razumljiv.³ Einspieler je o njem napisal v »Sloveniji« cel uvodni članek, v katerem je sicer navdušeno pozdravil pojav zakonika v domačem jeziku — saj so bili s tem slovenskim zakonikom Slovenci v Avstriji uradno priznani kot narod! — obenem pa je prevajatelju zameril: 1. da je izpuščal takrat še splošno uporabljani e pred zlogotvornim r-om; 2. da je upotebljal neke posebnosti »des spezifischen steirischen Windischthums«, grešič na podoben način, kakor so po Einspielerjevem mnenju grešili nekateri Kranjci, ki so vsiljevali književni slovenščini kranjske posebnosti. Koroški politik tukaj ne odobrava Miklosichevih posebnosti: »jegov« nam. »njegov«, »ne je« nam. »ni«; Kranjcem pa zamerja »tisti ojstri i nam. e alj o: lepiga, našiga, nam. lepoga, našega«. Vrhutega očita Einspieler dunajskemu slavistu, da ponekod greši tudi zoper slovensko slovnico, in Miklosicha pri vsakem posameznem očitku uči »pravilne« slovenščine na ta način, da mu citira tozadeven paragraf iz Majarjevih »Pravil«, katerih se izkuša držati seveda tudi sam, dasi tudi on v svoji dikciji zavija mnogo bolj po slovensko, nego predpisuje Majar. Zlasti marsikatera koroška posebnost se mu neredko rada poceja pod pero, n. pr. »dro« (nam. »dobro«). Svoj uvodnik zaključuje Einspieler z besedami: »... ljubezen, uzajemnost in slava mile domovine naj bode vaša zvezda predhodnica; in Majerjove pravila vaše Vademecum!!!«⁴

¹ »Novice« z dne 1. avgusta 1849, str. 137—138.

² »Novice« z dne 19. septembra 1849, str. 168.

³ »Novice« z dne 14. novembra 1849, str. 201.

⁴ »Slovenija« z dne 16. novembra 1849, str. 365—366.

V isti številki »Slovenije« se nahaja dopis z Dunaja izpod peresa mladega pesnika in univerzitetnega dijaka Fr. J e r i š e. V tem dopisu se pozivljajo Slovenci k naročanju »rečnika staroslovenskiga jezika«, ki ga začne sredi decembra 1849 izdati Miklosich, »jeden naj slavniših sinov naše mile domovine«, o katerem vrhutega poročča Jeriša, da je začel dne 6. novembra 1849 na dunajski univerzi s predavanji o »staroslovenščini i slavenskem pismenstvu v obče«: »Z hrepenečim srcem smo stopili v učno sobo« — piše ta Miklosichev slušatelj — »mnogi ukaželjni Slavenov vsih krajev i jezikov se je zbrala. I on nas je nagovoril z prijazno, al krepko besedo, kakor da ga veseli, da nam ravno na Dunaji zamore razlagati častitni jezik naše stare matke Slave, nam je pripovedoval o njegovej velikej važnosti za vsakega omikanega Slavena, nam je naznanil način, kako nam hoče bistro vodico iz žlahtnega vira deliti — i mi smo ga z rajskim veseljem poslušali.« Zanimiv je drugi del tega Jeriševega dopisa, ker iz njega jasno odseva navdušeno, po prevratnem letu 1848. povišano, optimistično slovanško-združevalno upanje ter razpoloženje, ki je vladalo takrat v krogu mladih slovenskih inteligentov na Dunaju. V njem Jeriša sporoča čitateljem prvega slovenskega političnega lista, da po vsej verjetnosti ustanovi vlada južnoslovansko univerzo v Zagrebu. »Učilo se bo, kakor pristje, v ilirskem jeziku.« Dr. Gaj in dr. Demeter sta neki rekla, da si bodo Hrvatje zavoljo nedostatka lastnih učnih moči »izposodili učenikov od bratov Slovencev«. »Glejte, slovenski mladi doktorji! jasna zvezdica se vam s tim prikaže, ki vas k slavnej bodočnosti vabi. Ne zamudite ure, mili domorodci, i poprimite se s celo močjo ilirskega jezika . . . Znabiti je že izgovorjeno, da Serbska vojvodina i trojedina banovina Hervaška, Slavonska i Dalmatinska bodete jedno jedino telo s svojimi vlastnimi naredbami pod jednim jedinim poglavarom. Velik korak k občnem zjedinenju jugoslovenskih narodov. I kdaj se bo tiha želja, ki v sercu toliko Slovencev skrita tiči, iskrena želja, se s sorodnimi brati pod jednim jedinim poglavarom združiti, izpolnila? O kdaj bo žlahtna vez jedinosti vse narode jugoslovenske bratinsko obsegla od milih krajev, kjer Serbsko-podunavska Vila v kolu narodnem se vije, do veličanskih gor, kjer za Triglavom žarko solnce zajde? O sladka sloga jugoslovenska! v tvojih ravninah nam žlahtna rožica bodočnosti cvetè, čez tvoje poljane sedmerobjna nade mavrica svojo krasno odelo razpenja! Blaga doba, ne čakaj dolgo! Pridi, pridi! —«¹

Zdelo se mi je potrebno malce obširneje navesti ta Jerišev dopis, ki je visoko pomenljiv in značilen osobito v drugem svojem delu. V njem namiguje iskren in pesniško razvnet za-

¹ »Slovenija« z dne 16. nov. 1849, str. 367.

stopnik takratne slovenske univerzitetne mladine na glavno gibalno, ki je gnalo tedanjo idealistično in romantično slovensko mlado generacijo k temu, da se bolj ali manj odpove tradicijam svojega domačega jezika ter si prisvoji bližnjesorodni bratski jezik. To gibalno ni ležalo tolikanj v večji ali manjši sorodnosti, tudi ne v večji ali manjši možnosti uvedbe srbohrvaščine v slovensko literaturo, to gibalno sploh ni ležalo v jeziku, marveč v državnopolitičnih ciljih in stremljenjih. Tedanje mlado pokolenje je v oni dobi državnopravnih prevratov in presnavljanj živo zahrepenelo po političnem in državnem zedinjenju južnih Slovanov »pod jednim jedinim poglavarom«. Ker se je bala, da v okviru nemške Avstrije sčasoma izgubi svojo slovansko individualnost, je bilo pripravljeno žrtvovati lastitost svojega jezika, da se reši v južnoslovanski državni objem, ki pa naj bi bil — kakor bomo takoj čuli — samo predpriprava za še večji in obsežnejši vseslovanski objem z Rusijo na čelu. Šlo je torej tej generaciji, prepričani, da v nemškem okviru slovenski narod mora sčasoma izgubiti svojo slovensko-narodno lastitost, za to, da si najprej v južnoslovanskem in pozneje v vseslovanskem objemu reši vsaj slovansko svojo individualnost. Vrhutega pa je tem duševnim otrokom romantike razgrevala glave vseslovanska integracija, ki se jim je zdela spričo njihovega še nerazvitega čuta za realnost prav lahko izvedljiva. Ta generacija je torej pri vseh teh debatah o jeziku segala pravzaprav po politični in državni osamosvojitvi ter svobodi malih slovanskih narodov. A ker tega svojega cilja ni smela in mogla izgovoriti naravnost in po navadi niti tolikanj razločno, kakor se je v navedenem dopisu posrečilo Jeriši, zategadelj je poudarjala jezikovno edinstvo. Jezikovno polje je bilo nadomestilo za opasno politično torišče. Jezik je bil tej mladini sredstvo, namen pa politična in državna svoboda, ki naj zavaruje in pomaga ohraniti če ne ožjo pa vsaj širšo narodnost, ono moralno vrednoto, katero je bila vprav takrat romantika dvignila na ščit...

Iz prvega dela Jeriševega dopisa, v katerem je mladi pesnik govoril o Miklosichevi veliki zaposlenosti, se je dalo jasno posneti, da se novoimenovani profesor slavistike na dunajski univerzi ne bo mogel nadalje ukvarjati s prelaganjem slovenskega državnega zakonika. In res je že drugi del zakonika, ki je izšel koncem novembra 1849, poslovenil Cigale.¹ Einspieler je smatral slovenski državni zakonik za tako važen faktor, da mu je posvetil v »Sloveniji« še en uvodnik, v katerem je zastopal med drugimi zlasti naslednje misli: »Unobart sem poděral, danes bom zidal... Toraj rečem: predstavljati se mora: 1. razumljivo... Razumljivost je toraj neobhodno po-

¹ ZMS, VII., str. 98.

trebna; pa vendar mora tudi ona svoje meje imeti... kateri prestavljavec je tisti sveti duh, da bi naše proste kmete tako razsvetlil, da bi vse znali in razumeli...? Vse ima svojo mero. To pa tudi noben ne bo terjal, da bi se v postavah, razglasilih, pisarnicah tisti jezik in tisti slog rabil, kteroga prosti človek doma upotrebuje... torej ne previsoko, pa tudi ne pretrivialno... 2. za Slovence po slovensko... Jeden narod mora imeti jeden opravljeni jezik; Slovenci ga bojo dobili, če večti ljudi za ves slovenski narod sestavijo jedan isti prevod.« In zopet in zopet izpisuje ter ponatiskuje Einspieler iz Majarjevih »Pravil« glavne točke, tičoče se vseslovenskih oblik, pristavljajoč: »Lepa hvala gre ‚Sloveniji‘, ktera je začela od nekaj časa prav po obče slovensko pisati: bodemo literarni!«¹

»Slovenijo« je ob tem času urejeval že Cegnar. Ta se je spočetka nekoliko bolj nagibal k Majarjevemu sistemu, dokler ni zlasti v prihodnjem letu začel poudarjati bolj slovensko in sicer splošnoslovensko jezikovno bazo, torej namesto vseslovenske vseslovensko integracijo. Jezik je v tem prvem slovenskem političnem listu čudovito naglo evolucioniral. Cegnarjevo uredništvo se je v splošnem držalo ravnila, ki ga je bil listu dal v prejšnjem letu eden sotrudnikov z besedami: »Upotrebovati moramo slovenščino blizo tako kakor jo v kmetijskih novicah in v ‚Sloveniji‘ pišemo; pa mi smo v tem močno svobodomiseln (liberal); nam je vse jedno, ali povleče kdo malo po krajnsko, ali Štajersko, ali po koroško, ali po istrijansko, samo da je slovensko...«² Za pisavo po Majarjevem sistemu se je v »Sloveniji« najbolj pehal Einspieler. Njegov koroški somišljenik Janežič, ki je začetkom decembra 1849 poslal »Sloveniji« neki dopis, ni sicer v tem dopisu izrečno nič govoril o jeziku, a dejanjsko je uporabljal v njem nekatere po Majarju predlagane oblike in jezikovne posebnosti. Janežič tukaj že piše precej dosledno ě (ta znak za cerkvenoslovanski č priporoča tudi Einspieler, a ga sam le redko rabi), dalje tudi »ovi« (nam. ta), »slovenskomu uku« (poleg »v slovenskim jeziku«), »kao« (nam. kakor), »uzporediti« (nam. primerjati) in rusicizem »popočiteljstvo« (za današnje nadzorništvo).³

V isti številki kakor Janežič svoj dopis priobčuje Matija Majar članek »Ilirskoslavenski jezik«, v katerem se v pisavi

¹ »Slovenija« z dne 27. novembra 1849, str. 377.

² »Slovenija« z dne 3. oktobra 1849, str. 105. — Morebiti je bilo poleg vobče bolj oportunističnega političnega stališča, ki ga je Cegnar l. 1850. zavzel v »Sloveniji«, tudi to jezikovno ravnilo vzrok, da je pisal Jeriša svojemu prijatelju Karlu Rudežu dne 28. febr. 1850: »Me prašaš, če kaj politiziram? Ljubčik! čez koga? V Slovenijo me je sram pisati, dokler ima takega prismojenca za redaktorja, in sicer — bi se mogel človek le jeziti, jeziti se pa nočem. Naj delajo, kar hočejo — bo že tudi njih ura prišla.« (Original v rokah prof. Alojzija Turka.)

³ »Slovenija« z dne 4. decembra 1849, str. 386.

praktično vrača k takrat običajni slovenščini (pridržujoč č, ć, českomu, a tudi: ilirskemu jeziku), teoretično pa še vedno zagovarja svoje zajedniške predloge, obsežene v njegovih »Pravilih«, poudarjajoč naslednjo splošno smernico: »Ako Slovenec ali Horvat ali Šèrb tako lèpo in izverstno piše, da ga vsi Jugoslaveni, to je Iliri, razumijo, se od njega reče: da piše lèpo po književno (in der Schriftsprache) — po gospodsko — po jugoslavensko — po ilirsko.« Majar se pri svojem poudarjanju te smernice pač ni zavedal, kako je v dobi začetno-demokratskih teženj in živahnjšega pulziranja ljudskega življenja s svojim »gospodskim« jezikom ustvarjal nekaj nedemokratskega ter privzdignjenega od neposrednega narodnega življenja širokih ljudskih plasti! V ostalem pa se mora reči, da Majar v tem svojem članku malce zožuje zahteve svojih »Pravil«, ko takole nadaljuje: »Kako pa moramo pisati, da bode po ilirsko, po jugoslavensko? Vse popolnoma po slovensko ravno tako, kakor do sedaj u kmetijskih novicah in u Slovenii, samo slèdeča se morajo malo po ilirsko obrniti.« Nato zahteva, da se v slovenščino uvede naslednjih »osem slučajev«: č, ć, u (za cerkvenoslovanski nosnik, n. pr. »zub«) »i« (nam. in), »da« (nam. de), nego (nam. temoč), predlog »u« (nam. v), »što« (nam. kaj). Vrhutega priporoča malo manj obvezno, naj bi rabili slovenski pisatelji poleg »kteri« tudi »koji«, poleg »toti« tudi »ovi«, »kraljem« (nam. kraljom), »jelenom« (nam. jelenam), »ribu« (nam. ribo), »kostju« (nam. s kostjo), »božjega, -emu, -em«, »zdravoga, -omu, -om« (nam. -iga, -imu, -im), »pri velikoj ribi«, »s velikoj riboj«, »največi, -a, -e« (nam. največi za vse tri spole), »dělaju, uče« (nam. delajo, učijo), dělajuć, učeć« (nam. delajoč, učijoč). »To bi bilo vse!« vzklika Majar. »Već ne smèmo spremeniti, da se nam štrèna ne zmèša. Ako slovenščino samo u teh... slučajih gledamo približati književnemu ilirskemu jeziku, ... smo ipso facto Slovenci s ostalimi Jugoslaveni glede jezika sjedinjeni; vse druge različnosti se bodo same od sebe poravnale... napišimo u času nekak kratek sostavek u Slovenijo tako po ilirsko — in prisijalo bode sonce pred naše vrata, imeli bodemo vsi Jugoslaveni samo jeden književni jezik.«¹

¹ »Slovenija« z dne 4. decembra 1849, str. 388. — Takšen »kratek sostavek« je priobčil skoro nato Majar sam v »Sloveniji« pod istim naslovom kakor zgoranji. V njem je razvijal zlasti naslednje misli v takem jeziku: »Da se izobraženi Slovenci s ilirskim jezikom soznanimo i se ga navadimo, je nam neobhodno potreba; vendar ne silimo nikogar, da bi ilirsko pisal. Sila nije nigdar mila... Vredništvo kmetijskih Novic je tako svobodomeselno in prijazno činilo pri upeljevanju našega pravopisa... Zato se je pak pravopis po tih vlastencih lahko i naglo, kakor bi rekel, ipso facto upeljal... Ravnajmo se ravno tako složno sadá pri upeljevanju ilirskoga jezika! Slovenščine nigdar ne zametujmo; ona je zemljišće, na kojem stojimo i slovstvo naše dalje zidati hoćemo. Zidovje bi se pak naravno ne

O teh Majarjevih »osmih slučajih« jezikovne zajednice bi v resnici mogli danes reči, da so bili pristno slovensko abecedarski. Nobena teh po Majarju predlaganih preinačb ni bila takšna, da bi mogla v svoji dotedanji slovenski obliki izdatno motiti Hrvata ali Srba. Zategadelj je tudi nadaljnji razvoj književne slovenščine sprejel samo one, ki so se prilegale njenemu lastnemu organskemu tipu. Glede razlik v besednem zakladu in v skladnji, ki mnogo bolj ločijo posamezne jezike na našem jugu, ni stavil Majar v tem svojem članku nikakih predlogov. In prav tu so ležale glavne, čeprav z neznatnim medsebojnim trudom in v vzajemnem občevanju ter čitanju za razumevanje z lehkoto premagljive težkoče. A bila je že takšna natura Slovenca: glavne so mu bile oblike!

IV. »Novooblikarski vihar«, Svetec, Trstenjak, Šubic, Potočnik. — Završal je pristnoslovenski, takozvani »novooblikarski vihar«, ki je opletal na videz res le z oblikami, a je vendar imel globlji, slovanskoindividualistični podton, zbog čegar se ga moramo z nekaterimi besedami dotekniti tudi v tem pretresu, posvečenem borbi za individualizem v slovenskem književnem jeziku. — Neposredni povod za ta boj je dal Jeriša, takrat še redni dopisnik »Slovenije« iz kroga dunajskih slovenskih inteligentov. Dne 3. dec. 1849 je poročal, najbrž pod vtiskom razgovorov s kolego Svetcem, z novoimenovanim urednikom slovenske izdaje državnega zakonika, Matvezem Cigaletom,¹ in ostalimi mladimi dunajskimi Slovenci, o težkočah, ki jih je bilo premagovati uredniku slovenske izdaje državnega zakonika. Na koncu svojega dopisa je pristavil Jeriša glede prevajanja zakonika naslednjo opombo: »Scer pa drage vlastence zagotoviti zamorem, de se bo naš verli gosp. prestavljavec v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih novejših oblik poprijel.«²

Bleiweis je vprav takrat, ko je izšel v »Sloveniji« ta Jerišev dopis s tem pristavkom, napovedujočim nove oblike v državnem zakoniku, pisal vabilo na naročbo »Novic« za prihodnje leto 1850. Že v tem vabilu je »oče slovenskega naroda«

---

utverdilo, ako bi počeli zemljišče podkopavati, na kojem zidati želimo... Pišimo še za napred po slovensko vse, što je samo za priprosto ljudstvo naménjeno [n. pr. molitvenike, kmetijske knjige, občni državni zakonik]... Nasproti tomu pak pišimo po književno ilirsko, to je po jugoslavensko, vse, što je za izobražene i učene domorođce.« Končno Majar ponovno priporoča, da bi si vsi »domorođci« kupili njegova »Pravila«. (»Slovenija« z dne 7. decembra 1849, str. 392.)

¹ Jeriša je Cigaletu pomagal pri prevajanju državnega zakonika, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je pisal dne 30. marca 1850 Karlu Rudežu v Ribnico [»Nekaj slovenskega prestavljam z velikim trudom iz nemškega, t. j. novi zakon o kolku (Stämpelgesetz) in mojemu dragemu Cigaletu pomagam...«].

² »Slovenija« z dne 7. decembra 1849, str. 390.

ob kratkem obrazložil svoje stališče glede novih jezikovno-zbliževalnih predlogov, ko je pisal: »Vse pisanje v podučnih sestavkih bo v navadnim čisto slovenskim in lahko umevnim jeziku Novic, ktere slovenskemu ljudstvu namenjene, morajo pred vsim skrbeti, de se v bravcih veselje do branja obudí in se jim ne odtegnejo, rekoč: ,tega ne razumemo'. Práv je, de se drugi časopisi v svojih sestavkih za bolj učene Slovence višjiga jezika poslužujejo, ki se občnoslovskému bliža, — namenu Novic se pa v navadnih sestavkih ne príleže drug jezik, kakor naš čisti slovenski, ki ima tudi svoje prednosti.«¹

Tej Bleiweisovi programatični enunciaciji pač ni mogel nihče ugovarjati. V nji je prvak naših »Staroslovencev« razločno poudaril logiko svojega stališča: ako hoče voditelj naroda imeti ljudstvo za seboj, mora on sam priti k ljudstvu, skrbeti za čim ožji stik z njim; ako ga hoče izobraževati, mora to delati v jeziku, ki iz ljudskih ust vzet gre ljudstvu naravnost v uho. Vrhutega pa kaže Bleiweis v drugem delu te svoje izjave toliko prilagodljivosti nasproti predlogom, sproženim po drugih, ne po njem samem, kakor v poznejših, zlasti 60-ih letih ni bila več njegova navada. Kakor že prej veruje Bleiweis tudi sedaj v možnost nekega idealnega vseslovanskega književnega jezika, h kateremu bi se imeli resnični slovanski jeziki polagoma približevati. Ta bodoči »vseslovanski jezik«, ki se Bleiweisovi realni ter praktični naturi organično pravzaprav ni prilagal, je bil tega moža tribut takrat še splošno vladajoči slovanski romantiki. V navedeni svoji izjavi je Bleiweis tudi še docela lojalno prepuščal iniciativo v tej reči drugim časnikom in zategadelj v tej dobi pač še ni zaslužil one graje, ki mu jo je izrekel dr. Janko Lokar z besedami: »Bleiweisu se je hudo zdelo, če je vpeljal jezikovno ali slovstveno novost kak drug list kakor ‚Novice‘.«²

Po Jeriši napovedana uvedba »občno zaželjenih novejših oblik« v državni zakonik pa je Bleiweisa kot prostoljudskega konservativca vendar precej vznemirila. Prijel je za pero in napisal v obeh zadnjih številkah »Novic« 1849 članek: »Nekaj zastran deržavniga zakonika«, v katerem se je tako odločno po robu postavil »novim oblikam« v poljudnih spisih, da imamo pri čitanju tega njegovega članka vtisek, da se je boril Bleiweis pri tej stvari za nekaj več, kakor je bilo tistih par oblik, da se je boril za izobrazbo preprostega slovenskega ljudstva in za individualnost slovenskega naroda: »Deržavni zakonik je važen list za vsa čigá deržavljana, naj bode višjiga ali prostiga stanú,« začelja Bleiweis ter nadaljuje:

¹ »Novice« z dne 12. decembra 1849, str. 215.

² Stališče Bleiweisovih »Novic« glede književnega zedinjenja Slovanov. Priobčil Janko Lokar. V Lj. 1907, str. 21.

»...kér gospodje prestavljavci na Dunaji... še niso slovniških oblik za terdno sklenili..., se nam potrebno zdi, de se zastran téh oblik (formen) od mnogih strani misli zvedenih mož zaslišijo. De se tudi ‚Novice‘ v to reč vtaknejo, se le zato zgodi, kér je deržavni zakonik tudi list za prosto ljudstvo, za katero imajo ‚Novice‘ skerbeti. Nihče pa naj ne misli, de tako pretresovanje je slovniška vojska, in nihče naj zavoljo tega nam Slovencam ne oponaša, kakor de bi še le zdej slovenski jezik izdelovali.« Naši očetje so že pod Marijo Terezijo lepo in gladko prestavljali cesarske postave, ko je bil nemški jezik še ves okoren in boren. »Novejši oblike! kaj hoče gosp. dopisnik s tem reči? — In občno zaželjenih! Od kedaj se smejo vošila nekterih — občne želje imenovati?« Dopisi, ki jih uredništvo »Novic« dobiva,¹ in slovenske slovnice, ki so uredništvu na razpolago, govore, da te oblike »niso iz naroda vzete«. Kadar gre za spise, namenjene preprostemu ljudstvu, se glasi glede jezika nasvet praktičnega Bleiweisa takole: »Pišite Čehu po česko, Serbljanu po serbsko, Iliru po ilirsko, Slovencu pa po slovensko! Od deržavniga zakonika za Slovence se edino to terja, de ga Slovenci, to je večina Slovencev (vsim nihče ne more vgoditi) razumejo. To terja še clo gosp. Matija Majer za deržavni zakonik...« O novih oblikah pa

¹ En tak dopis »od nekiga rodoljuba, ki ilirski jezik dobro zna in ga tudi po vrednosti cení in časti« (najbrž Jerana), prinaša Bleiweis v podčrtni opazki. Glasi se ta dopis takole: »V Slovenii [ist] 98. je rečeno: ‚de se bo gosp. prestavljavec deržavniga zakonika v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih (!!!) novejših oblik poprijel.‘ — Kolika pomota! Kér poterpežljivi Slovenci molčé, in pustijo dva ali tri gospode pri miru, kateri v enim ali dvéh listih svoje sladke sanje za sebi tolikanj preljubljeno ilirščino pri vsaki priložnosti v slovenščino vrinjujejo, za to tedaj so te neslovenske oblike občno zaželjene?! Mi bi po svoji previdnosti in skušnji svetovali, de saj v taci rečéh... kakor so ‚občne postave‘ bi na stran djali Ikarove perutnice ter pred očmi imeli ljudski prid, ne svojih sladkih sanj. Kaj bi Horvataje rekli, ako bi se jim postave po slovensko pisale?« Dr. Lokar pristavlja k temu (Jeranovemu) dopisu: »Seveda so pozabile pri tem ‚Novice‘, da so žrtvovali ravno kajkavci vse ilirizmu.« A pri tej svoji opazki je tudi dr. Lokar pozabil, da kajkavsko »vse« daleko ni bilo tolikšno kakor dotedanja slovenska literatura, da kajkavci niso bili tako eksponirani tujtstvu in raznarodovanju, proti kateremu je najboljše sredstvo izobraževanje v neposredno dani materinščini, in da so kajkavci koncem koncev sprejeli jezik, ki ga je več ali manj vendarle govoril del njihovega, to se pravi hrvaškega naroda, za kakršnega so se že čutili (dasi kajkavci genetično pripadajo pravzaprav k slovenski veji južnih Slovanov). Ne tako nanagroma, a v principu na ravno tak način kakor kajkavci ilirščino so sprejeli naši Korošci, Štajerci in Primorci književno slovenščino, temelječo v poglavitnem svojem bistvu na dolenski kranjščini. Kajkavci nasproti ilirščini in naši obmejni Slovenci nasproti književni slovenščini — to sta po dosedanjih izkušnjah dva primera za to, kako daleč gredo slovanske individualistične žrtve v korist višjenarodne integracije.

trdi Bleiweis, da jih ne poznajo vse dotedanje slovenske slovnice.¹ Od novih oblik prehaja nato urednik »Novic« k jedru tega pokreta, ko piše: »Téh gospodov namen je, de se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša... Ta namen bi napčin ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva. Imenovani gospodje si pa vse to upajo.« Tudi Bleiweis priznava, da bi pisatelji lahko v enem tednu naredili tak jezik v časopisih. »Ali kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, kér tacih reči, ki jih ne razume, ne bo bralo.« — Z ozirom na vseslovanski »pismovinski jezik« je bil Bleiweis, kakor smo videli, takega mnenja, da sicer »ne sme prisiljena mešanca biti, ampak mora izvirati sam iz sebe«, vendar obenem tudi »iz cveta vsih kar koli je moč izobraženih slovíl ali narečij«. Prvak »Staroslovencev« torej ni sprejemal za bodoči vseslovanski jezik nobenega že obstoječega jezika, pa tudi nobenega umetno in po sistematičnih »pravilih« kombiniranega. Z neko temno, romantično slutnjo je pričakoval, da nastane ta bodoči vseslovanski jezik »iz cveta vsih« in »sam iz sebe« — torej nekako organsko. Glede »občnega jugoslovanskega narečja« je bil Bleiweis tudi odločno zoper vsako umetno kombiniranje jezikovnih elementov, lastnih dotlej različnim južnoslovanskim jezikom. Glede enotne južne slovanščine je bil bolj za to, da naj se rajši piše že obstoječi »ilirski« (hrvaški) jezik, nego Majarjeva mešanica, seveda s tem pristavkom, da bo takšno južnoslovansko pisanje čital kajpada en sam del južnih Slovanov, namreč hrvaški. Njegove besede, s katerimi daje »bolj učenim Slovincem« na prosto voljo, da gredo za Vrazom, so odločno naperjene zoper »majarščino«: «In kaj bi bolj učeni Slovenci s tem pridobili, in kaj Horvatje? Slovenci dobimo po tem jezik, ki ni slovenski — Horvatje pa tudi ne marajo za-nj, kér ni ilirski. Kdor bi hotel ta, idealni jezik razumeti, bi mogel obá jezika razumeti, slovenskiga in ilirskiga, ali se pa zamore to od ljudstva sploh terjati? Dajmo rajši popolnoma ilirsko pisati, bo saj Horvat in Dalmatin razumel, če ne Slovenec.« — S temi besedami je Bleiweis razodel, da on za dohledno dobo ni resno verjel niti v oživotvoritev vseslovanskega jezika, katerega realizacija je predpostavljala ne samo umevanja vseh slovanskih jezikov, ampak tudi celo dolgotrajno skupno sožitje vseh slovanskih narodov. Ta vseslovanski jezik je bil praktičnemu Bleiweisu od ene strani najbrž samo neka privzgojena romantična, od druge plati pa

¹ »Novice« z dne 19. decembra 1849, str. 223—224.

političnovzgojno efektna — gesta, katero je on sprejemal med svoje narodno--buditeljske rekvizite. Nekak korelat vseslovanščine na ožjih južnoslovanskih tleh je imelo biti »občno jugoslovansko narečje«. Namen ustvaritve takšnega skupnega jezika po Bleiweisovem mnenju »ni napčin«. A ta stvar se urednika kmetijskih in rokodelskih »Novic« dotika bližje, nego vseslovanščina. Zato si jo tudi odbližje ogleduje, ker ima značaj aktualnejše akcije in ne samo geste. Dve možnosti se ponujata: ali umetna »majarščina«, ali že obstoječa ilirščina. Ako bi bil Bleiweis dosleden, bi tudi za »jugoslovanščino« sprejel recept, da naj nastane »sama iz sebe iz cveta vsih« — enkrat v bodočnosti. A ker se mu ta stvar zdi očitno nujnejša, Bleiweis sicer logično odklanja Majarjevo »mešanico«, pisateljem pa, ki hočejo pisati za številnejše občinstvo, priporoča, naj pišejo ilirsko, a naj obenem resignirajo na slovensko čitateljstvo. Tako, kakor je resigniral n. pr. Vraz, ko je pisal Prešernu: »Mit Slovenien hab' ich es abgethan...«

Hrvaški »zlo omikani in olikani« književni jezik prihaja za Bleiweisa kot pisca navedenega članka v poštev pri množitvi slovenskega besednega zaklada. Kakor je priporočal nekaj Vodnikov češki sodobnik Puchmajer svojim rojakom, naj hodijo po izraze, ki jih češčina nima, najprej k bratom Poljakom, potem k drugim Slovanom, podobno pravi tudi Bleiweis: »... če nam besed manjka, si jih moramo naroprej pri Jugoslovanih izposoditi, in če jih tukaj ne dobimo, potem moramo še le dalje na posodo iti, — tode tudi izposojene besede se morajo vselej z duham slovenskim vjemati. Pozabiti pa tudi memo tega nikdar ne smemo, de tudi naš slovenski jezik je stanovitno narečje, de slovenščina je omikana že začuda, de ima svojo starost, svojo zgodovino, svoje slovstvo.« — V teh besedah je Bleiweis kot eden izmed prvih pri nas formuliral smernice, po katerih so se potem faktično ravnali vsi slovenski pisatelji, temelječi res v ljudstvu in stremeči po tem, da potom kulture in literature pretvorijo naše ljudstvo v narod. Veliki praktikus je govoril iz Bleiweisa, ko je pisal v tem članku: »Nadjamo se, de bojo vsi Slovenci, ki djansko (practisch) mislijo, z nami v ti reči edinih misel, in de našiga mnenja tudi bratje Horvatje ne bojo zavèrgli, če naména — omike ljudstva, i de ljudstvo razume, kar se za-nj piše — iz oči ne spustijo.«

Bleiweis je torej stal na stališču, da je možno zbliževanje južnoslovanskih jezikov edino pri novih izrazih, pri takozvani jezikovni nadstavbi; historičnega ustroja posameznih književnih jezikov pa ni hotel podirati, oziroma jezikov mešati, zaradi nevarnosti »poškodovanja ljudstva«. Zategadelj ni bilo od njega dosledno, da je takoj nato docela v zmislu nekdanjih slovenskih Ilircev (najbrž je prevzel to od svojega jezikov-

nega informatorja Jerana!) od Hrvatov pričakoval, da bi lahko sprejeli v svoj jezik nekatere z ozirom na cerkveno slovanščino pravilnejše osobitosti slovenščine (n. pr. dual, zanikan objekt v rodilniku, svoj nam. moj v povračalni rabi, če se ta zaimek nanaša na subjekt, da bi sprejeli supin itd.).

Kar se tiče po Jeriši napovedanih »novih oblik«, zaradi katerih se je bila pravzaprav vnela ta diskusija, sicer Bleiweis v tem svojem članku ni trdil, da bi ne bile pravilne. On je samo vpraševal, če jih pišemo, »ali smo s tem kaj p o s e b n i g a dosegli? N a v a d n i m u pa smo se odtegnili. Kdor pa hoče t a k o pisati, se vé, de ima tudi prav.« Že tu se je videlo, da se Bleiweis »novih oblik« (-ega, nam. -iga; -om, nam. -am; da, nam. de itd.) ne bo dolgo branil, ko nastopijo same zase kot take, ne pa več kot pretveza in maska s skritim namenom, ustvariti književno slovenščino, težje umljivo ljudstvu, in poseči po individualnosti slovenščine kot samostojnega jezika, ki ga je Bleiweis samo z ozirom na himerično vseslovanščino imenoval včasih tudi narečje. Bleiweis je namreč zaključil ta svoj članek z naslednjimi besedami: »Torej še enkrat prosimo: z a S l o v e n c e p o s l o v e n s k o ! Jezik ni M o d e a r t i k e l' — in se tudi o k t r o j i r a t i ne da. Čistimo ga, gladimo ga, trebimo mu mah ptujšine, ki ga obraša, mislimo in pišimo v d u h u slovenskim, izposodujemo si, posebno kar nas je bližnjih bratov, besede, ki nam jih manjka, — nikdar pa ne pozabimo: de na razumu in omiki ljudstva je vse ležeče. (Iz tega stavka odseva vsa razlika med zastopnikom intenzivne kulture, realističnim praktikom Bleiweisom, in med zagovorniki ekstenzivnih okvirov, med tedanjimi našimi idealističnimi romantiki — obenem pa leži tu jedro vsega tega problema!) De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga pridobimo tudi popolnoma znanost i l i r s k i g a jezika, naj se na v s a c i m slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše i l i r s k i g a jezika: le to je p r a v a pot vzajemne književne zveze.«¹

Kakor povsod in vedno se je tudi sedaj in v tem vprašanju izkazal Bleiweis kot oprezen konservativec, braneč se prenašlo pristati celo k takšnim stvarem, zoper katere ni imel načelnih pomiselkov. Takega značaja so bile nekatere izmed predlaganih »novih oblik«. Med njegovimi nasprotniki² sta se tekom

¹ »Novice« z dne 26. dec. 1849, str. 228.

² Popolnoma strinjal se je z Bleiweisom Koseski, ki mu je pisal dne 10. jan. 1850: »Glede obžalovanja vredne pisave Svečana, Majarja itd. sem povsem Vašega mnenja. Ta pisava bi mogla, ako bi imela sploh kako silo v sebi, slovensko literaturo privedi do popolnega razpada. Že sedaj nam je spravila na dan državni zakonik, ki se pač po navadi ne bo čital, ker je tudi iz iste rovarske šole. Vendar pa upam, da se bo tudi to revolucijsko gibanje skoro poleglo, posebno če se ne bomo zanj mnogo zmenili... Vsekakor pa bo kazalo, da prepir čimprej za svojo osebo odpravite. Oddajte glede novih oblik v zmernem tonu svojo zadnjo izjavo s tem,

te javne diskusije izoblikovali dve frakciji: radikalno-idealistična okrog Majarja (Einspieler, Janežič, Muršec, Macun, Razlag) in kot nekak centrum zmerno napredna stranka dunajske slovenske mladine okrog Cigaleta, h kateri je pripadal tudi urednik »Slovenije«, Cegnar, in katere najrazboritejša glava, Luka Svetec, je imel v tem vprašanju skoro stopiti na plan. Svetčev nastop je napovedal urednik Cegnar v »Sloveniji« že dne 25. dec. 1849, češ: »Kar se tiče besed ‚novejših oblik‘, moramo reči, da jih gosp. dopisovavec [Jeriša] v taki pomembi ni mislil, kakor jih bi vtegnil kdo razlagati, zakaj oblike, od katerih je govorjenje, so starje od oblik, ktere naše sicer slavne Novice rabijo. Teh oblik so se le novejši pisatelji poprijeli, opiraje se na ilirščino in staroslovanščino.« Dalje pravi Cegnar, da Cigale v prevodu državnega zakonika, ne misli uvajati »vse ilirske oblike kar na vrat na nos,« ampak samo takšne, ki so obenem slovenske. Nadaljnjo debato napoveduje Cegnar v naslednjem zaključnem stavku: »Toliko za zdaj; po dokončanem spisu v Novicah [Bleiweisovem] zastran te reči kaj več.«

V prihodnji številki »Slovenije« je poizkušal tudi Jeriša pomiriti razburjene duhove okrog »Novic«, podčrtujoč obenem zmerno-napredno stališče dunajskih slov. inteligentov nasproti obmejnima radikalnima idealistoma. Majarju in Einspielerju. V šestih točkah je naštel te »strašne oblike«: z rakom (nam. -am), bistrega (nam. -iga), večji, -ja, -je (nam. večji za vse tri spole), dobra jabelka (nam. dobre j.), ti človek (nam. ta č.), gen. pl. misli (nam. misel). Te oblike, pravi Jeriša, bo Cigale že sedaj uvedel. Oblik: milej ženi (nam. mili ž.) in da (nam. de) pa zaenkrat še ne bo rabil. »Zakaj pa da tako pišemo in bodemo tako pisali, bo dopis v II. listu Slovenije 1850 iz drugega peresa bolj natanko razložil in dokazal.« Nadalje zatrjuje Jeriša »novičarjem«, da oni »dunajčanov« niso prav razumeli, ko so jim po nepotrebem očitali »tolikanj priljubljeno ilirščino«. Predlagane nove oblike imenuje dobro slovenske, stoječe že v Murkovi, Murščevi in Janežičevi slovnici; on in njegovi tovariši jih torej niso »z Ikarom po zraku nalovili«. Proti skrajnemu levemu krilu zavzema Jeriša naslednje stališče: »Naredite, prosimo, majhen razloček med nami in ognjenima rodoljuboma Svečanom in Majarjem, ki tudi po našem mnenju pač še malo pre dalječ segata.« Tudi on in njegovi ožji somišljeniki, pravi, so ponosni Slovenci. »Al to nas nikakor ne moti, krasno idejo zjedinjenega Jugoslavjanstva ognjeno objeti; za nebeškim

---

da prepustite vsakemu njegovo pot, odrivajte rezultate novega nauka od svojega lista, kolikor ne leže na priredni stezi napredka, po kateri ste hodili doslej in po kateri recite, da morate hoditi tudi vprihodnje. Sicer si pa ostanimo vsi dobri prijatelji, čeprav ne hodimo vsi v enem in istem pravcu.« (Izvirno nemško pismo v »Bleiweisovem zborniku« str. 99.)

obrazom Vseslovanstva¹ hlepeti, dokler to hlepenje vlastnemu narodu v škodo ni... Ilirščino smo priporočali in jo še priporočamo, al ne da bi jo s čistim zlatom slovenščine mešali, temuč da bi jo znali... Vonder vemo, da smo se le pre malo razumeli! Gotovo ste že zdaj naših misli; če pa še ne, bote gotovo kmalo.«²

Točno v drugi številki novega letnika je začel izhajati v »Sloveniji« po Jeriši napovedani Svetčev članek: »Nove oblike«. V njem je izvajal Podgorski: Narodnost je geslo, v znamenju katerega pretresa duh novega časa temelje držav, in klic njen se glasi: sloga, edinost. »Osamélost za prvi izvir svojih nesreč spoznavši se sorodni jeden drugu bližajo... Žlahtna misel, svojim bratom v jugu in severju bližati se, kolikor, med nami in njimi postavljene, nepremakljive meje pripustijo... nam je [nove oblike] priporočila, in njene besede slušaje smo

¹ Jeriša je sam za svojo osebo veroval, da bo nekoč sporazumljivalni vseslovanski jezik ruski, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je pisal dne 30. marca 1850 Karlu Rudežu: »O moj predragi Karl! jez sim od nekaj časa sem cel Rus, Rus od nog do glave, z dušo in s telesom, s kervjo in z mesom. To ti je jezik za poljubiti, mil in krepak, in tako slovenski, celo v navdarku skozi in skozi bi rekel slovenski in sicer s krajskim navdarkom (Accent), in tako lahko razumljiv. O jez ga ljubim iz celega, iz naj globočjega serca. Si li bral, kaj je unidan ‚Südslaw. Zeitung‘ (slawa jej!) predložila zastran ruskega jezika? O ko bi pač žlahtno seme ne palo na terdo skalo! Se vé da ni zdaj mogoče, ga ko vseslovanski pismeni (književni) jezik vpeljati, ali — to bi bilo lahko, da bi se ga vsi Slovani poslužili ko jezika k vzajemnemu občnemu porazumljenju (wechselseitige allgem. Verständigungssprache). Kakor vsi diplomati govore in svoja opravila peljejo v francoskem jeziku, tako bi mogel vsak izobrazen Slavjan znati ruski jezik. Tako bi jeden druga lahko razumel. In Bog vé, kaj bi se s časom še storilo! Se vé, da Nemcem že pri takih mislih strašno préde. Nemški časopisi se močno hudujejo čez Südslaw. Zeitung, naj neumnějše pa Lloyd dominus misarabilissimus! Ubogi krevljež! njegove revnosti pač ne bodedo prašali in prosili za pripuščenje, ali se smemo ruski učiti ali ne. Stara šlapa! Če le človek o ruskem jeziku zine ali čerhne, se že te nemške babe tresejo, da bi skoro iz kože skočile. Velikanska je idea, ki jo je Südslaw. Zeitung sprožila! o koliko časa je že v mojih nedrih skrivoma tléla! Nje spolnitev še ni pred durmi, to dobro vé. Al da se na gori omenjeno vižo speljati móre, je tudi rés, in jez — ne obupam. Poln naj blažje nade za prihodnost govorim s mojim ljubeznivim Karamzinom: ‚Ja vzgljanu (vzglemam) na zafirnoje nebo, vzgljanu na cvetuščuju zemlju, položu ruku na serdce, i skažu (rečem): ljubeznij Bog konečno obratit (bo obrnul) vse k céli (cilu) obščago blaga (blaženstva) Slovan (Slovanov).‘ Glej, to je čisto rusko, in vendar moraš vse razuméti, če le količkaj paziš. O saj pravim, Bog je v nebesih, on Slovanov ne bode zapustil. Pred nekimi dnevi sim ravno krasnega ‚Tarasa Bulba‘ premlatil v česki prestavi. Ruskega ne morem nikjer dobiti. O to je roman, slavjanski, da bi človek zgorel! Neizrekljivo mi je dopalo. Scer pa berem fragmente iz Karamzina, Žukovskega, Puškina, Homjakova, Milonova, Krilova, Izmajlova, Baratinskega, Deržavina, Zagoskina, Batjuškova in drugih več...« (Original v rokah Alojzija Turka.)

² »Sloveňija« z dne 28. dec. 1849, str. 414—415.

jim streči jeli... Nam bodi dopuščeno, njihovemu zagovorniku biti, in kakor poštenemu pravdniku gre, njihovo reč braniti.« Iz »Slovenije«, »Vedeža« in drugih listov je znano, katere oblike stoje na diskusiji: -om, -oma (nam. -am, -ama) pri moških in srednjih samostalnikih; -ega, -emu, -em (nam. -iga, -imu, -im) pri pridevnikih istih dveh spolov; visoka nebesa (nam. visoke n.); lepši, -a, -e (nam. lepši za vse tri spole); mahnuti, mahnul (nam. -niti, -nil; po Miklosichevi razlagi bi Svetecu »skoraj še boljše dopadlo«: mahnoti, -nol); klešče (nam. kleše) in končno: da (nam. de). O teh oblikah Svetec v treh številkah lista poljudno dokazuje, da so pristno slovenske, da se prilegajo našemu staremu in drugim slovanskim jezikom ter da so obenem tudi blagoglasne. Kot manj pomembne »betvice, ki jih nerad zamolči«, Svetec naposled še priporoča: ti človek (nam. ta č.), zelenej gori (nam. zeleni g.) in i ter ino kot veznik (katerega pa piše sam zaenkrat še: in). Popolnoma pravilno poudarja, da se pri večini teh oblik, pri katerih gre zgolj za končnice, ne dá govoriti o večji ali manjši umevnosti, ker »ona ne obstoji toliko v končnicah, kolikor v besedah«. Kar se splošne umevnosti tiče, pravi, da so ji nove oblike »pred v podporo, kot v škodo«, ker družijo Dolenjca z Gorenjcem, Kranjca s Štajercem. »In pri vsem tem se slovenščine trdno in zvesto deržimo. Njene meje le najmanj prestopiti se skerbno varujemo, ter spremembo le želimo, ako ona narave slovenske ne rani. Toraj smo tistim nasprot, ki nas v ilirstvu utopiti hočejo, dobro vedoč, da je takova poguba samih sebe ne samo nepotrebna, ampak tudi izobraženju našega naroda škodljiva.« Ko je na ta način začrtal Svetec v zmislu mladine slovenščini razvojne smernice, je v zadnjih besedah svojega članka še rahlo označil razmerje slovenščine do ostalih slovanskih jezikov: »Tedaj sklenemo, k vam dragi bravci! k vam slovenski pisatelji! še enkrat obrnivši se! Prevdarite, lepo prosimo, naše besede, pretehtajte jih in presodite! Vôdi vas, kot je nas vodila, važna misel, da zdaj svoji prihodnji sreči, ki nam le v serčnem objemu svojih slovanskih bratov cvete, temelj pokladamo, kateri pa samo na vseslovenstvu terdno stati zamore.«¹

Bogve kako bi se bil zavlekel ta abecedarski »novooblikarski« boj — najpriljubljenejša slovenska specialiteta! — da ni diskutiranega predmeta tako razborito pretresel, z Miklosichevo avtoriteto podprl Luka Svetec, »kristalizirana slovenska pamet« kakor ga je ob priliki imenoval dr. Janez Bleiweis.² Z razbranim Svetčevim člankom je bil boj na eni strani za nove oblike, na drugi strani za individualnost slovenščine,

¹ »Slovenija« z dne 11. jan. 1850, str. 16.

² Prim. drja. J. Vošnjaka »Spomine« I., str. 214.

dejanjsko združujoče vso slovensko zemljo in imajoče oči uprte v idealno vseslovansko, posebe še v južnoslovansko nebo, toliko kakor odločen.¹ Pomoč, ki je prihajala še naknadno eni ali drugi stranki, je tvorila samo še nekak epilog. Zanimiva je bila beseda, ki jo je v »Sloveniji« štiri dni za Svetcem v tem vprašanju povzel Davorin Trstenjak, zanimiva zlasti zagradatelj, ker se je ž njo zavzemal za individualnost slovenščine eden nekdanjih najvnetejših sotrudnikov Vrazovih iz mladih, graških let. Trstenjak je pisal: »Poslednjič še Vam dopisovatelj Slovenie. Ne naglite z reformami slovenskega jezika. Stojte na praktičkem polji! — Stari greh Slovencev je zmirom ta, da so preveč idealisti. Po malo z iliriziranjem, nevedte kakoršnega neprijatelja za nami in pred nami imamo. Oblike om, ega, ev, oma, sklanjanje komparativa itd., zadosti je to dozdej.² Ne kujmo si jezika, kterega neti Horvat, neti Slovenec ne govori. Jaz sem prej ilirski, ko slovenski pisal, pa tudi skusil, kaj je mogoče, kaj ne.«³

Ko se je bil na tak način nekdanji Vrazov zanesenjak, poznejši sotrudnik praktičnega Bleiweisa in še poznejši somišljenik »Mladoslavencev« izrazil v prilog srednje, Svetčeve poti, je prihodnji dan v »Novicah« izpregovoril besedo v korist Bleiweisove konservativne desnice oni dr. J. Šubic, ki se je bil, kakor smo ugotovili v začetku te razprave, prvi po robu postavil Macunu, začetniku vse te tukaj obravnavane diskusije. Kakor l. 1848., so bila tudi sedaj Šubičeva izvajanja bolj čuvstvenega značaja. Glasila so se v glavnem takole: »Ljube Novice! Že ste od imenitne reči govorile, pa tudi nam na sercu leži. Ohranite nam n a š o milo milo slovenščino! Komaj je iz večstoletniga spanja vstala (vé ste jo izbudile), in že se ji spet jama koplje. Saj je lepa, mila, krepka, bogata; saj bode — ako Bog da in sreča slovenska — zmirej lepši, krepkeji, bogatejši s pomočjo pridnih rodoljubnih pisateljev. Torej prosimo, naj

¹ Prim. drja. A. Breznika spis: »Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis« v »Domu in svetu«, 1913, str. 71.

² Pri teh Trstenjakovih besedah dela urednik »Slovenije«, Cegnar, naslednjo opazko: »Takah misel smo tudi mi, in mislimo, da bi bilo prezgodej meje prestopiti, čez ktere že nekteri vhaajajo. Deržali se bomo kolikor mogoče po tem, kar je učeni jezikoslovec iz Dunaja [Sveteč] v 2., 3. in 4. listu Slovenije dokazal.«

³ »Slovenija« z dne 15. jan. 1850, str. 19. — Davorin Trstenjak se v tem dopisu ni prvokrat odpovedal ilirizmu. Že l. 1845. je v Jordanovih »Jahrbücher« hvalil Slomškovo knjigo »Blaže in Nežica« zaradi njenega ljudskega jezika, pristavljajoč, da je smešno zahtevati pri Slovencih knjige, ki bi jih razumeli n. pr. tudi Dalmatinci. Že v onem svojem članku je svetoval Hrvatom, naj vendar enkrat začno resno misliti na takozvano preprosto ljudstvo, češ: Kaj pomagajo vse geografije, zgodovine, pesmice in druge take reči, če ostane velika večina naroda še vedno v nekdanji temi. (Prim. drja. Glonarja sestavek o Trstenjaku v »Slovanu«, 1917, str. 271 do 272.)

ostane neoskrunjena od ‚novih oblik‘! Mi serčno ljubimo iliršino, serbšino in druge hčere staroslovanske matere; pa — naj nam nihče za zlo ne vzame — mi ljubimo serčnejši svojo milo slovensino, ter jo hočemo čisto imeti, devico nebeško!« Z ozirom na Bleiweisovo trditev, da se tudi po Štajerskem ne govori povsod -ega, -emu in -om, pravi v Celju živeči dr. Šubic, da je to res, in nadaljuje: »Šcer pa tudi mi [zapadni Štajerci] nočemo tiste nepotrebno skovane pseudo-iliršine, ktere ne Slovenec ne Horvat ne razumeta, ktero nam pa vunder zdaj nekteri vsiliti hočejo. Narečje stanovitno (kakoršno je naš slovenski jezik) se ne more in ne smé po volji le nekterih mož prenarediti ali pokvariti: zakaj če se narodu njegov jezik (Sprache) vzame, se mu je vse vzelo...« Zaključuje pa Šubic svoj »Dopis iz Celja« z besedami: »De se Horvatje v tej reči Slovencam bližati nočejo, namreč de nočejo svojiga narečja s ptujimi, ‚novimi oblikami‘ zmešati, očitno dokaže, de imajo boljši ‚Takt‘, kakor nekteri naših pisateljev. Potem takim tudi iz večnih abecednih preprirov ne pridemo...«¹ — Dr. Šubic torej ni bil samo zoper Majarjeve skrajnoleve marveč tudi zoper Svetčeve zmerne predloge, bil je v tem vprašanju celo konservativnejši od samega Bleiweisa, katerega je bil Svetec o bistvu svoje stvari skoraj docela prepričal. Vendar popolnoma položiti orožje Bleiweis ni hotel niti pred zmerno dunajsko mladino, čeprav se je bil za njene predloge izrekel tudi Davorin Trstenjak. Dasi se je Bleiweis bal jezikovnih prerekanj kakor hudega vruga, je dodal Šubičevemu dopisu podčrtno opazko: »V prihodnjim listu bomo s poslednjim sostavkam sklep te reči storili. in nadjamo se, de bo potem konec vsih razpartij.«

Ta po Bleiweisu napovedani članek »v prihodnjim listu« »Novic« je napisal župnik Blaž Potočnik in ga naslovil »Novooblikarski vihar« z ozirom na Jerišev vzklik: »Že spet vihar v ljubi Slovenii!« V tem svojem članku se je Potočnik najprej brezobzirno znesel nad Majarjem, Muršcem in Macunom, ki so edini še nadalje dopisovali »Sloveniji« v Majarjevi »mešanici«. Potočnik se je doteknil kot sodobnik tudi Vrazovega ilirizma. »Pred nekaj leti je nekim slovanskim rodoljubam, posebno v Zagrebu, željevredna, tode kakor se nam dozdeva, neizpeljiva misel v glavo prišla, vse Jugoslovane z vezjo ediniga, iz serbskiga, horvaškiga in slovenskiga skovaniga jezika ali narečja zediniti. Osoda pa vender tem rodoljubam ni bila blagovoljna, ker so se povsod učeni in neučeni bravci in pisavci na serbskim kakor na slovenskim takimu počenjanju ustavili. Učeni Slavonec Berlič v svoji ‚illirische Sprachlehre, 2. Auflage, Agram 1850‘ Zagrebške literate z

¹ »Novice« z dne 16. jan. 1850, str. 11.

g. Matija Majarjem vred hudo krotoviči. Tudi pri nas na Slovenskim, kakor so tudi ‚Novice‘ potožile, so ‚janičarji slavšine‘, kakor jih je naš Prešerin imenoval, nekaj prijatlov in podpornikov dobili, kateri zdaj posebno od severja v ‚Slovenijo‘ pišejo, de reva ne vé, po katerim vetru bi se sukala... Ker so undan tudi naši Slovenci na Dunaju Majarjeve in Macunove ‚obče slavenske‘ oblike precej glasno zaver gli, bi utegnili ‚vihar‘ v Slovenii kmalo potihnuti. Kaj še? — Gosp. Majar in Macun pišeta, de je kaj, in poverh tega so začeli tudi Muroslovenci od ogerske burje v ‚Slovenijo‘ pihati, in naši Slovenci na Dunaji v njih rog trobijo. Vihar bo še večí; pa kdo ga dela? Tihe pa pridne, in čedalje lepši po slovensko obražene ‚Novice‘ gotovo ne. Festina lente, naj bo še zanaprej njih gêslo!« — O dunajskih Slovencih pravi sicer Potočnik, da »nekako oblastno govoré«, vendar se čuti potem, ko posamezno pretresa vseh sedem po Svetcu zagovarjanih oblik, prisiljenega, uklonili se svojemu oponentu. Tako n. pr. Potočnik sprejema -om, -oma s pristavkom: »...ali saj pesnikam ne branite tudi am, ama pisati, kader se jim bo bolje tako prileglo«; tudi zoper -ega, -emu nima nič, ampak pristavlja samo prošnjo svoje starejše generacije: »...da bomo mi tudi smeli še nekaj časa iga in imu pisati«; celo »visoka nebesa« so mu po volji, le toliko prosi, »de nam dovolite tudi tukaj le počasi ‚nova vrata odperati, da ne bodo preveč krožila in cvilila‘. — stare vrata bolj rade tekó«; obliko »lepši, -a, -e« sprejema samo kot določni pridevnik, ne pa kot predikat nedoločne oblike; glagoli na -uti so mu tudi prav, samo da se končnica -iti, ker je »zlo zlo v navadi... ne sme na ravnost preklicati«; za šč, pravi celo, da je Svetcu hvalen zatagadelj, ker ga veseli, da Svetec ni posegel po cerkvenoslovanskem št; zavoljo »da«, pravi, »se ne bomo pričkali... da nam le včasi tudi de pustite veljati.«¹

Pod črto tega Potočnikovega članka je pristavil še sam Bleiweis opazko, iz katere se vidi, da njegov lastni odpor ni veljal tolikanj novim oblikam, kolikor bolj »majarščini«: »Razveselilo nas je« — piše urednik — »natančno razjasnjenje ‚novih oblik‘ g. Podgorskiga v ‚Slovenii‘, iz kteriga vidimo, de so tiste nove oblike tudi od njega zaveržene, v kterih so začeli nekteri pisatelji lansko leto v ‚Slovenii‘ pisati. Starim oblikam, iz naroda slovenskiga vzetim, se nihče med nami ne bo ustavljal, in nar menj ‚Novice‘, kterih nadslov je: čiščenje slovenskiga jezika in vedno napredovanje. Le to želimo, de se nikjer sila ne terja, in de naj bo vsacimu Slovencu na prosto voljo dano, po slovensko pisati kakor hoče, de le po slovnici in v

¹ »Novice« z dne 23. jan. 1850, str. 15.

d u h u slovenskim piše. Če mi ne pišemo p o i l i r s k o ampak čisto s l o v e n s k o, zavoljo tega ne nehamo prijatli in bratje svojih sosedov na Horvaškim i. t. d. biti, kakor so tudi oni naši prijatli in bratje, čeravno ne pišejo p o s l o v e n s k o. Obojni jezik je e n e matere Slave: bližajmo se eden drugima, pa ne zaverzimo svoje lastnine, ki je t u d i slovanska! Sosebno naj pa tisti, ki za bolj prosto ljudstvo pišejo, nikdar v nemar ne pusté, de se ima ljudstvu v n j e g o v i m jeziku pisati, scer je vse njih delo — prazno!»

Po tem Potočnikovem članku in tej svoji programatični izjavi je Bleiweis v »Novicah« zares zaključil ta »novooblikarski« boj. Kratko obstreljevanje se je vršilo še v »Sloveniji« in se končalo naposled s spravo ter poravnavo. Svetec namreč ni molčal na Potočnikov članek, marveč mu je napisal »Odgovor«, v katerem je najprej izrazil svoje veselje, da so »Novice« zastran novih oblik z »dunajčani« pravzaprav enih misli. Odločno pa je Svetec odklonil humoristično-zbadljivi ton Potočnikovega pisanja in podčrtal v njem nekaj nedoslednosti; par resnejših ugovorov mu je v resnem dokazovanju tudi ovrigel. Končno se je zavaroval proti temu, da je Potočnik v zbadljivo zasukani končni poenti svojega sestavka podteknil »dunajčanom« Majarjevo pisavo: budem, ruka itd., češ: »So li to oblike? Ali ni timveč značaj narečja s tim razdert? Take reči podtikati nam, je preveč, prestopa mejo.«¹ S tem protestom je Svetec poudaril, da je njemu in njegovim dunajskim somišljenikom šlo le za to, da izboljšajo nekatere oblike s l o v e n s k e g a jezika, ne pa za to, da slovenščini vzamejo njeno individualnost. — Nato se je pojavil Potočnik sam v »Sloveniji« s »Še enim prijaznim odgovoram«, v katerem je izjavil, da je bil njegov članek v »Novicah« naperjen bolj zoper neslane »iliromane«, nego zoper dunajske »novooblikarje«. Navzlic temu pravi Potočnik, da je šele iz Svetčevega »odgovora« z veseljem zvedel, da je treba med obema »razločik storiti«. Sedaj izpoveduje, da nima nič zoper slovenski značaj »novih oblik«, ter pristavlja: »...le toliko smo hotli reči, de nikar prenaglo! nikar na enkrat!«²

Štiri dni pred izidom te Potočnikove replike se je bila tudi »Zgodnja danica« za hip vmešala med razhajajoče se in skoraj med seboj spravljene borivce. V »Dopisu od Savine« se je neki K. pritoževal nad žalostno usodo Slovencev, »ki jim nikdar ne da iz čerkarije se povzdigniti«. Kot odločen pristaš »mnogo mnogo prevagavne večine starooblikarjev« tudi on ne loči dunajskih novooblikarjev od »male trohice Majarjevih nasledovavcev« in zahteva po modernem ustavnem principu tudi

¹ »Slovenija« z dne 5. in 8. febr. 1850, str. 44 in 48.

² »Slovenija« z dne 19. febr. 1850, str. 60.

v tem vprašanju glasovanje. Nato zbada dunajske Slovence, da »bolj pred tuje, kakor pred lastna vrata gledaju«, kliče jim v spomin znani Prešernov antiilirski sonet.¹ Na adresu tega slabo informiranega zapoznelca izpregovarja urednik Svetcu nekaj zadnjih podčrtnih besed, ki so zanimive zlasti z ozirom na »prevagavno večino« dopisnika od Savinje: »Od mladih pisateljev vemo Vam toliko povedati, da so se skorda ne rečemo vsi, z našimi tako imenovanimi novimi oblikami sprijaznuli in da jih tudi rabijo. Dokler se ni gospod Podgorski zanje potegнул, in očevidno pokazal, da so pravoslovenske, res da so le malo prijatlov štele. Ko je pa on pero zastavil, si je pri nas skorej vse mlade pisatelje pridobil, tudi take, ki so jih popred naj bolj sovražili... Prešernov sonet... nas ne more nikakor zadeti, ker smo očitno z besedo in djanjem pokazali, da nočemo slovenske meje prestopiti, smo torej o teh rečeh z Prešernom enakih misel.«

Tako se je torej končala ta borba, ki se je bila začela ob vprašanju, kakšen jezik se naj l. 1848. uvede v slovenske šole ter urade, ki je potem preskočila na predmet, kako naj se prevaja državni zakonik, in se naposled lotila pretresanja bolj ali manj modernizirane pisave »Slovenijinih« sotrudnikov. Med temi sotrudniki je šel najdalje v južnoslovansko smer pisec »Pravil«, zamenjujoč nekatere osnovne in bistvene lastitosti slovenščine s srbohrvaškimi, bolj v glasoslovju nego v besednjaku. V celoti je Majar propadel, zmagali pa so dunajski slovenski inteligenti, zbrani okrog Cigaleta² in Svetca, zmagali so z nekaterimi z vseslovenskega in vseslovanskega jezikovnega stališča pravilnejšimi oblikami, na katere pa jih je bil opozoril pravzaprav vendarle Majar, ki je torej tudi imel delež pri Svetčevi zmagi.³ — »Novice« so bile v tem boju dale iz rok

¹ »Zgodnja danica« z dne 14. febr. 1850, str. 28.

² Dne 7. febr. 1850 je pisal Cigale Muršcu, naj neha pisati po Majarju, češ: »Majarjove Pravila se morajo častiti kakor delo iskrenega, skozi in skozi poštenega rodoliuba, to je res, ali tajiti se ne da, da se mu nekoliko meša.« (ZMS, VII., str. 100.) — Majar sam pa je dne 2. apr. 1850 pisal Muršcu, da on še vedno upa na »sjedinenje slovenščine s ilirščino«: »...koroški vlastenci smo vsi za slogo. Krajnci, kakor vsigdar, tako tudi tukaj, so Krajnci. Potočnik — napuhnjen far, mora vsem vlastencem zmérjati, on je zato plačan. To nas nič ne mōti... U Ljubljani dēlajo slova, namēsto da bi jih le sbirali u njih slovar, so preveč: Wortschmidi. Škoda! Vendar ne smēmo jih žaliti. Bolji da nekaj dēlajo, kakor da bi lēnost pasli. (ZMS, VII., str. 45.)

³ Kako se je Svetčev krog na Dunaju od romantičnega posezanja po širšem jeziku okrenil k drugi istotako romantični težnji po samorastlejšem ljudskem jeziku, nam priča Jerišev dopis v »Sloveniji« dne 22. jan. 1850: »To leto izhajajo v raznih krajih Slovenije slovenski časopisi. Ne morem častitim g. vrednikom dosti živo na serce položiti, da naj se v svojih spisih kolikor mogoče posebno besed poslužujejo, ki so v njih okolici v navadi. Koliko zlatavrednih cvetic klije še v tihem molčanju med ljud-

inicijativo, ki je prešla v roke mladine, kateri Bleiweis v tem času še ni tako trdovratno oponiral kakor pozneje v 60-ih letih. Eolj iz prirodne konservativnosti ter ljubezni do vsega uzuelnega in »dozdaj navadniga«, nego iz jeze, da on ni pokrenil te stvari (kakor je bil v mlajših letih, sicer ne pokrenil, a vendarle izvršil uvedbo gajice), je pisal urednik »Novic« še nekaj časa stare oblike. A ni izpreminjal tudi novih, ako so jih pisali njegovi sotrudniki. Želel je le, »de bi se v ravno tistim sostavku ne mešal zdej ega zdej iga, zdej emu zdej imu, zdej da, zdej de«, pristavljajoč: »Novice' se ne prederznejo nikomur ega in emu i. t. d. zbrisevati, če tako piše; pa se tudi ne dajo siliti, de bi pisanje opustili, ki ga najdemo skoraj v vsih slovenskih knjigah in slovnica h, preden so tako imenovane nove oblike na svitlo prišle. Scer so pa to majčk-nosti, v katerih po naših mislih ne obstoji ed inost sloven-ska.«¹ — V teh zadnjih besedah je Bleiweis prvi pravilno ocenil malenkostni povod tega »novooblikarskega« spora in pokazal svojo pristno, praktično, neposredno-življenjsko, vsej prestrogi uniformiranosti nenaklonjeno, a tudi malo kritično naturo. Ob slovesu prihodnjega leta je še enkrat zatrdil, da bodo »Novice« tiskale prispevke »brez pristranosti oblik, kakor jim bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev Slovenskiga pošiljali.«²

Da se je Bleiweis tudi v taki »majčk-nosti« branil sam v svoji pisavi opustiti svoje omajano stališče, prihaja odtod, ker so bile nove oblike izšle koncem koncev vendarle iz Majarjevih »Pravil«, stremečih po tem, da izbrišejo individualnost slovensčine kot samostojnega slovanskega jezika in ga izenačijo s srbohrvaščino s pomočjo neke kombinirane mešanice. Bal se je oče slovenskega ljudstva in naroda, da se s kakšnimi eks-

---

stvom!« A dne 2. maja 1850 je pisal isti Jeriša Karlu Rudežu z Dunaja v Ribnico: »O Bog večni daj, da bi se tvoja želja v resnici spolnila, da bi slovenskih beséd in izrazov po Ribniškej dolini iskala, o Bog daj!« (Originalna pisma v rokah Alojzija Turka.) Pač nagel preobrat mladine od ekstenzivnosti v intenzivnost!...

¹ »Novice« z dne 30. okt. 1850, št. 186.

² »Novice« z dne 31. dec. 1851, str. 269. — Bleiweis sam je začel pisati nove oblike z letom 1853. V tem letu je ponovno izjavil, da se je po njegovem mnenju novooblikarska pravda pletla za malenkosti: »Tudi 'Novice', kakor je znano, so se izperva potegovale za 'iga' 'imu' in 'am' glede na staro pravo (pravico), ktero so te oblike po pisateljih slovenskih zadobile. Ali ko smo se prepričali, da večina slovenskih pisateljev tako pisati želi, — da se tako bližamo slovanskim narečjem, — da živijo te oblike v več krajih med ljudstvom, smo se vdali tem oblikam toliko raji, ko smo popraševaje proste bravce: ali jih 'ega' in 'emu' in 'om' v branji kaj moti, od njih zvedili, da še tega razločka 'zamerkali' niso. To so nam taki rekli, kateri se novih čerk dolgo niso mogli navaditi. Očitno je tedaj, da groza, ktero 'ega' in 'om' nekterim prizadevuje, le v glavah enostranskih strastnikov rogovili; ljudstvo ne vé nič od tega.« (»Novice« z dne 5. okt. 1853, str. 319.)

perimenti ne podminira pristna domača govornica, s katero edino je upal izdatno ter uspešno izobraziti svoj narod. Dopuščal pa je Bleiweis kot iz romantike izišli javni delavec v neki megleni daljavi možnost, da si omikani južni Slovani v bodočnosti izdelajo enoten književni jezik; na kakšen način in kdaj, s tem si kot praktičen prosvetni delavec tedanjosti ni belil glave: »Mi pišemo le v podúk n a r o d u: njegova o m i k a je naša naloga... Ta namen, kolikor je v naši moči, doseči, moramo pa tako pisati, da nas narod lahko razume... Napčna pot je, sedaj, ko imamo ljudstvo še le k b r a n j u v a b i t i, in p o b r a n j u o m i k a t i, v tisti z m e s i pisati, ki ni ne slovenski ne ilirski jezik, ampak p o l u t á n iz obeh; l j u d s t v o g a c l o ne razume, o m i k a n i Slovenec pa se tudi o njem potí. Koliko t a k i h knjig se spečá med ljudstvo?... Nič se ne da p r e n a g l i t i, sosebnó kar jezik n a r o d a vtiče. Naše ljudstvo je še le otrok v branju knjig, pišimo mu po njegovim, če za narod pišemo; scer ne bo imel nobeniga dobička od nas in našiga prizadevanja... Ko bomo tako slovenski narod branja mnogih knjig p r i v a d i l i, ko bojo vsi otroci v šolo hodili, in v šoli p r i p r a v l j e n i za razumnost tudi družih besed naših slovanskih bratov, takrat bo prišla dōba M a j a r j e v i h pravil, — zdej je po naši obširni skušnji še — n í... S takimi mislimi se pa ne zoperstavljamo hvale vrednimu prizadevanju e d i n i g a j u ž n o s l o v a n s k i g a k n j i ž e v n i g a j e z i k a, in nar večí srečo in dober uspeh želimo vsim pisateljem n a t e m polju, kterimu naše ni nasprot, ampak mu le g o d e n in s p o s o b e n narod pripravlja.«¹

— Iz teh besed moramo sklepati, da je Bleiweis v resnici veroval v enotni južnoslovanski jezik v bodočnosti, a najbrž tako romantično-megleno in s takšno buditeljsko efektno gesto, kakor je veroval v »vseslovanski pismovinski jezik« v še oddaljenejši bodočnosti. Da bi se bil r e s n o bavil z mislijo, da bo ta projekt v bodočnosti lažje udejestljiv nego v tedanjosti, ni verjetno. Saj bi bil pri svoji razboritosti gotovo prišel do spoznanja, da se dajo takšna n a d u s t v a r j a n j a doseči edinole s p o d u n i č e v a n j i, ki pa so v duševnem življenju narodov do neke mere mogoča samo pri nezadostno razviti individualnosti naroda, razpolagajočega s še nezatno kulturo in literaturo v domačem jeziku. Čim bogatejša pa je literatura, tem težja je formacija jezika, ki je v njem ta literatura pisana; čim izobraženejši je narod, tembolj se oklepa jezika, ki se je v njem izobrazil in ki ima v njem oblikovane zaklade duha svojih najboljših mož. To resnico je spoznal glede Slovencev že stari Dobrovský, ki je nekdaž vzkliknil na koncu

¹ »Novice« z dne 26. febr. 1851, str. 45.

podobne svoje brezuspešne debate s Kopitarjem: »Wäre doch Truber ein Kroat gewesen!«¹

S tem, da je dunajska slovenska in nji pritrjujoča ljubljanska mladina odklonila glavni namen Majarjevih jezikovnih prizadevanj, njegov preradikalni korak proti Zagrebu, preračunjen na to, da mu bo od juga sledil konformni korak proti Ljubljani, s tem, da je prevzela samo takšne njegove predloge, ki so imeli obenem vseslovensko podlago, onih z vseslovanskim ciljem pa ne, in da so se naposled tudi »Novice« z Bleiweisom na čelu sprijaznile s tem posredovalnim stališčem dunajske slovenske mladine, s tem Majarjev sistem še ni bil odpravljen, ampak je skoro nato dobil še stopnjevanje navzvon v sistemu Jakoba Razlaga in precej močno podporo v Janežič-Einspielerjevi »Slovenski bčeli«.

V. Srbohrvaški dunajski »književni dogovor«, Razlagova »vseslovanščina«, Cegnar, Kobe, predlog »Maticе ilirske« glede bližanja slovanskih jezikov, vseslovanski književni jezik in Bleiweis, Hicinger, Caf in Simandl, Razlagov »lunin jezik« v almanahu »Zori«, Janežič pa Cegnar, Svetec, Bleiweis; Ravnikar-Požencan, Kočevar-Žavčanin in Miklosich. — Dne 16. marca 1850 so se sestali na Dunaju Ivan Kukuljević, dr. Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stef. Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stjepan Pejačević in Đuro Daničić in podpisali z dnem 28. marca 1850 datiran »književni dogovor«, v katerem so izjavili, da so se zedinili za naslednje jezikovne smernice: En narod mora imeti tudi eno književnost. Narečij ne gre mešati v svrhu dosege enotnega književnega jezika, ker so narečja »božje delo«. Zategadelj naj se za književni jezik vzame eno narečje, namreč južno (hercegovsko). Kdor pa hoče pisati še dalje v enem ali drugem obeh dveh ostalih dialektov (ekavskega in ikavskega), naj tako piše dosledno, samo da ne meša dialektov in »ne kuje jezika, kakršnega v narodu ni«. Ostale točke dogovora so se tikale posameznosti srbohrvaškega pravopisa.² Značilno je, da ti »dogovorniki« v svojem proglasu nič ne govore o tem, za kolikšno ozemlje urejajo jezik (zlasti tudi ne, če v to ozemlje privzemajo tudi Slovence), in tudi ne omenjajo imena tega jezika. Iz tega dejstva, da govore samo o treh srbohrvaških dialektih, bi se dalo sklepati, da se ta dunajski »književni dogovor« ni tikal Slovencev in da ga je Slovenec Miklosich podpisal kot slovanski jezikoslovec. Najbrž iz tega vzroka naše »Novice« niso nič reagirale na proglas imeno-

¹ Istočniki dlja slav. filologiji, Spg. 1885, I., str. 118.

² »Narodne novine« z dne 3. apr. 1850, šte. 76.

vane osmorice. Sploh je izmed slovenskih publicistov o tem »dogovoru« poročal edini Potočnik v svojem »Ljubljanskem časniku«, kjer je ponatisnil v slovenskem prevodu ves proglas z naslednjim uvodom od svoje strani: »Znano je, de si nekteri ilirski rodoljubi pisavci že veliko let prizadevajo za vse ljudstvo slavnskiga, horvaškiga in dalmatinskiga kraljestva v dosego edinosti in zloge edin književni jezik in pravopis vpejljati. V ta namen so iz vsih jugoslavenskih narečij, med kterimi je bil tudi naš slovenski jezik v ta namen porabljen, noviga, nikjer navadniga, pa vender vsim narečjem nekoliko podobniga sestavili, in ga v književni jezik za vse jugoslavene namenili, ter so v tem novim občnim narečji pridno in tudi veliko pisali. Teh rodoljubov namen je gotovo hvale vredin, ako bi se le v djanji izpeljati dal. Od vsih jugoslavenskih strani se je kmalo začelo temu početju po učenih in neučenih možeh zopervati, in pokazalo se je, de, ker so ti ilirci na tako vižo za vse jugoslavene, toraj tudi za nas slovence edin jezik in edin pravopis mislili skovati, še svojim bližnjim sosedam, svojimu lastnimu narodu niso mogli ustreči. Imenitno je toraj to, kar so učeni jugoslavenski književniki na Dunaji po dostojnem posvetovanji sklenili. Ker je sklep tako učenih jugoslavenov tudi za nas slovence silno važen, ga damo tukej našim slovenskim bravcam poslovenjenega na znanje.«¹ — Iz teh besed vidimo, da je Blaž Potočnik dunajski »književni dogovor« tako razumel, da se je ž njim polagal v grobilirizem in njega nesistematično mešanje južnoslovanskih jezikov. In to je ta dogovor, ki je določal pravzaprav zgolj za enotni srbohrvaški narod en jezik na podlagi enega živega narečja, pri tem pa vzporedno dopuščal dosledno pisavo tudi v dveh ostalih istotako živih srbohrvaških narečjih, v resnici tudi pomenil. Slovencev se ta dogovor očividno ni tikal.

L. 1850. je bila izšla že omenjena Majarjeva »Slovnica za Slovence«, v kateri je pisec toliko popustil od svojih »Pravil«, da jo je napisal »u lahko razumljivem slovenskem jeziku«, ostajajoč na svojem prejšnjem stališču samo v toliko, da so bila »pravila, sklanjanja, sprezanja in pravopis u tej slovnici jednaka za vse Jugoslavene«. Janežič je v »Bčeli« živo priporočal to knjižico vsakemu Slovincu«, proslavljal Majarja, češ, da si je že s »Pravili« »neumerlo slavo stekel«, in ponavljal Majarjeve besede, da ta slovnica »uči govoriti in pisati po čisto slovensko, po gospodsko, po književno, ali kakor nekteri to imenujejo: po ilirsko, po jugoslavensko«.² Edino, kar je Janežič pogrešal v tej knjigi, je bilo to, da je pisatelj v nji »cirilske pismena izpustil«. A gajično-cirilski abecednik je bil Majar

¹ »Ljubljanski časnik« z dne 12. apr. 1850, štev. 4.

² »Slovenska bčela«, avgust 1850, str. 60.

izdal že prejšnje leto v Pragi pod naslovom »Predpisi latinsko-cirilsko-slovenski«. V oktobrski številki »Bčele« istega leta ponatiskuje Einspieler v IV. poglavju svojega članka »Omika in izobražanje Slovencev« Majarjev sestavek iz 6.—8. štev. »Slovenije« 1849, v katerem predlaga Majar, da se naj v slovenske šole uvede latinsko-cirilski abecednik, jugoslavenska slovnica, obsegajoča »naj imenitnejša pravila podnarečja slovenskega, horvatskega in serbskega«. Od svoje strani pa predlaga Einspieler še čitanko v treh delih: za ljudsko šolo slovensko (v gajici in cirilici), za nižjo gimnazijo s slovenskim, hrvaškim in srbskim čtivom, za višjo gimnazijo pa »tako složeno, da se mladina iz nje soznani s ilirskim, ruskim, českim in poljskim jezikom«. Vostalem sprejema Einspieler Majarjeve predloge v polnem obsegu. Glede šolskih abecednih učbenikov pravi, da se mu Majarjevi, »najbolj dopadejo, ker so prav dober kup, ker imajo cirilico in posebno učenikom potreben nauk, kako oni naj otroke spisovati učijo«. Z ozirom na šolsko slovnico pravi Einspieler, da ima Majarjeva »vse potrebne lastnosti slovnice jugoslavenske«. O čitanki je z veseljem zaslišal, da se sestavlja v Ljubljani (pod uredništvom Bleiweisa), nakar pristavlja: »Bog daj, da bi bla sostavljena u duhu uza-jemnom, kakor s Majerjem vsi vlastenci želijo!«¹

V isti štev. »Bčele« se pojavi Radoslav Razlag s člankom »Vseučilišče jugoslavensko«, v katerem smelo daleko nadkriljuje dotedajni Majarjev polet. Ako je Majar donekod še poudarjal važnost »podnarečij«, ako je on še svaril, da ne smemo iti predaleč, da se nam »štrena ne zmeša«, ako je Majarjev alter ego, Einspieler, še ugotavljal: »Vsaki nauk se mora početi od znanoga in napredovati k neznanomu«, ako sta ta dva Korošca le tuintam stopala preko Sotle in le redko malce pokoketirala z Vltavo, je sedaj Razlag zanosno poletel preko vseh prirodnih in umetnih mejnikov. Razlag piše v navedenem članku: »Mi smo zaostali na stazi napredka, a naši vodje su zagazili u goleme zapletke. Trěba dakle, da se obazremo po bratji našoj... Jedva mi okom vidimo berzo napredujuće bčele česke; sami pak tudjega spasitelja očekujemo. Počnimo jur staviti domovanje vsim znanostim... Radi budemo napredovali u vsem, čto je dobro, krasno, istinito, onda toperv možemo reći, da nam mati Slava od radosti solze roni. Naša perva skerb neka bude, da nam se jezik izčisti u smislu vseslavjanskom... Mi se imamo truditi, da se razna narččja i razrččja u jedan jedini književni jezik sliju... To pak ćemo toperv onda postići, kada se bolje soznanimo s narččji sěverno-slavjanskimi, kada se i kod sěverne naše bratje jugoslavensko narččje udomi. K tomu pak je vseučilišće, umětno ustrojeno.

¹ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 109—116.

pervo srédstvo». ¹ Kje se naj ustanovi takšno vseučilišče in kdo naj ga izposluje od tedanjih avstrijskih vlad, na takšna realna vprašanja se mladi entuziast ne ozira. Obenem s tem člankom pošilja Razlag Janežiču za njegov list v prav takšnem jeziku še en člančič »Na uspoménu Lavoslave Kersnikove«, ² nekako pesniško vzneseno budnico na slovensko ženstvo. Janežič se mu za oba prispevka zahvaljuje v »pogovorih vredništva« z besedami: »Poslani sestavki so nas prav razveselili.« ³

Anton Janežič, poznejši tako praktični in trezni organizator zlasti periodične literarne produkcije slovenske, je v teh mladih letih slovenskega političnega preporoda še ves v zanosu. Oklepajoč se z Einspielerjem vred Majarjeve ilirščine, soglašá brez najmanjše skepse tudi z Razlagovo »vseslovanščino«. V 1. številki svoje »Bčele« za l. 1851. odklanja Šubičev predlog glede ustanovitve »Slovenske matice« ne samo iz gmotnih razlogov, ampak tudi iz vzroka, izraženega v naslednjem stavku: »Mi smo sicer za sjedinjeno jugoslavensko matico, za samo slovensko pa nikdar ne bomo.« Podobno misel je zapisal v Janežičev list Einspieler, ko so l. 1851. ustanavljali Hrvatje »Društvo za jugoslavensku povéstnicu«, h kateremu društvu je s Cegnarjem vred vabil tudi Slovence, češ: »Mi Slovenci še nemamo društva za slovensko povestnico, tudi bomo javelne kedaj u stanu, ga osnovati.« ⁴ — Ako bi bili torej zmagali nazori teh mož, bi Slovenci ne bili deležni vsega velikega kulturnega dela, ki so ga med njimi tekom druge polovice XIX. stoletja izvršili razni slovenski kulturni zavodi! ...

Matija Majar si je bil pridobil za svoj jezikovni sistem dokaj pristašev zlasti med koroškimi in štajerskimi obmejnimi rodoljubi. Kanonik Rozman je razlagal bogoslovcem četrtletnikom v Št. Andražu katehetiko in vzgojeslovje »ne samo v slovenskem, temoč v književno-ilirskem jeziku«, Slomšek pa istotam zgolj v čisti slovenščini. ⁵ Koroški deželni šolski nadzornik Simon Rudmaš je razpisoval 50 gld. nagrade za srednješolce v Celovcu, ki znajo lepo slovensko pisati, »zraven pa tudi književno-ilirski jezik zastopijo, in kirilico berejo in pišejo«; in osem dijakov je l. 1851. na celovski gimnaziji res dobilo to nagrado. ⁶

Takrat so izšli pod naslovom »Zvézdice« Razlagovi domoljubno-buditeljski članki ⁷ v jeziku, kakor ona dva njegova se-

¹ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 125.

² »Slovenska bčela«, november 1850, str. 157.

³ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 128.

⁴ »Slovenska bčela«, 15. julija 1851, str. 28.

⁵ »Slovenska bčela«, januar 1851, str. 15.

⁶ »Slovenska bčela«, 15. febr. in 15. avg. 1851, str. 61 in 62.

⁷ Pomotoma imenuje te Razlagove esejčke v prozi — »pesmi za mladino« dr. Anton Breznik v III. pogl. svoje razprave »Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis« (DiS, 1913, str. 193), v delu, ki predstavlja v navedenem poglavju doslej najboljšo ocenitev našega predmeta.

stavka v »Bčeli«, ki sta bila Janežiča »prav razveselila«. V Janežičevi »Bčeli« jih je neki dopisnik s Štajerskega ocenil sicer ugodno, samo glede jezika je izrekel željo, da bi se Slovenci bližali ostalim Slovanom rajši po Majarjevih »Pravilih«, ne pa na Razlagov preradikalni način. Razlag — pravi ta kritik — s svojo knjižico svojega namena »ni celo dosegel. In to iz prostega vzroka, ker oni, katerim je knjižica namenjena, katerim je živo potrebna, je ne razumijo, kateri jo pa razumijo, so gotovo že rodoljubi, i to iskreni rodoljubi; zakaj nikdo ne bo tajil, da se Slovenec brez rodoljubja nikdar ne bo družega narečja učil«. Kam je Razlag v svojih »Zvezdicah« meril in po kakšnem jeziku je stremil, naj pokaže naslednje mesto iz te njegove knjižice: »Trudimo se vsom snagom mladom, neborivom, da se razna narečja i razréčja sliju u jeden jedini književni jezik a ne da na polovici puta odustanemo od naloge plémenite, kada bi se sa čveterimi naréčji već zadovoljili. Nije nemoguća ona promisel najrevnih vlastimilah...¹ K temu Razlagovemu vzkliku pristavlja »Bčelin« kritik: »— ali to samo po Majarjovih pravilih jo môremo doseči! Zato mili Radoslave!... složi se s slavo našega slovstva, s našim nigdar dosti ne cénjenim Majarjem... Stanovito — ali opazno napred! Doseči čemo svoj namén— doseči ga moramo. Bodočnost je naša — ali še se brani nespametna stranka starovičev-špecifikarjev — pa tudi njo moramo nadvladati... sosebno pa je potrebna: doslédnost v potrebovanju Majarjevih pravil pri spisovanju knjig. — Na enkrat mahoma se jezik ne dá oktroirati alj — guta cavat lapidem... Zatorej složno in v složnosti dosledno! Jeden jedini književni slavenski jezik!«²

V zgornjih besedah se je razločno izrazila opozicija zanejenjaške obmejne mladine zoper treznega in realističnega zastopnika centralnega slovenstva, Bleiweisa. Mož, ki ga je tukaj mladina prvokrat v njegovem življenju imenovala »starega«, je ta očitek takrat še s suverenskim dostojanstvom kvitiral: »Naj nas iskrena ‚mladost meče‘ v ‚n e s p a m e t n o s t r a n k o s t a r o v i č e v - s p e c i f i k a r j e v‘ — to nas nikakor ne žali, saj ne vé, kaj dela — mi ne delamo za hvalo ‚iskrene mladine‘, kakor nas tudi ne straši graja protivnih ‚starih‘. Naše vodilo je o m i k a l j u d s t v a, kteriga potrebe dobro poznamo in živo spoznamo, pa tudi vémo, de se mu ne pomaga s samimi ‚oblikami‘, naj bojo ‚ega‘ ali ‚iga‘.« Tako je pisal Bleiweis, naznanjujoč v »Novicah«, da je izšlo »Slovensko berilo za 1 gimnazijalni razred«, ki ga je bil on sestavil.³ Globlje zadeti Bleiweisa to prvo očitiranje ostarelosti še ni moglo zato, ker je bila nje-

¹ Razlag, Zvezdice. U Gradcu, 1851, str. 62.

² »Slovenska bčela« z dne 15. febr. 1851, str. 62.

³ »Novice« z dne 26. febr. 1851, str. 45.

gova načelna orientacija v tem vprašanju še tako življenja zmožna, da je potegnila — kakor bomo videli — v glavni ideji vso sposobnejšo mladino za seboj, in pa zato, ker je bil tudi on sam še tako mlad in gibčen, da se je v konkretnem slučaju tistih nekaterih oblik polagoma prilagodil zmernejšemu krilu mladine. Prepad med »očeti in sinovi« takrat in iz tega povoda še ni mogel nastati, ker sta si bili generaciji še presorodni.

Kako oddaljen je bil še takrat Bleiweis od vsake diktature in kako se je tudi v jeziku držal svojega vodila: vse preudariti in predebatirati dati ter se naposled odločiti s svojo besedo za to, kar je dognala večina, to se razvidi tudi iz tega dejstva, da je ob tem času v »Novicah« priobčil Kobetov dopis »Od Kupe«, noseč naslov: »Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zedinili?«¹ Nekdanji Ilirec Juri K o b e je tu zagovarjal jezikovno združeno Slovenijo, v kateri ne bi, kakor dotlej, pisal vsak slovenski pisec »po navadi svojiga rojstniga kraja«. V ta namen je priporočal, da se splošno sprejmejo v književno slovenščino nove oblike, n. pr. »da«, končnica »-om«, »zaperta vrata«, »lepša roža«, potem tudi stalni naglas na korenskem zlogu (sína, nam sinú), močno, jako, mnogo (nam. zlo), trgovec (nam. kupec) itd. Za podlago književne slovenščine je priporočal Kobe vzeti belokranjščino, ker je najbolj oddaljena od nemščine ter italijanščine in najbližja ilirščini. Tako zedinjena slovenščina naj bi bila most, po katerem bi Slovenci sčasoma prešli v ilirščino. Da se to prej ali slej zgodi, o tem je Kobe prepričan, pišoč: »Mi Slovenci smo majhin narod (nas je 1½ milijon) in sami se ponemčenju ne bomo vbrani in tudi ne prišli k vseobsežni literaturi; treba je toraj, da se saj v k n j i ž n i m j e z i k u z Iliri, katerih je (po Bčeli⁴) skoraj 9 milijonov, pred ali potlej zedinimo. Mi smo z Iliri ravno tistiga kolena, in slovenšina je samo podnarečje ilirskiga jezika; pars major autem trahit minorem.«² — Razloga za književno zedinjenje z Ilirci ima torej Kobe tukaj dva: 1. Da se ubranimo ponemčenju; to je bolj narodno-političen razlog in ima koncem koncev v mislih državno zedinjenje; v kulturnem in narodno-vzgojnem oziru ta razlog ne velja, ker se s pomočjo domačega jezika narod mnogo lažje brani potujčenja nego s pomočjo sorodnega. 2. »Ne pridemo k vseobsežni literaturi«; to je nam že znani razlog romantične ekstenzivnosti in želje po velikem obsegu. Kobe očitvidno ni za umetno mešanje jezikov, morebiti za počasno organsko zraščanje, najbrž

¹ »Novice« z dne 2., 9. in 16. aprila 1851, str. 67, 72 in 76. — Bleiweis je priobčil Kobetov dopis z naslednjo podčrtno opombo: »Ker enostranost ni nikdar pravilo, Novic' bila, smo radi vzeli pričujoči dobro pisani so-stavek va-nje — v prevdark častitim bravcam.«

² »Novice« z dne 2. apr. 1851, str. 67.

pa — vsaj v vprašanju enotne južnoslovansčine — za enostavno prevzetje ilirščine »pred ali potlej«.

Podrobneje in jasneje se je izrazil Kobe skoraj ob istem času o tem vprašanju v Janežičevi »Bčeli« v članku: »Znajte da je slava večja — So več brati bratec biti«. Kakor vsi njegovi sodobniki in somišljeniki tudi on svetuje Slovanom, »ko bi si Nemce svoje sosede gledé sloge v občjem jeziku za uzor vzeli i jih v djanju posnemati se žurili«. Kobe veruje v bodoči enotni vseslovanski jezik, ki se bo govoril na vseslovanskem državnem zboru; on veruje potemtakem tudi v politično združitev vseh Slovanov. Glede Slovencev ga obhajajo misli »blagega grofa« Anastazija Grüna, češ, »da nemorejo sami zase literature imeti poradi svojega majhnega števila, ki bi nigdar zmožno ne bilo izverstne pisatelje podpirati i njih trud, ko bi treba, naplačevati. Da nam dakle nič drugega nepreostane, kakor južnim Slavenom se priklopiti i ž njimi se v eno literaturo stopiti... Predenj se bo pa na Slovenskem to narečje v javno življenje in v pisarnice vpeljalo, bo še veliko vode preteklo. K dosegu te sverhe bi samo vseučilišče v osredku jugoslaventstva, v Zagrebu, vodilo... In tega se imamo mi s polnim pravom nadjati od pravične naše vlade. Slovensko podnarečje bo moralo tada prej ali pokle v javnem življenju pervenstvo odstopiti ilirstvu, kajti je preslabo, da bi se zderžalo. Ono bo moralo gingavemu detetu enako se zapečka deržati in važna dela na javi svojemu keršnemu jakemu bratu Iliru prepustiti... S tim pa še ni vse dospeto. Brez občinskega jezika ostanemo vender v 4 dele razkomadani...« — Dočim je torej Kobe stremil v »Novicah« s pomočjo zedinjene slovenščine preko belokranjskega mostu v naročje ilirščine, se izreka tu v »Bčeli« za opustitev slovenščine in za sprejem ilirščine najprej v znanosti, kateri naj avstrijska vlada ustvari ognjišče v obliki zagrebške univerze. Ko znanstveni jezik enkrat združi vse južne Slovane v eno, pride in nastopi čas nove, ne samo kulturne, marveč tudi politične integracije v vseslovanski državi z vseslovanskim parlamentom in enotnim zborovalnim jezikom! Ako človek premisli sanje tega »blagega«, odkritosrčnega idealista, razume (upoštevaje tendence Dunaja), zakaj Bachov pomočnik Thun končno ni ustanovil v teh letih zagrebške univerze, kakor je prvotno nameraval... Kobe si je bil v tem članku, izišlem v Janežičevi »Bčeli«, dovolil tudi udarec po »novičarjih« in po Bleiweisu: »Res je, da so... mnogi naših rojakov strašen opoj in hrup zagnali zoper nove oblike, in pomislili niso, da so te oblike ravno tistega narečja, ki ga oni po svojem vkusu ščerbijo, v bukvah i novicah pišejo, v djanju pa drugač izgovarjajo.« Bleiweis zaenkrat ni reagiral na ta Kobetov napad.

Za Kobetom je nastopil zopet Razlag in sicer s člankom »Vzajemnost«, v katerem je z zanosnimi besedami vnel čitatelje za Vseslovanstvo, sedaj ne več v svoji prejšnji ilirščini, ampak — najbrž sledeč želji omenjenega štajerskega dopisnika in kritika »Zvézdic« — bolj v Majarjevi slovenščini. Kot sredstvo vzajemnosti priporoča »jezik občeslavenski«, kakor ga je priporočal neki Poljak že l. 1847. v Jordanovih »Jahrbücher« in v koledarju »Dubrovnik« l. 1849. Hrvat Matija Ban. Potem nadaljuje: »Za nas Slovence je naj potrebnije, da se živo poprimemo ilirskega jezika, pa tako, da pri tem nikav nemar ne puščamo občeslavenskega jezikoslovja... Gotovo se že lépo števalo od prirode bogato obdarjenih učencev uči ne samo ilirskega, temuč tudi jezika severnih naših bratrov. Mislim tedaj mnogim željam vstréči, če predložim, da bi nam Slovenska Bčela¹ vsakokrat vsaj kako povéstico, ki bi 2—3 strani obsegla, v književnem ilirskem jeziku donašala... Koristno bi tudi bilo, da se u vsakem listu bčelice jedna pšmice v cirilici ponatisne... Pri teh spisih bi se imeli ravnati po Majarjevih pravilih...«¹ Janežič je k temu Razlagovemu nasvetu pripomnil, da bi on to storil iz srca rad, ko bi se za ilirske prispevke izreklo več naročnikov in ko bi tiskar imel cirilske črke.²

Kakor vidimo, je torej Razlagovo stališče takšno, da tega slovenskega rodoljuba niti malo ne skrbi, da bi Slovenci prej ali slej ne sprejeli ilirščine kot take, njegova večja skrb gre za tem ciljem, da dobe čimprejé enotni jezik — vsi Slovani.

Dne 7. maja 1851, torej par tednov pred smrtjo Vrazovo, je napravila »Matica ilirska« v Zagrebu zastran jezikovnega vprašanja sklep,³ zaradi katerega so nemški in madžarski listi zagnali strašan hrup, češ, da je panslavističen. Dne 18. junija 1851 je poročal Bleiweis v »Novicah«, da je iz »Südslawische Zeitung« zvedel, kakšen je ta sklep. »Matica ilirska« je bila sklenila poslati literarnim društvom slovanskih dežel dopis, v katerem je predlagala, da se snide jezikovni zbor slovanskih književnih društev. »Iz tega se zvé«, piše Bleiweis, »da namen nasvetovaniga zbora ni stvaritev noviga občnoslovanskiga

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. maja 1851, str. 143.

² Kar se tiče Razlagovega predloga, da bi »Bčela« prinašala krajše sestavke v ilirščini, je treba pripomniti, da je Janežič že itak sam od sebe prinašal v nji od Novega leta 1851 dalje kratke smešnice v ilirskem jeziku. Kratek obseg in kratkočasno vsebino je volil, da bi ne utrujal slovenskih čitateljev.

³ Prim. Smičklasovo »Povijest Matice Hrvatske« v »Spomen-knjigi« tega društva, Zagreb 1892, str. 25. — Kakor se tam čita, je bil ta proglas izdan v juniju 1851 v cirilici in latinici in poslan tudi na Slovensko na adresu »Slovenskega društva«, v čigar imenu je predlog pozdravil dr. Bleiweis in predlagal v svojem pismu z dne 15. sept. 1851, naj bi »Matica ilirska« v svrhu zblíževanja jezikov začela izdajati poseben časopis.

književniga jezika, ampak le posvetovanje: kako naj bi se različni slovanski jeziki med sabo — eden družimu — bolj bližali.« V tem dopisu, ki ga Bleiweis ponatiskuje v celoti po slovensko, predpostavljajo ilirski »maticarji«, da so Slovani en narod kakor Francozi, Italijani ali Nemci, in nato obžalujejo, da »po nemili usodi že od nekdanj ločenim ni dano, da bi edini književni jezik imeli«, vendar pa izražajo željo, »da si po izgledu starih Grekov saj prizadevamo, da se naši književni jeziki ne še bolj kakor dosedaj razločijo, ampak se, kar koli je moč, približajo«. Sklicujejo se na ministra Bacha, ki je bil pred dvema letoma sklical na Dunaj zbor slovanskih jezikoslovcev v svrhu določitve enotne slovanske pravne terminologije, in predlagajo slovanskim literarnim društvom, »da naj bi vsako njih 2 ali 3 vredne može izmed sebe izvolilo, ki naj bi se v kakošnim slovanskim mestu, po naših mislih v Varšavi ali Belgradu spjidili in posvetovali: kako naj bi se različne narečja eno družimu približale«.¹

Sredi maja 1851 je odšel Janežič na Dunaj k profesor-skemu izpitu in izročil uredništvo »Slov. bčele« Einspielerju.² Razume se, da se je namestni urednik požuril, da zavzame v tem njemu že po odpravljeni ustavi tako priljubljenem in sedaj po sklepu »Maticе ilirske« zopet aktualnem vprašanju svoje stališče. Einspieler je napisal za »Bčelo« članek: »Kaj storiti, da dobimo ilirskoslavenski jezik«.³ V uvodu tega članka se je skliceval na ista dva vira kakor Razlag, na Kollárjeve »Hlasové« in Majarjeva »Pravila«, češ: »—vsaki pravi Slavjan děla in se trudi, napraviti za vse sinove matere Slave jeden jedini spisovni (književni) jezik«, samo s tem razločkom, da mislijo eni doseči ta cilj na ta način, »da se vsim Slavjanom jedno živečih slovanskih narečjih za književni jezik oktroira, — drugi pa terdijo, da naj se mi složimo sedaj u štiri narečja: českoslavensko, polsko, rusko in ilirsko«. — »Jeden jedini književni jezik za vse 80 milione Slavjanov!« vzklika Einspieler. »Komu se serce ne širi in poskakuje od radosti le misliti na to preblago in prekrasno stvar! Kdo bi ne želel tega doživeti!« Toda: »Oj srečni unuki, kterim je to prihranjeno in dovoleno!« On za svojo osebo pravi, da bi glasoval zaenkrat za združitev v štiri jezike in literature, češ, da je to 1. naravno (»nihčér ne

¹ »Novice« z dne 18. junija 1851, str. 121. — Iz tega predloga »Maticе ilirske« kesneje ni izšel nikak kongres, ker je isti minister Bach, na katerega primer se je proglas skliceval, takšno zborovanje prepovedal in preko banske vlade vprašal, kako je konstituirana »Matica ilirska«, da se upa »bez znanja i ovlašćenja ministarstva formalni kongres sazvati i na udioničtvo u istom i inostrane korporacije i zavode pozvati.« (Spomenknjiga, str. 25.)

² »Slovenska bčela« z dne 15. maja 1851, str. 160.

³ »Slovenska bčela« z dne 1. julija 1851, str. 8.

zida naj pred drugo nadstropje»), da je 2. le to mogoče («vsako slavjansko koleno ljubi svoj domači govor ... ljubi ga iz celega serca in terdovratno») in da je naposled 3. le to potrebno («kdo potrebuje jeden knjiž. jezik? ... Samo učeni Slavjani; zakaj prostemu človeku je zadosti slovstvo svojega narečja, več on ne potrebuje»). »Složimo se u štiri književne jezike«, tako, »da mi Jugoslaveni dobimo ilirskoslavenski jezik«. V ta namen pa je treba: 1. »Da se vsi Jugoslaveni za sorodne brate spoznajo, se po bratovsko ljubijo, in po bratovsko složijo; 2. da Serblji Slovencem in Slovenci Serbljem lépo in prijazno naproti grejo ... Pišimo taj mi Slovenci vse, kakor dosedaj, vse popolnoma po slovensko, Serblji pa vse popolnoma po serbsko«, ampak na tak način, kakor je to »izverstno in kratko pokazal naš slovenski rojak gosp. Matija Majar u svojej knjigi ‚Pravila‘ ...« V direktnem nasprotju z Bleiweisom, kateri je trdil dne 26. febr. 1851 v »Novicah«, da še ni prišla doba Majarjevih »Pravil« in skladno s svojo parolo, proglašeno že v »Sloveniji« dne 31. julija 1849, končuje Einspieler svoj članek z vzklikom: »Prišla je doba za ‚Majarjova pravila‘. Slavjani! Vse se može, ako se sile bratsko slože.«

Začela se je živahna diskusija. V »Bčeli« se je oglasil »sloveč jezikoslovec« z Dunaja (Sveteč ali Cigale?) — proti Majarjevi ilirščini, češ, da se ta nikjer ne govori. Ta pisec se bolj ogreva za skupno vseslovanščino, ki naj bo ali ruščina ali stara slovenščina. Pravi, da so ž njim istih misli malone vsi »Horvati in Kranjci in tudi Čehi«¹ (najbrž dunajski). Neki dopisnik s Kranjskega pa je mnenja, da naj bi pisal vsak slovanski narod po svoje, toda vsi naj bi se ravnali po enotni slovnici.² V isti številki prinaša »Bčela« članek: »Književni jezik slavjanski« z naslednjo vsebino: Ni je svetejše misli kakor tista vnovič v Zagrebu vzbujena: napraviti en književni jezik slavjanski. Tudi srbska »Vojvodjanka« prihaja v svoji 49. številki do zaključka: po enem jeziku moramo stremiti. A ruski, ki bi prišel najbolj v poštev, je zaenkrat od rok. Naredimo si najprej južni Slovani en jezik, skličimo kongres v Belgrad; ne hegemonija, ampak homologija naj vlada, vsaka narodnost naj se jemlje v obzir. Sloveči jezikoslovec z Dunaja priporoča kot vseslovanski književni jezik staroslovenščino, ker ruščine ne marajo Poljaki. Nekdo s Kranjskega je za nadaljnjo gojitev vseh dosedanjih literarnih narečij, ki pa naj se pišejo »vsi po jednej slovnici«. Naj bi torej kdo sestavil takšno slovnico in jo uravnal močno po staroslovenski.³

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. avg. 1851, str. 39.

² »Slovenska bčela« od istega dne, str. 40.

³ Članek je ponatisnil tudi »Ljubljanski časnik« z dne 5. avg. 1851, številka 62.

Bleiweis je opazoval to vedno živahneje se razvnamajočo debato od strani. Dne 2. julija 1851 je dal besedo svojemu čudaškemu abecedarju Poklukarju, kateri se je trudil, da sestavi vesoljni ali svetovni alfabet za vse narode, ali vsaj za vse Slovane, češ, da so dotedanje knjige slovanskih »odrodov« zavoljo različnih črkopisov »le za majhino število bravcov berljive ali čitljive, za vse druge Slovane pa, ki taciga alfabeta ne umejo, nerabne«. Nezadovoljen z gajico zaradi zamudljivih strešic in zaradi tega, ker ta pisava baje nima črk za pet samoglasnikov in devetnajst soglasnikov slovanskih, je sestavljal Poklukar občni slovanski alfabet, v katerem bi imel »vsak glas svojo lastno enojno in z latinskimi alfabetami popolnoma povzetno čerko«. ¹ — Skoro nato je Bleiweis v »Novicah« priobčil (s pristavkom: »V natis poslano«) dolgovezno pravopisno razpravljanje: »O zadevi slovenskiga pravopisa tujih beséd«, v katerem se je nepodpisan pisec ogreval za pisavo: »Maria«, »Austria«, češ, da tako pišejo tudi Ilirci, pristavljajoč: »Nam ne ostane družiga, ako hočemo svojo národnost ohraniti, kakor da se z Jugoslaveni zjedini mo, potlej nas je 10 milionov, to je, toliko kot Angležev, kateri imajo vse obsežno literaturo; potlej jo zamoremo tudi mi doseči. To zedinjenje se pa na en hip ne more zgoditi, temuč od stopnje do stopnje. Ena taka stopnja je tudi, da se o pravopisu tujih imen z Jugoslaveni zjedini mo.« ²

K meritornemu vprašanju »Matice ilirske« pa »Novice« dotlej z vsem tem še niso bile zavzele svojega stališča. Naposled je napisal za Bleiweisov list neki »P—B—« daljši članek: »O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika«, ³ ki ga je natisnil brez vsake opazke od svoje strani urednik, kateri je bil morebiti pod črko B njegov soavtor. — V tem članku se podčrtuje dejstvo, da je »Matica ilirska« sprožila pravzaprav samo idejo »bližanja mnogoterih slovanskih jezikov«, vendar pa sta avtorja mnenja, da je to storila z namenom, »kako bi se po izgledu družih narodov za pisanje bolj učenih reči en sam jezik ustrojil... sicer pa naj govori vsak slovanski narod svoje narečje, ki naj ostane tudi za bukve, časopise in druge pisanja, prosti mu ljudstvu namenjeno«. S tem člankom so se torej »Novice« izrekale za znani nam dualizem. Pri zahtevi po enotni vseslovanščini sta avtorja izhajala iz prav tako znane nam in tedanjim generacijam sploh lastne primere s Francozi, Nemci in Italijani, trdeč, da so Slovani istotako en

¹ »Novice« z dne 2. julija 1851, str. 132.

² »Novice« z dne 16. julija 1851, str. 144.

³ »Novice« z dne 13., 20., 27. avgusta in 3. sept. 1851, str. 166, 172, 178 in 182. — Ta članek je ponatisnila tudi »Slovenska bčela« z dne 1. okt. 1851, str. 103—107.

narod kakor omenjeni trije in da morajo onim enako, priti do enega literarnega jezika. Da se zavrne očitek panslavizma, se v tem članku ugotavlja: »Kar je tedaj drugim narodam prav, naj bo tudi nam Slovanam.« Kompetenco dualizma razpredeljuje člankarja tako, da naj bi se pisali: »sv. evangeli, katekizem, sploh bukve, ki so za prosto ljudstvo namenjene, novice, časopisi, katerih namen je ljudstvo učiti... kakor do zdaj, v našim slovenskim narečju«, v katerem naj bi se vršil poduk tudi v ljudski šoli. Tudi uradno dopisovanje z ljudstvom naj bi bilo slovensko. »Občnoslovanski jezik naj bi se v višjih gimnazialnih šolah začel učiti.« Ta jezik bi bil sicer res »samo za učene«, kateri umejo tudi svetovne jezike z vso njih terminologijo, a teh jezikov se nauče s trudom in večinoma le pomanjkljivo. Vseslovanščine pa bi se naučili »priskakoma« in »popolnoma«. Tudi tujci bi se ene književne slovanščine hitreje naučili nego dosedanjih mnogoštevilnih narečij. A vprašanje je, kako priti do vseslovanščine: ali potom kongresa, kakor ga predlaga »Matica ilirska«, ali brez kongresa »po poti več časopisov in knjig ali eniga samiga temu pretresu namenjeniga časopisa?« Dosedaj se je večina glasov izrekla zoper kongres in za časopis¹; k tej večini se pridružujeta tudi pisca tega članka, češ, da se takšna stvar ne da oktroirati in na enem kongresu dognati. »Novice« v tem članku niso za to, da bi obveljali štirje jeziki: »Čmu ovinkov, kjer jih treba ni?... Tudi od tistiga nasvéta: da naj bi se iz vsih slovanskih jezikov nov jezik ustrojil, ki bi ne bil ne ruski ne poljski, ne česki, ne ilirski, vunder pa vsim podoben — nočemo govoriti, ker bi taka mešanca, v katero jih je le clo malo zaljubljenih, gotovo ne bila večini Slovanov všeč, ker bi po taki poti brez potrebe zmišljeni jezik skovali ne gledé na to, da imamo slovanskih narečij že zdaj preveč, in da imamo že gotove narečja, ki imajo vse lastnosti, izvoljeni biti za književni jezik.« Tudi nove abecede ni treba izmišljati; »cirilica in latinica, obé ste pripravne, kakor ste, obé naj se učite, obé naj se rabite, čeravno niste popolnoma... Kar pa jezik vtiče, ki se je dosihmal v mnogih predlogih za vesoljnოსlovenskiga nasvetoval, so nekteri ruski, drugi staroslovenski, tretji sèrbski jezik nasvetovali.« Bleiweis in njegov sotrudnik se

¹ Kakor je bil naznanil malo prej Einspieler v »Bčeli«, se je odzvala na poziv »Maticе ilirske« najprej »Narodná jednota moravská« v Brnu v tem zmyslu, da ona nima sredstev za pošiljanje ljudi na tak kongres, predlaga pa, »da bi naj vsa slavjanska društva poseben, samo za to rěč namenjen časopis izdajala«. Ta predlog je podpiral tudi Einspieler (Slov. bčela z dne 15. avg. 1851, str. 58) in v svojem pismu z dne 15. sept. 1851. ki ga je v imenu »Slov. društva« pisal »Matici ilirski« v Zagreb, tudi Bleiweis.

izrekata za cerkveno slovanščino, ker se je ta najprej pisala in ker je vsem Slovanom sveta: »Staroslovenščina naj bo, kakor je bila Alpha, tudi Omega Slovanov v književnem jeziku.«¹

Ob istem času, ko je izhajal ta članek v »Novicah«, je priobčil v treh nadaljevanjih Peter Hicinger v Melcerjevem »Ljubljanskem časniku« svoj sestavek: »En vseslovanski književni jezik«² z naslednjo vsebino: Doslej je metal veter Slovence enkrat v ilirsko, potem zopet v češko stran... »Novice« hodijo svojo pot dalje, ubogi »Ljubljanski časnik« kot uradni list govori o sami prihodnosti Avstrije, »ktero le Bog zna«. »Lai-bacherica« nas svari, naj ne jadramo med Ruse. Stara slovenščina je mrtva — piše sedaj oni Hicinger, ki jo je pred tremi leti v »Novicah« sam priporočal za vseslovanski literarni jezik — češčina je omikana, a premalo močna, poljščina preveč potujčena, edina in sama ruščina je vseslovanska. Hicinger se torej sedaj pri določanju literarnega jezika za vse Slovane odloča za ruščino, o kateri pravi, da nam bo tudi naše domače narečje likala. Potem podrobno razkazuje, kako se že naša slovenščina vedno bolj bliža ostalim slovanskim jezikom. Hicingerjev recept se glasi, »da bomo veliko pred en književni jezik imeli, ako eniga dozdanjih v poglavitniga vzamemo, kakor pa če iz vsih narečij novi književni jezik kujemo«. Končno pisec še enkrat toplo priporoča ruščino, odločno odklanjajoč češčino, češ, da se neprijetno sliši. Srbščina je sicer lepoglasna. A to narečje niti južnih Slovanov ne bo zedinilo, »ako se bo tako terdo svojiga držalo, in drugim nič ne bližati hotlo; kakor se do zdaj derži in piše... nas Slovence od sebe puha, in nas ne vleče k sebi... kar podvreči se je slovenšini tudi nekako težko, ker ima tudi ona še kaj lepiga in drugim Slovanom bolj podobniga.« To in takšno razmišljanje privaja Hicingerja tako daleč, da resno obžaluje, da se je za učene ljudi opustila pisava slavenosrbščine in slavoruščine, kateri bi se bili lahko razvili v vseslovanščino. Naposled predlaga Hicinger skupni časopis, ki se naj izdaja v ruščini v Parizu ali v stari slovenščini na Dunaju.

Bleiweisovemu predlogu, da se naj določi stara cerkvena slovanščina za »vesoljno-slovanski jezik«, je pritegnil tudi Oroslav Caf, ki je v članku »Staroslovenski in vseslovanski književni jezik« razvijal naslednje misli: »Naj se izvoli staroslovenski jezik za vseslovanski književni... ker ima naj popolnejši in vsim glasom vseslovanščine naj primerjanejši pravo pisanje... izverstno, starim klasiškim jezi-

¹ »Novice« z dne 3. sept. 1851, str. 183.

² »Ljubljanski časnik« z dne 29. avgusta, 2. in 16. septembra 1851, str. 275, 278 in 293. — Ponatisek članka tudi v »Slovenski bčeli« z dne 15. novembra 1851, str. 152.

kom ednako slovnico... slovár, sicer obiln«, a česar za sedanje novodobne potrebe še pogreša, »se mu lahko brez uraze in uime po slovničkih pravilih iz novih slovanskih narečij dodáva... Kdor morebiti še ne vé.« izkuša ovreči Caf glavni ugovor, »mu pak tu pri svoji véri povém, da staroslovenski jezik ni kratko nikár pokopán in sperhnét mrlič, ampak on živí in vès živí!... zavoljo bratovske nesloge r a z t r e s e n med narečji.« Glede ostalih slovanskih jezikov sodi Caf, da sta češčina in poljščina tako zmehčani, »da se za občinskost ne spodobita«. »Jugoslovanski jezik nadhodi sicer po svojem bistvenem značaju Češki in Poljski, pak, ker razdružen in razderžavljen, je v slovstvu in moči daleko za njima.« Ako se Slovani odločijo za ruščino s tem pristavkom, da nekatere »specifičke in terde Rusizme«, n. pr. »boloto«, vsak malce po svoje popravijo in starocerkveni slovanščini prilijčijo, »zadenéjo počasoma na nov jezik, kateri pak... ne bode drugi, kakor ravno staroslovenski.«¹

Razume se, da je sovražno nemško časopisje takoj registriralo to slovensko ugibanje o vseslovanskem literarnem jeziku in začelo na steno slikati pošast političnega panslavizma. Bleiweis mu je napisal v odgovor: »Nekteri nemški časnikarji, katerim je omika slovanskiga naroda v njegovim lastnim jeziku tern v pèti, napadajo vnovič ravno tako naravno, kakor potrebno in nedolžno prizadevanje Slovanov, edini književni jezik si osnovati.« Povod jim je dal znani predlog »Maticе ilirske«, ki je sam po sebi že star, ker se je čital že l. 1845. v Jordanovih »Jahrbücher« — »takrat, ko ravnopravnost narodov še ni bila izgovorjena in je še cenzura bila... Pa kaj je bilo takrat večimu delu nemških časnikarjev za zaničevane Slovane mar?« Bleiweis pravi, da želje glede enega slovanskega literarnega jezika že zdavnaj ne predstavljajo več nobenega vprašanja, ker so splošno priznane. »Ali zastran načina, po katerim bi se to doseči zamôglo, je razodela slavna ‚Matica ilirska‘ poslednji čas s v o j o mnenje, s katerim se pa n o b e n o drugo jezikoslovno društvo zedinilo ni.« »Slovensko društvo« v Ljubljani je svojo udeležbo na predlaganem kongresu odreklo in odgovorilo »Matici ilirski«: »Da bi po izgledu družih narodov tudi Slovani en književni jezik imeli v povzdigo slovanskiga slovstva, želijo tudi Slovenci, — ali taka važna reč se po n a š i h mislih ne da hipoma v z b o r u o k t r o i r a t i, ampak se mora p i s m e n o pretresovati od mnogo mnogo strani... Nar vgodniši bi tedaj po n a š i h mislih bilo, ako bi slavno društvo v Z a g r e b u časopis osnovalo, ki bi bil namenjen temu č i s t o j e z i k o s l o v n i m u poslu.« A tudi takega lista so se Nemci

¹ »Novice« z dne 8. in 15. oktobra 1851, str. 208 in 212.

bali in ga poizkušali smešiti s tem, da so njih listi pisali, da bo moral ta »panslavistični« časopis izhajati — v nemščini, ker se Slovani v svojih jezikih med seboj ne razumejo. Bleiweis posebno ostro in odločno zavrača politično tolmačenje tega pokreta, z začudenjem vzklíkajoč na adresu nemških novinarjev: »Če je toliko nemških narodov z edinim književnim jezikom pod mnogimi vladami zvesto ostalo, kakor je poprej brez ediniga književniga jezika bilo, velja — mislijo oni — to čisto le od Nemcov, — od Slovanov nikdar ne! Če Nemci mnogotere zveze napravljajo, so to le materialni interesi, — če si pa hočejo Slovani edino grammatiko napraviti, je to že politika in prekucija!... Če se vsi Slovani med saboj ne zastopijo, se norčujejo časnikarji nad njimi, — če si pa jezik hočejo vstanoviti, v sim razumljiv, da ne bojo zasmehovani, je pa to pregrešin »panslavizm«! Sam oče nebeški bi takim ne vstregel.«¹ V prihodnji številki »Novic« se je Bleiweis še enkrat povrnil k politični strani diskusije v posebnem članku, naslovljenem: »Književni jezik nemški — in pa književni jezik slovanski«, v katerem je še enkrat poudaril, da so želje po vseslovanskem literarnem jeziku že stare; poslednji čas, »po odvezi slovanskiga jezika njegove nekdanje sužnosti« so samo bolj oživele. »Narava pa nikjer skokoma ne napreduje, tako tudi v vednostih ne; od stopnje do stopnje grémo naprej.« V teh besedah je praktični Bleiweis precej razločno preciziral svoje stališče, ki bi se moglo označiti kot evolucioniranje na podlagi domačega jezika proti enotnemu vrhu neke idealne vseslovansčine. V bodočo realizacijo te idealne jezikovne stavbe Bleiweis po vsej verjetnosti veruje, pišoč: »Če so... zamogli Nemci edini književni jezik dospeti, vunder sedaj nobeden pameten človek ne bo več dvomil nad mogočostjo ediniga slovanskiga jezika...«² Pri odbijanju napadov glede političnega panslavizma s paralelo nemškega »pangermanističnega« jezika zapisuje Bleiweis naslednjo resnično trditev: »Naj bojo Nemci veseli, da že imajo vesoljno-nemški (pangermanistični) jezik, zakaj, če bi ga že ne imeli, gotovo bi si ga dandanašnji ne napravili. Teško je, veliko glav pod en klobuk spraviti...« Posebno, če so že samostojno kulturno razvite! V navedenem stavku, v katerem je Bleiweis pangermanizem nemščine in primero s panslavizmom projektiranega vseslovanskega jezika sicer pretiraval (ker nemščina, kakor znano, ne služi vsem Germanom!), je vendar trezno spoznal ter predvidel težkoče,

¹ »Novice« z dne 29. okt. 1851 str. 224—225.

² O tem, da dospejo enkrat v bodočnosti vsi južni Slovani do enotne »jugoslovansčine« in v daljnější bodočnosti vsi Slovani do istotako enotne »vseslovansčine«, je bil Bleiweis prepričan še l. 1860. (Prim. »Razprave« II., str. 197.)

stoječe namišljeni vseslovanščini na potu. »Te težave nam bo tudi v osnovi vesoljno-slovanskiga jezika vsakdo gotovo poterdil, katerimu je resnica ljuba,«¹ je pisal po svoji naturi realistični mož in kot romantični vzgojenec vendar — veroval v to utopijo. Živ primer slovanskega razklanega romantičnega realista!

Slovenske pisatelje in publiciste, med seboj nesoglasne celó glede takoj uporabljive »jugoslovanščine«, a složne v pričakovanju neke idealne, čeprav tudi še neopredeljene »vseslovanščine« v daljnji bodočnosti, je nato zaenkrat popolnoma okupiral jezikovni spor okrog Razlagovega almanaha »Zora«, čigar bistveni predmet spada tudi semkaj. — Najprej je bil izšel Bleiweisov literarni almanah »Koledarčik za l. 1852.«, pri katerem je sodeloval in katerega je ugodno ocenil v slovenskem uradnem listu² Cegnar, pišoč o njem: »Pretresli smo to delce in močno močno se nam je prikupilo.« Skoro nato, nekaj tednov pred Božičem 1851 pa je zagledal svetlobo tudi Razlagov almanah: »Zora, jugoslavenski zabavnik«. Janežič je pisal o »Zori«: »Radostni moramo obstati, da vse druge jugoslavenske koledarje daleč prekosi. Spisana je v duhu uzajemnosti, sloge.«³ Bleiweis pa je bil o »Zori« mnenja, da se bo samo »prijatlam noviga, dosihmal še neznaniga jugoslavenskiga jezika močno prikupila po sestavkih v tako imenovanim jeziku ‚s l o g e i n v z a j e m n o s t i‘ pisanih«. Ironično je dostavljal: »Ker v tacih ‚vlastimilih‘ namerah ‚vlastenci‘ ne gledajo toliko na ‚sadržaj‘ in notranjo ceno sestavkov, kakor na obliko ‚složniga‘ jezika, jim bomo gotovo nar boljše vstregli, ako nekatere verstice iz ‚svršetka‘ povzamemo.« Potem citira Bleiweis med drugim naslednje mesto iz »Zore«: »... oblěka njezina je samo načasna, promenljiva, nedogotovljena. Njezina sladka naloga i zadaća jest: sklopiti ruke dětce jedne matke, bratućedah, Slovenecah i Srbah... Jezik, kojega ‚Zora‘ govori je dakle onaj, koj se obadvojici, Srbom i Slovencem kao srědstvo priporočā, kojim se mogu do sloge svete dokopati.«⁴ O Razlagovih »Životopisih« v »Zori«, pristavlja Bleiweis, da bodo »Novice« še govorile po Novem letu.

Zoper ta »Zorin« eklektični vseslovanski jezik v srbskem okviru je v zadnji številki »Ljub. časnika« 1851 odločno nastopil najprej somišljenik dunajske slovenske mladine C e g n a r, ki je pisal, da ne more pritrđiti »Bčeli«, da bi bil to najizvrstnejši južnoslovanski almanah. Bleiweisov »Koledarčik« je brezdvomno boljši, »ker je v njem vsak sestavek popolnoma doveršen, česar o Zori ne moremo terđiti. Nismo sovražniki

¹ »Novice« z dne 5. nov. 1851, str. 228.

² »Ljubljanski časnik« z dne 4. in 7. nov. 1851, štev. 88 in 89.

³ »Slovenska bčela« z dne 15. dec. 1851, str. 192.

⁴ »Novice« z dne 24. dec. 1851, str. 265. — Prim. tudi »Zoro« str. 176.

zjedinjenja jugoslovanskih narečij, marveč so to naše najiskrenejše želje, zavolj tega tudi nikakor ne grajamo, ako se piše ‚lepoga‘, ‚ženu‘, ‚dvigaju‘ ... vendar pa je jezik posebno v nekaterih sestavkih tako zmeden in besede, čudno skovane, tako zmešane, da se glasi ušesom kakor ubiti zvon in lepoglasje, prvo lastnost lepoznanstva tako močno žali.«¹

Ko je Bleiweis videl, da se nagiblje osrednjeslovenska mladina, s katero se je on sam nekaj časa prepiral zaradi »novih oblik«, na njegovo stran, je zapisal v »Slovesu ‚Novic‘ za leto 1851.« svoj jezikovni konfiteor, ki se je glasil: »Jezik pišejo ‚Novice‘ slovenski, ker so slovenskimu narodu namenjene, in pisale ga bojo tudi prihodnje brez pristranosti oblik, kakor jim bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev pošiljali. ‚Novice‘ so, polagoma stopaje, brez hrupa, brez sile, brez vojske naš sedanji občji pravopis po Slovenskim vpeljale, in tako bojo s podporo rodoljubov, ako Bog da, še marsikaj doveršile v pravo vzajemnost in slogo, ne pa v tisto, ktera hoče slovenski jezik popolnoma zatreti in čudovito mešanico na njega mesto postaviti, ktera nikdar ne bo veljavnosti občeslovanskiga jezika dospela. ‚Novice‘ bojo pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih bratov — ali častitljivi jezik slovenski bojo ohranile domačemu slovstvu, dokler ne pride občeslovanski na dan. Do tistiga še v prihodnosti skritiga časa ima vsak narod poglavno nalogo, svoj jezik izobraževati, in Bogme! tudi slovenski jezik je kakor vsak drug slovansk in morebiti še bolj tega izobraževanja vreden, ne pa da bi ga kot malovredno šaro na stran pahali kot nevredneža, da bi se v njem pisalo. Pervaki in nar slavniši slovenski pisatelji, ki še živé ali že v grobu počivajo,¹ so bili in so z nami o tem edinih misel, in leti, kterih dela slové kot nar izvrstniši slovenski zakladi, imajo veljavno besedo o tem, in njih pravilo je nam vodilo. Za doseg občeslovanskiga, ne pa za negodno kovstvo zopet noviga jugoslavenskiga jezika, bo ‚Novi-

¹ »Ljubljanski časnik« z dne 30. dec. 1851, str. 415.

² Bleiweis se tu očividno ponaša s somišljeništvom — Prešerna. Značilno za poznejšega, ostarelega in v borbi z »Mladoslavenci« postrastelega »očeta slovenskega naroda« je to, da je isti mož l. 1875. Prešernu skorajda zameril, da se ni dal prepričati Vrazu. Izdajajoč Prešernovo zapiščino, piše l. 1875. Bleiweis: »Kakor se je Prešeren... trdovratno držal bohoričice [trditev, ki ne drži, ker bi sicer Smole ne bil pripravljaj v letih 1839.—1840. s Prešernom kot svojo desno roko toliko izdanj v gajici!], isto tako bil je velik nasprotnik temu, da bi hrvaško-srbski jezik postal literarni jezik tudi Slovincem. Pisma Vrazova so priča, kako iskreno si je on prizadeval Prešerna dobiti na svojo stran, al ves njegov trud bil je brez uspeha; plačilo za to bila mu je zabavljica, ki jo je Prešern malo taktno še živemu svojemu častitelju napisal...« (Letopis Matice slovenske za leto 1875., str. 179.)

cam' vedno mar, in prihodnje leto bojo morebiti kakošne poskušnje v tem donašale, katerim pa nočejo nikakor višji cene prilastiti, kakor da naj se te poskušnje sprejmejo kot jezikovne drobtinice za poskušnjo, za prevdark, za pretres, ne pa da bi v njem že pisali...¹

Janežič po vsej verjetnosti še ni bil dobil v roke tega Bleiweisovega jezikovnega konfiteorja, ko je v svoji »Bčeli« pisal o Razlagovi »Zori« in jo takole pozdravljal: »Jasno ko beli den, svetlo ko solnce rumeno je to, da si morajo slovanska narečja če dalje bolj bližati, ter se naposléd v jeden jedini vse-slovanski književni jezik stopiti...« A način, kako se naj to zgodi, je še skrit v krilu neznane bodočnosti. »Iz globine serca bodi nam toraj pozdravljena: ‚Zora‘ prežlahтни biser našega mladjahnoga slovstva. Ti nam pripravljáš pot, da se naj popred Jugoslovani sjedinimo, zraven pa tudi drugim narečjem približamo, da ne zagazimo na stranputice, po katerih žalibog tako radi tumaramo i vagutamo... Tudi ti si spoznala, da je nevarno, jedno samo narečje za občeslavensko, književno spoznati, vsa druga pa sceloma podréti, i zatreti. Jedno narečje se ima v drugom oživljati, jedno iz drugega novo moč dobivljati, jedno drugo dopolnovati... na podlagi staroslovánščine.«²

Janežič, učenec Majarja, kateri je bil s svoje strani učenec Kollárjev, je bil takrat še vnet zagovornik »jugoslovánščine«, po umetnih »pravilih« iz vseh južnoslovanskih »podnarečij« kombiniranega »narečja«, ki naj zavzame provizorično mesto poleg ostalih treh glavnih slovanskih »narečij«: ruščine, poljščine in češčine, dokler se iz vseh štirih ne izcimi »vseslovánščina«. Bleiweis je stal, kakor smo ugotovili, vedno trdno na tleh slovenskega »narečja« (ki ga je izmenoma imenoval tudi »jezik«), nekako romantično-megleno verujoč, da se »iz cveta« vseh slovanskih narečij razvije vseslovanski jezik »sam iz sebe« v obliki nekake organske rastline. Mož se je glede bodoče idealne »vseslovánščine« pač mimogrede nagnil k mnenju svojih sotrudnikov, da se kdaj sprejme za vseslovanski literarni jezik eden iz individualnih jezikov, n. pr. ruščina ali pa mrtva staroslovánščina, ki naj bo, »kakor je bila Alpha, tudi Omega Slovanov.«³ Oba ta dva nazora (o kombinirani in individualni »vseslovánščini«), ki sta se v privatnih razgovorih najbrž že dlje časa trdno drgnila, sta kljub temu, da je bil glede »srbohrvaščine« v dunajskem »književnem dogovoru« že zmagal nazor individualnega jezika, sedaj povodom izida Razlagove »Zore« ostro trčila drug ob drugega po izidu Bleiweisovega jezikovnega konfiteorja in Janežičevega pozdrava »Zori«,

¹ »Novice« z dne 31. decembra 1851, str. 269.

² »Slovenska bčela« z dne 1. jan. 1852, str. 7.

³ Koncem 50-ih let je bil Bleiweis najbrž zopet bolj za ruščino in »medpotno« srbščino. (Prim. »Čas.« 1914, str. 131—132.)

dveh med seboj neodvisnih izjav, katerih prva, Bleiweisova, je bila v svojem ostrem tonu brezdvomno diktirana tudi po bojazni izdajateljske in knjigotržne konkurence, glede katere je Janežič nekako že prerokoval zmago »Zori«. Spor glede Razlagovega almanaha pa se je prenesel na literarno kritično polje; na jezikovnem se je začel Janežič morebiti že takrat počasi umikati na ta način, da je priobčil v svoji »Bčeli« Simandlo v članek: »Kako dobimo obči jezik?« v katerem je pisal ta člankar: »Sedaj se bližamo tomu, sedaj unomu sosedu. Zaženemo se Horvatu nasproti, za gotovo pričakovaje, da bo nam kar na pol pota nasproti prihitel i nas iskreno objel, ali zatelebani postojimo, vidši, da se za nas še zmeni ne. Velikodušno smo mu že darovali mnogo naših slovenskih posebnosti, mislivši da bode tudi on svoj napčni — ao, io, uo, eo i ostalih neslovenskih oblik popustil. Pa močno smo se golfali. Město nam nasproti priti, ali nas saj dočakati, se pred nami clo u bėg spusti, in mi ostanemo sopet sami.«¹ Navzlic temu za Simandla še vedno obstoja nujnost in potreba stremitve k vseslovanskemu jeziku. In dasi ga ohlaja neprožno stališče Srbov ter Hrvatov nasproti slovenščini, se on vendar ne odločuje za sprejem kakega živega ali cerkvenoslovanskega jezika v višjeliterarne svrhe, ampak on voli Majarjevo približevalno pot, vodečo preko kombinirane ilirščine v istotako kombinirano vseslovanščino.²

Ravno takrat, ko je na Dunaju umiral Jan Kollár († 24. I. 1852) in še ni bilo preteklo eno leto po smrti Vrazovi, se je v »Novicah« napravila jezikovna koalicija med Bleiweisom na eni strani ter Cegnarjem in Svetcem na drugi. Ta koalicija je začela smrt zvoniti kombinirani Majarjevi »ilirščini« in Razlagovi »vseslovanščini.« Na isti strani »Novic«, na kateri se naznanja Kollárjeva smrt, stoji Cegnarjev odgovor Razlagu, v katerem se eden izmed članov tedanje literarne mladine slovenske, sam aktivni pesnik, v tem boju prvič spomni in skliče na onega, ki je kot prvi pri Slovencih bojeval te in take boje z Vrazom — Prešerna. Cegnar opravičuje svojo ostro kritiko »Zore«, češ, da ni smela prizanesljiva biti nasproti knjigam, ki »so po Prešernovih besedah v „janičarski slavšini“ pisane«, ter nadaljuje: »Naj se piše po slovensko ali ilirsko, kakor je komu drago; o boje smé hvale gotovo biti, ako je hvale vredno. Grajati pa se mora prihodnjič in konec storiti t a c e m u jeziku, ki ni ne slovenski ne ilirski, ker so resnične tiste besede, ktere nek učen in nepristransk Slovenec o tem govori, rekoč: Z o r a i v s i n j e č a s t i t e l j i i p o s n e m o v a v c i b l o d i j o p o l a b i -

¹ »Slovenska bčela« z dne 15. januarja 1852, str. 24.

² »Slovenska bčela« z dne 29. januarja 1852, str. 39.

rintu, od kodar se ne pride drugam ko v Babilon'.¹ — Od svoje mesec starejše prve kritike »Zore«, v kateri še ni grajal srbskih oblik: lepoga, ženu, dvigaju, se je torej Cegnar v tem svojem poznejšem »odgovoru« Razlagu kot nasprotnik mešanja jezikov — radikaliziral. Sedaj dopušča ta zastopnik tedanje naše osrednje in napredne mladine ali samo slovensko ali samo ilirsko pisavo, pozdravljajoč drugo poleg druge, ne pa obeh med seboj pomešanih.

Za Cegnarjem je v prihodnji številki »Novic« nastopil zmagovavec v »novooblikarskem viharju«, Luka Svetec, s svojimi »Pomenki o Zori«. ² Kakor ves ta njegov članek kaže, tudi Svetec veruje v možnost vseslovanskega literarnega jezika. Omenja obe poti, po katerih izkušajo priti do njega različni njega poborniki: »Nekteri velé, da bi neko narečje vzeli, ter potem na jedne j podlagi nadaljno izobraževanje osnovali; drugi svetujejo jezik, ki bi bil složen iz vsih narečij, misleč, da bo le oni jezik slavenstva vreden, ki bo bogastvo vsih narečij v sebi združil.« Na Češkem in Hrvaškem so za prvo pot, pri nas tudi po večini. Da v tem vprašanju še nismo edini, je vzrok to, da eni s preveliko ljubeznijo do slovenščine »iščejo skerbno pota, kjer bi se svojega ne tvegali popolnoma«; drugi pa s premajhno ljubeznijo do materinščine »ne morejo časa dočakati, ko bi jih ne vezala več dolžnost slovenski pisati«. Svetec pravi o sebi, da je »mного premišljaj, ter včasi tudi poskušal, kako bi si mi Slaveni k občnemu jeziku pomagali«. ³ Pri tem da je prišel do zaključka, da bo »vseslovanščina« samo eden iz sedanjih živih slovanskih jezikov, ker literarnega jezika ni, »ako nam ne požene korenin iz jednih tal, i mladik ne obrodi iz jednega debla«, na podlagi ene slovnice in enega besednega zaklada. »Pomislimo na dalje, da se po različnih slovnica h na enkrat ravno tako piše, ko bi cerkev ali palačo po različnih obrisih zidali.« S temi besedami je Svetec obsodil »razlagovščino«, v kateri je bila »perva beseda slovenska, druga serbska, tretja česka, četrta poljska, peta ruska«, in se z zdravo logiko vprašal, ali ne nastane s takšnim bližanjem »križem na levo in desno« — »velik Babel od Balta do Jadre, od Turov do Kamšadke«. Kar se tiče tega in takega jezikovnega zbliževanja proti severu in vzhodu, pravi Svetec, da nas bo preteče zmešnjave obvarovala »zdrava

¹ »Novice« z dne 28. januarja 1852, str. 32.

² »Novice« z dne 31. januarja, 4. in 7. febr. 1852, str. 35, 38 in 43.

³ V resnici je bil Svetec eden izmed prvih slovenskih leposlovcev, ki je v »Vedežu«, potem v »Slovenski bčeli« poizkušal uvesti najrazličnejše »vseslovanske« oblike. (Prim. dr. A. Breznik, o. c. str. 192.) — Od pričujočega članka dalje pa piše Svetec čisto slovenščino. Šel je torej isto pot, kakor večina naših preporoditeljev: sad »mnogega premišljevanja« je bila »vseslovanščina« ali »ilirščina«, sad praktičnega, neposrednega dela za realne čitatelje — slovenščina.

pamet naših bratov, ki se zdaj še nič ne pripravljajo, da bi nam na proti prišli«. — A isto velja tudi o posezanju v slovnico in slovar naših južnih bratov. »Zora«, piše Svetec, »je zdaj nastavila pot proti jugu, — ali na jugu se, kolikor po skušnjah vémo, le smeja, med tem ko se Slovenci jezimo.« Svetec vprašuje, kako daleč naj bi šlo to bližanje na jug. Ali do popolnega sprejema srbščine? »Na sredi pota ostajati, ako oni na p r o t i ne pridejo, bi bilo, se zna, nespametno, ker bi bil ves prejšnji trud zastonj.« Za slučaj, da mislijo Slovenci končno prevzeti srbščino, kakršna res živi na svojem domu, jih Svetec opozarja na narodnoprosvetno škodo takega provizoričnega («medpotnega») jezika, s katerim ne bo moči izobraziti ljudstva, ki sedaj tega jezika povsem še ne razume; opozarja pa jih na to škodo na podlagi razloga, ki govori tudi zoper prevzete srbščine kdaj v bodočnosti, dasi o eventualnem prevzetju srbščine v bodočnosti — takrat še neaktualnem¹ — Svetec ne razpravlja. On pravi samo: »Do konca bližati se ima pa spet drugo napako: vës medpotni jezik bi bil le za jezikoslovce, ne za narod, ker bi ne bil, kakor ‚Zora‘ sama pravi, s t a n o v i t e n, ampak premenljiv; kar danes velja, bi bilo jutri od še bližnjega [še bolj približanega jezika] spodrinjeno, teraj, ker bi bilo vse v toku, bi se narod novega jezika ne mogel naučiti, i celi čas našega bližanja bi moral on brez poduka ostati. Prašam tedaj: j e l i p a m e t n o, veliko časa z mešanjem besedo kvariti, truditi, napenjati i prepirati se, i naposled, hudo potivši se, tje stopiti, kamor b i b r e z o v i n k o v veliko hitreje i lože dospeli.« Svetec torej misli, da »medpotni jezik« ne samo ne pospešuje prevzete srbščine, marveč mu je celo na potu, ker stabilizira nekaj, kar ni definitivno: zraven pa ta »medpotni jezik«, negovan samo po jezikoslovcih, s svojo nedomačnostjo ne koristi nič ljudstvu, ampak ga s svojo nestalnostjo celo bega. Razlog pa, iz katerega je Svetec i zoper delno prekrojevanje i zoper popolno južnoslovansko uniformiranje literarne slovenščine po srbski noši, je naslednji: »Jeli prav meni nič tebi nič j e d i n o sredstvo, ki nas z narodom veže, proč vreči, ter za nekim, ki je še v božjih rokah, dirjati i pustiti, da zanemarjeni narod glada umira?!« Nasproti ugovoru, da nas je Slovencev premalo, Svetec priznava, da je to »res, da bi tako ne bilo!« Zraven pa pristavlja kot intenziven, s slovensko kulturo prešinjen in ne ekstenzivno »votel človek« (Župančičev izraz!): »... p a i m a m o vendar že dela, katerih slava n i k d a r

¹ V tej diskusiji ni šlo več za Vrazov nazor, po katerem naj bi Slovenci takoj prevzeli ilirščino, marveč za posredovalni Majarjev načrt, po katerem naj bi se slovenščina po »pravilih« priličila srbohrvaščini. Srbohrvaščina v svoji individualni celoti je prihajala v tem času v debato samo kot eventualni bodoči vseslovanski literarni jezik, poleg ruščine in staroslovenščine.

ne bo potamnela, ki jih bodo še takrat visoko spoštovali, kadar se bo občni slavenski jezik po naših mestih in terjih glasil.«

Sveteč torej ni za »medpotno« južnoslovanščino Majarjevo, on tudi ni za »nečasno, promenljivo, nedogotovljeno« vse-slovanščino Razlagovo, pač pa on, kakor vsa tedanja slovenska inteligenca veruje v bodoči vseslovanski literarni jezik, za katerega se bo po njegovem mnenju sprejelo eno živih »narečij«: »Tudi vsi dobro vémo, da moramo je d i n jezik imeti.« Kateri jezik bo to, s tem vprašanjem si Sveteč ne beli glave. »On pravi samo toliko, da »tam iskati ga, kjer se ne najde, je nespametno. Ravno tako hiteti pred vsemi družimi... ni po vse razumno, ker m i ne dajemo postav, i nikogar ne moremo siliti, da bi nasledoval. Sej naši bratje vsi to potrebo z nami vred čutijo, i pamet jim je dana kakor nam; hodimo toraj z njimi, da naša pota ne bodo zastonj. Dokler pa oni čakajo, postojmo tudi mi, pisaje med tem, kar n a r o d u k o r i s t i, p o d o m a č e, č i s t o i s l o ž n o. Izobrazujmo besedo ko doslej p o n a r o d u, z o b z i r o m n a s t a r i j e z i k i n a r e č j a b r a t o v, t o d a d e r ž é s e p r a v i h m e j...«

Z geslom, obseženim v poslednjem stavku, je Sveteč tudi iz tega jezikovnega boja izšel kot zmagovavec. Bleiweis se mu je glasno in navdušeno pridružil tem bolj, ker je Sveteč slavil to zmago topot v zvezi z njim in v njegovem listu in ker je imel on sedaj pod Svetčevo avtoriteto priliko, odkrito udariti po celovških zakulisnih protivnikih »noviškega« načina pisanja slovenščine. Bleiweis je porabil za pretvezo nesistematično sestavljen izbor »Zorinih« življenjepisov raznih slovenskih mrtvih ter živih mož, iz katerega so bili izpuščeni opisi Koseskega, Vertovca, Vodnika, Metelka, Kastelca itd. Sila jeze njegovega »Dostavka vredništva ‚Novic‘ o ‚Zorinim‘ življenjopisji«¹ ni mogla izvirati tolikanj iz dejstva, da »Zora« ni opisala v številu »za domovinu zasluženih domorodcah in domorodkinjah« njegovega ljubljenca Koseskega² (saj so Vesela Celovčani in Razlag enako visoko cenili kakor Bleiweis); urednik »Novic« je odprl zatvornice svoje jeze, da radikalno obračuna z nasprotniki, ki so javno z bzdrljivimi priimki (»starovič-špecifikar«) in najbrž

¹ »Novice« z dne 7. febr. 1852, str. 43.

² To stališče zastopa dr. Grafenauer, ki je mnenja, da je Bleiweis v svojem »Dostavku« — sirov, ker njega (!) in njegovih pisateljev niso opisali v »Zori«. (Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II., str. 88.) K temu pripominjam, da je Bleiweisovo življenje simpatično opisano na p r v e m mestu »Zorinih« »životopisov« (»Zora«, str. 127) in da je Grafenauer v tem vprašanju sam strastno nepravichen nasproti Bleiweisu v prilog svojemu koroškemu ljubljencu, takrat še z iliristvom koketujočemu Janežiču, kar se tem bolj čuti kot načelna nedoslednost, ker skoro nato Grafenauer sam priznava: »S svojim energičnim nastopom je [Bleiweis] zabranil nevarno eksperimentiranje z jezikovno združitvijo Slovencev in Hrvatov, ki je bila v tedanjih naših kulturnopolitičnih odnošajih — nemogoča.« (O. c. str. 150.)

tudi privatno pikali njega in njegove »Novice«, zato ker so odklanjale njih jezikovne eksperimente in pisale jezik, ki je bil po godu večini tedanjih slovenskih piscev in ljudstvu lahko umljiv. Bleiweis je v svojem »dostavku« k Svetčevemu članku izpregovoril naslednjo energično besedo z zapoznelimi slovenskimi Ilirci: »Vedno le vajeni pot mirú in sprave hoditi in marsiktero strupeno pšico, ki je bila od stranke luninega jezika že na nas spuščena, prizanesljivo terpeti, vunder nismo mogli tabart dalje resnice zatajiti, ker nam životopisje¹ preočitno kaže, da strastnost stranke luninega jezika clò tako delječ sega, da jim ni le ‚Novični‘ slovenski jezik tern v pèti, ampak da morajo njemu v žertvo tudi prvi in za domovino nar bolj zasluženi slovenski pisatelji razžaljení biti. Le prisiljeni tedaj po takim početji smo ostro pa pravično sodili ne ‚Zore‘, ampak nam dobro znano vedènje tistih, katerih plod je mlada ‚Zora‘. Treba je bilo tudi, da se enkrat odkritoserčno porazumemo, da bo tistiga negodniga pikanja konec. ‚Novice‘ se nikdar niso prederznile komu postav dajati in kogar siliti, da naj piše tako ali tako, da je le narodu v korist ali domovini v slavo, ker to nam je sila potrebno, ne pa puhla abcedarija in jezikomešarija in v ti koristni delavnosti naj nam bojo naši pridni bratje na Českim izgled! — Še manj pa so ‚Novice‘ kteriga žalile, ki ni ž njimi o pisanju edinih misel, — ravno to pa terjajo one od družih in jim naravnost povedó, da one pišejo jezik za slovenski narod na svetu, ne pa za ljudstvo v luni. Če je ‚Bčeli‘ mešanca ljuba, naj jo piše, dokler ji je drago in dokler jo kdo bère; nad slovenskim pisanjem naj se pa nikar ne merzi, ker s tem celò nič ne opravi. Veljavni Podgorski [Svetic] je to točno dokazal.«

Polemično želo Bleiweisa, kateri se je tukaj značilno izpovedal za praktično in realno samodelnost po vzgledu Čehov, so bile po vsej verjetnosti nasršile ne samo javne, ampak najbrž tudi kakšne privatne zbadljive bodice takratnih zanesenjaških slovenskih Korošcev in Štajercev, zaostрил pa ga je bil Janežič, ki je dva dni pred izidom tega Bleiweisovega »Dostavka« v svoji oceni Slomškovih »Drobtinic« pisal s precej razločnim namigavanjem zoper slovenščino »Novic«: »... beseda [Drobtinic¹] je gladka, prosta, čistoslovenska brez vsih tistih zapletenih dolgih stavkov in iskanih neznanih besedi, ki cël govor nerazumljiv dèlajo, ne pa naše oblike, kakor nam nekteri očitajo.«¹

Izdajatelj »Zore«, Razlag, je najprej odgovoril Cegnarju, prvemu negativnemu kritiku svojega almanaha, izjavljajoč, da ga Cegnar »ni na zelenom polju počakal.« Glede Svetčevih »Pomenkov« je pristavil, da ga v njih obseženi dokazi niso pre-

¹ »Slovenska bčela« z dne 5. febr. 1852, str. 55.

pričali. Bleiweisu je očital regionalizem in dejal, da je urednik »Novic« »vse svoje steklenice strupa in žolča proti protivnikom gorenskoga podnarečja« nanj izlil. Glede Bleiweisovega očitka »luninega jezika« vprašuje Razlag: »Kdē se tako slovenščina govori, kakor jo pišemo?« K Razlagovemu odgovoru je tudi Janežič napisal »Dostavek uredništva« in v njem dejal, da bi uredništvo »Novic« rad poprašal »po kateri pravici Bčeli mešanco očita«, pa da se boji, »da bi spet kakega novega orožja zoper njega ne obrnilo«. Izvzemši nekatere letošnje hrvaške prispevke, pravi Janežič, piše »Bčela« edinole le -ega in -oga (nam. -iga). »V naših sestavkih se moramo malo višej povzdignuti.« Zaključuje pa Janežič z zatrdilom, da stoji mladina za njim. — To zatrdilo so skoro nato uredniku »Bčele« ovrгла dejanja, ker je moral takoj zatem javno priznati, da mu odpadajo sotrudniki in čitatelji, čeprav je že pod vplivom prvega nadaljevanja Svetčevih »Pomenkov« — sam postal iz Savla Pavel in »od 5. februarja dalje ni več pisal končnic: -oga, -omu, -oj«. ¹ Priobčil je sicer v tem letu še dopise nekega Slavića, nekega Vrlekovega in nekega dopisnika iz Gradca v obrambo vseslovenskega literarnega jezika; natisnil je »za pokušnjo in v prevdar« celo članek »Kupala malikovavska boginja v slovenskom uvaženi« ² izpod peresa R a v n i k a r j a - P o ž e n č a n a v staroslovensko-ruski mešanici. Poženčan ni bil za Majarjev sistem in je v tem članku pisal: »Ko bi mi Slovenci tako rusili kakor nekteri zmed nas ilirčiju, ej Bogu, bilo bi horošo, ali kakor se ponaški reče, gorše.« Istemu pisatelju je natisnil Janežič v tem letniku »Bčele« še en članek kot po njem predlagani poizkus občnega slovanskega jezika na ruski in staroslovenski osnovi z naslovom »Slovēnam« z vzporednim prevodom v običajni slovenščini. Ta Poženčanov članek je bil tudi z a d n j i v z d i h »v s e s l o v a n š č i n e« p r i S l o v e n c i h. »Po letu 1852. ni pisal ilirščine in slovanske mešanice noben list,« pravi dr. A. Breznik in pristavlja glede poslednje: »Upajmo, da je za vedno pokopana.«

Za Janežičem se je skoro nato malce ohladil za ilirščino tudi Einspieler, ki je posnel v svojem »Šolskem prijatelju« iz »Beogradskih novin« trditev, češ, da Srbi in Hrvatje že dobro razumejo slovenske časopise, pristavljajoč k tej trditvi naslednje besede: »Ja! res je, da so jo slovenski pisatelji in novinarji začeli nekaj po ilirsko zavijati, in da so masikterega Slovenca s tim razžalili in odpodili — u svojo lastno zgubo in škodo. Pa: živila slavjanska sloga in bratovska ljubezen! To bi pa bilo složno in bratovsko, če bi Srbi in Horvati slovenske novinarje podpirali. Vendar dosedaj jih saj ‚Šolski prijatelj‘ zastran te ime-

¹ Prim. dr. A. Breznik, o. c. str. 195.

² »Slovenska bčela« z dne 4. marca 1852, str. 75.

nitne reči žalibože ne more pohvaliti; zakaj on nema razun domorodcev u Reki nobenega naročnika med vsemi Serbi in Horvati.«¹

Z drugo polovico l. 1852. je bil boj za individualnost genetične slovenščine kot samostojnega literarnega jezika v Svetec-Bleiweisovem zmislu pravzaprav končan. Zadnja zagovornica »majarščine« in »razlagovščine«, Janežičeva »Bčela«, je kapitulirala tako temeljito, da je bilo njeno uredništvo koncem l. 1852. pripravljeno, tiskati celo stare oblike.² Zmagovavci v »Novicah« so nosili zmagoslavje še dokaj skromno. Samo na par mestih so se malce potrkali na prsi. Tako je n. pr. Bleiweis naznanjal drugi letnik svojega »Koledarčka« z besedami: »Jezik ‚Koledarčka‘ je slovenski, ker je sin hvala Bogu! že živega slovenskega naroda, kterega zatajiti noče, marveč se ponositi ž njim, da ga poznajo, kakor je, tudi bratje njegovi po svetu.«³ In pa Hicinger, po Jeranovem vstopu v uredništvo »Danice« glavni »domači« slovniciar Bleiweisov, si ni mogel kaj, da bi še enkrat ne poudaril jezikovnega stališča, ki je bilo odslej za »Novice« odločilno: »Ako se kaj za naše slovensko ljudstvo piše ga povzdigniti na stopnjo omike, je dobro pomniti, da ni toliko na tem, ga novih jezikov učiti, marveč ga z novimi rečmi soznani... zmirej bo razloček med slovenskim jezikom in med drugim, kakor tudi razloček v pisanji za učene in neučene ostati mogel.« Hicinger pravi, da ni njegov namen, »govoriti od nerazumljive soderge, v katero so nekteri po otročje zaljubljeni«, vendar meni tudi on, da je treba besedni zaklad množiti z »dobrimi, Slovencu umevnimi« slovanskimi besedami. S tem pa neče reči, »da bi vse besede le v drugih narečjih iskati bile; veliko jih je in prav dobrih, zlasti v rečeh navadne potrebe, v narodu našim po domačih hribih in dolinah najti, samo da jih žalibog! premalo poznamo.«⁴

Izmed obeh premagancev, Razlaga in Majarja, je šel prvi po vzgledu Stanka Vraza z II. letnikom svoje »Zore« l. 1853. v Zagreb, potegnivši za seboj dva »vseslavjanska« slovniciarja, kujoča še nadalje vzajemno slovnico za vse Slovane, Božidarja Raiča in Oroslava Čafa,⁵ pesnika drja. L. Tomana in še par drugih. Majar pa je za nekaj let utihnil. Pojavil se je zopet v slovenski javnosti l. 1857., ko je začel Bleiweis posvečevati neobičajno mnogo prostora ne samo Trstenjakovim imenoslov-

¹ »Šolski prijatelj« z dne 4. maja 1852, str. 216.

² »Slovenska bčela«, 1852, str. 393.

³ »Novice« z dne 27. oktobra 1852, str. 344.

⁴ »Novice« z dne 6. novembra 1852, str. 354.

⁵ Čaf je pisal dne 25. julija 1852 Hanki v Prago: »Od Jugoslovenov my Slovenci malo upamy, ne imaju ni učenosti ni potrebne moči. Sama vseslovanščina slovanska narččija može izbaviti i sbrati, sicer se pogube! Nemčizna pri nas opt' zle děla«. (Zbornik Mat. slov. l., str. 161.)

nim ter starinoslovnim razpravam, ampak celo tudi leposlovnim proizvodom narodopisnega značaja in sestavkom o slovenski in južnoslovanski zgodovini, narodopisju ter literaturi. Specialno na literarna vprašanja je obračal pozornost v »Novicah« l. 1857. v Zagrebu živeči Ferdo Kočevar-Žavčanin, poznejši pisatelj znane poljudne zgodovinske povesti »Mlinarjev Janez«. Kočevar je poročal v imenovanem letu »Novicam«, da neki dopisnik zagrebškega »Gospodarskega lista« toži, kako od leta do leta propada hrvaška književnost, in zraven pristavlja: »Ta da svrnemo okom na subraču Slovence, kako li oni neumorno rade i smjelo napried stupaju.« Žavčanin izkuša razložiti tedanji upadek hrvaške literature. Izhajajoč s starega Kopitarjevega stališča, da so Hrvati le hrvaški kajkavci, »izuzemši samo primorske strani«, in še to narečje da je po Vuku zgolj »prehod slovenskega v srbsko«, po Miklosichu pa slovensko narečje, pravi: Dokler so pisali Hrvatje kajkavsko, »so se knige lahko sprodale, časopisi so imeli dovolj naročnikov in slovstvo je napredovalo in se razcvetalo kakor roža pomladanska. Dopisovateljev in pisateljev je mnogo bilo.« Ko so pa začeli Hrvatje pisati ilirsko (»al prav za prav srbski«), so izgubili v ljudstvu podlago. »Zagrebčan, Zagorjanec, Medjumurec tako zvanega ilirskega jezika ne razume, on veli, da samo hrvatski zna.« A zaradi tega Kočevar ne misli, da bi se morali Hrvatje povrniti h kajkavščini, marveč on je mnenja, da ne smejo ostati na pol pota. Sprejeti bi morali še cirilico, s čimer bi imeli za seboj ves srbski svet, h kateremu bi sčasoma pritegnili še one Kajkavce, ki so dotlej le malo čitali »ilirske« knjige. Glede Slovencev piše Kočevar, da jim je marljivost, »združena z železno uztrpljivostjo«, že od nekdanj prirojena. »Složno, kakor se bratom gre, smo v korist književne sloge sosednim Hrvatom, spoznavši njih književne zasluge, več ko na pol pota naproti prišli in jim prijazno roko podali, — al zares negostoljubivo odbačeni bili. Kolikor, kadar in v čem se je dalo, smo sem jim bližali in se bližamo v pisanji, in zdaj, res da na škodo hrvatski književnosti, okrog našega upljiva po lepi Zagorii širimo. Čeravno še zdaj ne izhaja toliko slovenskih knjig na leto, kakor hrvatskih, imamo vendar že toliko gradiva na raznem znanstvenem polji, da se s ponosom in zaupanjem na marljivost naše domoljubne mladeži zanašati smemo.«¹ — Na te svoje misli nadovezuje Kočevar še nadaljnja razmotravanja v članku »O zadevah naše književnosti«,² v katerem poroča, da naj gre človek kamorkoli »na slovensko stran, in vidil bo, da v vsaki cerkvi, naj stoji še na taki visočini, naj bo skrita še v tako zabitem kraju, pri sveti maši ženske in možki, staro in

¹ »Novice« z dne 7. marca 1857, str. 75.

² »Novice« z dne 9. maja 1857, str. 146.

mlado v molitvenih bukvicah bere in prebira; pri vsaki kmetii, pri vsaki hišici in bajtici, naj bo še tako siromašna, bo bar jedno slovensko knjižico najdel... Gledé omike prostega naroda je slovensko poleg českega gotovo drugo pleme slovansko.« Spoznavši vse te in takšne kulturne prednosti slovenske, izvirajoče iz domoraslosti našega književnega jezika, dela Kočevar iz njih docela nepričakovan zaključek: Kot prizrženec romantično-ekstenzivnega naziranja primerja našo literaturo z nemško, italijansko in francosko ter se prestraši, »da tamo dan na dan več knjig izlazuje, kakor pri nas v celem letu; da vseh naših knjig skupaj ni toliko, kolikor jih tamo jedno leto izlazi«. Pisec se boji, »da nas naši sosedje preveč ne prekosijo in potem siloma za seboj ne potegnejo«. Da se to prepereči, svetuje Kočevar Hrvatom, da bi se poprijeli cirilice, zakaj kdor »ni zmožen se je v pol uri naučiti, naj le vse svoje čitanje na steno obesi«. Na tak način združena srbsko-hrvaška literatura bi »v sredi jugoslovanstva na obé strani, na bugarsko in slovensko prevladujoče segala s svojim uplivom. In radi bi se onda bar mi Slovenci jim vpokorili v svojo in njihovo korist.« Z razločnim namigljajem na zgoraj popisane jezikovne boje pri Slovencih v letih 1848.—1852. pristavlja Kočevar pod črto: »...oprezno se mora vsaka besedica prej pretehtati, da ne razkači kakega strastnika, kakor nas je unidan skušnja učila.« — Konkretni predlog Kočevarjev glede bodočnosti se glasi: »Naš najvikši namen odslej nej bo... se v pisavi bližati hrvaško-srbskemu književnemu jeziku kolikor mogoče: in sicer s prvega, samo v takih knjigah, ktere niso za prosti narod pisane, ktere obsegajo n. pr. znanstvene ali leposlovne predmete, ker se od njih pisateljev in čitateljev meniti mora, da poleg slovenščine tudi druge slovanske narečja, posebno južne, bar razumijo, ako hočejo, da nosijo po Jan Kolarovi teoriji, ime učenega Slovana.«¹

Kočevarjeva koncepcija je bolehala na občutnem protislovju in na znanem nam kulturno brezplodnem, organično rast narodne literature razsekujočem ter izpodrežujočem dualizmu. Navzlic temu, da je Kočevar spočetka izpovedal, da kajkavsko hrvaško ljudstvo ostaja neuko, ker ne razume štokavske »ilirščine«, vendar svetuje ta pisec še bolj oddaljenim Slovencem, naj slede primeru Ilircev. Da to protislovje ublaži, predlaga Žavčanin, naj preprosti slovenski ljud obdrži najprimitivnejše knjige v domačem jeziku. Pod to ljudsko literaturo razumeva menda samo molitvene in kmetijske knjige, ker prišteva leposlovne že izrečno k višji literaturi. Pri tem nedemokratičnem in malo kulturnem predlogu se Kočevar pač ne zaveda, da on s tem predlogom ne obtežuje samo preprostemu človeku do-

¹ »Novice« z dne 13. maja 1857, str. 150.

stopa do nekoliko višje izobrazbe s pomočjo knjige, ampak da zapira tudi »višjim« pisateljem vrelce žive vode, izvirajoče iz osrčja naroda (vrelce, ki jih je celo Majar visoko cenil), da odvzema »višjim« pisateljem njih prirodni jezik, nadomeščujoč ga s papirnatom.

»Ako nočemo, da naše narečje še bolj se od hrvatsko-srbskega oddaljuje in brezen med nami širi«, nasvetuje Kočevar v zadnjem svojem članku ustanovitev »jednega čisto beletrističnega... lista v obsegu ‚Lumira‘.« To je bil edini Kočevarjev nasvet v l. 1857., čigar seme je padlo o pravem času na rodovitna tla. Iz njega je vzrastle v prihodnjem letu Janežičev »Slovenski glasnik«, ki je resda razvijal slovenščino v kolikor možno tesni bližini s srbohrvaščino — in to je Kočevar s svojim predlogom pravzaprav nameraval — ki pa je istočasno krepko izoblikoval slovensko samostojno jezikovno in kulturno individualnost...

Razni sestavki »Novic« letnika 1857., Trstenjakove »važne razprave«, Bradaškov prevod Mažuraničevega »kratkega pregleda staroga slovstva horvatskega«, Levičnikovi prevodi nekaterih srbskih in ilirskih povestic, Valjavčevo narodno blago iz varaždinske okolice, Volčičeve »prislovice istrijskih Serbov«, drja. Šubica članek o celjskih grofih, govoreč o Slovencih, Hrvatih in Srbih, neki Kobetov prevod iz Vuka o domovini srbskega jezika in — nazadnje pa ne najmanj — oba navedena Kočevarjeva članka: vse to je po njegovi lastni zatrditvi privabilo zopet Matijo Majarja iz zatišja in ga nagnilo, da je napisal za »Novice« daljši članek, naslovljen: »Naše slovstvo.«¹ »Ta spis je spisan po slovensko« — se je glasila Majarjeva opomba pod črto — a »jezik je v njem, kakor biti mora, obrnjen malo po jugoslavensko.« Od svoje nekdane »majarščine« pridržuje pisec v njem samo še: dobroga (poleg boljšega, božjega), muž, dub, jigrāju, i (nam. ino) ter čto (nam. kaj), vzklikajoč: »To je vse!« Majar v tem sestavku poroča o neki beležki novosadske Medakovičeve »Sedmice«, v kateri se omenjajo Slovenci in se zastavlja vprašanje, je li upati, da se kdaj jezikovno združijo Bolgari, Srbi, Hrvatje in Slovenci. Majar še vedno neomajno veruje v to združitev. Njegov recept se glasi: »... bližajmo se s a m o p o m a l o i p o č a s u, pre-naglitni se, škoduje; — od početka popravljajmo v svojem narečju samo to, č t o s e d a l e h k o i brez velikoga hrupa p o r a v n a t i; sčasoma tudi to, čto se zdi sada težko ali nemogoče.« V zmislu tega recepta predlaga Majar Srbom nekatere jezikovne izpremembe, kakor jim jih je predlagal že v svojih »Pravilih«. Slovencem priporoča svoje gori omenjene in po njegovem mnenju na minimum reducirane »izboljšave«. Hrvatom in Sloven-

¹ »Novice« z dne 30. maja, 3., 6. in 10. junija 1857, str. 171, 174, 178 in 183.

cem skupaj polaga na srce, naj tiskajo včasih kaj tudi v cirilici. Glede te in takšne svoje »jugoslovanščine« vzklika: »Oj da bi ‚Novice‘ dovoljile nam nekada mali prostorček na koncu lista, za spise v takom slovensko-srbskom jeziku spisane!« K temu vzkliku pristavlja Bleiweis pod črto: »Iz serca radi, ako bi se take poskušnje, ktere dospevajo le učene Slovane, ujemale z namenom p r o s t o - n á r o d n e g a časnika. ‚Novice‘ ne morejo svojih mej še dalje razširiti, ker bi mogle sicer v nemar pustiti svoje glavno vodilo, kterega se dosihmal deržé in ktero zahteva ‚z o m i k o slovenskega naroda priskakaje tudi omiko slovenskega jezika.‘ Tudi mi mislimo, da nam je Slovencom treba posebnega b e l e t r i s t i š k e g a lista.«¹ S temi besedami je Bleiweis povsem nešebično naslovil te stvari »višjega interesa« na primernejšo adresu, katera on ni hotel in tudi res ni mogel biti s svojimi »Novicami, gospodarskimi, obertnijskimi in národskimi«. Vendar je Bleiweis, ko ga je dve številki kesneje neki istrski duhovnik Sajovec prosil, da bi tiskal včasih kak kratek spisek v cirilici,² takoj pristal na to in pod črto omenil, da mu je vprav Majar obljubil pošiljati takšne kratke prispevke v cirilici. Res je skoro nato natisnil Majarju člančič: »Cirilica«³ in potem od 2. sept. dalje priobčeval na koncu lista »Kratkočasnice za poskušnjo s cirilico pisane«, ki so mu jih v svoji običajni slovenščini, transkribirani v srbsko cirilico, pošiljali Majar, Likar in Sajovec. V prihodnjem letu je »Novicam« odvzel to rubriko novoustanovljeni »Slovenski glasnik«.

V ostalem pa Majarjev ponovni nastop v prilog uvedbe njegove moderirane »jugoslovanščine« ni vzbudil nobenih odmevov in debat. Mož, ki je bil v obravnavanem obdobju to diskusijo započel, Ivan M a c u n, je l. 1883. o tej »nepraktični« (kakor jo je sedaj sam imenoval) ideji takole sodil: »Že s tem, da so Novice izhajati začele ter na Štajerskem imele veliko več dopisnikov nego štokavski listi kdaj, bila je ta reč odločena, ter je še le zopet nastalo pitanje še skoro bolj nepraktično, kakor je Majarjev bil predlog, nebi li se vpeljal mrtvi, staroslovenski jezik, ki je takrat nam Slovencem do dveh ali treh učenjakov brez izjema vsem bil zapečaten z devetimi pečati. Narod se je brez ozira na to sanjo posebno Cafovo odločil za živeči jezik, ter bo zmiraj rajši, ako je kje potrebno, zajemal iz živih, najbližnjih sosednih vrel nego iz stare slovenščine...«⁴

Najavtoritativnejši slovničar te dobe, Franc M i k l o s i c h, po čigar učenih gramatičnih delih so takrat slovenskemu jeziku dajali obliko in ravnali smer: Navratil, Svetec, Cigale in skoro

¹ »Novice« z dne 10. jun. 1857, str. 184.

² »Novice« z dne 17. jun. 1857, str. 191.

³ »Novice« z dne 26. avg. 1857, str. 270.

⁴ Ivan Macun, Književna zgodovina Slovencev Slovenskega Štajerja. V Gradcu 1883, str. 7—8.

nato Levstik,¹ je — dejal bi — zaključil v tej razpravi razbrano debato s tem, da je v svoji »Slavische Bibliothek« l. 1858. pozval Slovence, naj intenzivneje ter pridneje zbirajo narodno blago. Temu svojemu pozivu je dunajski slavist pridodal naslednje pomembne besede: »Doch die Leutchen haben wichtigeres zu thun: sie grübeln über die Urgeschichte der Slovenen, von der wir nichts wissen können [Davorin Trstenjak!], und bedenken nicht, dass wir von jener Geschichte unseres Volkes nichts wissen, von der wir was wissen könnten; unbekannt mit den Elementen der Sprachphilosophie entwerfen sie die Grundzüge zu einer allgemeinen slavischen Literatursprache und bedenken nicht, dass wir jene Sprache, die uns Gott gegeben, nur halb kennen. Wir wissen zwar, dass wir kein Recht haben einem Schriftsteller Aufgaben zu stellen: wir können nur prüfen, was er zu bieten für gut findet; wir wissen aber ebenso gut, dass, wer sich gewisse Aufgaben stellt, ebenso gut thäte, er stellte sich gar keine.«² Tako je pisal mož, Vrazov vrstnik in prijatelj ter somišljenik iz nekdanjih graških let, mož, ki je v teh letih sam laglje pisal in — pravijo, da — rajši govoril srbohrvaško nego slovensko!

S to Miklosichevo razsodbo je bila ta diskusija končana — za tisti čas. Obnovila se je zopet v večjem obsegu l. 1863. v »Napreju«, kjer jo je za takrat še vse romantične Slovence razsodil prav tako trezno in realno, kakor l. 1858. Miklosich — Fran Levstik.³

¹ Prim. moje »Stritarjevo antologijo«, str. 14 in »Novice«, 1862, str. 400.

² Miklosich, Slavische Bibliothek, II., Wien 1858, str. 170.

³ Prim. »Razprave« II., str. 193—211.

Miroslav Premrou:

Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8.

Že za časa, ko je bil Girolamo di Porzia¹ nuncij v Gradcu (1592 — 4. XI. 1606, od 15. IX. 1598 obenem vladika adrijski), je bilo sklenjeno, da se vrši cerkvena vizitacija ljubljanske vladikovine, ki jo je vodil takrat Tomaž Hren (predlagan 18. okt. 1597, potrjen po Acta consist. 16, f. 62 v, 26, f. 110 dne 29. marca 1599). Za vizitatorja so določili brixenskega vladiko ter tudi že odposlali dotični breve (Nuntiatura Germania 21, f. 32 v, 35). Toda stvar še ni dozorela. Med tem je bil imenovan v Gradec na Porzijevo mesto vladika sarzanski Ivan Krstnik Salvago,² ki je ostal v Gradcu do 14. dec. 1610, ko je odšel v Prago (imenovan v Gradec je bil 4. XI. 1606, prispel 14. III. 1607, premeščen v Prago 9. X. 1610, posloval v Gradcu do 14. XII. 1610). Dali so mu kmalu instrukcijo (24. XI. 1606), v kateri so ga opozarjali še posebej na ljubljansko vladikovino ter mu naložili, naj se informira o njenih razmerah ter poroča o njih.

Salvago se je koj začel zanimati za te razmere. Uspeh informacij pa je bil, da je jel delovati za realizacijo omenjene vizitacije. Odločujoči krogi so bili s tem zadovoljni, imeli pa so pomislek, ali se naj izvrši le delna vizitacija (samo ljubljanske vladikovine), ali pa splošna (vseh notranje avstrijskih dežel). Ne le ozir na cerkvene dostojanstvenike, ampak tudi pogled na geografski položaj ljubljanske vladikovine je opozarjal, da je splošna vizitacija pripravnejša. Ker je bila namreč ljubljanska vladikovina takrat razkosana ter obsegala dele Kranjske, Štajerske in Koroške,³ bi bilo težko se izogniti zlasti zemljam, ki so spadale pod oglejski patrijarhat.

Tako se je zgodilo, da je nuncij Salvago na tej vizitaciji prehodil vse slovenske zemlje, ki so jim vladali Habsburžani. Iz Gradca je odšel 14. septembra 1607 ter se napotil naravnost v Slovenjgradec in s tem prišel na teritorij ljubljan-

¹ Biaudet, Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648, Helsinki 1910, 281.

² Borgh, II. 197/8 f. 191, odnosno Germania 144 E, f. 622; corrige Biaudet 283.

³ Barle, Obseg ljublj. škofije pod škofom Hrenom, IMK 1895, 56, 110; Kranjski del lj. škofije 1605, IMK III, 78.

skega vladike 16. septembra 1607.¹ Preko Gornjega grada je krenil na Kranjsko, vizitiral potem v Trstu, Istri in na Goriškem ter se vrnil zopet na Kranjsko. S Kranjskega je šel na Štajersko ter se vrnil v Gradec šele 20. apr. 1608 (pismo kardinalu Borgheseju iz Gradca 21. IV. 1608, Borgh. II, 189, f. 137).

O vsem, kar je na potovanju videl in slišal, je Salvago pridno pošiljal poročila v Rim državnemu tajniku papeškemu, od 18. jul. 1605 kardinalu Scipionu Borghese-Caffarelli,² ki mu je odgovarjal in dajal potrebna navodila. Salvago je pisal tajniku o Hrenu tudi še po povratku v Gradec. Vizitacijske stvari so se vlekle sploh več let, tako, da je imel ž njimi še opravila tudi Salvagov naslednik, Peter da Ponte,³ trojanski vladika (imenovan za nuncijski v Gradcu je bil dne 9. X. 1610, službo je nastopil 22. XI. 1610). O Hrenu je dobil tudi svoja navodila (instrukcija 24. X. 16. 1610). Salvago se je požuril, da uredi stvar ljubljanskega vladike, preden izroči posle nunciature nasledniku.

V vatikanskih arhivih sem iskal korespondenco o omenjeni vizitaciji ter si prepisal zlasti vse, kar sem našel sem spadajočega v »Archivio segreto Vaticano« (A. S. V.), in sicer v zbirkah »Fondo Borghese« (Borgh.) in »Nuntiatura Germania« (Germ.). Ker mi pri obstoječih razmerah ni mogoče objaviti gradiva, kakor bi želel, kot celote, sem se moral odločiti za objavo po manjših skupinah. Del gradiva, ki se tiče nuncijskega srečanja s Hrenom ob prihodu na teritorij ljubljanske vladikovine v Slovenjem gradcu in pa njegovih opazovanj o glagolizmu, sem objavil 1923 v mariborskem »Časopisu« (XVIII, 16—9); skupino, ki se tiče Trsta, sem obelodanil 1924 v »Archeografo triestino« (vol. XI, serie III); skupine, ki se tičejo Istre, Goriške, Štajerske in Koroške, priobčim o prvi priliki.

Listine podajem po izvornikih kakor sem jih našel v vatikanskih arhivih; abrevijature sem večinoma rešil ter ohranil par najobičajnejših (E. F. Dt. = Euer fürstl. Durchlaucht, N. S. = Nostro Signore, V. S. in V. S. I. = Vossignoria in Vossignoria illustrissima, S. = Santo, S. D. N. = Sanctus Dominus Noster, P. = Padre, PP. = Papa). Pravopis sem očuval po izvorniku, edino črko »u« sem izpremenil v »v«, kjer je danes v rabi »v«. Izpustil sem vse pompozne naslove na pismih kakor tudi zaključne fraze; na čelo vsaki listini sem postavil datum listine, ime pošiljatelja, adresata in hranilišče, na koncu

¹ ČZN XVIII, 18.

² Moroni G., Dizionario di erudizione storica eccles. VI (Venezia 1840), 220.

³ Biaudet 280.

listine pa datum odgovora nanjo. Listine so izvirniki, samo v enem slučaju gre za prepis (28. IX. 1609). Kjer sem stvari, ki ne spadajo k problemu, izpustil, sem označil to s točkami (...). Vizitacijske dokumente je že rajni dr. J. Gruden poznal (prim. opombo k št. 36, 51, 82 in 87).

1.

1603, 15. II., Rim: *papež Klement VIII. — nadvojvodi Ferdinandu.*

(A. S. V., Arm. 44, to. 47, f. 17 v.)

Dilecte filij... Quanta pietate, et vere Catholici Principis zelo, Nobilitas Tua propensa sit, ad iurisdictionem ecclesiasticam conservandam, ita nobis persuasum est, ut de tua egregia voluntate nullatenus dubitemus, sed tamen non potuimus non molestius ferre, quod audimus, Consiliarios Nobilitatis tuae, et Regimen istud saeculare velle cognoscere de causa quadam, et controversia, quae nuper excitata est, inter Venerabilem fratrem Episcopum Labacensem, et quosdam eius subditos, qui ratione Monasterij, seu Abbatiae Oberburgensis eidem ecclesiae Perpetuo unitae Episcopo ipsi sunt subjecti, quasi Regimen illud legitimum sit, aut esse possit Tribunal ecclesiastici Antistitis, et subditorum ejus, quos ecclesiastici juris esse nemo non videt, quin et illud etiam exploratum est propriam esse ecclesiastici Judicis hanc cognitionem, quam, et a venerabili fratre Hieronymo Episcopo Adriae nostro Apostolico Nuntio inchoatam, et longius productam esse audimus. Quare cum de ecclesiae jure, et auctoritate agatur, quam tibi merito scimus esse carissimam, propterea a Tua Nobilitate etiam, atque etiam petimus, ut magistratibus tuis serio mandes, ne se ullo modo in hac Labacensi causa, aliisve Ecclesiasticis immisceant, sed intra suos limites se contineant, nec consuetudines nescimus quas, sive abusus prabeant, aut quaerant, quo iurisdictione ecclesiastica perturbetur, et in magnam Dei offensionem incurrant...

2.

1605, 14. X.: *pritožbe grofa Ivana Ambroža Thurna glede ljubljanskega škofa Tomaža (Hrena) in radovljiskega prošta Andreja Kralja.*

(Borgh. I, 966, f. 275 — 280 seq.)

Memoriale quaerelarum, Dnj. Ioannis Ambrosij Comitum Turriani, contra Rm. D. Thomam Episcopum Labacensem et

ipsius praepositum R. D. Andream Crallium parochum Radmansdorffensem.¹

Imprimis ipse Praepositus propter meram avaritiam suam, Principum donata S. S. Missae vestimenta, ac corporalia, quae omnia gratis accepit, et pro Elemosijna inter pauperes distribuere debuisset, vendidit, et alienavit, pecuniamque in proprium usum instar cujusdam usurae in mutuum expendit.

Secundo. Praepositus ille dicta Corporalia, et Sacrarum vestimenta, duplo carius vendidit, quam valoris essent, et sic ecclesiam decepit, excoriavit, et pecuniam sibi adscripsit, eamque tantum bibendo, ac epulando consumsit, similiter etiam Ecclesiae restaurationem fabricarum detraxit.

Tertio. Dicitur Praepositus suum excelsum Provinciae Principem graviter laesit, et hanc infamiae notam addixit, quam quidem Ecclesiarum subditi haud sciunt, Verum personas Principum Ecclesiae ornamenta ad vendendum prorexisse.

Quaestiones.

Quare non reformat D. Episcopus saepius dictum Praepositum, qui fere omnia Ecclesie suppellectilia, et thesauros partim 20. 40. 60. 80 et aliquot centum Florenorum sub spe quam si pecuniarum interesse reddere vellet, ad se recepit, cuius propositio vere damnosa subtilitas est, nam si Praepositum illum hodie, vel in crastinum contingeret mori, qui non instar unius manus in terris bonorum suorum post se relinqueret, Ecclesia suam habitam pecuniam aliquot centum Florenos ammittere oporteret, et omnino in hunc finem partim spirituales laborare, oneraque ista suscipere solent, tam spirituales, quam saeculares superiores ad se contrahere student, ut nemo ipsos per transennam cernere possit, veluti enim ipse D. Episcopus Oberburgij fundationes, sustentationesque scholarum interdixit, et fundatorum optimam intentionem proprii lucri causa annullavit? Quare D. Episcopus non reformat dictum Praepositum, qui in spatio biennij Duo millia Florenorum mutuavit, seque in tanta debita traduxit, bona ex parte decimam expignoravit, pauperesque illos homines qui Principis consensum non habent, in damna maxima introducet, nam aliquis ipsius proximus successor, omnia illa pignora nihili faciet, ac decimas iterum singulas merito suscipiet? Quare non reformat D. Episcopus Praepositum suum, qui quondam pauperem suae parochiae Radmanstorfensis subditum propter commissum adulterum (!) ad perniciem uxoris, et liberorum quidem non spiritualiter veluti deceret, verum saeculariter, quod potius

¹ Cf. Jos. Supan, Das Verhältniss der Dompropstei Laibach zur Probstei-Stadtpfarre Radmannsdorf (Radovljica) in Oberkrain, Lj. 1884, 9. 11.

Iudicij possessoribus convenit, pro centum quingaginta (!) Florenis punivit, et non solum spiritualem poenitentiam omisit, sed etiam Praepositus ille suo intimo Consiliario et socio Praetori tanquam accusatori, et suo agenti viginti Florenos de ijs dono dedit quod secreta quibus intererat ipse patefecerit?

Quare D. Episcopus non reformat Praepositum Andream Crallium qui in aggressu suae Praepositurae in Radmanstori omnia beneficia, quorum quattuor existunt, ad se per fas, et nefas contraxit, inter quae in loco (ut Less vocant) B. Mariae Virginis, et S. Catharinae quae bina cum beneficialibus aedibus, et spectantibus aliisque rebus necessarijs restauratam domum habet, et per totum hominis cogitare quamvis universon pagus Less non catholicus fuerit, cum praesente quodam plebano, qui alias cum eorum redditibus se solemniter aluit, ac possessum fuit. Iam vero regnante moderno Praeposito, et habita sua avaritia proprij lucri cum tamen totus pagus religionem catholicam iam suscepit, dictum beneficium cum Praepositi Crallij fratre germano quodam insipiente, et epulante sutore una cum uxore, et liberis in despectum omnium hominum in utilitatem possidetur, et sine Dei officia secundum sutoris consuetudinem solitam efficiantur sive non apud huiusmodi beneficiales aedes fabrica fere tota praecisa, seu neglecta foret, uti quoque in tectis, et habitationibus hoc sufficienter apparet, eo itaque modo Catholica religio maxime promovetur, praesertim vero apud dictos subditos qui imprimis proxime in religione catholica confirmati sunt, in quo loco reformatione indiget vera Episcopus, si modo officium suum prosequi cupit.

Quare non corrigit D. Episcopus aliquot spiritualium avaritiam, qui SS. Catholicae Ecclesiae Sacramenta vendunt, et quasi mercaturam faciunt, et Dona Dei per simoniam alienant, similiter etiam Comunem plebem per copulationem et baptismum aestimando nimis excedunt, et ubi dabantur imprimis duo cruciferi, iam aliquot floreni nou suffiunt, Veruntamen enim fere omnes Parochi pincernae habentur, si nunc pauper et egenus Baptismum seu Copulationem accedit, quam primum Vinum solvere cogitur, et ad mensam ponere, quo subditus sive sitiatur, sive non, nolens volens bibere, ac solvere debet.

Quare D. Episcopus dicto Praeposito non prohibet? Quod propter Ecclesiae rationes, quae nullum onus, vel difficultatis in se habent, cum quattuor et pluribus florenis ipsemet solvat, et ab Ecclesiae nummis tollat, aliquandoque cum non necessarijs personis plus quam Ecclesiae redditus sint, consummat, veluti hoc in loco (ut Wachein vocant) contigit.

In Lees apud B. Mariam Virginem quod antiqui illi Comites Cillicenses (!) condiderunt ubi singulis annis solemnissimam quaedam devotio et Croatorum Sclavorum, ex aliisque locis maximus conventus erat, iam ita devastatum, soloque aequa-

tum esse constat, ita quod aestivo tempore salvo honore bruta pecora in eo existant, quam solemnem Ecclesiam ac devotionem facile vacantibus a biennio redditibus quibus ipse Radmanstorfensis Praepositus fruit in Dei et b. Mariae Virginis honorem sustentare ac conservare potuisset.

Itaque D. Episcopi Labacensis Parochiae cum simplicibus et inexpemlaribus Praesbyteris restauratae sunt, qui quoque non congrue latine loquuntur, tacebo in Communi Concionibus, aliisque rebus necessarijs praeesse possunt, ac ideo confluit quod D. Episcopus maximos absentes tollat, et periti Prae(s)-byteri in dictis parochijs se alere non queunt.

Tertio itaque etiam nunc nemo praesbyterorum, etiam si bonos redditus habeat sua sorte contentus est, sed praeterea tria beneficia filialis ecclesiae cupiunt habere, quod contra Tridentinum Concilium esse constat, et multo magis eruditi praesbyteri eo conferendi essent, ut eo melius vivere. Communique Populo concionari possint, praecipue tali in Radmanstorf, cum ipsemet Praepositus concionari ignoret, bono homine indigent.

3.

1605, 29. X., Rim: *Borghese — Porziju.*

(Germ. 21, f. 26.)

S'è dato ordine del Breve per il vescovo Brissinense, a ciò possa far la visita di Lubiana conforme a quel che V. S. ricorda, et si mandarà anco l'altro per il vescovo di Lubiana significandoli la mente di N. S. A V. S. s'invieranno tutti due con l'ordinario seguente, ma con espressa conditione che lei intenda prima il senso di cotesta Altezza se le par bene, che si faccia la sudetta visita in questo tempo. La stagione rimediarà a li disordini de la guerra, poiche si vede poca speranza per altra via, non senza meraviglia di chi désidera la salute di cotesti popoli, et la grandezza de' lor Prencipi...

4.

1605, 12. XI., Rim: *Borghese — Porziju.*

(Germ. 21, f. 29.)

... qui allegati verranno ancora due Brevi pertinenti a la Visita de la chiesa di Lubiana, li quali se le mandano con ordine di non presentarli, senza 'l consenso espresso di Sua Altezza...

5.

1606, 4. IX., Gradec: *Porzia — Borgheseju.*

(Borgh. II, 208, f. 254.)

Significai a V. S. I. essermi stato scritto dal Vescovo di Zagabria che certi Nobili della sua Diocesi desideravano che

fosse loro permesso l'uso del Calice nel sacramento dell'Eucaristia, sopra di che gli diedi quella risposta, che dovrà V. S. I. haver veduta dalla copia delle lettere che le inviai: Hora mi vien fatta la medesima istanza dal Vescovo di Lubiana, al quale rispondo nella stessa forma che risposi al vescovo di Zagabria come V. S. I. vederà dall'aggiunte copie et della sua proposta, et della mia risposta. Di tutto questo ho voluto dar conto a V. S. I. acìò ch'ella intenda quali pensieri scorrano per le menti di molte persone nobili di queste Provincie, et possa poi la Santità di N. S. dar quell'ordine a me, ovvero al mio successore sopra questo particolare, che parerà proportionale al bisogno, et all'occorrenze... (odg. 16. IX. 1606.)

6.

1606, 16. IX., Rim: Borghese — Porziju.

(Germ. 21, f. 81; Borgh. II, 919, f. 62.)

S'è mandata à la Congregazione del S. Ufficio la dimanda de l'uso del Calice per la giovane heretica raccomandata dal vescovo di Lubiana, et si invierà la risoluzione quanto prima. Loda molto N. S. la risposta da lei data al vescovo per sodisfattione del quale s'è fatta la diligenza suddetta ancorche si vede la difficoltà in ottener la gratia. Si potrebbe persuadere alla giovine che lasciasse il pensiero, et non sarà difficile al vescovo di farlo.

7.

1606, 2. X., Gradec: Porzia — Borgheseju.

(Borgh. II, 208, f. 289.)

Quella medesima risposta, che fu da me data a Mons. Vescovo di Zagabria nella materia del'uso del Calice, fu anche data a Mons. Vescovo di Lubiana, che mi fece una simile proposta, si come alcune settimane sono di tutto diedi ragguaglio a V. S. I., la quale io supplico a degnarsi di persuadersi e render certa la Santità di N. S. che io non son mai per permettere, anzi per oppormi come ho fatto tant'anni continui a si fatto abuso, dal quale non può ricevere la Religione Cattolica in questi stati se non detrimento et pregiudizio gravissimo. Mi opporrò parimente à gli sforzi de gli Heretici di Schiavonia, i quali ancor che non cessino di procurar che siano loro concessi i predicanti luterani non sono però per impretrar come io spero cosa alcuna da Principe zelantissimo della cattolica Religione et osservantissimo di cotesta Santa Sede... (odg. 14. X. 1606).

8.**1606, 16. X., Gradec: Porzia — Borgheseju.**

(Borgh. II, 208, f. 309.)

Significai al vescovo di Lubiana nella risposta che gli diedi già alcune settimane, che procurasse di essortare la giovine Nobile heretica a rimoversi dal pensiero dell' uso del Calice nella sacra communione, et di persuaderle che senza perdizione dell' anima sua non poteva perseverare in si fatta ostinatione, dalla quale ancor che io pensi esser cosa per hora assai difficile che ella si rimova, non ometterò però di raccordare di nuovo con altre mie lettere al vescovo che replichi l' uffitio con lei, et s' affattichi di levarle questa opinione conforme al desiderio della Santità di N. S.; si starà da me fra tanto aspettando la risposta della Congregazione del S. Ufficio, per eseguirla... (odg. 28. X. 1606).

9.**1606, 24. XI., Rim: iz instrukcije Salvagu.**

(Germ. 21, f. 113; Borgh. I, 820—1, f. 1—6.)

La diocese particolarmente del vescovo di Lubiana hà gran bisogno d' esser riformata, et ne sono state fatte diverse istanze da quelli de la Provincia. Si manderanno al vescovo d' Adria due Brevi, uno indirizzato al vescovo di Lubiana, che doveva esser visitato, et l' altro al vescovo Brixinense, che lo visitasse, ma s'aggiunge un' ordine espresso, che non si presentassero senza il consenso di quella Altezza. L' impedimenti de la guerra hanno dato occasione di pensare ad altro, et di differir questo negotio del quale ne dovrà lei pigliar particolar cura, informandosi dal vescovo d' Adria in che termine si trovi, et avvertendo di non far resolutione alcuna senza avvisar prima qua per ogni buon rispetto...

10.**1607, 21. V., Gradec: Salvago — Borgheseju.**

(Borgh. II, 197—8, f. 241.)

Il Memoriale¹ del vicario di Lubiana mi ha fatto aprir gli occhi qui a Gratz, e ritrovo, che tutti si sepeliscono nell' istesso cemeterio, come possino esser sepeliti i Catholici in luogo profanato. In oltre il Piovano piglia tal hora cento tallari per sepultura d' un heretico, la qual cosa par a me, che sia di consideratione in luoghi, dove in altri tempi, il pagar certe cose spirituali ha dato che far alla Chiesa di Dio molto, V. S. I.

¹ Memoriale se ni dal najti.

con la prudenza sua misurerà il tutto, e mi darà quell' ordine, che giudicherà esser più sicuro, e più necessario . . . (odg. 9. VI. 1607).

11.

1607, 9. VI., Rim: *Borghese* — *Salvago*.

(Germ. 21, f. 143 v.)

S'è dissimulato sempre per l' adietro il disordine di sepe-
lire in coteste parti gl' heretici ne' Cimiterij de Cattolici ne par
quasi che si possa levar l' abuso senza tumulto. Quel che più
dispiace è che li Parochi pattuiscono del prezzo per dar se-
pultura a li heretici ne le lor Chiese, ne si deve tollerare in
modo alcuno. V. S. ne tratti di ciò con li ordinarij, et metta
loro in consideratione lo scandalo, et l' obbligo di provvedere,
ne lasci di far quanto può per rimediare; ma con la prudenza
solita. Se ben si va dissimulando l' abuso di sepelir gl' heretici
con li Cattolici, non convien però di far atto alcuno, che dia
inditio, che li superiori acconsentino. Serva per avviso.

12.

1607, 11. VI., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 197—8, f. 266.)

La visita di Lubiana, e di molte altre parti di questo Do-
minio sarebbe necessariissima, ma conviene di andar compo-
reggiando,¹ e pigliare la lepre co' l carro. Io mi vado per Dio
gratia tuttavia avanzando nella gratia di questi Precipi,² et
a suo tempo farò que' ufficij, che giudicherò convenirsi per
servitio di Dio, e di queste anime.

Mi vien fatto sapere, che l' Arcivescovo di Salsburgh non
intende ancor lui che si visitano i Monasterij (i quali ne hanno
necessità estrema) che sono nello stato di Sua Altezza, ma do-
verà sodisfarsene, quando converrà, essendo cosa fatta dalli
predecessori, e vederà esser così mente della Santità di N. S.,
e di molte cose, che sono andato intendendo ne ho dato conto
con altre mie lettere, che a suo tempo doveranno esser perve-
nute in mano di V. S. I. . . . (odg. 23. VI. 1607).

13.

1607, 23. VI., Rim: *Borghese* — *Salvago*.

(Germ. 21, f. 146.)

L' Arcivescovo di Salzburgh mostra pronta volontà d' obe-
dir N. S. in ogni occasione. Si può creder perciò che quando

¹ Najbrž: temporeggiando.

² Kako se je Salvago prikupil nadvojvodi Ferdinandu, pričajo najbolj njegova pisma, poslana v Rim, da naj ne odpokličejo Salvaga iz Gradca (Germ., 114 B, f. 222, 258.), kar pa ni imelo uspeha.

si farà la Visita necessaria non solo non s' opporrà, ma goderà di veder riformata la disciplina ecclesiastica particolarmente ne' Monasterij de la sua Diocese.

Se bene il Nuntio non hà costi habitatione propria si possono nientedimeno conservar le scritte per consignarle poi à successori, et in evento che occorresse, fidarle anco à Padri Gesuiti in casse serrate a chiave con la diligenza debita...

14.

1607, 25. VI., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 282.)

... pare, che il Vescovo di Lubiana tratti, per quanto ho presentito di voler allivelare un feudo del Vescovato ad un suo fratello¹ per 200 fiorini l' anno, che ne rende 1000, dubito che il negotio si facci secretamente, tuttavia io vi invigilarò, et essendo cosa tanto dannosa a quella Chiesa mi opponerò, e farò quello, che sarà di mio debito... (odg. 7. VII. 1607).

15.

1607, 7. VII., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 148.)

Il vescovo di Lubiana ha pensieri poco degni del suo grado, se pretende di spogliare la Chiesa delle proprie entrate, per darle ad un suo fratello. Però dice N. S. che V. S. stia avvertita al negotio dell' alienatione del fondo, che si trattava, et procuri con ogni studio d' impedirlo, quando si tirasse inanzi, et ne avvisi...

16.

1607, 30. VII., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 336.)

Andai lunedì a cenare al Carlao da Sua Altezza, di dove ritornai seco così tardi che non fui a tempo di scriver più cosa alcuna; et à pena potei mandare il piego alla posta. Parlai con l' Altezza Sua in materia della visita, et lo cognobbi molto mutato da quello, che lo ritrovai altre volte, come scrissi a V. S. I., perché mi disse, che la giudicava necessarijssima, et per li vescovi, et per questi Abbati, che, havendo grosse entrate, non si vede ove le impieghino. Che però prima che l' Altezza Sua partisse, direbbe la sua volontà. A Frolait avanti la sua partenza mi disse, che haveva havuto consideratione à quanto io l' havevo detto intorno alla Visita, et che non solo giudicava esser bene il farla, ma molto necessaria ancora, et

¹ MHVK 1865, 23: Andrej, zakupnik škofijskega gospodstva v Goričanah; prim. Valvasor, VIII, 670; Jellouschek, MHVK 1852, 35.

farla generale, non visitando solamente il Vescovo di Lubiana, ma visitando parimente gl' altri, perche io ritroverei molti inconvenienti da provvedere, et nella Diocesi di Lavanto in particolare; et che l' Altezza Sua mi haverebbe aiutato, et però facessi quello, che giudicavo bene, et quando mi piaceva. Nel ritorno il P. Villerio,¹ che venne meco, discorse in questo proposito, et mi disse, che Sua Altezza gl' haveva comunicato il tutto, et che si giudicava esser bene, che io visitassi generalmente, et par la necessità, che ve n' era, et per levar l' occasione a quello di Lubiana, o ad altri vescovi di dolersi di essere loro soli visitati. Et universalmente viene desiderata, et commendata questa visita, et se ne spera gran frutto.

Havendosi a far generalmente, vi saranno sei Vescovati, oltre molte Abbatie, et Prepositure: Nel che doverà consumarsi molto tempo. Hora io non so quello, sche N. S. comanderà, che si faccia; et se haverà per bene, che io stia absente lungamente di qui, mentre vi sarà Sua Altezza; se devo seguire in un filo, o se devo tramezzarla, massime che il verno credo sia horrido assai in molte parti, et i patimenti sarebbono grandissimi: Se bene questo è il minor pensiero, ch' io habbia. Non mi sono risoluto a cosa alcuna, che io prima non senta la volontà di Sua Beatitudine et di V. S. I. — In occasione di Visita sarà bene d' haver facultà di poter da per tutto dispensare ne' Matrimonij già fatti, che sono nulli per consanguinità, et affinità; et in occasione di persone povere poter dispensare ancora per contrahere; se bene Mons. di Portia l' haveva assolutamente libera, come vederà V. S. I. dall' inclusa; che io non l' ho cercata per l' adietro, ma solamente con occasione della Visita: Di poter di più tenere ordinationi, dove non saranno i Vescovi, et di potere in foro conscientiae tantum assolvere gl' Heretici, perche la Congregatione la dá soltanto limitata con obbligo di abiurare, che dubito non vorranno in modo alcuno venire; et di potere pro una vice tantum assolvere dalli Casi della Bolla in Coena Domini: Cose necessarie in questa occasione per aiuto di molti, che con questo si potranno levare dalle mani del Diavolo. Et perche N. S. mi fece gratia di potere per modum suffragij liberare un' anima, celebrando nella mia Capella, desidererei, che confirmasse questa facultà per dove celebrero, se dovero andare alla visita. — Odg. 11. VIII. 1607.

17.

1607, 11. VIII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 155.)

Piace a N. S. che V. S. faccia la Visita generale ne li stati di Sua Altezza desiderandola massime il Serenissimo Arciduca,

¹ Spovednik nadvojvode Ferdinanda.

et quanto al tempo, si rimette assolutamente à la sua prudenza, et al suo commodo.

Quando lei haurà cominciato a visitare si contenta N. S. che habbia queste facultà; primo di poter dispensar generalmente ne matrimonij nulli, ma con persone povere, et cattoliche eccetuando pero in 2do. Secondo di tener ordinationi, ma in luoghi lontani dall' ordinario per levar l' occasione di doglienze, et disgusti. Terzo d' assolvere ne casi riservati in Coena Domini, intendendo de peccati passati, et pro una vice tantum. Di queste facultà si valerà V. S. ne la Visita, che in virtù de la presente lo potrà fare, et quanto a le dispense de contrahendo, manderà il solito foglio, che io procurerò sempre che Sua Beatitudine mostri la benignità consueta.

Estende anco N. S. la gratia fattale di liberare un anima dal purgatorio, quando lei celebra nel suo Oratorio, et ad ogn' altro luogo dove lei celebrerà mentre sarà in visita...

18.

1607, 27. VIII., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 376.)

Pensarò cessati, che siano questi caldi, che veramente qui sono grandissimi, ne minori di quelli d' Italia, di cominciar la visita perche così pare alla Santità Sua esser bene, e mi servirò occorrendo di quella nuova autorità, che si é degnata Sua Beatitudine di comunicarmi in questa occasione, e procurarò di far in modo, che vi sia il servizio di Dio, della S. Sede, e beneficio dell' anime con sodisfazione di Sua Altezza, e de' Visitati ancora. Quel di Lubiana ha investito il fratello di quel feudo con danno grandissimo della sua Chiesa, et intendo che Sua Altezza l' ha confermato, in visita vedrò quel che sarà, e farò in maniera che il tutto camini per il suo diritto.

Non restaro con quest' occasione di replicar quello, che già altre volte ho scritto à V. S. I. che questo Provinciale di S. Francesco dalle scarpe, che sono da XVI. anni, che è qui non è al caso, ne serve, sentendosi molti scandali de suoi frati, e che se bene V. S. I. ha dato l' ordine, che sia rimosso, sta tuttavia, ne si vede risoluzione alcuna. Con occasione della visita potrò dir molte altre particolarità che per hora non mi possono esser così ben note. — Odg. 8. IX. 1607.

19.

1607, 3. IX., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 387.)

Partirò senza fallo alcuno alli XIV per Lubiana a dar principio alla visita per la quale il vescovo di Trieste¹ ha

¹ Ursino de Bertis (1598—1620).

mostrato non solo prontezza, ma desiderio grande, et quel di Pedina,¹ et di Lubiana hanno subito scritto mostrando, che sia loro caro, e che ve ne fusse di bisogno, darò conto di quello, che anderò facendo et intanto dico a V. S. I. che essendosi fatto sapere al vescovo di Secovia questo pensiero, ha risposto, che tiene ordine dall' Arcivescovo di Salsburgh di non permetter, che io visiti in modo alcuno luogo della sua giurisdizione come accennai altre volte di haver sentito, et il fatto stá, che Lavanto, che Sua Altezza desiderava particolarmente, che si visitasse è sotto l' Arcivescovo, come sono ancora tutte le Abbatie importanti, ne so come sentirà volentieri l' Altezza Sua, che non possi nel suo stato far visitare, conoscendovi il bisogno il quale veramente è grandissimo, anzi quando trattai di questo fatto con Madama² e Sua Altezza, dissi, che havevo presentito l' humor, che haveva l' Arcivescovo, disgustò questo assai, e disse, che haveva maggior bisogno di esser visitato lui, e che se l' Imperatore non fusse stato tanto occupato in altro si sarebbe potuto pigliar rimedio alla vita scandalosa, che egli teneva, il che non dissi all' hora a V. S. I. per non essermi stata occasione, e perche non era cosa, che havebbe per adesso rimedio. Vedrà N. S. quello, che dovrò fare intorno alla visita, che tanto ossequirò. Poiche non pensando in questa attione haver altro, che fatica, e travaglio, come da altri intenderà V. S. I. a suo tempo, levato il servitio di Dio, e della Sede apostolica haverei più caro di starmene a Gratz, che con incomodità di corpo, e travaglio d' animo andar vagando con gran disgusto e forse poco frutto.

Mons. Malaspina³ quando era Nuntio visitò nello stato di Salsburgh, et Mons. di Portia ha fatto il medesimo, ne so vedere di dove nasce hora questa mutatione. Se non havebbe egli sentito, che nel venir a Gratz non passassi da lui, ma andassi a Passavia, il che non è forse senza fondamento, a chi conosce il suo humore, e le sue pretensioni. — Odg. 15. IX. 1607.

20.

1607, 8. IX., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 160 v.)

Pigli V. S. diligente informatione de l' Investitura data dal Vescovo di Lubiana al fratello del feudo ecclesiastico con danno della Chiesa, et se sarà medicabile il male, farà quanto potrà per curarlo. Se Sua Alteza ha confermata l' Investitura, sarà difficilissima cosa il retrattarla. Facciasi quel che si può, che più non si desidera . . .

¹ Antonio da Zara (1601—1621).

² Mati nadvojvode Ferdinandu.

³ Malaspina Germanico, vladika v S. Severo, je bil nuncij v Gradcu od 5. IX. 1580 do 20. X. 1584. † 1604. cf. Biaudet, l. c. 272.

21.

1607, 10. IX., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 395.)

Partirò venerdì senz'altro alla volta di Lubiana per dar principio alla visita ne ritornerò, che non mi sia ispedito da quel vescovato e da dui altri di Pedina, e Trieste, usarò diligenza in ispedirmi non tralasciando però cosa alcuna, che sia necessaria per il buon governo, per quello poco talento, che posso avere aquistato nel tempo di 16 anni che sono stato di continuo alla residenza della mia Chiesa con haver consideratione però alla qualità delle persone, e del paese. Viene meco un Padre Gesuito, che ho ricercato per più rispetti, non potendone, che ricevere aiuto e buon servitio, darò conto di tutto quello, che seguirà ... (odg. 22. IX. 1607).

22.

1607, 15. IX., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 161.)

Loda molto N. S. la risoluzione di V. S. di dar principio à la visita, et si rende certo, che V. S. applicherà tutto l'animo a fare il servitio publico. Quanto al particolare de l'Arcivescovo di Salsburg, giudica espediente Sua Santità che lei procuri d'intender bene la sua intentione, ma non in modo che mostri di dubitarne, et si potrebbe penetrare col mezo d'una sua lettera, con la quale lei li desse ragguaglio de la visita che dissegna di fare per beneficio di quei popoli. Da la risposta vedrà il suo senso. Si ricorda quel che par bene, ma si rimette a la sua prudenza il modo di farlo, aggiungendo, che se troverò impedimento, avvisi, che si procurerà di rimuoverlo ...

23.

1607, 22. IX., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 162.)

Scrissi con le precedenti tutto quel che mi occorreva dirle in materia de la Visita ...

24.

1607, 24. IX., Gornji grad:¹ *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh., II, 197—8, f. 413.)

Intorno al feudo ecclesiastico concesso dal Vescovo di Lubiana al fratello userò ogni debita diligenza, e farò quanto

¹ Pismo Salvaga Borgheseju iz Slov. gradca 17. sept. 1607 prim. v ČZN XVIII, 18; Salvagovo beležko o dekretu gornjegrajskim upornikom proti Hrenu s 23. sept. 1607 prim. Loserth, Bericht ... a. d. Musealarchiv von Linz, Beiträge zur Erforschung Steierm. Gesch. 36/41, No. 105.

potrò per rimediare, se vi sarà il bisogno, e darò conto a suo tempo di quanto havrò fatto... (odg. 6. X. 1607).

25.

1607, 1. X., Radovljica: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 417.)

Vederà V. S. I. le due annesse scritte¹ statemi date sotto nome tacito, al che sebene io per mia natura non sono solito di dar fede, come che habbi provato nel tempo, che io governo provenir più da malignità, che da verità, e zelo, tuttavia in luoghi dove hò io cognitione più che tanto, ho havuto per bene di servirmene per lume e non senza frutto, poichè hò trovato forse più, che non havrei voluto per servitio di questo vescovo di Lubiana il quale è tanto trascurato nella sua cura, che da uno in poi non ho visitato alcuno de suoi Preti, Parrochi, che non habbino la concubina, mandata via otto giorni prima della visita, anzi nell'essamine d'alcuno ho sentito, che sebene egli lo sapeva, che lo tollerava et il Preposito di Lubiana mi ha detto, che perseguita quelli, che non la tengano e che ha ammoniti tutti loro a mandarle via, perche io non le ritrovi in casa, sebene gli è poco giovato havendo io scoperto la piagha usando quella debita deligenza, che si conviene al mio carico, et all'opinione, che N. S. per sua bontà hà di me, nella fedeltà di servirlo.

In oltre hò ritrovato che i Preti fanno l'hosteria publica, il beccaio ancora; et che si fanno pagar il Batesimo, et l'Estrema Vntione, quello che mi pare di gran consideratione è che non hò trovato nella sua Diocese alcun Parroco, che habbi Bolle scritte del Benefitio suo nomine tantum, e volendone indagar la causa, hó così presentito, sebene non è ancora del tutto certo, che il vescovo fa questo perchè fà à parte con i Preti; i quali se volessero reclamare non havendo bolle, li possi cacciar via, e così tiene a loro osso in gola, perche portino la somma, et tacino; a questo piacendo a Dio rimediardò, ma vorrei farlo con più autorità, sebene l'hó amplissima, come dire per ordine particolare di N. S., che in futurum si debbano espedir le bolle sempre, che si conferiranno i benefitij, e che si debbano dare a chi gli há, che à questo modo si levarà al vescovo il modo di usare questi arcigogoli. Há di poi messo nella chiesa di S. Martino appresso Cranburg un Prete della qualità, che sentirà V. S. I. per un'altra mia non per altro, che per haver la mettà delli crediti di quella Chiesa, che ascendano al valore di mille fiorini.

¹ Jih ni.

Per quanto tocca alla sorella¹ Mons. di Portia gli ordinò, che non la ricevesse in Casa sotto pena di scomunica latae sententiae, ma egli la fà star à Camnic diocese Patriarcale con il marito, dove intendo dall Archidiacono² di quella Città, che è un gran buon Prete, et virtuoso, che il vescovo va tre volte il mese, e vi sta tre o quattro giorni per volta con scandalo universale sino ne' contadini, che egli habbia comertio carnale con lei, la quale governa il vescovato in spiritualibus et temporalibus tirannicamente. Onde io giudicarei, che fusse à proposito di fargli precetto, che non possa ne anco andar dalla sorella, ne che permetta, che ella s'ingerischi nelle cose del vescovato in niuna maniera, ma lodo di farlo con ordine, et espressa commissione di N. S. perchè habbia maggior forza sotto le pene, che paperà alla Stà. Sua la quale haverà merito da Dio, che habbia fatto questa santa resolutione, che si visiti queste parti cosa tanto necessesaria, tanto desiderata, e bramata da tutti, nella quale acquista la S. Sede honore, et affettione, non potendo io esprimere con che reverenza mi ricevino tutti questi catholicici, che sono molto più, che gli Heretici, et i Preti stessi, che sono castigati, ringratiano Dio di haver questa occasione di riconoscer il loro errore, non conosciuto per adietro, stante la libertà del vivere, e l' essemplio commune de gli altri, oltre la poca cura de i Vescovi... (odg. 13. X. 1607).

26.

1607, 1. X., Radovljica: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 426.)

P. Gasparo³ già Preposito di Lubiana è alla cura della chiesa di S. Martino⁴ appresso alla Città di Cranburg, fù scacciato dalla Prepositura per la sua mala vita, et ha ritrovato il ricovero di quella Chiesa datagli dal vescovo di Lubiana per la causa scritta con altra. Contro questo Padre già mi consta in processo, che lui habbi deflorate due sorelle carnali, che habbia deflorata una ragazza di X. anni in circa, che al presente habbia una concubina, che pur ha deflorata, ma ho inditio, che habbia havuto che far con una monaca di Loch, dove è stato Parrocco, e di molti altri misfatti enormissimi, i quali credo di dover metter tutti in chiaro, e vi farò ogni

¹ V Hrenovem rs. koledarju (Drž. muzej v Ljubljani) pod 21. II, 1597: Sorori meae Ursulae ... marito ejus; pod 19. IV, 1602: Vrsula unser Schwester und Schafferin.

² Seb. Terbuhan 12. VI, 1595—1608, prim. Koblar, IMK, 1892, 51.

³ O Gašparju Freudenschussu glej: Valvasor VII, 461; VIII, 691; IMK I (1891), 25; V (1895), 191; X (1900), 149.

⁴ Valvasor VIII, 766; Pokorn. Št. Martin pri Kranju, Gorenjska knjižnica VI (1912).

sforzo, e sebene io sin adesso hò usato la man dolce nel passato dando penitenze salutari e procurando di rimediar in modo all'avenire, che non si ritorni al vomito, tuttavia essendo ancora necessario di far qualche dimostratione rigorosa, hò giudicato di non tralasciar questa con tutto che il Padre sia di 60 e più anni, assai comodo di Patrimonio, e con pensioni sopra altri benefitij, ma ho voluto darne conto a V. S. I., per saperne la volontà di Sua Beatitudine, secondo la quale mi governarò precisamente, accioché in ogni evento, che il Principe ricercato da altri non mancando il Padre di favore, facci qualche uffitio, possa mettermi sotto il manto della Santità Sua, e dire che io hò ordine di far così, e che non posso farne altro, suplicando humilmente V. S. I. per mio discarco à far che gl'ordini siano limitati, e precisi a quali dirò di non poter senza mio carico contravenire . . . (odg. 13. X. 1607).

Pripis Borghesejev: Risponderli che nel castigar questi et simili delinquenti habbia cosideratione alla grande licenza di quei paesi et però proceda consideratamente et non con quel rigor che si faria qua in Italia, et più tosto procuri l'emendatione e correctione et di levar l'occasione della reincidenza.

27.

1607, 1. X., Radovljica: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 427.)

Nella visita, che si é fatta hoggi della chiesa Parrocchiale di S. Leonardo in Croppa diocèse di Lubiana, si é ritrovato, havendone prima havuto notitia, che il Parrocco chiamato P. Bartolomeo di Cumer huomo di 67 anni incirca hà sposato extra Ecclesiam. una donna circa 30 anni sono, ma alla presenza d'un Prete, dalla quale ha havuti 7 figliuoli, e sebene sono 4 anni, che non la tiene più in casa, pure vi va, et ha commertio con lei, essendone fatto instromento, il quale non s'è potuto havere, non ostante ogni diligenza, tenendosi per certo, che i figliuoli l'habbino ritenuto per dimostrar d'esser legittimi, ha confessato di più nel suo esame, che havendo sentito dire, che la chiesa santa ha fatto male a determinar, che i Preti non piglino moglie, l'ha creduto per un anno, sebene poi pentitosi, se n'è confessato con occasione d'un giubileo. Il caso é importantissimo, hò voluto darne conto a V. S. I. per saperne la volontà di N. S., al quale si degnarà di far sapere ancora, che si userà maggior diligenza nell'essamarlo, perche per la brevità del tempo non s'è potuto farlo hoggi e di tutto daro conto a suo tempo . . .

Pripis nuncijev: Vi é di più che il Prete sudetto si fece Parroco con intentione di dover sposare, e pigliar quella dona,

che sposó poi, e si dubita, che un Predicante fussi quello, che intervenne al sposalitio, sebene egli dice esser stato un Prete, che é morto alcuni anni sono. Userò ogni possibile diligenza, subito che egli venga da me, che sarà domani, e con il seguente darò conto distinto d' ogni cosa. *Pripis Borghesejev*: Sic mandi alla congregazione del S. Uffitio (odg. 13. X. 1607).

28.

1607, 1. X., Radovljica: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 428.)

Hò ritrovato nella chiesa di S. Pietro, che è della comenda del Priore di Boemia della religione di Malta nella Diocesi di Monsignor Patriarca d' Aquileia, un Prete vecchio di 77 anni Piovano già 13 anni, che si chiama Giorgio Schobel il quale ha confessato, che sono più di due anni, che non ha mai detto l' offitio, che nel spatio di 30 anni ha tenuto sempre concubina, una per spatio di 16 anni dalla quale ha havuto cinque figliuoli, un' altra 13 anni, che gli n' ha fatto 4 et l' ultima un' anno incirca la quale egli defloró l' anno passato, e dormiva adesso continovamente con lei, et usava ancora carnalmente due volte la settimana, celebrava ogni venerdì et alle feste principali, et in altro tempo sempre non confessandossi se non quattro volte l' anno. Il caso è di molta qualità e però non mi sono risoluto di determinarlo sebene l' haverei potuto fare, per esser sotto la religione di Malta. Sentirò volentieri quello, che ordinarà N. S. — Odg. 13. X. 1607.

29.

1607, 6. X., Frascati: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 163 v.)

De li 24. del passato sono l' ultime lettere di V. S. Con l' autorità de l' Arciduca si può sperar di rimediare a' disordini che lei trova ne la Visita, poiche li Prelati si mostrano cosi poco zelanti del culto divino, che permettono gl' abusi, et gli scandali senza scrupolo di coscienza. Al ritorno di Sua Altezza potrà V. S. trattarne, ma non resti di mandar anco quà una piena relatione de la sua diligenza, perché è desiderata grandemente.

30.

1607, 9. X., Ljubljana: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 430.)

L' Archidiacono di Camnic¹ Diocese Patriarcale, che hó visitato, è huomo d' integri costumi, et ancora di sana dottrina,

¹ S. Terbuhan.

essendo Teologo, gioverebbe molto per quelle parti se egli avesse licenza di poter leggere libri prohibiti per confuttione de gli heretici, et io per la facultà havuta dalla Congregatione del s. uffitio ne l'havevo compiaciuto parendomi di far il servizio di Dio e di quell' anime, ma essendo obligato darmi nota de i libri, che vuol leggere, ne servendogli questa licenza, perche possono capitar libri necessarij d'esser veduti desiderarebbe d'haverla assoluta di poter legger tutti i libri heretici, che gli verranno alle mani, e mi ha pregato di farne uffitio, se parerà a V. S. I. di haverne risoluzione da N. S. io ne sentirò molto contento per quello che se ne può sperare di bene da questo buon religioso. — Odg. 20. X. 1607.

31.

1607, 9. X., Ljubljana: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 431.)

Quest' ordinario mi porta due sole lettere di V. S. I. delli XXII. del passato.

L' Abbate di Runa¹ dell' ordine di S. Bernardo Cisterciense, che è ancora Vicario Generale dell' Abbatie dell' istesso ordine, che sono nella Stiria dominio tutto di questo Serenissimo Prencipe, hà dato ordine à gli altri Abbati, che non mi debbano ricevere in Visitatore, pretendendo di haver privilegi, che non possino esser visitati da altri,² che da loro superiori, ogni volta ch' io non gli mostri di haver facultà particolare e speciale, di poterlo fare, mi è parso bene di scrivergli nel modo, che potrà vedere V. S. I. dalla copia della lettera, che verrà con questa, mà perche io non hò da poter mostrare, se non generalmente questa facultà, la quale nel mio breve è amplissima derogando a tutti i Privileggi, e dubito, che andando non mi vorranno ammettere, che sarebbe di scandalo grandissimo à questi heretici, e non vi andando vi andrebbe l' interesse della dignità della Sede apostolica oltre il bisogno.

¹ Matthias Gulcher Belga 1605 — † 8. V. 1628, cf. I. Fekete de Galantha: *Diplomataria Sacra ducatus Styriae*, II, 53.

² Puzel v »Idiographia... monast. Sitticensis« (rokopis v Drž. arhivu v Ljubljani) je zabeležil na str. 124/25: 1607. Annis praeteritis ac saeculis abhinc retroactis Sacer Ordo Cisterciensis a multis Pontificibus uti a Paschali II., Calisto II., Sixto IV., Innocentio VIII., Pio V. eximitur, et a Gregorio XIII. confirmatur, ac tandem hoc anno signanter et potissimum a Paulo hujus nominis Pontifice V. longe magis exemptus declaratur, ex quo constat a Paulo V. ac reliquis Pontificibus, quod post concilium Tridentinum privilegia ordinis Cisterciensis omnia sint approbata ac per ea ordo exemptus a jurisdictione quorumcumque diocesanorum sit declaratus, ea modalitate et forma, ut a nemine inquietari, perturbari, molestari, seu visitari queat, sub quocumque praetexto, seu quaesito colore, aut vigore, cujuscumque facultatis apostolicae, licet essent Cardinales, seu legati a latere.

che ve n'è essendo una Abbazia lontana di qua quattro leghe, che ha più di 12 m. fiorini d'entrata, e non tiene se non quattro Monaci, et è in debito, hò giudicato bene per levare tutte queste difficoltà di significarlo a V. S. I. e metter in considerazione, che sarebbe bene, che N. S. si compiacesse di dichiarare per breve particolare, che io habbia facoltà di visitare le Abbazie di S. Bernardo, Monaci di S. Agostino, Prepositure, e tutte le Abbazie, Prepositure spettante a Monaci, e a Preti secolari ancora, che sono nello stato di Sua Altezza della Stiria, Carniola, e Carintia, e altrove, quali sarebbe bene, ch'io havesse con la risposta di queste lettere, perche trà tanto per non incorrere in qualche stravaganza anderò dilatando la visita di questi Monasteri, rimettendomi à quello che determinerà la Santità Sua con la sua prudenza... (odg. 20. X. 1607).

32.

1607, 9. X., Ljubljana: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 432.)

Vederà V. S. I. la diligenza, ch'io ho fatto usare intorno a quel Prete, che sposò la concubina, mandando copia del processo, io l'ho havuto a me, egli è molto vecchio, et inhabile, attenderò quanto mi sarà comandato. — Odg. 20. X. 1607.

33.

1607, 9. X., Ljubljana: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 433.)

Vado continuando la mia visita, nella quale ogni giorno scorgo cose più importanti, perche oltre le concubine, che è cosa ordinaria con figliuoli, si vendono i sacramenti, et hò ritrovato un Prete in spe^{ro}, che é Rettore di S. Michele in Carniola chiamato P. Filippo Marsica, che ha lasciato morir putti senza battesimo perche non lo volsero pagare, et a chi domandava l'olio santo ricercava duoi Vngari di pagamento, che per esser i contadini poveri, ne potendo pagare quella somma restavano senza il sacramento. Le confessioni le sentiva in questa maniera, che diceva il penitente ho offeso Dio, e me ne dispiace, et egli diceva il pater, et Ave maria, e l'assolveva, e se alcuno pur voleva dir i suoi peccati gli diceva, che gli dessero quello, che gli veniva et andassero via spedendosi presto, con una gionta di 30 anni di concubinato continuo, egli è vecchio, penso di privarlo, e dargli qualch'altra penitenza.

Il vescovo, che dovrebbe aiutarmi, distrugge, perchè oltre all'haver detto à questo Padre, che non dubiti, che io non li

posso far cos' alcuna, ha soggiunto, che quando bene io lo privassi gli dará benefitio migliore di quello, che ha al presente parendomi che rieschi vero quello, che hó sentito ch'egli perseguiti gli huomini da bene, et aiuti, et essalti i tristi. Gli heretici si lasciano intendere, che se i Preti vivessero bene, che essi muterebbero opinione, et io certo resto consolatissimo di veder, che i popoli bassi (che gli altri nobili per il piú sono heretici) si conservino con tanta pietà, havendo essemplio cosí perverso avanti. Stanno osservando gli heretici minutamente ogni attione mia, e sperano, che alla fine io debba lasciarmi corrompere con danari, e presenti, ma se Iddio non mi leva per li peccati miei quello intelletto, che mi ha dato almeno in questo, non penso di mutar il termine, e stilo, che ho cominciato da quando io gionsi ad essercitar questo carico, che tutto sia detto a gloria di Dio e perche V. S. I. sia sicura di haver un Ministro et humilissimo servitore integro e di buonissime intentioni. — Ogd. 20. X. 1607.

34.

1607, 9. X., Ljubljana: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 197—8, f. 446.)

Gionsi domenica sera a Lubiana, dove feci l'ingresso Pontificalmente per indur tanto piú i Popoli alla stima, e riverenza della Sede apostolica incontrato alla porta dal clero col vescovo in Pontificale. dove il Senato della Città era presente. et fece, che un giovane dottore disse alcune parole latine dimostrando la consolatione, che havevano della visita, la riverenza verso la S. Sede et il desiderio, che havevano di servirla sempre. Risposi, che era piaciuto alla Santità Sua d'impormi questo carico, che io haverei procurato d'essercitarlo a gloria, et honor di Dio, et a benefitio di questo anime, e se havessi havuto in questa occasione di far cosa, che fusse a gusto della Città, che l'haverei fatto molto volentieri agradendo in tanto a nome della Santità Sua questo ossequio verso la S. Sede, e la loro pronta volontà di che haverei dato conto a Sua Beatitudine, che l'haverebbe sentito con molto contento.

Il guardiano de Capucini mi disse, che molti heretici sarebbero venuti ad incontrarmi, ma che non l'havevano fatto per rispetto del vescovo, col quale non havevano buona volontà biasimando molto il suo vivere e la disolutezza di questo clero poiché il vescovo sta continuamente a Oberburgh, anzi che un heretico principale chiamato Cacianer, se vedesse riforma nel clero si farebbe catholico, e che con l'essemplio suo molti faranno il simile, che egli fu quello, che mi mandò quelle scritture contro il vescovo delle quali ho mandato copia a V. S. I.

Ho detto al P. Guardiano che vegga di farlo venire da me, che forse Iddio potrebbe aiutarmi a sollecitarlo nella risoluzione: Intanto io attenderò alla visita della Chiesa del Capitolo del Vicario e del Vescovo dove credo, che vi sarà, che far assai. Userò la debita diligenza e zelo e di tutto darò conto a V. S. I. — Odg. 20. X. 1607.

35.

1607, 13. X., *Frascati: Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 158 v, 159.)

a) Del primo del corrente sono le ultime lettere di V. S. et sono cinque.

Vedo che nel progresso de la sua visita si scoprono ogni dì nuove piaghe. Dovrebbe veramente applicarsi il rimedio conforme al male, ma la licentiosa libertà di coteste parti non permette che si faccia. Nel castigare i Preti delinquenti, habbia V. S. per fine di procurar l'emendatione, et di levar l'occasione de la reincidenza. Il rigore non può giovar molto, et opererebbe forse più il lasciarsi intendere di voler reiterare la visita in breve. A' vescovi metta in considerazione la rovina che nasce da la lor connivenza.

b) Per ovviare à li inconvenienti, che possono moltiplicare à la giornata, è bene che V. S. faccia un Decreto, che li Provisti dal Vescovo siano obligati in avvenire a spedir le Bolle, et che vi s'aggiungano anco le clausule necessarie per annullar le collationi quando non s' eseguisca.

Quanto à la sorella del Vescovo di Lubiana si rimette à la prudenza di V. S. il modo di levar lo scandalo, potendo lei, che è presente far miglior risoluzione.

Non tengo ordine di Sua Santità di dirle altro in questo particolare.

c) A la Congregatione del S. Uffitio si sono mandate le due lettere di V. S. che trattano de li Preti Giorgio Schobel et Bartolomeo di Cumor. Dal sig. card. Arigone havrà la risposta, et io lo farò ricordare, perchè è' l remedio s' applichi in tempo et conforme al bisogno.

In materia de la visita si tratterà qui con l' agente de l' Arcivescovo di Salsburg, et darò avviso a V. S. quanto prima di quel che si sarà operato...

36.

1607, 17. X., *Ljubljana: Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 447.)

Si è ritrovato a Gradisce villa della Pieve di Moraiz luogo distante di qua tre leghe un Contadino, ch'è ancora fabro di

30 anni incirca, chiamato Luca,¹ il quale andova diseminando di haver veduto molte volte il spirito santo in forma di colomba resplendente, et Christo Signor Nostro in persona di un putto piccolo con ali e gran splendore vestito di bianco con una stolla al collo, e che visibilmente gli havevano parlato, et ordinatogli, che dovesse fabricare una Chiesa appresso alla sua terra in un colle vicino ad un tiro di mano, sotto titolo di S. Barbara con cinque altari, uno alla Santa, gli altri alla Santissima Trinità, alla Beata Vergine, a S. Fortunato et a S. Lucia et ha cominciato a sedur il popolo in modo, che in quel monte al sabbato vi è grandissimo concorso, e di Elemosina hanno già esso, et altri di quel luogo messo insieme, tra armenti, e danari da mille fiorini e sebene è stato prigionie quattro volte, e gli è stato prohibito tre anni sono da Sua Altezza sotto pena della testa, che desista da questo, non ha lasciato, ma ha fatto peggio di prima, dicendo, che bisogna servir, et obedir, più a Dio; che agli huomini. Intendo di più, che vada spargendo, che ogni giorno parla con lo spirito santo, che in quel luogo si faccino miracoli d'illuminar ciechi, e guarir altre infermità. Giudicando questo negotio esser gravissimo massime in queste parti, dove gli Heretici irridono i Miracoli, ho con buone parole fattolo venir a Lubiana, che altrimenti con sforzo sarebbe stato omnivamente impossibile, et essaminatolo così superficialmente l'ho fatto carcerare, e metter sotto buonissima custodia, perche non fuga havendo dato ordine intanto, che l'Auditore facci diligente processo, tantopiù, che qui corre voce, che nel sabbato si faccino in quel luogo di costui ritrovi, et il crescite et Multipli camini. Usarò ogni essatta diligenza, e di tutto darò conto a V. S. I., alla quale dirò esser in mia mano uno cassetta dove dicono esser 150 fiorini di Elemosine, due contratti di 200 fiorini, et un libretto di tutti i crediti, et Armenti, e crederei che fusse bene applicar tutto questo alla fabrica de Padri Capucini di qui per la mettà che è molto bisognosa, e l'altra mettà alli Padri Giesuiti, o di qui dove fabricano, o à Gratz dove fabricano pur ancora, non ponendosi tutto benigna correzione di V. S. I., che sebene l'attione è buona debba effettuarsi per

¹ Prim. Loserth, Acten und Correspondenzen z. Gesch. der Gegenref. in Inneröst. II (Fontes rer. austriacar. II. Abt., 60. Bd.) 461, No. 1743:

1607. 3. XI: »Gutachten, betreffend des jetzigen allher geordneten nuncii apostolici herrn Johannes Baptista Salvago anmassende visitationen.« V tem »mnenju« svedočijo, da je dal nuncij zapreti »Gasparja Valesch aus Gradisch«, iz katerega govori sv. Duh, da naj zgradi cerkev v čast sv. Barbari. S tem je nuncij prekoračil dopustne meje. Nadalje se trdi v tem »Gutachten«, da se mudi nuncij že 4 tedne pri ljubljanskem vladiki na tega škodo, in da je nekatere ubožne duhovnike tako izsesal, da nimajo več s čim živeti. Zaradi tega naj se prepuste vizitacije deželnim prelatom, ki poznajo jezik in deželne šege in ki ščitijo reputacijo deželnega kneza. Da pošilja v Rim poročila, stori to pač zategavoljo, da si tam pridobi dobro ime.

il cattivo fondamento che hà, che per rispetto della persona converrà vedere quello che risulterà dal processo e dalla confessione.¹ — Odg. 27. X. 1607.

37.

1607, 17. X., Ljubljana: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 448.)

Io menai con me due Padri Gesuiti con pensiero, che dovessero cooperar con me in honor di Dio e beneficio di queste anime, ma ritrovo di essermi ingannato, perche ho veduto, che ho menato il maggior di loro, che è Cancellario dell' Università di Gratz, che l' altro giovine è veramente di buon talento, e voluntá, per Avvocato del vescovo, e per copritor de delitti, e difetti di questo clero per servitio e gusto di lui. Et havendo io desiderato, che il giovine predicasse, che ha tutte le lingue, et è di molta sufficienza, domenica passata qui in Lubiana, essendo venuto con me a questo effetto per dimostrare l' importanza della visita e la causa con gli effetti, che vengono seco, questi Padri non hanno voluto, che predichi, per non disgustar il vescovo, che non havea per bene, che si facesse, in tanto, che sono stato necessitato à voltarmi a' Padri Capucini, che hanno fatto il debito, anzi dubitando il vescovo di qualche incontro, come quello, che é ben conscio à se stesso della sua vita, e quello, che ne sente tutto questo Popolo, ha spinto due giorni sono il sudetto Padre Cancellario, et un altro Padre Nicolao, che era a Loreto, per far uffitij con Madama Serenissima a suo commodo, havendo promesso a loro aiuto particolare per la fabrica. Ha di più il detto Cancellario persuaso questo Abbate di Sitich del quale scrissi con l' ordinario passato² dell' ordine Cisterziense, à non ammettermi alla visita in modo alcuno per non cotravenir à suoi privilegi, che così egli ha detto all' auditore di Mons. Vescovo per mezzo del quale fece sua scusa con me, se non veniva a visitarmi, e se non mi riceveva. Io sono Ministro fedele e di sincera voluntà, e mi parebbe di mancar grandemente a me stesso, se io non dessi conto puntuale di tutto quello, che passa, nel resto sò, come convenga a governarmi con loro tanto più per l' intratura, che hanno con l' Altezza Sua, già è un pezzo che li conosco, e sò, che sono bonissimi Politici, ma dove anderà l' interesse del honor di Dio, e della Sede Apostolica non havrò risguardo ad alcuno se bene fuss' io per l' istesso... (odg. 27. X. 1607).

¹ Prim. Grudnov prevod pisma v IMK, XIX (1909), 110.

² Stiški opat je bil Jakob Reinprecht od 1603 — † 1626. cf. Puzel, Idigraphia 123, 374.

38.

1607, 17. X., Ljubljana: Salvago — Borgheseju.

(Borgh. II, 197—8, f. 449.)

Non sò quando partirò di qui essendosi accumulati molti negotij ne havendo ancora fornito gli essamini necessari ritrovo, che il Vicario generale non è disimile dal capo, facendo molte Simonie, et estorsioni, al che si doverà rimediare con la mutatione.

Intorno al Vescovo è pur troppo publico, e notorio il commercio con la sorella, con la quale sta, e va ad ogni funzione, che egli si faccia, ne senza lei va in luogo alcuno, non ostante che habbia precetto dal Portia sotto pena di scomunica late sententia, di non poter trattar con lei. Gli hà dato un Castello del vescovato a goder in vita, essa fa le spoglie di Preti Morti et è Padrona assoluta di tutto. Al fratello ha dato un altro Castello, dove io sono stato, al che hà prestato consenso Sua Altezza, sotto pretesto, che habbia pagato debiti del vescovato, che pur ritrovò danari, e non debiti quando fu fatto Vescovo e che non vaglia più di 200 fiorini l' anno, e vale intorno a 1000 scudi, per quel che ho inteso, et a questo sarà difficile rimediare, ma quello che fa men grave il fatto è, che dura in vita del fratello, e non più oltre.

Stimano tutti, che se adesso non si rimedia alli disordini, non se ne possa mai più aspettar ne sperare emendatione. Io ne ho scritto a Sua Altezza e conosco che non vi sia rimedio migliore ne più efficace, che far venir il vescovo a Roma, trattenerlo qualche tempo, che forse si scorderà la sorella, et appigliarà eruditione, e forma di regger, se e gli altri, e questo con occasione di visitare limina apostolorum non havendo mai compito a questo debito, e deputar qui un vicario, che sia huomo da bene, e di valore, che regga e facci metter in essecutione le visite, e decreti, che saranno fatti da me. Credo certissimo, che questa sia la strada più sicura di rimediar al bisogno urgente di questo vescovato rimettendomi sempre alla determinatione e volontà di N. S. e di V. S. I. — Odg. 27. X. 1607.

39.

1607, 20. X., Rim: Borghese — Salvagu.

(Germ. II, 21.)

a) f. 159. — Tengo le sette lettere di V. S. I. de li 9 del corrente, et il processo.

A la Congregatione del S. Uffizio ha commandato N. S. che si mandi copia di quel che lei scrive in materia del Prete,

che sposò la concubina, et del Rettore di S. Michele ne la Carniola. Significherà a V. S. il sig. cardinal Arigone la mente di Sua Santità la quale ordina di nuovo, che lei habbia per fine di procurar che la correctione giovi, et non esacerbi più gli animi malamente corrotti da la licentiosa libertà del paese.

b) f. 159. v. — L'honore che è stato fatto a V. S. ne l'ingresso publico in Lubiana, et la scusa fatta da li heretici di non haverla incontrata per causa del vescovo, è segno evidente, che et li cattolici sono ossequenti a questa S. Sede, et gl'heretici non tanto alieni che non si possa sperar la lor conversione. La vita esemplare del Clero di coteste parti persuaderebbe loro l'unione con la Chiesa Santa. Mostri V. S. a' Vescovi l'origine del male, et faccia lor toccar con mano la gravezza de la colpa, la quale nasce tutta da la lor connivenza, che penseranno forse meglio a la lor cura pastarole.

c) f. 159 v. — Ne la Congregatione del S. Uffitio si tratterà de la licenza di legger libri prohibiti d'ogni sorte, dimandata da l'Archidiacono di Camnic, et V. S. sarà avvisata a suo tempo de la risoluzione.

Qui aggiunto sarà il Breve necessario per visitar l'Abbate di Runa et gl'altri tutti del Dominio di Sua Altezza. E conforme al desiderio di V. S. l'ordine almeno è stato tale.

40.

1607, 23. X. Ljubljana: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 197—8, f. 458.)

Con il seguente supplirò al mancamento di questo essendome hiersera occorso un accidente fastidioso, che mi ha travagliato tutta questa notte, ne mi ha lasciato libero questa matina, che bisogna dar le lettere alla posta. Spero che non debba esser altro, e che sia tutto di peso di soverchia fatica. Servirà questa solamente per accusar la ricevuta delle tre lettere di V. S. I. de li 6 di questo e per dirgli che fra tre giorni mi sbrigarò di quà et anderò verso Pedina, et d'ogni cosa a suo tempo darò conto a V. S. I. ... (odg. 3. XI. 1607).

41.

1607, 27. X., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 161 v, 162.)

a) A le quattro lettere di V. S. deli 17. del presente rispondo con questa, et con l'aggiunte.

S'è fatto sapere al Padre Generale de la Compagnia del Giesú il poco zelo del Padre Cancelliere dell'Università di Gratz, et l'affetto di coprire i mancamenti del clero senza frutto. Sarà la correctione conforme à la colpa, et si prove-

derà, perché in avvenire muti senso. In coteste parti è necessario conceder qualche cosa à la libertà del paese, purché non s'offenda il sig. Dio. V. S. compatisca in quel che si può, et continui la sua visita con buona salute.

b) Il fabro, che dice d'haver le visioni avvistate darà presto indicio de la verità, se, tenuto in buona custodia, non havrà occasione di trattar con chi favorisce forse i suoi pensieri. Facciane V. S. diligente inquisitione, et quando sia espediente applicar le limosine, che sono in man sua in altra opera pia, lo faccia col consenso del Serenissimo Arciduca Ferdinando; che tanto comanda N. S. espressamente.

c) Il modo che V. S. propone di correggere il vescovo di Lubiana col farlo venire à Roma sotto pretesto di visitar limina Apostolorum, non è così facile, come mostra in apparenza. Non acconsentirà egli mai di partir da coteste parti, et di mettersi in mano di chi potrebbe castigare i suoi falli, et la violenza poco giovarebbe. Intenderà V. S. la mente di Sua Alteza da la risposta che farà alla sua lettera, et potrà pensar meglio al rimedio sofficiente a medicar la piaga incancherita...

42.

1607, 31. X., Vrhnika (Vernich): Salvago — Borgheseju.

(Borgh. II, 197—8, f. 459.)

Il Rettore d'Aspa della Diocesi di Lubiana havendo havuto precetto da me di dover presentar le fede dell'ord'ne, hebbe ricorso dall'Abbate di Arlestan¹ in Carinthia della Diocesi di Salsburg, che haveva quella del presbiterato, il quale ritrovò, che haveva la casa piena di donne, oltre ad alcune concubine, che tiene vicino al Monastero, il quale con tutto che sia molto ricco, non lo persuade però a tener più di dieci Monaci, spendendo quelle rendite in altri usi, che non dovrebbe. Soggiungendo, che gli disse l'Abbate, che io non andassi in quelle parti per visitare, perche non lo comportarebbe, havendo havuto ordine dall'Arcivescovo di non riconoscermi per superiore, replico, che in quelle parti la visita è necessarijssima, essendo più di 80 anni, che non si è mai visitato, e non mancandò Preti per quello mi vien riferito che communicano sub utraque... (odg. 10. XI. 1607).

43.

1607, 31. X., Vrhnika: Salvago — Borgheseju.

(Borgh. II, 197—8, f. 460.)

Per la fine del Processo di quel Luca, del quale io scrissi a V. S. I., che fingeva di parlar con lo spirito santo et con

¹ Podklošter, Arnoldstein.

Christo Nostro Signore fu necessario di venir ad atti rigorosi e finalmente confessó, che tutto era vanità, e che le attioni erano tutte finte, non per altro, che per edificar la Chiesa in honore di S. Barbara, quello, che mai hà voluto fare in tre altre volte, che è stato prigionie et tormentato, havendo il giorno seguente rectificato il tutto, e perchè è laico hó havuto per bene di darne parte a Sua Altezza, la quale havendogli altre volte fatto pena la vita a dover desistere da questo, credo che starà forse risoluto della pena cominata, e che non si sodisfará d'una Gallera, la quale doverá esser la minor pena, poiche qui i Popoli sono tanto facili a persuadere, che di già haveva seguito di molte persone — ne sono molti anni, che un altro si era intitolato Christo figliuolo di Dio et haveva seguito grandissimo, che poi fatto prigionie, per il freddo gli cascorno i diti de piedi e miseramente se ne morse nel hospitale di Lubiana, et essendo ancora in questo intramischiato miracoli finti tanto più à parer mio merita grave castigo per quello che in questa materia ne dicono gli heretici, essendosi un Principale tra loro lasciato intendere, che se io non ne faceva impresa, era risoluto di volerlo egli stesso condurre da Sua Altezza, ne forse sarebbe male per maggior terore delli altri a lasciar eseguire la pena imposta dal Principe, nel che non posso io ingerirmi come sa benissimo V. S. I. starò attendendo quanto mi vorrà comandare...¹ (odg. 10. XI. 1607).

44.

1607, 31. X., Vrhnika: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 461.)

La Compagnia de' Mercanti di Lubiana mi ha dato l'inclusa supplica,¹ e veramente non sarà se non bene di consolar i confrati di qualche gratia, e thesoro spirituale potendo appor tar gran servitio al stabilimento de Catholici, essendo quella Città assai flattante nella fede, per quanto ho potuto comprendere, hó voluto mettere in consideratione a V. S. I. rimettendomi però alla dispositione santa e prudente che vorrà fare la Santità di Nostro Signore... (odg. 10. XI. 1607).

45.

1607, 31. X., Vrhnika: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 197—8, f. 462.)

Il vescovo di Lubiana desidera la gratia, che vedrà V. S. I. dal memoriale² sportomi. N. S. doverà risolversi conforme alla sua solita prudenza ancora in questo et a me basterá di haver

¹ Prim. Grudnov prevod pisma v IMK, XIX (1909), 111.

² Je nisem našel.

fatto l'offitio ricercato. Intorno a lui io non mi sono risoluto di far cos' alcuna perche nel processo¹ fatto ritrovo, che oltre la carnale conversatione della sorella vi sia ancora principii, che si possi dubitar, che di suo ordine sia stato ammazzato uno, che era fattore di Sua Altezza et hò risoluto di mandar copia del Processo con quello, che mi occorerà, perchè dalla Santità di N. S. possi haver quell' ordine che giudicarà ispediente persistendo tuttavia, che sia più che necessario di farlo venir costí come dirò a suo tempo.

In Lubiana vi trovo disordini di molta qualità, come nella Diocese tutta a' quali piacendo a Dio rimediarò con i Decreti, che doverò far subito, che io sia ritornato a Gratz, de quali ancora manderò copia. Basterà che dichí adesso, che il Santissimo Sacramento si portava con il Capello in testa et me presente in Lubiana. Che intorno a sacramenti si faceva insieme con le sepolture, come di altri negotij, e mercantie, e certo vedendo l'essorbitanze così grandi, e così gravi, io non mi maraviglio, che vi siano tanti heretici, ma parmi strano, che non lasciano la pietà quei pochi catholici, che vi sono, ne voglio già lasciare di dire un caso, che non doverà parer men grave a V. S. I. de quello, che l'ho giudicato io. Morse nella Diocese del Patriarcha un heretico ostinatissimo, e volendo i parenti, che il piovano et Archidiacono di Camnich lo lasciasse sepelire in Chiesa, ò almeno nel Cemeterio, ne havendolo potuto ottenere ricorsero al vescovo di Lubiana, che per 30 fiorini lo fece sepelire in un Cemeterio consecrato di una sua chiesa dove mai si erano sepeliti heretici.

Con i preti hò caminato dolcemente con penitenze salutari, havendo l'occhio all'avenire, credo che con molti gioverà, con gli altri quello, che farò con il braccio del Prencipe, il qual per quanto scrive il Casale non approva tanta pietà, per dubio che non ritornino al vomito. Vi è però un prete, che ha deflorate sei vergine due in eta di 10 in 11 anni, et due sorelle carnali, con grandissimi inditij, et molte violenze di comercio con Monache, oltre, che dicono che habbi havute le centenara delle donne, con questo non penso di caminar con la solita pietà havendone dato conto a Sua Altezza per vedere la sua intentione e conforme quella regolarli per disponerlo tanto più all' ajuto del rimedio nell'avenire... (odg. 10. XI. 1607).

46.

1607, 31. X., Vrhnika: Salvago — Borgheseju.

(Borgh. II, 197—8, f. 444.)

Le lettere di V. S. I. del corrente ordinario sono tre, e tutte del XIII. di questo.

¹ Ga nisem našel.

Per Dio gratia mi rihebbi assai presto dall' accidente occorso, con tutto che fusse assai fastidioso et hora sono ritornato nel mio stato ordinario continovando le fatiche per gloria di Dio, e buon servitio della Santità di N. S. e di V. S. I. — Gionsi qui hieri, dove ho ritrovato un Curato cooperatore di questo Parrocco da un anno e mezzo in quà, il quale con qualche diligenza ho scoperto esser frate del 3°. ordine di S. Francesco Professo, che sono hormai sei anni, che dal Convento di Veglia se n'era fuggito conducendo seco una giovine vergine dalla quale ha havuto due figliuoli e stando in habito di Prete. Finalmente ha confessato il tutto, et ha ancora dato inditio di quattro altri frati Apostati, dove doverò arrivare, e farò ogni debita diligenza.

Pensa egli di venirsene a Roma, et io li ho fatto precetto, che sia a Trieste fra otto giorni, di dove facilmente mi risolverò di mandarlo dal Protettore con una lettera, perche Sua Signoria Illustrissima pigli quella resolutione, che giudicherà esser più espediente, parendomi molto stranno, che i superiori suoi, non solo non l'abbino mai ricercato, ma quel che è più considerabile, che havendo scritto di voler ritornare, non le habbino mai risposto. Quell'altro Apostata zoccolante se n'è fuggito ne so dove sia andato, et il Vescovo s'è diportato ancora neglimentemente in questo come fa in tutte le altre cose del Governo di questa sua Chiesa; m'incaminerò fra poco verso Fiume, dove intendo, vi sia da fare, e per frati; e per Preti. — Odg. 10. XI. 1607.

47.

1607, 3. XI., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 162 v.)

Spero che V. S. goda buona salute, ma la nuova de l' accidente occorsole mi fa star con l'animo sospeso sin ad altro avviso. Fatichi, ma con risguardo de la sua salute per poter continuare in servir questa S. Sede, et accrescer il suo merito, ne pensi che si voglia più di quel che lei può et conviene...

48.

1607, 4. XI., Trnovo: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 197—8, f. 472.)

Nel partirmi dal Vernich il vescovo di Lubiana mi diede l'incluso memoriale,¹ che mando a V. S. I.; giudico esser non bene ma necessario come ho già scritto due volte, che egli venga a Roma, e l'occasione è buona, e V. S. I. quando man-

¹ Ga ni.

derò il processo, con quello che mi occorrerà di più giudicarà l'istesso massime ch'io conosco il vescovo d'una pietà sciocca, et assai indulgente, onde non sperarei buon frutto da questa visita con la sua presenza. Stimarei che nella risposta si considerasse, che egli non è mai stato a Roma in 10 anni, che è vescovo e, che essendo il vescovato immediatamente sottoposto alla sede apostolica, è bene, che la riconosca una volta, che N. S. per usar la sua solita benignità, si contenti di aspettare a Primavera per la qualità dei tempi, e che all' hora senz' altro debba mettersi in viaggio. Tuttavia questo è semplice motivo non pretendendo di volere soprassaper ma sibene come informato dedur a notitia quello, che succede, perche la resolutione sia conforme al bisogno et alla somma prudenza della Santità Sua et di V. S. I. — Odg. 17. XI. 1607.

49.

1607, 10. XI., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21.)

a) f. 168. v. — Le lettere di V. S. de l' ultimo del passato sono otto. Quando V. S. sià sicura che 'l rigore non possa dispiacere al Serenissimo Arciduca Ferdinando, non si proibirà che lei dia il debito castigo à delinquenti: procuri d'intender la mente di sua Altezza non solo in genere, ma specificatamente anco ne' casi perche non s'abbiano a sentir qui doglienze per questa causa.

Sopraseda à visitare i luoghi de la Diocese di Salsburg sin' à nuovo ordine, et mostri d'haver qualche impedimento, che non lasci continuar la visita che se le farà saper quando sarà necesarrio.

b) f. 169. — Loda molto N. S. la diligenza, che V. S. fa nella visita, et spera che gl' Heretici stessi resteranno sodisfatti, vedendo le sue attioni indirizzate al ben publico, et al servitio della divina Maestà.

Troverà modo Sua Altezza di castigar quel tale, che si faceya santo, et l' esempio gioverà a tenere in freno altri, che potrebbono havere i medemi capricci, per guadagnar l' applauso del popolo.

Al secretario Cobellucci s' è dato l' ordine di spedir l' Indulgenza, che dimanda la compagnia de Mercanti di Lubiana . . .

c) f. 169. v. — Dal memoriale del vescovo di Lubiana non si cava senso alcuno di quel che egli voglia, onde non si può rispondere, se non si dichiara meglio.

Con Sua Altezza quando sarà tempo tratti de le qualità del sudetto Vescovo perche se non si troverà impedimento si penserà a far quel che conviene nel suo caso.

Intollerabili sono le cose che lei avvisa de la sua persona, et il dissimularle apporterà maggior rovina.

50.

1607, 17. XI., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 170.)

Il Memoriale del vescovo di Lubiana non può soddisfare à l'obbligo, che egli ha di visitar limina apostolorum, perche se bene s'accerà la scusa quanto à la sua persona deve niente-dimeno mandare un suo Canonico et una piena relatione de lo stato de la sua Chiesa. Tanto fanno gl'altri che non possono venir qua impediti legitimamente. V. S. lo avvisi et li metta in consideratione quel che conviene à la sua coscienza, perche supplisca al mancamento quanto prima.

51.

1607, 18. XI., Lupoglava: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, f. 197—8, f. 414.)

Ho poi havuto le lettere di V. S. I. del 27 del passato e sono state tre et una del 3 di questo.

Di già havevo dato conto a Sua Altezza delli danari ritrovati a quel fabro delle visioni per sentirne la volontà sua, la quale sin' adesso non ho intesa, et ho molto caro di haver ancor in questo prevenuta la mente di Sua Beatitudine. Del vescovo di Lubiana non ho havuto risposta da Sua Altezza, sarà negotio da trattarlo nel suo ritorno, sebene adesso vi è l'occasione del suo memoriale, che ho mandato, ed ecco ancora quanto mi è occorso, se bene lo farò più diffusamente a Trieste quando manderò il processo...¹ (odg. z dne 8. XII. 1607 manjka).

52.

1608, 12. I., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 177.)

Il Padre Gesuito, che V. S. menó seco in Visita hà fatto una lunga scusa col Padre Generale, in materia de la mala sodisfattione che lei hebbe de la sua persona, et promette di farla restar capace, che egli non pensó di darle alcun disgusto. Sarà bene che lei accetti il buon animo per molti rispetti...

¹ Prim. Grudnove izvlečke v IMK XIX (1909), 111.

53.

1608, 16. I., Oglej: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 189, f. 16.)

Il vescovo di Lubiana scrive con l'inclusa, che vorrebbe esser essente dal mandare il Canonico ad limina, già che esso è stato habilitato. crederei, che se gli potesse ancora conceder questo, poiche non può egli dar maggior lume, ne più pieno raguaglio dello stato della sua Chiesa, di quello, che ho havuto io.

Mi doverà V. S. I. significare la volontà di N. S., et io conforme a quella mi doverò regolare. — Odg. 2. II. 1608.

54.

1608, 2. II., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 179 v.)

E necessario ch' el Vescovo di Lubiana mandi una procura à qualche prete qui, che visiti in nome suo limina Apostolorum, et che invij anco la relatione de lo stato de la sua Chiesa. S' ammetterà la visita per procuratorem, et in questo havrà sodisfattione...

55.

1608, 4. III., Stična: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 189, f. 68.)

Non mancava di darmi molto pensiero la renitenza, che fa di continuo l' Abbate di Runa Cisterciense Vicario generale di questo ordine in queste parti, havendo comandato, et inhibito con gravi pene all' Abbate di Siticena,¹ et a quello del fonte S. Maria nella Carniola inferiore² à non ricevermi, ne ammettermi alla visita, parendomi, che questa diversità fusse per apportar gran scandalo in questo paese così infetto di heresia nella nobiltà, oltre alla necessità, che io haverei havuto di proceder con loro per termine debito con pene conforme all' autorità, che ne hò per l' ultimo breve mandato a questo effetto, ma sia lodato Iddio, che non ostante l' ordine del Vicario generale sudetto hò saputo così ben persuadere a questi Abbati il loro debito, e quanto siano tenuti ad ubbidir a' comandamenti di N. S., che mi hanno accettato, et hieri gionsi qui ricevuto con molto honore, et con grandissima riverenza da questo Abbate, per andar poi a visitar l' altro Monastero.

¹ Jakob Reinprecht, opat v Stični 1604 — 13. I. 1626.

² Jurij Vrbanitius, opat v Kostanjevici 1604—

Intendo, che è di vita esemplare, che ha disimpegnoato il Monastero gravato da debiti dell' antecessore, e che si governa bene, pure doppo la visita saperò la verità nella quale penso di andare dolcemente per ogni rispetto, ma perche dubitano questi Abbati di qualche sopramano delli superiori: Supplico V. S. I. à far dar ordine al Generale, o altro Ministro Principale di questa Religione, che non solo non mal trattino questi Abbati: ma li accarezzino, per l' osservanza, et ubbidienza che hanno mostrato verso la S. Sede, con commeter all' Abbate di Runa, che stia ne' suoi termini, e non gli molesti per questo rispetto. Non essendosi egli mosso a contraddire se non per il dubbio, che ha di esser visitato lui, che sarà un dar animo agli altri di esser pronti ad ubbidire a' commandamenti di N. S. . . . — (odg. 29. III. 1608).

56.

1608, 4. III., *Stična*: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 189, f. 70.)

Ho le lettere di V. S. I. del XVI. del passato, e sono tre.

Mi scrive il Casale, che le cose dell' Austria vanno tuttavia alla peggio, e con gran sentimento di Sua Maestà, e che si dubita, come dice egli di qualche segnalata rottura, venendo totalmente impedita la Dieta di Ratisbona, questi sono effetti del sentimento di Mattias Serenissimo: Iddio l' illumini, questi Provinciali del Cranio ne hanno fatto grandissima allegrezza, sperando che si debbano riddurre le cose à tal rottura, e segno, che possino promettersi nuova assoluta libertà nel viver loro, non essendovi in numero di 50, se non tre cattolici, fuori de gli Ecclesiastici, et hora fanno la Dieta, la quale di già è terminata in Gratz, con sodisfattione di Sua Altezza come pur mi scrive il sudetto.

Dissi a V. S. I. con le mie precedenti, che io parlerei più chiaro in materia di steure, dirò adesso, che questa è un' annua impositione, che si mette dalli Provinciali sopra tutti i beni, così Ecclesiastici come secolari, et i Provinciali sono di tre stati, Ecclesiastici, Titolari, e Nobili, e mancandosi di pagare l' impositione, la quale à principio fu voluntaria, si spangano, dicono essi, i beni, e si vendono, così succede in quelli delle Chiese, dal che n' è venuto, che molte Pieve, et altri benefitij semplici, per defetto de Preti si sono ridotti nell' estrema miseria. Il voler rimediare a questo sarebbe cosa impossibile per la via diritta, perche sono state cose al principio voluntarie, e ne sono in possesso di questo da molti, e molti anni in qua, oltre che pretende la Casa d' Austria haverlo per privileggio. Hó pensato se sarà però con gusto e sodisfattione di N. S. ad un rimedio, che le Chiese saranno sicure senz' altro, che

i Vescovi ò Archidiaconi, che sono in luogo de Vicarij foranei, habbino carico sotto pene gravi di chiamar ogni anno tutti i Preti doppo il termine di pagamento, e non havendo la quitanza dal deputato, non si lascino partire, che non habbiano prima sodisfatto, ne saprei trovar strada più sicura di questa. di che mi rimetto a quanto giudicarà Sua Beatitudine convenirse. — Odg. 29. III. 1608.

57.

1608, 9. III., Novo mesto: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 71.)

Sono ritornato a dar ne' Concubinarij, non havendo in molte chiese visitate ritrovati se non due giovani Preti senza concubina, uno ne ho ritrovato nel peccato per 25 anni, che haveva il giorno avanti del mio arrivo mandata fuori di Casa la donna, dalla quale ha sette figliuoli, dormiva con lei ogni notte dal Sabato infuori, e celebrava tre volte la settimana, non si confessava se non tre volte l'anno, et a parer mio non diceva mai l'uffitio sebene dice egli, che lo diceva quando stava in Casa, e non haveva, che fare altro, perche non seppe mai trovar capo di ordinarlo. Hó fatto con lui, e con gli altri quello che hó potuto, sebene dubito, che tanta piacevolezza non servirà, perche intendo che nella Diocesi di Lubiana molti sono tornati al vomito, ma non me ne maraviglio, perché il Capo è guasto, e gl'altre membra sono per conseguente mal sane, hó ben dato ordine che siano catturati con le concubine per castigarli severamente, con le pene comminate, al che concorrerà voluntieri Sua Altezza Serenissima, quello, che duole è, che non vi sono Preti da poter metter in luogo de delinquenti; et è necessario che i Popoli non patischino, che i medesimi seguitino nell'offitiare, farò al meglio, che potrò e procurerò, che tante fatiche fatte da me non siano frustratorie... (odg. 29. III. 1608).

58.

1608, 9. III., Novo mesto: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 80.)

Io desideravo sopramodo di visitare l'Archidiaconato di Raifniz sotto il Patriarca come piu bisognoso d'ogni altro, perche l'Archidiacono ha tre concubine, et, i Preti titubano in fide, perche alcuni communicano sub utraque, et altri che non sono Preti ma Diaconi solamente pur celebrano. Ma Iddio per qualche suo occulto giudizio no l'hà permesso, perche da Vipacco non potei andarvi per le nievi grandissime, ne di quà, di dove speravo poterlo fare, posso tampoco essendo il viaggio in

ogni modo chiuso per il sudetto rispetto in modo, che non vi si può andare ne à piedi, ne à Cavallo. Il caso é urgente e la necessità del visitare grandissima, et ho pensato a miglior tempo, che l' auditor vi venga in ogni modo, se però così comandará la Santità di N. S. et io di già ne hò motivato a Gratz, per saperne la volonta di Sua Altezza, aspeterò l' ordine... (odg. 29. III. 1608).

59.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 83.)

Siamo tuttavia ne' concubinarij, et ho ritrovato un frate dell' ordine di S. Francesco zoccolante della provincia d' Ungheria, che viveva con la concubina, e figliuoli in una Chiesa in habito di Prete, sotto pretesto di haver havuto licenza dal Ministro di quella Provincia, di poter stare fuori della religione per ajutar la Madre, la quale sono tre anni, che é morta, se gl' é fatto precetto, che resumat habitum intra 15, et intra duos menses recipiat se ad Monasteria sui ordinis, sotto pene gravi, credo, che ubbidirà, havendo dimostrata molta prontezza, et desiderio di mutar vita, e far quanto se gl' é ordinato.

Quel frate zoccolante guardiano di Noistot l' hó ritrovato per sua confessione molto scelerato, e per questo rispetto lo feci venir al Monastero del Fonte per farlo ritener prigionie, ma non mi é successo non essendovene, ne havendo potuto haver altra comodità dall' Abbate, mi risolsi non dovendo andar in lungo più il suo uffitio, che à Pentecoste, di lasciarlo tornare à Naistot, havendogli fatta tagliar la barba, che portava molto lunga, et havendo veduto in lui desiderio grandissimo di emendatione, la quale spero grandemente, che poi a tempo di Capitolo, si potrà far quella provisione, che sarà necessaria, e perche le donne entravano in clausura, gli ho intimata la bolla di Pio V. e di Gregorio XIII., e spero che ogni cosa debba pigliar miglior piega... (odg. 5. IV. 1608).

60.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*¹

(Borgh. II, 189, f. 84.)

Lontano una lega dal Monastero del Fonte vi é un luogo sottoposto a Sua Altezza, che chiamano de' Vscocchi in confine della Croatia, i quali sono scismatici, et si servono de' vescovi, che stanno a Venetia, Pola ò altri luoghi del Veneto, che pur sono scismatici: non elevano l' hostia, ma la mostrano ad

¹ Prim. Monumenta Uscocchorum II (Zagreb 1913), 79, št. 168.

partes, comunicano i putti, i loro altari sono angustissimi, et non hanno nelle chiese altro, che Croci, sono talvolta visitati da quelli loro Vescovi, et ogni giorno dalli circonvicini Preti, se ne vanno guadagnando qualcuno, sarà negotio da trattarne con sua Altezza, per veder se si potrà pigliar qualche rimedio, et io ne intenderó voluntieri la volontà di N. S. La loro professione è di rubbare essendo poverissimi, non sono huomini di valore, anzi timidissimi e sono sotto il governo del generale della Croatia di casa Chisel che se ne sta per ordinario a Carlistot...

61.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 85.)

Hieri nel partirmi dal Monastero del Fonte S. Maria, entrai in Lonzstros in Casa del sig. Alessio Moscone, persona di qualche conditione, e qualità, havendo due altri fratelli Innocentio,¹ et Marc' Antonio i più ricchi di questi paesi, e forsi, che s' habbia Sua Altezza in tutto lo stato, egli è heretico, et Innocentio ancora, ma il figlio è cattolico, e pregato da lui andai, e con la gratia del Signore lo seppi persuader di modo, che mi diede parola di doversi confessare, e comunicare, e vivere il resto di vita cattolicamente, essendo di 60 e più anni. Il guadagno è grande quando si trattasse d' un' anima sola, ma l' impressione, che possa far questo essemplio ne gl' altri, é di grandissima conseguenza. Io ne dó molte gratie a Dio, che non lascia queste mie fatiche infruttuose, e ne dó conto a V. S. I., perche so che N. S., e lei ne sentiranno molto contento.

L' Abbate del Fonte haverá pensiero di assolverlo havendolo sorrogato in mio nome, e constituitolo sollicitator di questo buon pensiero, e procurator mio in farlo metter ad effetto... (odg. 5. IV. 1608).

62.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 92.)

Visitai il Monastero del Fonte S. Maria dell' ordine Cisterciense, sebene con molta difficultá, che fu superata da me con gran flemma, come daró conto appartatamente per altra mia. Il Monastero è benissimo governato, l' Abbate è huomo d' assai buone lettere, havendo studiato teologia e filosofia, d' integri costumi, e di molta prudenza, ha ridotto i frati a buona forma, di viver, e poco resta, che non s' osservi il rito antico, e spera

¹ O niem Levec v Beiträge zur Kunde steiermärk. Geschichtsquell., 29, 37

di poterlo fare, e lo farà, et io lo essortai a metterlo in esecuzione quando io feci Capitolo alla presenza de Monaci, che sono solamente sette. L' entrate sono molto tenue, non arrivando a 2 m. fiorini, et ha 27 altre bocche da far le spese, e da dar salario, e se non fusse la sua industria di far coltivar ben le terre non potrebbe mantenersi; vi terrebbe maggior numero di frati, ma à pena si sono trovati questi, i quali si lasciano governare dalla buona compagnia dell' Abbate, perche essendo quel luogo tutto circondato da Paludi, l' estate é un' aria tanto pestifera, che pochi vi vivono. Sono veramente restato ben edificato del governo di questo Monastero, e non posso far di non commendar ancora molto la riverenza, che ha mostrato verso la Sede Apostolica questo Abbate, nel ricevermi, et ammettermi alla visita, e di pregar V. S. I. à far con l' autorità di N. S. e sua, che i superiori non trattino male questi due Abbati come dubito grandemente che vorranno fare, non essendo conveniente, che dall' haver operato bene ne ricevano danno e fastidio... (odg. 5. IV. 1608).

63.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 93.)

Con questa posta hó una lettera di V. S. I. del 1.º di questo, e mi par molto strano, che non habbia havuto mie lettere, perche so di haver scritto con ogni posta, et compitamente, sará colpa del Maestro delle Poste di Goritia, e V. S. I. le haverà poi tutte insieme.

Intorno alle Monache d' Aquileia, et à tutti gli altri visitati non posso applicar l' animo per far decreti, e ordini, sin che non sono a Gratz con l' animo quieto, daró conto di quanto occorrerà, et attenderò l' ordine di V. S. I. della risoluzione, che si sará fatta della loro riforma, ne mancarò di raccordar quanto sará giudicato da me necessario per beneficio loro.

Diedi conto a V. S. I. da Lubiana che quel vicario era huomo molto interessato, faceva delle estorsioni, et altre cose non convenienti, e che io l' haverei privato, tuttavia per honestà, e manco pregiudicio dell' honor di lui, giudicai più espediente di ordinar al vescovo, che lo licentiasse, e ne ritrovasse un' altro, e l' ordine fú fatto per commissione di N. S., ma ha tenuto conto di questo il vescovo come ha fatto del resto della visita, et l' ha lasciato continuare nell' uffitio il che havendo inteso quando io gionsi in Lubiana fece far precetto al sudetto vicario, che non essercitasse più l' uffitio, e me ne sarei ancora richiamato co' l vescovo, se fusse venuto a visitarmi, ma non venne se non la sera del seguente giorno con il Vicedomo per trattarmi un particolare concernente a Sua Altezza, et non per

visitarmi; Intendo che sia ritornato al vomito con la sorella, ma non si puo rimediare ne a questo, ne a molti altri scandali sin, che io non tratti con il Serenissimo Arciduca. Se bene dubito, che questi rumori d' Austria daranno ancora danno alla riforma di quella parte, che ho visitata, la quale io speravo anzi tenevo per certo. Vederá V. S. I. quello che mi scrive il Casale ... (odg. 5. IV. 1608).

64.

1608, 16. III., Krško: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 94.)

Nel visitare il Monastero del Fonte di S. Maria dell' ordine Cisterciense, sopravvenne un mandato dell' Abbate di Runa con ordine espressissimo, che non comportasse quell' Abbate, che io visitassi in modo alcuno, ma andando mi ricevesse come amico, e perche non dovesse dubitar di esser sopraffatto, gli mandava una citatione, et inhibitione di Mons. Auditore della Camera, copia di lettera del Procuratore generale, et una instrutione, ne vi fù poco, che fare à poter persuadere l' Abbate, che quella era una cosa ordinaria, e che non poteva Mons. Auditore della Camera ordinare cosa, che fusse contra l' espressa volontà di N. S. come gli mostrai, e per il breve mandato, e per le lettere di V. S. I. scritte ultimamente, nelle quali d' ordine di Sua Beatitudine mi commetteva la visita di tutti i Monasteri perche alcuno non havebbe occasione di dolersi, in risposta di quanto havevo io replicato per i Cartusiani, di quali haveva parlato a V. S. I. il sig. Cardinale Zappata,¹ e finalmente lo convinsi, e lo persuasi a non servirsi, ne valersi della inhibitione ne la dovesse presentare, come fece sebene in ogni caso haverei saputo benissimo quanto mi fusse convenuto di fare. Gionto poi qui hieri vennero tre preti per ordine dell' Abbate di Siticina per eseguir il Monitorio. Se bene gli feci parlare in modo, che giudicorno doverli partire senza farne altro, et lasciarne il pensiero all' Abbate di Runa e se fusse seguito sarebbe stato con scandalo evidentissimo. Stando qui il più perverso heretico che sia in questi paesi di casa Moscone, che havrebbe fatta gran allegrezza di veder questa disparità, che N. S. commandi, et un Ministro vogli in contrario esser ubbidito. Quello, che è più considerabile, è che à Gratz, come mi viene scritto da più parti, et in particolare da Gesuiti, si, è, sparso dall' Abbate sudetto di Runa, che io sono citato a Roma, condenato, et iscommunicato, il che, che scandalo haverà dato in Gratz, lo può V. S. I. prudentissimamente considerare. Sono sicurissimo che Mons. Auditore

¹ Kardinal Zappata Cisneros Anton iz Madrida je postal kardinal 1604, za Pavla V. je prišel v Rim, kjer je ostal več let, u. 6. V. 1638.

non ne habbia saputo cosa alcuna perche lo conosco per Prelato tanto considerato, e di giuditio, che haverebbe pensato molto bene quanto importasse consentire Monitorij contro un Nuntio, et in queste parti senza farne prima motto alla Santità Sua perche è stimato il Nuntio qui un secondo Papa, e veder che sia chiamato a Roma, che si tratti di scomuniche, e di condanna di danari, è un'avilir l'uffitio, et annichilarlo di modo, che non ne sarà più fatto conto, ne stima alcuna. Hà veduto V. S. I. che io non mi sono arrogata auttorità, che non habbia, e quella che hó, l'hó usata tanto parcamente, che non ho lasciato cosa per piccola, che non ne habbia dato conto, non vengo in visita per mio diporto, perche Iddio sà, quello, che hò patito in questi sei mesi, sebene non dico ogni cosa, ne devo farlo, ne tampoco per arricchirmi per i presenti, come hanno fatto altri, sebene io sono poverissimo Prelato, perche io mi glorio di questo, che essendosi saputa la mia intentione, non vi è stato alcuno, sebene molti l'havrebbero fatto, et volentieri, che habbia ardito di presentarmi ne anco un paio di guanti, così conviene di far, a chi vuol servir bene, et a chi stima e prezza l'honor suo. La fedeltà, et la diligenza, che ho usata nel servir V. S. I. la vede, e però ne per la qualità dell'uffitio, ne tampoco per la persona mia sento volentieri questo vilipendio, del quale parlo con quella libertà, parendomi, che ridondi in poco honor della sede apostolica, et in pochissima stima, e reputatione dell'uffitio. A medicar questa piaga, non conosco altro rimedio, se non che Mons. Auditore revochi il Monitorio, e che io habbia ordine di visitar omninamente l'Abbate di Runa, anzi che nella rivocatione commetta Mons. Auditore, che debba lasciar far la visita sotto pene, che parano, l'Abbate di Runa fa tutto questo perche havendo da 30 m. Talari d'entrata, ne havendo, che 10—11. Monachi, teme la visita, ne vorrebbe avere un censore adosso, perche l'Abbate generale, non visita mai, et quando bene visitasse, si sa quello, che fanno i frati fra loro.

Mando copia d'ogni cosa, e quello, che è di maraviglia, è il vedere che siano solamente assegnati sei giorni à comparir a Roma, e che non vi sia clausula giustificativa, che sempre si suole mettere in ogni Monitorio, e per quella poca esperienza, che hò, sò, che di questa sorte non se ne consente senza participatione della Santità Sua. V. S. I. sente il fatto, il pregiuditio, et il rimedio, N. S. è prudente, starò attendendo opportuna provisione... (odg. 5. IV. 1608).

(Konec sledi.)

Fr. Kidrič:

Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790.

(Revizija in izpopolnilo.)

§ 1. Literatura o dramatičnih predstavah v Ljubljani in njenem kulturnem območju do l. 1790. po številkah ni neznatna, ker je objavila cela vrsta pisateljev v posebnih študijah ali mimogrede v drugih zvezah prispevke za reševanje tega problema:

Churelichz Lorenzo, Breve e soccinto racconto del viaggio... dell'... Imperatore Leopoldo, dall'... stati... dell' inclite ducale provincie di Stiria, Carinthia, Carniola, Goricia, Trieste... 1660, Dunaj 1661, 105, 106; Valvasor X, 379; XI, 351, 695, 697; Thalnitsher Gregor, Epitome chronologica, Lj. 1714, 91; Markawitsch Thomas, Glückauf dem... Philippi..., Nürnberg 1735 (falzifikat, prim. Kidrič, 1926); Castelliz-Schillitz (Granelli), Comp. Carnioliae descriptio, Lj. 1766, pogl. XV; Herrmann, Reisen durch Österreich, Steiermark, Kärnten u. Krain II (Wien 1781), 15; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae 1803 (pod značnicami: Julius von Tarent, Schikaneder, Schoenleben, Selenitsch; P., Das ständische Theatergebäude in Laibach, IB 1846, 129, 133, 137; Rechfeld, MHVK 1848, 45, 46 (šol. nar. z dne 15. febr. 1584); Costa H., Reiseerinn., 1848, 32—3; Miklosich, Kopitars kleinere Schriften, Wien 1851, 8 (izv. o Zoisovi gled. vlogi, ki jo je zabeležil Kopitar 1839 v avtobiografiji); Richter, Schulordnung der Laib. evang. Landschaftsschule (1575), MHVK 1854, 18; Costa H., Ein Passionsspiel in Krain MHVK 1857, 69—70; Costa H., Die ehemalige Charfreitags-Procession in Laibach, MHVK 1857, 100—1; Nečásek, Statistik des Laibacher Gymnasiums: 1602—38, MHVK 1857, 85; 1651—53, MHVK 1857, 101; 1661—1670, MHVK 1858, 8, 9; Costa H., MHVK 1859, 92 (o kapuc. procesiji); Nečásek, Gesch. des Laib. Gymn., II (1596—1773), program lj. gimn. 1860, 7, 8, 9, 10, 11; Keesbacher, Gesch. d. philharm. Ges. in Laibach, Lj. 1862 (separatnik iz BK 1862); Dimitz, Historische Notizen aus den im Museal-Archiv aufbewahrten Kalendern des Bischofs Th. Chrön, MHVK 1862, 89 (ex 1613), 122 (ex 1622), 105 (ex 1626); Radics, Das Archiv d. krain. Landschaft, Lb. Ztg. 29. jan. 1863; Radics, Älteste Gesch. des Laib. Theaters, BK 1863, 70, 75, 78, 82; Dimitz, Die deutschen Comödianten

in Krain, MHVK 1863, 60 (1709, 1730, 1738); Elze, Superintendenten der ev. Kirche in Krain, 1863, 38 (šol. red 1575); Šafařík, Gesch. d. ssl. Lit. I (1864), 85; Radics, Der verirrte Soldat, oder: des Glück's Probirstein. Ein deutsches Drama des XVII. Jahrh. (z dodatki: A. Theatralische Auführungen in Laibach im XVII. u. XVIII. Jahrh. und B. Slovenische Dramen und die sloven. Aufführungen im Laibacher Theater) Zagreb 1865; Dimitz, 100 Jahre der Laibacher Bühne, BK 1865, 66—8; Dimitz, Die Charfreitags-Procession (in Neustadtl), MHVK 1865, 34; Dimitz, Gesch. Krains III (1875), 463—5, 472, IV (1876), 11, 12, 50, 101, 102, 105, 106, 109, 110, 111, 156—157, 192, 225—6; Radics, Tomaž Chrön LMS 1878 (III. in IV. del) 12—16 (»Gled. jezuitov«); Strahl, Kulturzustände Krains, 1884, 22—3; Jagić, Briefw. zw. Dobrovský und Kopitar, 1885, 9 (Kopitarjevo izvestje o Zoisu z dne 30. marca 1808); Vrhovec, Iz domače zgodovine, LZ 1886, 87—93 (»Pasijonska procesija na veliki petek v Ljubljani«); Vrhovec, Laibach, 1886, 41—2, 199—208; Radics, Slov. predst. v dež. gled. v Lj. 1789—1850, LZ 1887, 289; Wallner, Nicodemus Frischlins Entwurf einer Laib. Schulordn. a. d. J. 1582, progr. lj. višje gimn. 1888, 10, 19, 30; Koblar, Pasijonske igre na Kranjskem, IMK 1892, 110—25; Trstenjak, Slovensko gledališče, Lj. 1892, 7—28 (ocena v DS 1893, 141, LZ 1893, 311); Radics, Schönleben, MMVK 1894, 16—20; Glaser, Zgod. slov. slovstva I (1894), 141—4; Kunšič, ZMS 1899, 155 (Čopov načrt »Krainisches Theater«); Nagl-Zeidler, Deutsch-österreichische Literaturgeschichte I (1899), 688, 747; II (1901), 399; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718, IMK 1901, 20, 21, 23, 32, 70, 82, 84, 85, 87, 88, 92, 93, 150, 156, 159, 162, 170, 175, 180, 182, 184, 185; Prelesnik, Protireformacija na Kranjskem, KO 1901, 217, 218, 223; Črnologar, Ein Beitrag zur Gesch. der einstigen italienischen Oper in Laibach, MMVK 1902, 124—5; Črnologar, Aus der Bibliothek von Weissenstein, MMVK 1903, 45; Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve v Ljubljani, Danica 1903, 348—9 (kapuc. procesija); Vrhovnik, Japonski mučenik na gledališkem odru v Ljubljani, Danica 1904, 359; Radics, Alte Häuser in Laibach, II (Lj. 1909, sep. iz Lb. Ztg.): 10—16: Theatervorstellungen auf dem Rathause vor der Errichtung der eigenen Bühne daselbst; 16—21: Die stehende Bühne auf dem Rathause; Prijatelj, Slovenščina pod Napoleonom, Veda I (1911), 231 (o Zoisovih prevodih za ital. opero); Radics, Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach, Lj. 1912 (separatnik iz Lb. Ztg. 1911, okt. 9., 10., 12., 13., 16., 18., 19., 21., 23., 25.—28., 30.; nov. 2., 4., 6., 9.—11., 14., 17., 18., 21.—25., 27.; dec. 2., 4., 6., 7., 9., 12.—15.; ocenil M. Pajk v Carnioli 1912, 276—7);

Radic s, Slovensko gledališče l. 1735., Slovan III (1912), 139—42; Gruden, Zgodovina, 1914 sl., 857—8, 867; Koblar, Iz Letopisov ljubljanskih jezuitov, Izobraž. knjižnica III (Kranj 1915), 31, 33, 35, 36; Mantuani, Pasijonska procesija v Loki, Carniola 1916, 222—32; 1917, 15—44; Grafenauer, Kratka zgodovina slov. slovstva: 1917 (1. izd.), 67, 1920 (2. izd.), 83; Steska, Prva slovenska dramatična igra, DS 1920, 308—10; Prijatelj, Duševni profili naših preporoditeljev, LZ 1921, 214 (Zois); Ušeničnik, Obrednik oglejske cerkve v ljubljanski škofiji, BV IV (1924), 103, 114; Kidrič, Slovenske knjige v protest. stanovski šoli v Ljubljani 1563 do 1598, ČJKZ IV (1924), 138; Kotnik v oceni 16. snopiča »Slovenskih narodnih pesmi«, Čas XIX (1924/25), 88—9 (razvoj drame iz cerkvenih obredov na Slovenskem); dr. Frank Wollman, Počátky slovinské dramatiky a Anton Tomáš Linhart, Češkoslovenské divadlo III (1925), št. 1, 2, 4, 6, 7, 8 (str. 5—6, 20—2, 54—6, 84—6, 103—4, 118—20); Kidrič, Tomáš Markawitsch, Joh. Ernst Philippi, Christian Ludwig Liscov ter ilirsko gledališče 1705—35, ozir. ljubljansko 1735, ČJKZ V (1926); Albrecht, Gledališče (pri Slovencih), Nar. Enciklopedija I. zv. (1926), 738; Wollman, Slovinské drama, (Praga 1925, izšlo 1926), 1—18.

Vzrok, da je o razvoju in medsebojnih zvezah dramatičnih predstav v središču slovenskega ozemlja tako težko dobiti nazorno sliko, je deloma v fragmentarnosti virov, deloma v nesistematičnosti nabirateljev.

§ 2. Gradivo, ki se da upotrebiti za osvetlavo problema v srednjem veku, ne dovoljuje mnogo več od ugibanj (Radic s 1865, Wollman 1925), ker nimamo drugega kakor stari cerkveni ritual, ki vsebuje tudi določbe o liturgičnih dramatičnih prizorih (Ušeničnik 1924), in pa posamezne pesemske tekste, ki bi mogli biti eventualno v zvezi s podobnimi predstavami (Ušeničnik 1924 govori o pesmi »Kristus je od smrti vstal«; Kotnik 1924 o raznih tekstih Štrekljeve zbirke, a vsi ti teksti so nedvomno mlajši in ne spadajo v to dobo; na tekst »Oglasi se sveti šent Peter« je opozoril sicer že Trubar v katekizmu iz l. 1575., str. 217, a razpravljalo se je o njem pač v zvezi z zgodovino slovenske cerkvene pesmi, na pr. pri Mantuaniju, Zgodov. razvoj slovenske cerkvene pesmi 7, ne pa tudi v zvezi z zgodovino dramatičnih predstav).

§ 3. Za zgodovino dramatičnih predstav, ki so bile na protestantski stanovski šoli v Ljubljani (Radic s 1865; Wallner 1888; Prelesnik 1901, 218; Radic s 1912; Kidrič 1924), so dragoceni migljaji, ki jih dajejo: šolski red od julija 1575, ki je veljal do 15. februarja 1584 (Dež. arhiv v Lj.; Richter 1854; Elze 1863; Dimitz III, 158); Frischlinov drugi načrt šolske narredbe z dne 24. sept. 1582 (Dež. arhiv v Lj.; Wallner 1888);

Frischlinov tretji načrt šolske naredbe z dne 1. avg. 1583 (Dež. arhiv); zapisnik seje šolskega odbora z dne 14. dec. 1583 (Dež. arhiv; Wallner 1888, 27, 30); šolska naredba z dne 15. febr. 1584, ki je veljala do 1598 (Štud. knjiž., Dež. arhiv; Rechfeld 1848; Dimitz III, 176); in jezuitski letopisec l. 1598. (Prelesnik 1901, 218; Koblar 1915, 31; Kidrič 1924, 138). Slika ostane nejasna.

§ 4. Ohranjeno letopisno gradivo ljubljanskih jezuitov omogočuje dober pregled dramatičnih predstav pri jezuitih, četudi ima razdobja s precejšnjimi vrzelmi. V poštev prihajajo:

1. Letopis »*Historia collegii labacensis societatis Jesu*« (naslov na 2. prednjih praznih listov), ozir. »*Historia annua collegii societatis Jesu labacensis*« (nadpis na 1. pag. strani), pars I (oznaka na hrbtu), za leta 1596.—1691. (nadaljevanje, ki si ga je izposodil iz biblioteke oo. frančiškanov v Lj. dr. J. Gruden, se je po Grudnovi smrti izgubilo). Čeprav je opozoril na njegovo eksistenco že Klun v MHVK 1852, 26, in četudi je bil rokopis po ukinitvi reda v znanih bibliotekah (do 1819 v biblioteki Žige Zoisa, 1819—1880 v biblioteki Jožefa Erberga v Dolu, od 1880 v Nar. muzeju v Ljubljani), so ga spravili za zgodovino gledališča vendar razmeroma pozno v evidenco (Radics izza 1894, Prelesnik 1901, Vrhovnik 1904, Koblar 1915), a tudi potem ga niso niti približno izčrpali. (Ekscerpti g. župnika Vrhovnika so ostali v rokopisu.) Prezreti se ne sme, da se v njem dogodki niso zapisovali sproti, ampak v pregledu na koncu leta. Omenitev gledaliških predstav na splošno je v njem le redko izpuščena, manjka pa več podrobnosti.

2. Zgodovina jezuitskega semenišča: »*Historia seminarii labacensis*« za dobo 1600.—1729. (s presledki v posameznih oddelkih), ki se nahaja menda že izza 18. stol. v današnji Državni študijski knjižnici v Ljubljani. Za naš problem ima samo 2 zapiska (17, 21), a tudi ta sta ostala neopažena.

3. Poseben šolski dnevnik: »*Diarium praefecturae scholarum in archiducali collegio societatis Jesu Labaci, inchoatum anno MDCLI*« za dobo od 30. okt. 1650 do 12. apr. 1718 (poprej ga ni bilo, a tudi pozneje se po vsej priliki ni več nadaljeval, ker se je vse osredotočilo v »*Diarijih*«). V prvih letih po ukinjenju reda itinerar tega vira ni znan, pozneje je bil v lasti dr. Jakoba Zupana, ki ga je naklonil l. 1835. sedanjemu Narodnemu muzeju v Ljubljani (Verzeichniss No. 24. der eingeg. Museums-Beiträge 1835, No. 268). Schönleben, ki je utemeljitelj tega »*Diarija*«, je priključil v posebnem dodatku »*Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad gymnasii labacensis historiam*«, kjer je zbral vse, kar je mogel dobiti o zgodovini dramatičnih predstav pri jezuitih v dobi od l. 1602.—1637. Pri tem ni upotrebljal jezuitskega letopisa (naše št. 1), ampak neko drugo gradivo; na eni strani je namreč zabeležil predstave, ki jih letopis ne pozna,

na drugi iščeš v njem zaman naslove, ki bi jih bil v letopisu moral videti. Za naš problem tudi bogastvo Schönlebnovega pregleda in jezuitskega šolskega letopisa niti približno ni izčrpano, čeravno so upotrebljali ta vir razni zgodovinarji gledališča na Slovenskem (Nečásek 1857, 85; 1860, 5; Dimitz III 463; Radics 1894; 1912, 15; Steska 1920).

4. Takozvani »Diarium p. ministri«, kakor sta naslovljena 1. in 7. zvezek — splošni dnevnik ljubljanskih jezuitov, ki šteje za dobo od začetka l. 1651. do 29. julija 1772 9 zvezkov (ali se je pisal že tudi pred l. 1651., ni povsem gotovo). Javnost je opozoril na teh 9 zvezkov že Klun v ekscerptih iz Erbergovega rokopisnega »Versucha«, MHVK 1852, 26, tudi so ti zvezki že dobršno število let v javni biblioteki (eksjezuita Moravčar in Rozman, ki sta si jih prilastila po ukinjenju reda, sta jih izročila še pred l. 1824. Jožefu Erbergu v Dolu, z dolskim arhivom so postali l. 1880. last sedanjega Narodnega muzeja v Ljubljani). Vendar se za zgodovino gledališča ta vir doslej takorekoč ni upotrebljal (Nečásek, MHVK 1857, 85 ga sicer omenja, a ga pozna po vsej priliki le iz Klun-Erbergove beležke; Dimitz III, 463 priznava, da mu ti diariji niso bili pristopni; Radics jih je le 1894 in le za podatke o Schönlebnu citiral). Pisci diarija so sicer zabeležili mnogo jezuitskih gledaliških predstav, a ne vseh. To velja zlasti za zadnja leta.

§ 5. Kapucini tudi v Ljubljani (1606—1809), Novem mestu (1658—1786) in Škofji Loki (izza 1706) niso pisali dnevnikov ali podobnih letopisov kakor jezuitje (kar omenja p. Kocjan v kap. šematizmu za 1908 zgodovinskih virov za posamezne samostane štajerske province, spada vse v druge kategorije). S tem manjka za zgodovino pasijonskih procesij sploh važen pripomoček. A če bi bile v ljubljanskem ali novomeškem samostanu kake podobne stvari tudi eksistirale, bi se bile najbrž izgubile. Izmed arhivalij teh dveh samostanov, ki sta se ukinila po vladnih naredbah (Wolf Ad., Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich, 150, 151), ni prišlo namreč doslej nič v evidenco.

§ 6. Med akti ljubljanskega magistrata sta iskala doslej doneskov za zgodovino gledališča le Vrhovec in Radics. Upotrebili so se: fasc. 10 (Vrhovec 1886, 206); fasc. 73 (isti 200); fasc. 208 in 209 (isti 207); Ausgabenbuch 1673 fol. 41 b; Ausgabb. 1689, 40 b in priloga 42; Ausgabb. 1724, 35 b in priloga 29; Einnahmeb. 1725, 48 a; Empfangb. 1726, 48 b; Empfangb. 1727, 47 a; Empfangb. 1728, 51 b; Empfangb. 1730, 47 b; Empfangb. 1731, 47 b; Ausgabb. 1731, 36 a; Ausgabb. 1736, 36 a, 70 b, 71 b, 81 b, 85 b, 86 a, Beleg 19; Ausgabb. 1737, 63 b, Beleg 29; Empfangb. 1737, 49 b; Gerichtsprotokoll 1737, 122; Empfangb. 1739, 50 b; Empfangb. 1740, 49 a, 52 a, 57 b; Empfangb. 1741, 55 a, 57 a, 58 b; Empfangb. 1743, 48 a, 51 a;

Empfangb. 1745, 53 a; Empfangb. 1747, 61 a; Empfangb. 1748, 52 a; Empfangb. 1749, 48 a, 52 b; Empfangb. 1750, 60 a; Empfangb. 1752, 88 b; Empfangb. 1755, 81 a; Ausgabb. 1761, 128, 129 b; Ausgabb. 1765, 129 b (vse pri Radicsu 1909, 11—20, in 1912, 32—5, toda često sumarično in brez citata, ki olajšuj kontrolo).

Pregledal sem knjige magistratskih izdatkov in dohodkov iz dobe do l. 1790. (naklonila gledališkim ravnateljem figurirajo v knjigi izdatkov pod »Ausgaben auf Befehl«, dohodki iz gledališke dvorane v knjigi dohodkov pod »Extraordinari Empfang«, ozir. »Extraordinari Gefühl«) ter se prepričal, da je Radics prezrl vrsto vpisov, ki se tičejo predstav laških in nemških gledaliških družin ter marijonetnih igralcev (gre za Empfangbuch: 1738, 50 a; 1752, 88 b; 1753, 88; 1758, 81 a; 1761, 81 a; 1763, 81 a; 1765, 81 b). Dalje je povsem prezrl podatke o gledališču, ki se nahajajo v računski knjigi prisilne delavnice (Empfang und Ausgabenbuch des Zucht-, Spinn- und Arbeitshauses). Ta knjiga daje za dobo od l. 1754.—1761. pregledno sliko ljubljanskih nejezuitskih predstav, ker so se morale za vsako predstavo plačevati doklade v prisilno delavnico (Vrhovec je imel knjigo morda v roki, kakor izpričujejo nekateri podatki v »Laibach«, 41—2). Izmed aktov prihaja v poštev vsaj še fascikel 148—49, na katerega me je opozoril g. arhivar Fabjančič. Po vsem prezrle so se v magistratnih knjigah tudi beležke, ki govorijo o podporah za pasionsko procesijo.

§ 7. V arhivu kranjskih deželnih stanov (izza l. 1887. v Narodnem muzeju v Ljubljani) dobi zgodovinar gledališča le delno gotovost, v koliki meri je mogel dotično gradivo izčrpati.

V seriji zapisnikov stanovskega zbora in odbora je za dobo od l. 1748. do 1786. vrzel, ki se da le za l. 1748.—1782. delno z registraturnim protokolom zamašiti. V indeksu k Perizhoffenovim izpiskom sejnih zapisnikov iz dobe do l. 1742. se govori o gledališču pod značnicami »Comoedianten«, »Jesuiten«, »Operisten«. (Izmed 3 znanih primerkov Perizhoffenove »Pragmatica Carnioliae« je bil prvi last barona Janeza Nepomuka Buseteta, potem last H. Coste, ki ga je l. 1847. izročil muzeju, prim. BK 1865, 153; drugi je prišel v muzej menda obenem z zapisniki; tretji se nahaja v Barbovi biblioteki na Rakovniku, prim. Radics 1912, 36). S pomočjo Perizhoffena se da ugotoviti več omenitev gledališča v stanovskih protokolih: 13. avg. 1669 (prot. 25, fol. 489 = Per. II 25, 89); 6. jun. 1671 (prot. 21, fol. 273 = Per. II, 21, 27; prim. Radics 1863, 78; 1912, 11); 6. marca 1708 (prot. 40, 787 = Per. II, 40, 74); 4. marca 1737 (prot. 46, fol. 418 = Per. II, 46, 359; prim. Radics 1863, 82; 1912, 36); 26. febr. 1740 (prot. 46, fol. 732 = Per. II, 46, 461; prim. Radics 1912, 37); 20. okt. 1741 (prot. 48, fol. 297 =

Per. II, 48, 316; prim. Dimitz 1865, 66); 20. dec. 1741 (prot. 48, fol. 299 b; prim. Radics 1912, 41). Izmed stanovskih naklonil, ki krožijo po literaturi, naklonila 100 gl. komedijantom v l. 1672. (prim. Radics 1863, 78) sicer nisem mogel ugotoviti (iskal sem v protok. 19, 21, 24, 26, 27). Toda mimo tega je gotovo, da Perizhoffen ni zabeležil vseh stanovskih naklonil, ki so v zvezi z gledališkimi predstavami, a so v zapisnikih zabeležene, na pr. 1000 gl. jezuitom za komedijo, ki se je pri njih ravnokar igrala, v seji zboru 14. jan. 1671 (prot. 26, fol. 6 a; prim. Radics 1863, 71, brez navedbe št. in str. protokola); 200 gl. nemškim komedijantom v seji zboru 5. maja 1676 (prot. 26, fol. 510 b; prim. Radics 1863, 80); smodnik za pasijonsko procesijo v seji odbora 26. marca 1700 (prot. 37, fol. 660 a); 25 gl. nemškim komedijantom v seji odbora 15. maja 1700 (prot. 37, fol. 668 a; prim. Radics 1912, 36). Še v višji meri kakor tu je smotrena orientacija nemogoča znanstveniku, ki ad hoc ne utegne prečitati vse dolge serije stanovskih sejnih zapisnikov, v dobi od l. 1743. do 1747. in od l. 1786. naprej, ker ima opraviti z ogromnim gradivom, ki je sploh brez vsakršnega indeksa.

V alfabetskem indeksu k posameznim zvezkom registra-turnega protokola (1509—1782) je le enkrat navedena značnica »Comoedianten« (1653, p. 37) in le enkrat »Theater« (1765, p. 598, 600), a izmed znanih impresarijev samo Schikaneder (1779, 198). A ko je Perizhoffen sestavljal »Repertorium ... najodličnejših in najvažnejših spisov«, ki so se nahajali l. 1722. v registraturi, za gledališče menda sploh nič ni našel (iskal sem pod »Comoedia«, »Opera«, »Operisten«). Tudi listkovni katalog starejših aktov, ki ga je napravil, pač po Richterjevem repert. iz l. 1817., l. 1888. prof. J. Wallner, ne pozna značnic kakor »Comoedianten«, »Operisten«, »Theater«, pač pa opozarja pod »Ständische Gebäude« pri opisu fascikla 522 na: »Ständische Theaterrechnung 1773—1783«. Omenjeni fascikel ne spada med one, ki jih je Alfonz Müllner v času svojega službovanja na muzeju (1889—1903) razdrl in pobrkal (prim. Laib. Zeitung 20. maja 1904). Wallnerjeva označba ni povsem pravilna (gledališki računi za dobo od l. nov. 1777 do 31. okt. 1780 ter za leti 1781—1782 se nahajajo obenem s prvotnimi računi za dobo 1773—1777 v fasciklu: Miscellanea, gledališče I, v fasciklu 522 je računsko knjiga, ki pa obsega v glavnem dobo 1769—1779, 1783—1785). Lažje je iskanje aktov iz dobe od l. 1783. naprej, ko so na razpolago sodobni repertoriji. Repertorij 1783—1792 ima beležko: »Schauspielergesellschaften, Aufnahmen derselben, Bewilligung der Reisegelder und Festsetzung der übrigen Bedingungen« (zaman sem iskal pod: »Comödianten«, »Operisten«, »Theater«). Fascikel 49, na katerega se repertorij poziva, vsebuje res bogato gradivo za dobo od l. 1787. do 1792. Nepo-

pisana »Miscellanea, gledališče, I« vsebujejo važne akte, račune, programe itd. od l. 1773. do 1800.

V dosedANJI literaturi o gledaliških predstavah v Ljubljani se ni uporabil torej tudi precejšen del gradiva, ki se da najti v stanovskem arhivu. Na drugi strani so se pa izgubili važni akti, iz katerih je črpal neki P., ko je pisal l. 1846. za »Illyrisches Blatt« izvestje o zgradbi stanovskega gledališča l. 1765. Gre po vsej priliki za uradno poročilo Jožefa Leopolda Wiserja von Berg, ki je postal 30. okt. 1765 stanovski gledališki inšpektor. V muzeju tudi ni rokopisa, ki je bil Costi na razpolago v zgodovinskem društvu (1850), ter imel naslov »Varia Statum politicum Judiciale Oeconomicum Carnioliae Concernentia, conscripta per Anonymum circa annum 1590, descripta manu scribae et famuli. J. L. Schoenleben, S. Theol. Doctoris etc. Anno 1679«, v dodatku pa kopijo »Aufkündigung, so beschehen von P. Amando, Guardian der armen Capuciner, wegen der gewöhnlich gehaltenen heil. Charfreitags-Procession an die Bruderschaft Redemptoris mundi zu Laibach. — 1. Juni 1681«.

§ 8. V inventarju kranjskega vicedomskega arhiva (1530 do 1747, od l. 1887, v Narodnem muzeju v Ljubljani) se nanaša na našo temo le značnica »Comoedianten«. V fasciklu I/96, na katerega se poziva, spadajo sem akti iz l. 1709., 1730. in 1738. (Dimitz 1863).

§ 9. V takozvani »registraturi« bivše »c. kr. deželne vlade za Kranjsko« (v arhivu velikega županstva ljubljanske oblasti), katere akti segajo nazaj le do l. 1784. (drugi akti iz dobe od l. 1748. do 1783. so se poslali po ukinjenju kranjskega deželnega glavarstva in ustanovitvi notranjeavstrijskega gubernija deloma v Gradec, deloma na Dunaj), sta se uporabila za zgodovino gledališča v tej dobi le iz fascikla 17. akta 4427 in 21.265 (prim. Radics 1912, 60—61). Več sem spadajočih aktov se je tukaj škartiralo.

§ 10. V ljubljanskem škofijskem arhivu se vkljub vsej postrežljivosti g. arhivarja župnika Pokorna ni dalo ničesar najti. Zdi se, da se škofiјstvo za gledališče v tej dobi ni mnogo brigalo, izvzemši nastop iz l. 1730., ki je dokumentiran v vicedomskem arhivu (Dimitz 1863).

§ 11. Najdbo migljajev, ki tičijo morda v ljubljanskih cerkvenih maticah, je treba prepustiti, v kolikor gre za neznan imena, srečnemu slučaju in raziskovalcem, ki bodo prebirali matice v druge namene. Koliko nove osvetljave morejo dati ti migljaji, sem se prepričal iz zapiskov, ki si jih je napravil g. župnik Vrhovnik iz šenklavžkih matrik za dobo od l. 1774. do 1789. v svoj primerek Radičeve »Entwicklung«.

§ 12. V arhivu Narodnega gledališča v Ljubljani iščeš gradiva za to dobo zaman.

§ 13. Izmed sodobnih gledalcev ljubljanskih predstav nam jih je za starejšo dobo le malo sporočilo svoje spomine: * Hren (objavil Dimitz 1862; prim. Prelesnik 1901); Churelichz 1661; * Ludvik Schönleben 1662 (objavil Radics 1912, 25); Valvasor 1689; Thalnitscher 1714; Herrmann 1781; * Jurij Dolinar, ki je študiral do l. 1785. v Ljubljani (uporabil Costa 1857); Kopitar (prim. § 1, 1851, 1885).

§ 14. Sodobni ljubljanski časopisi so posvečali gledališkim predstavam sploh bore malo pozornosti, povrhu zevajo v seriji ohranjenih številk iz te dobe velike vrzeli (»Sammlung nützlicher Unterrichte« 1770—1776 in 1779 ter »Wöchentliches Kundschaftsblatt«, 1775—1776 sta v Štud. knjižnici; Kleinmayrjevega časopisa, ki je izhajal izprva l. 1783. pod nasl. »Wöchentlicher Auszug aus Zeitungen«, od l. 1784. naprej pa pod nasl. »Laibacher Zeitung«, se nahaja v Nar. muzeju letnik 1784, št. 1—53 in priloga »Wöchentliches Kundschaftsblatt« št. 1 ter letnik 1788, št. 24. z 12. jun. in priloga »Extrablatt von besonderen Kriegsällen«, št. 1—73; »Merkische Laibacherzeitung«, ki je, poleg Kleinmayrjeve, začela izhajati menda l. 1788., je v Nar. muzeju letnik 1789, št. 34 z 29. apr., 36, 73, 82—104 s 30. dec.). Tudi so se številke, ki so se zdele že na varnem, zopet izgubile (v Nar. muzeju Kleinmayrjeva »Laibacher Zeitung«, letnik 1786, 26. okt. ter 2., 9. in 30. nov., in Merkova, letnik 1788, št. 27 s 3. dec., ki jih je uporabljal Dimitz za MHVK 1857, 71), oziroma se slabo uvedle v evidenco, ker je uporabitelj pozabil povedati, kje naj se iščejo (Dimitz IV, 224—6 za Kleinmayrjeve »Wöchentlicher Auszug aus Zeitungen« 1783, in »Laibacher Zeitung« 1785, 1787, 1789; Radics 1912, 58 za »Laibacher Zeitung« 1790). Med najdenimi in zopet izgubljenimi številkami so tudi take, ki so važne za zgodovino gledaliških predstav (na pr., kar citirajo: Dimitz IV, 225: »Laib. Zeitung«, 24. apr. 1784, poročilo o ljubezni Ljubljančanov do gledališča; isti l. c.: podrobnosti o predstavah l. 1787., ki jih je črpal najbrž iz dotičnega letnika »Laib. Zeitung«; isti 226: »Laibacher Zeitung« — pač Kleinmayrjevo, ker v Merkovi te številke in citiranega poročila ni — 29. dec. 1789, velevažno poročilo o prvi predstavi Linhartove »Županove Micke«, ki ga je tudi Trstenjak 1892, 28 le iz Dimitza prepisal; Radics 1912, 58: »Laib. Zeitung« 1790 [Kleinmayrjevo ali Merkovo?], poročilo o diletantski predstavi 3. sept. 1790). K Dimičevim in Radičevim izgubljenim prihajajo iz najdenih in ohranjenih številk tu v poštev še: »Merkische Laibacher Zeitung«, 1789, št. 85 s 25. okt. (poročilo o Bartoliniju, prim. Radics 1912, 60); št. 96 z 2. dec.) poročilo, da prodaja Merk »Deutsches Theater«, I—IV); št. 101 z 19. dec. (poročilo, da prodaja Korn »Županovo Micko«, prim. Vrhovnik, O stoletnici Vodnikovih »Lubl. Noviz«, 18).

§ 15. Gledaliških tekstov in programov, ki so nastali ali se natisnili v zvezi s predstavami v Ljubljani in njenem kulturnem območju, se je iz predlinhartske dobe malo ohranilo (rokopisi so poznamenovani z *).

Izmed javnih ljubljanskih knjižnic ima Študijska knjižnica menda le 7 takih komadov (* Der verirrte Soldat, = Ms 280, ok. 1671; Ovinus Gallicanus, Lj. 1725; Artaburius, Lj. 1727; Rosmira, Lj. 1740; Artaserse, Lj. 1740; L'Impero delle donne, Lj. 1757; La contadina in corte, Lj. 1769; * nemška pasijonska igra za Kranj 1771; La Locanda, Ben. 1773). Tudi Narodni muzej more postreči danes iz svoje biblioteke le še z 4 gledališkimi teksti te dobe (Penelope, Lj. 1767; Alexis, Lj. 1769; Il Carnovale, Lj. 1773; La buona Figliuola, Lj. 1773), med tem ko je bilo v posesti muzejskega društva vsaj še 15 drugih (Kurtzer Begriff = program pas. procesije 1701, prim.: Costa 1859, 92, Vrhovec, 1886, 89; Rosmira 1740, prim. Radics 1912, 37; Artaserse 1740, prim. Radics 1865, 109; Il Demetrio 1742, prim. Radics 1912, 41; Bellidux 1743, prim. Radics 1865, 109; L'incognita persequitata, Lj. 1769, prim. Radics 1865, 110 in 1912, 52; La Locanda, Benetke za Lj. 1773, prim. Radics 1912, 52; iz časov Schikanedrovih, torej iz dobe 1781—1782 programi 3 veseloiger in 2 baletov, prim. Radics 1912, 57; Diego u. Eleonore, Lj. 1783, prim. Radics 1865, 110; Li due castellani burlatti, Lj. 1787, prim. Radics 1865, 111 in 1912, 53; Il re Teodoro in Venezia, Lj. ok. 1790, prim. Radics 1912, 53). Semeniška knjižnica ima 3 tekste (Kurtzer Begriff = program pas. procesije 1713; Rosmira, Lj. 1740; Didone, Lj. 1742).

Izmed samostanskih knjižnic prihaja tu v poštev menda le knjižnica škofjeloških kapucinov, kjer se nahajajo teksti, ki se tičejo ljubljanske in škofjeloške kapucinske procesije (* Instructio pro processione locopolitana in 3. die parasceves = latinska in nemška navodila in slovenski tekst za škofjel. procesijo iz l. 1721., ko se je prvič vršila, z vrinki in popravki poznejše dobe, n. pr. iz l. 1734; * 6 vabil na pasijonsko procesijo, izmed katerih se tiče povabilo z dat. 6. aprila 1715 nedvomno procesije v Ljubljani, vabilo »Locopoli 6. April« procesije v Škofji Loki, med tem ko gre pri nedatiranih vabilih najbrž zopet za vabila, s katerimi so vabili ljubljanski kapucini svoje sobrate; * nemška »Periocha« za škofjel. procesijo 1727; * nemška »Periocha« za škofjel. procesijo 1728; * seznam oblek in orodja, sekirice za recitacijo).

Izmed knjižnic po kranjskih plemiških dvorcih je bila na ljubljanskih gledaliških tekstih izredno bogata knjižnica knezov Auerspergov v »knežjem dvorcu« v Ljubljani (* p. Sengsenschmidt, Susannae iudicium, 1646; p. Eller, Certamen pacis et Martis, 1649; * p. Schönleben, Haeresis fulminata, Anastasius Tyrannus Orientis Haereticus, 1651; * Divi Fran-

cisci Xav. Indorum Apostoli Apud Regem Bungi cum Bongiorum Principe Certamen, 1653; * Parabola Filii Regis Pro servo laesae Majestatis morientis id est Christus pro peccatore crucifixus, 1654; * »Ludis anticineralibus« Corona regia pietatis in parentem mortuum delata 12. 2. 1654; * S. Pancharius Martyr, 1655; * p. Andreas Anschütz, Christus patiens rex dolorem, 1655; * p. Joachim Haring, S. Martires, 2. 6. 1655; * Maximilianus Austriacus seu refugium ad orbem Eucharisticum, 1656; * Tyrannis in Herode repraesentata, 1656; * Documentum mansuetudinis christianae seu Johannes Gualfertus Eques Florentinus Ad inherias Dei hominis, 1658; * Palinodia, 1659; * Jonathas in montibus Gelboë telis confessus et a Davide amicorum unico defletus, 1659; * Duellum Solem inter Aestuantem et Amorem Eucharisticum Ardentem in Philippo II. Hispaniarum et Indiarum Rege, 1659; * vabilo inomoških komedijantov k predstavam, 1662; * Panis asturius poli vindicatus mitigans, 1671; * Hungaria, impetita ab exteris, prodita a suis, 1687; prim. Radics, 1863, 75—6; 1865, XI, 104 do 107 in 1894, 17). Vsi ti teksti so se prenesli po potresu v Losensteinleiten na Avstrijskem in so danes našemu domačemu raziskovalcu nedostopni. Veliko zbirko (192) italijanskih opernih tekstov je imel v svoji biblioteki tudi Žiga Zojs. Med temi teksti, ki so razdeljeni po letnicah tiska na 1689, 1690, 1695, 1711, 1723, 1726, 1729, 1731, 1742—1746 in potem v nepretrgani seriji na 1748—1779, se nahajata le 2, ki sta se tiskala v Ljubljani (*L'amore senza malizia*, Lubiana 1773; *La buona figliuola*, Lubiana 1773). Pelo pa se je v Ljubljani seveda še več tekstov, ki jih je imel Zojs v izdajah iz italijanskih mest (na pr. 1757: *l'Arcadia in Brenta*, pri Zoisu v izd.: Venezia 1753; 1769: *La contadina in corte*, pri Z.: Venezia 1763; 1769: *L'incognita persequitata*, pri Z.: Venezia 1765; 1766: *L'amante di tutte*, pri Z.: Padova 1769; 1773: *La Locanda*, pri Z.: Bologna 1773; morda tudi oba teksta, ki jih je imel Zojs v celovških izdajah: *L'isola disabitata*, 1765; *La Frascatana* 1777). A Zoisova zbirka se je razgubila (seznam v Narodnem muzeju med katalogi Zoisove biblioteke). Končno se mora v tej zvezi omeniti še biblioteka na *L a z z a r i n i j e v e m* gradu Boštanju (Weissenstein), ki ima 2 sem spadajoča teksta (*Artaserse* 1740; *L'amante di tutte* 1766; prim. Črno-logar 1902 in 1903). Intenzivnejše poznanje knjižnic po kranjskih gradovih to serijo nedvomno še izpopolni.

Izgubljeni ali vsaj nedostopni so menda tudi vsi teksti, ki so jih imeli posamezni novejši nabiratelji: Henrik Costa (MHVK 1857, 69; * nemška pasijonska igra, ki se je igrala v Kranju l. 1730.; se je prodala po smrti Etbina Coste menda carski knjižnici v Petrogradu); deželnosodni predsednik Ad. Elsner (Mantuani, Carniola 1916, 230; * Ordnung der

Pafions Procession 1690 Jahr 1691); Fr. Haidinger na Dunaju (Radics 1865, 111: 1786. Wirting Johann, für die Mitglieder der Zölbnerischen Schauspieler-Gesellschaft in Laibach: Der Wilde in Frankreich, Schauspiel in 4 Aufzügen 8°. bei Eger, Widmung an Grafen Philipp von Lanthieri); P. Radics (Radics 1865, 110: La contadina in corte 1769); Rud. Tenente, trgovec v Ljubljani (Radics 1912, 42: L'Arcadia in Brenta).

* * *

§ 16. Začetek in razvoj gledaliških predstav v Ljubljani je le na videz nenormalen.

Gre za pokrajino zapadnoevropskega kulturnega tipa; še pred vznikom kake nove evropske artistske literature je izgubila ta pokrajina vse ugodnosti, ki bi jih bila za likanje in uveljavljanje živega jezika ter za ustvarjanje artistskoliterarnih potreb in ambicij mogla črpati v dolgih dobah predvsem iz jezikovno homogene države in istojezičnega dvora; prišla je v območje univerzalne latinščine, a obenem postala razdvojena v rabi živega jezika, ki je imel zavzemati postojanke latinščine.

Odkar je povprečno govorilo tu le kmetiško ljudstvo samo slovenski, med tem ko so plemič, inteligent in meščan, četudi so na jezik ljudstva gledali po večini brez sovražnosti ter ga tudi govorili ali vsaj razumeli, pripadali zase nemški ali italijanski jezikovnokulturni sferi, latinščine ni mogel izpodrivati splošni jezik pokrajine v oni meri, kakor se je godilo v jezikovno homogenih državah, ampak je vršil to jezik manjšine, torej jezik, ki je bil večini ravno tako nerazumljiv kakor latinščina. Pri tem je tudi literarna produkcija morala biti obsojena na životarjenje: nosilec splošnega jezika je bil brez literarnih potreb in ambicij; plemič, inteligent, meščan literarne produkcije v splošnem pokrajinskem jeziku ni potreboval, ker je mogel biti konsument importiranega blaga iz svoje jezikovnokulturne sfere; predstavniki cerkve so bili v istem položaju ter se vsaj na katoliški strani deloma ravno radi tega tudi nenavadno počasi dokopavali do pravilne ocene koristi, ki jo je moglo imeti utrjenje in razširjenje njihove ideologije od upoštevanja pisane besede ljudstva, tako da je bilo slovensko pismenstvo v službi cerkve le v 2. pol. 16. stoletja na protestantski strani tako intenzivno, da bi bilo moglo ob normalnem prirastku sil morebiti še pred nastopom novih idej zrahljati tla za resne artistskoliterarne poskuse.

Skoro vsaka literarna evropska struja je dobila sicer že v tem času tudi s slovenskega teritorija kak odmev, toda ta odmev je bil redno obložen ali z znaki slučajno importiranega blaga, ali s slabostmi organizma, ki mu niso poiskali prikladnih tal. Sunki iz Evrope so sploh izgubili na učinkovitosti, predno

so prispeli sem, a sile, ki so jim še ostale, se s silami pokrajine niso mogle spajati v nove tvorne komponente, ker jim je nedostajalo one osnove, ki se je ustvarjala tam, kjer so pripadali razni sloji z vsemi svojimi tendencami v isto jezikovno-kulturno sfero.

Četudi je bil umetniški nivo gledaliških komadov in predstav v Ljubljani in njenem kulturnem okolišu dolgo časa nizek, njih jezik pa latinščina, nemščina ter italijanščina, a slovenščina le v izjemnih slučajih, ki jih je vsilila revnim dijakom želja po milodarih ljudstva, cerkvenim krogom pa oprtil ozir na jezikovne zmožnosti neizogibnih diletantov, slovenski kulturni zgodovinar teh predstav vendar ne sme prezreti, saj se je vžigalo ob njih zanimanje do tega duševnega užitka tudi v gledalcih, ki besedila v celoti morda niso razumeli. Deklamiranje o »gospodarjenju« tujega jezika na ljubljanskem odru nima zmisla, dokler meri na dobo, ko živ človek take osti ni čutil. Latinske predstave so bile protestantskim in jezuitskim šolnikom sredstvo za doseg glavnega namena šole. Kdor upošteva, da je v obeh slučajih šlo za verske pokrete, ta niti protestantom niti jezuitom ne more zameriti, da niso skrbeli za slovenske predstave, ker jim pač ne sme šteti v zlo, da v svoji ideologiji niso mogli najti pobud k iskanju sredstev za izpremembo jezikovne diferenciacije med Slovenci, ki je bila utrjena po večstoletni tradiciji. Potujoče nemške ali italijanske družine bi se pa tudi na eventualno potrebo slovenskih predstav mimo malenkostnih koncesij pri najboljši volji ne bile mogle ozirati, ker z izgubo časa ne bi bila v skladu korist od učenja jezika malega okoliša, v katerem so mogle igrati le nekaj tednov na leto ali celo le nekaj tednov na več let. Vprašanje slovenskih gledaliških komadov z literarno ambicijo je moglo postati aktualno šele v času, ko bi posebne razmere začele pritegovati gledališke zainteresirane tega teritorija v slovensko jezikovnokulturno sfero, ali pa v slučaju nastopa posameznih pristašev moderne preporodne ideje, ki bi hoteli dati Slovencem literarno vrednoto iz narodno konkurenčnih ugibanj, češ, ker imajo kaj takega tudi drugi narodi, obenem pa hoteli morda ravno s pomočjo gledališča vplivati tudi v označeni smeri jezikovnokulturne preorientacije višjih slojev. V časih potujočih družin je bil problem v celoti rešljiv samo s pomočjo domačih inteligentov, ki bi hoteli in mogli kot diletanti igrati v slovenskem jeziku.

Ko so se pojavili v zadnji petini 18. stoletja, v dobi prizadevanj za regeneracijo slovenskega jezika in njega uveljavljenje na novih področjih, prvi znanilci priprav za slovenski repertoar in slovensko gledališče, je bila preporodna ideja še vedno last samo maloštevilnih posameznikov, zato tudi ti poskusi še ne tvorijo začetka ravne, nepretrgane razvojne linije.

(Dalje v prih. letniku)

Male vesti.

Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem.⁷⁷ — Ko sem bil v lanskem letniku pričujočega časopisa že objavil štiri Vodnikova pisma Kopitarju (I., I. a, II., III. in IV.), sem zasledil v ljubljanskem muzeju v tam shranjeni Vodnikovi zapuščini tudi Kopitarjeva pisma Vodniku, o katerih sem menil, da se nam niso ohranila. Objaviti jih hočem sedaj tukaj in sicer na ta način, da jih bom poznamenoval s tekočimi arabskimi številkami, dočim naj nosijo Vodnikova še nadalje zaporedne latinske številke. Najprej naj tu objavim one Kopitarjeve dopise Vodniku, ki odgovarjajo lanj priobčenim Vodnikovim, potem bo za pismom enega sledil vedno odgovor drugega.

I.

Gospod Vodnik!

Ki vém, de kar Gospod Baronu od Slovenjskih rezhi pijhem, vi tudi slijhite, inu ki vém, de ne marate sa dolge pijma, inu ki tudi ne vtegnem, sato vam ne pijhem. Bog vam lonej, ki ste je s' mojo Grammatiko vpirali: zhe vam morem kadaj per Befedijsku poverniti, bom vejél. Tablo morem tedaj jam napravít. Brünner Wochenblatt jo mende Jagri ponuzali. Linhartove péjme inu pa pifarie Shtajerjkiga tovarshftva projim Wildetu dati. Shobar bi rad imel Meurfove rezhi, al ne po pojhti: kadar kdo is Lublane jim gre, isrozhite mu jih, al pa ob vakanzah kadar fami gori pridete, mu ih jabo pernejite. Ne véjste, kako vaj tukaj ihtimajo; Gospod Hladnika tudi. Supan vaj pa tudi perporozha. Bog vam shegnej tiftih f 500, ki ste jih s' historio saflushili, inu she vezhno flavo na verh. — Kaj Lexicon déla? Engel je je vstrajhil, ki ste tako sarohnéli nad njim, pa jim ga potolashil, jim rékel, de nijte tako hud, kakor vun vidíte. Pospravite od mene Gospod Hladnika, Eggenbergerja, inu vje priatle. Supanzhizh bo morebiti firte klase per Sirotah vuzhil sa 400 inu pa quartir: pa she ni gotova. Sdravit!

Kopitar.

Obernite.

Ki pojdete mimo kuhine, pospravite Gospod Joshefa, Xavero, Sandlerzo. Vem sa en lep nov Gebetbuch; rad bi jim ga bil sa novo léto poslal, de bi enkrat tudi eniga noviga probirale, pa nijim petiz imel. Povejte jim tudi to, de je rej, kar jo od Nebojja slijhali: en priatel, ki je snan s' tiftim Gospodam, od kateriga je grad kuplen, mi je te dni povédal, de je Nebois she oshénen, od sholda prozh, inu na grajfhini s' svojo shenizo. To je prav autentijh. Al je pa sheniza kaj lépa, mi ni vedel povédal. — Meni dunejke nizh ne oté dopajti, ki lé na Shulzovko inu Sandlarzo mišlim. Ena mlada Dunejka je svojga moshá sadavila, deji je she le pul léta omoshena bila, sato ki jo je krégal de je

⁷⁷ Nadaljevanje in konec moje objave, izišle v ČJKZ IV., str. 147—167 pod naslovom »Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju«. K tej svoji lanski publikaciji naj glede Vodnikovega koncepta I. a (ČJKZ IV., 148) dodam opombo, da je ta koncept — kakor me je opozoril dr. Grafenauer — z razpredelnico vred objavil že Izidor Modic (DiS 1909, str. 495).

foldata jhtimala. Enga kméta jta dva foldata na zéfti vbila, inu 3 flore per njemu dobila: kmalo potém je en polizeikomiffaire na eno grajzjhino pele: kméta jta foldata v fneg sakopala, de fo noge vun moléle. Komiffaire sagleda nogé, ne dalezh odtod pa en par foldafjhkih rokovic: gre v kofárno, oberftar more vfe foldate vun poklizaf, kar eden nima rokovic: tifti je potlei tudi tovarjha vun dal. O, fo hudi ludje, sa en krajzar vaj vbije, pa tudi vse drugo sa en krajzar fturi —

Opombe priobčevalca: To Kopitarjevo nedatirano pismo Vodniku, predstavljajoče Kopitarjev odgovor na Vodnikovo pismo I., je bilo napisano med 23. dec. 1808 (»dem Hrn. Vodnik... muss ich vorbehalten, bei nur etwas mehr Musse, zu schreiben«, ČJKZ IV., 155) in med 16. jan. 1809, ko je Kopitar poslal Vodniku spodaj pod števil. 2 natisnjeni »direktorij«, naslovljen »Pro Vodniko«.

»Engel fe je vfráhil...« Ogrski zgodovinar Johann Christian von Engel (1770—1814), v imenu katerega je Kopitar dne 12. nov. 1808 prosil v pismu na Zoisa Vodnika, da bi mu poslal nekaj podatkov o dolenskem gradu Mehovu, je precej časa čakal na Vodnikov odgovor. Še dne 23. dec. 1808 ga je Kopitar drezal v pismu na Zoisa: »Der faule Vodnik! wie soll ich mich herzlich darüber freuen, dass ihm wegen der Geschichte der Preis mit fl. 500 zuerkannt worden, wie mir Supan ex ore P. Langii versichert, nachdem er für meine Angelegenheit so träge ist: ich traue mich nun nicht zu Engel, weil er nach so langem intervallo beim Eintritte erwarten wird, ich bringe ihm endlich die gewünschte Auskunft, und ich soll ihm nun erst nicht mehr bringen, als den ersten Tag.«⁷⁸ Dne 27. dec. 1808 pa je Engel že imel Vodnikov odgovor s podatki o gradu Mehovu. Omenjenega dne je namreč Kopitar pisal Zoisu: »Hr. von Engel ist ein junger Mann von etwa 34 Jahren, voll Art und schlözerischen Studierens:... über Vod*s streitfertige Stellung ist er erschrocken: ich beruhigte ihn durch E. G. Äusserung hierüber. V** hat ihn gar nicht verstanden: es handelt sich nicht darum, um Majhovo von Kraim wegzureissen, sondern lediglich um eine Entdeckung in der älteren Geographie Ungerns, auf welche Engel bei der Durchlesung von Acten über Militärgrenze, worin Meihau, das mit dem von allen andern Ungrischen Geographen in Serbien vermutheten Mahovo, stark gleichklang, geführt wurde, und die sich wirklich erwährt. Der Graf v. Meihau suchte sich nach Ungern zu auszudehnen. Bela III. nahm ihm wieder etwas ab und nannte es Banatus Mahoviae.«⁷⁹ — Oporavnanem nesorazumljenju med Engelim in Vodnikom je sporočil nato dne 14. jan. 1809 Zois Kopitarju: »Vodnik ist froh, dass Enghel versöhnt ist,«⁸⁰ besede, s katerimi je očitvidno Vodnik preko Zoisa kvitiral dejstvo, da je Kopitar ogrskega zgodovinarja »potolashil«.

»Gospod Hladnik« je Franc de Paula Hladnik (1773—1844), znani prirodoslovec in botaničar, v tem času prefekt ljubljanske gimnazije, leta 1810, profesor na Marmontovi »centralni šoli« in ustanovitelj botaničnega vrta v Ljubljani.⁸¹ — Johann Eggenberger, svetni duhovnik, je podučeval na ljubljanski »vzorni glavni šoli«, nekaki preparandiji, katehetiko in pedagogiko. Ko so v prihodnjem letu 1809. zavzeli deželo Francozi, je bil on ravnatelj ljubljanske ljudske šole, za kar pa se je zahvalil. Dimitz pravi, da ga je do tega koraka privedla »die Absicht der französischen Regierung, das Deutsche aus der Volksschule zu verbannen und damit deutsche Kultur und

⁷⁸, ⁷⁹, ⁸⁰ KZ. — O Vodnikovih podatkih Engelu se izraža Zois v pismu na Kopitarja z dne 20. dec. 1808: »Vodnik's Nachschrift finde ich so leer, und so behauptend zugleich, dass ich zweifle, ob v. Enghel damit zufrieden seyn könne! Ich bin daher begierig zu vernehmen, was er für eine Minne dazu machen werde« (KZ).

⁸¹ Dimitz, Gesch. Krains, IV. str. 322.

Sitte zu vernichten.«⁸² — »Gofpod Joshef« je bil Zoisov brat Jožef Leopold, ki je bil oženjen z neko Bonazzovo; »Xavera« pa je najbrž teh dveh hčerka Jožefa Marija Cecilija Ksaverija. — Kdo sta bila Sandlerica in Nebois, priobčevalatelj ni mogel dognati. O Nebojsu, bivšem častniku in nato po ženitvi z neko nižjeavstrijsko graščakinjo posestniku pri St. Pöltenu, najbrž Kranjcu, lahko dostavim samo to, kar piše Kopitar Zoisu dne 15. avg. 1812: »Nebois kam vor 3 Tagen von seinem Meyerhofe bei St. Pölten zu mir auf die Hofbibl. um mich zu ersuchen, folgendes nach Laibach zu schreiben. Sein Gast sey noch immer bei ihm, weil er weder nach Cilli könne noch sonst durch den Landsmann Janitsch (Neustädter, Stiftsgeistlicher in Göttweih) angebracht werden könne, da er nichts anzuziehen habe, um sich erträglich zu präsentiren. Die Loitscherin habe ihm f. 100 geschickt, die seyen aber alle futsch. Ergo.« (KZ). — Schulzovka pa je bila očividno žena Jožefa Schulza, ki je bil »Hauswirthschafter im Baron Sig. Zoisischen Hause auf der Rann«. (Prim. »Ljub. zvon«, 1889, str. 396.)

2.

Pro Vodnikio.

1. *Camuzzi, editor Primae Partis Breviarii Slavici, secundum Alteri Allg. Litterar. Anzeiger. (ne dubitetur a vobis)*

2. *wird ersucht, zum Bogen I. meiner Nachschrift die pagina des glagol. Miss. wo das Vater unser ist, zu bemerken.*

3. *den Setzer zu erinnern, daß er in dem Krainischen die i, wenn ich auch in der Eile das Tipfel so darauf gesetzt habe, daß es accentuirt scheint, also etwa i, doch für lauter unaccentuirte ansehen soll.*

4. *Er möchte dem Setzer helfen, falls er Anstände hätte: z. B. 2ter Bogen, 3te Seite, ist so zu nehmen: (Text) seines Buchs, wofür ihm die Slavische Literatur, und vor allem Trubers Landsleute* hohen Dank schulden etc. und die Nota zu Landsleute* ist das untenstehende:*

* *Truber war ein Slave etc.*

5. *Beim Bogen 4, No 10 muß der Setzer sich die Mühe nicht verdrießen lassen die zwey Punkte über den Vocabeln nach Krells System anzubringen; so auch bei jener Anmerkung, wo die böhmischen Büchertitel beschrieben werden: item die horizontalen oder circumflexartigen Striche über den ñ (ñ) bei den glagolitischen Sachen. —*

6. *Ob in dem Anhang zu Dalmatins Bibel 1584 die Rubriken der Dialecte richtig so sind und aufeinander folgen wie ich sie angebe (quoniam exemplar meum hoc loco defectum), und ob mehr als 284 Wörter sind: wenn letzteres nicht ist, so wäre in meiner Behauptung das erweitert auszulöschen*

7. *Die Tabelle zu kritisiren, kompliren, berichtigen, allenfalls Herrn Debeuz schön bitten etc.*

Opombe priobčevalca: Ta zapisek predstavlja navodilo za Vodnika kot korektorja Kopitarjeve slovnice. Napisan je bil dne 16. januarja 1809 in odposlan naslednji dan obenem z dvema Kopitarjevima listoma Zoisu, v katerih prvem piše dunajski slavist svojemu mecenu: »Gestern endlich sind meine 9 Bogen Nachschrift mit einem Pakett von Beck abgegangen. Der Setzer wird sich, da er an meine Art Manuscript gewohnt ist, wohl herausfinden: für jedenfalls lege hier ein kleines directorium für den Corrector Vodnik bei.«⁸³

⁸² Ibidem, str. 324.

⁸³ KZ.

Prva opazka glede Camuzzija se tiče naslednjega mesta v Kopitarjevem »pagovoru«: »Dieß Manuscript [Sovičev prevod Smotrickega grammatike] hatte nach des Autors Tode, der damalige Bischof von Capodiftria Camuzzi, (der später den ersten Tom eines Breviario Slavo in Rom herausgegeben...), an sich gebracht.«⁸⁴ Kakor se iz te opazke razvidi, je Kopitar iz nekega Alterjevega sestavka v »Allg. Lit. Anzeiger«-ju vedel, da je bil ta Camuzzi izdal v Rimu slovanski brevir. Zois te izdaje Camuzzija, od katerega je bil kupil Sovičev rokopisni latinski prevod Smotrickega, ni imel v svoji knjižnici in je Kopitarju dne 24. jan. 1809 pisal: »Dass ich nie an Camuzzi Ausgab des einen Theils des glag. Breviers gedacht habe, verdriest mich nicht wenig, und zumal jetzt, da es so schwer oder beinahe unmöglich ist, etwas von Rom zu bekommen.«⁸⁵ — Želje, izrečene v v drugi opazki, Vodnik Kopitarju ni izpolnil (prim. Kopitarjevo grammatiko, str. 387; prim. tudi Istočniki I., 50). — Navodilo tretje opazke je v tiskanem »pagovoru« upoštevano. — Željo četrte točke je Vodnik avtorju izpolnil (prim. grammatiko, str. 397—398), kakor tudi željo glede znakov nad češkimi nasloví, glede točk nad Kreljevimi vokali in glagolskimi črkami za topljeni n (prim. grammatiko, str. 395, 421 ter 426 in 439 ter 455). — Z ezirom na šesto točko pričujočega navodila Vodnik ni izpreminjal Kopitarjevega teksta, tudi izraza »erweitert« ni črtal (prim. gram., str. 432). — Razpredelnice na str. 233 Kopitarjeve slovnice Vodnik in Debevec nista bogve kaj popravljala, samo tretjo opombo ji je Vodnik ali Zois dodal v zmislu želje, ki jo je sporočil Kopitar Zoisu dne 3. febr. 1809: »In der Tabelle der ovisten etc. fehlt ein Matador: ludjé, ludí, ludém, ludí, ludéh, ludmí.«⁸⁶

3.

Dragi Gofpone!

Hvalo lipo sa njih pišmo. Pa kako je tisto saftopit: »Alles wird, nur für die Jubilate Messe, zu spät geschehen? Al je komma po Messe prov, al bi imel po spät biti? Al šte na vlašh Doktorju tako sviázho špedli? Bog ne daj, de bi ne blo do velikonožniga šomnja dotjtno. Raji vajhe Wunder pošébej dajte, zhe bi treba blo tako dolgo zhakati: Al faj naj mi Grammatiko pred vun pošhle, kakor hitro bo fertig: morem Vaterju eno pošlat, de ne bo Marka ispijal per Mithridatu. — S' mano vs študirajo 3 Serbi, 1 Valah, eden mi je donej pokosat per nefel Esopove bajne (sic) fhusi Obradovizha, ki je sdai per Zherminu Jurju sa Hofmeistra. Tiga mosha (Obradovizha) shivot je interessant. Tudi Gedichte auf die Neueste Geschichte Serbiens werde ich bekommen. — Ne posabite na 12 Pejm sa pokujhino sa Supana. Ki bi pozh šte kakijhno tiftih grammatik, ki vam so jih Baron šhenkali, sa me sraven dali: tukaj nizh nimajo; jej sim menil, bom dobil kar bom otel — ja, zhaki! — Vajhe perporozhbe Supan poneje Langu etc. Hladnika neisrezheno obrajtajo: je ga šte škori en malo bojé, safo, ki foje pravize vé, inu der shi. Letaj je vajh god zhudno padel: vam gratuliramo. Supanzhizh lih na mojim kanapè jidi inu pa Dolinarjovo Reichsgefhihte bere. Se vam tudi perkloni. — Posdravite Gofpod Joshofa, potlej pa moje shenize, Loiselna, Franzko, — kaj, sdaj sim she z élomiso povédal? — Gofpod Weberji roko kufhnem: naj ga Clusius unterhalta v' pósti. Noviga ni nizh: en majhino je mankaló, de nijmo vsi potonili: jkus Prater je Donova 11 ur tekla, vsi jeleni inu sajzi jo vtonili: v' Leopoldstadt je voda po kofehavjih zhef piliare tekla. taka she ni bla nikoli, pravio Dunejzi. Sdravi.

6. febr. 1809.

K. m.-ia.

[Na obratni strani:] Herrn Val. Vodnik

Professor

Laibach.

⁸⁴ (Kopitar), Grammatik, str. 386.⁸⁵, ⁸⁶ KZ.

Opombe priobčevalca: V začetku tega svojega tretjega pisma reagira Kopitar na Vodnikovo drugo, neohranjeno nam pismo izza prvih dni februarja 1809, iz katerega je Kopitar dne 6. febr. 1809 nekaj stavkov sporočil Dobrovskemu.⁸⁷

Joh. Severin Vater (1771—1826), nemški jezikoslovec, je nadaljeval J. Ch. Adelunga veliko delo »Mithridates oder allgemeine Sprachkunde mit dem Vater Unser als Sprachprobe in beynahe fünfhundert Sprachen und Mundarten« (I. zv. 1806), katerega II. zv., obravnavajoč evropske jezike, je izšel l. 1809. Kopitarju je bilo mnogo do tega, da Vater pred zaključkom II. zvezka »Mithridata« še dobi v roke njegovo gramatiko, da bi se glede slovenščine ne naslanjal samo na Pohlino slovnico.

»... eden mi je doneč pokasat pernesel... Obradovizha«. S podobnimi besedami je pisal Kopitar o svojih treh srbskih sošolcih (iz Karlovcev) in o Obradoviču isti dan kakor v tem pismu Vodniku tudi mojstru Dobrovskemu.⁸⁸ Kako se je Kopitar od tega časa dalje začel zanimati za srbsčino ravno po Obradovičevih spisih in seznanjati Nemce s spisi velikega srbskega prosvetitelja, sem podrobno razbral v razpravi »Неколько напомена о Копитареву занимању Доситејевим делима«. — Pod izrazom »Gedichte auf die Neueste Geschichte Serbiens« menj Kopitar srbske narodne pesmi, ker piše isti dan Dobrovskemu: »Ich habe meine neuen Serbischen Freunde vorerst um Serbische Nationallieder gebethen, um solche, wie das von Kraljevich Marko etc.«⁹⁰

»Ne posabite na 12 Peim sa pokulhino...« Za to Vodnikovo pesniško zbirko je prosil Kopitar Vodnika že v svojem pismu na Zoisa z dne 3. febr. 1809 z besedami: »Vodnik möchte dem Prof. Supan, hieher nach Wien, Stück 12 Peime sa pokulhino pr Postwagen zuschicken, auf künftige Bezahlung in Laibach, Supan will sie einigen Freunden vertheilen. Aber bald muss er sie haben, weil er den 13-ten d. primiziren und dann nach wenigen Wochen nach Laibach abgehen wird. Verfhaz nam nar bol dopade: Grom majè nebefhki itrop!«⁹¹

Knjiga, ki jo je Zupančič pri Kopitarju čital, je bilo znano veliko delo slovenskega pravoslovca Tomaža Dolinarja (1760—1839), naslovljeno: »Erläuterung der deutschen Reichsgeschichte nach des geheimen Justizrathes Pütter Grundriss der Staatsveränderungen des deutschen Reiches. 3 Bde. Wien 1794, 1801, 1802.«

Franz von Webern je bil v tem času ljubljanski kanonik, ki je očitno občeval v Zoisovi hiši. O knjigi, glede katere Kopitar tukaj želi, da naj se ž njo zabava ta kanonik, je bil sporočil dunajski slavist svojemu mecenu dne 23. dec. 1808: »Haben E. G. nicht einmahl einen Clusius de Plantis rarioribus, folio zu haben gewünscht? Mir scheint es, von Hrn. v. Webern gehört zu haben, dass der Baron Karl nur den Octav-Clusius besitze, weil er den großen nicht habe aufreiben können. Ich habe dieser Tage ein Exemplar bei einem Buchbinder um fl. 15 gesehen, und könnte ihn wohl um fl. 10 erhalten.«⁹² To knjigo je nato Kopitar za Zoisa kupil in odposlal v Ljubljano, kakor piše sam Zoisu dne 1. febr. 1809: »Mit gestrigem Postwagen ist, nebst den Berlinischen Naturfreunden und andern Piecen auch der Clusius (= fl. 12:—) und Vaters Rußische Grammatik abgegangen. Recht sehr wünschte ich, damit im Mithridates nicht, wie im Linde, wieder die Maccaroni des P. Marcus als Krainer aufträten, das verlangte Ex. für Vater bald abschicken zu können.«⁹³ — O veliki povodnji na Dunaju je pisal Kopitar tudi Zoisu dne 1. febr. 1809: »Dem

⁸⁷ Istočniki I., str. 30—31; prim. tudi ČJKZ IV., 153.

⁸⁸, ⁹⁰ Istoč. I., str. 35—36.

⁸⁹ Бранково коло. Ср. Карловци, 1911, бр. 14 и 15, стр. 220—223.

⁹¹, ⁹², ⁹³ KZ. — Prejem Vodnikovih pesmi je Kopitar potrdil Zoisu v pismu z dne 3. marca 1809 z besedami: »... Vodniks Peime für Supan (der sie alle bereits vertheilt hat an Galizier), habe rechtens erhalten.«

Meister in Frag werde antworten, sobald die Taborbrücke, die die, seit 20 Jahren nicht so starke, Donau abgeworfen und die Communication von dieser Seite, auch mittels Überfahren unmöglich gemacht (nur ein Russischer Courier, der schlechterdings herein musste, ward mit Lebensgefahr abgeholt; sonst können keine deutsche Zeitungen, Briefe herüber noch hinüber) wird hergestellt werden dürfen: bei Tulln und an mehr Orten sollen gegen 1000 Menschen (!! so erzählt man sichs in unserm Cassino Beck) ihr Leben verloren haben und ganze Dörfer unter Wasser stehen: hier in Wien ist die Rasumovskische Brücke zerstört, und man fürchtet augenblicklich, dass auch die so in die Leopoldstadt führt, fortgerissen werde, wiewohl sie etliche 6 Eisstöße schon glücklich bestanden hat etc.«⁹⁴

4.

8. febr. 1809.

Gospod Vodnik!

Sa vol Leipziga she véfte is mojga sadniga pijma na G. Barona. — Kar vaj she proſim, je, de en dрукfeler v' Tabelli Lucae X, 30—36. язбы (inu v' kranjki verſti: jasbi) na meſt язвы (jasvi) tudi samerkate. potlej tudi, de bodo ljudje védli, sakaj je v' Gerfſhki verſti nekatira majhina zherka na meſt velike (koker ſo proti konzuz: АΥΤΩΙ (inu take), vaj proſim, in der Nachſchrift dort, wo Trubers katehiſmus v' flouenjkim jesiku 12mo beschrieben wird, in der Note noch das anzubringen: »In dieſem Katechiſmus mit Lateiniſchen Buchſtaben iſt das k meistens ein deutsches t; vermuthlich weil der Lateiniſche Schriftkaſten ſchwach mit k beſetzt war, als welches bekanntlich in Lateiniſchen Büchern wenig gebraucht wird. So mußten auch wir in der Tabelle S.... aus Mangel hinzulänglicher Griechiſchen Majuskeln einige kleine gebrauchen.« —

Potlej vaj proſim, de jád (zhe ozhte) tudi v' plurali poſtavite. Sej jim vam vje isrozhil. tretji inu treki ſte mi bli ſhe v' Lublani oblubili med dрукfelerje poſtaviti! — Tako tudi savol vsdigam inu dvigam naredite. Ich wünſche nichts, als daß nichts, durchaus nichts falſches unterliefe!

Al ſte samerkali pag. 12. Zeile 8: Σωζατης lies Σωζατης.

18. — 18: jhtale — ſhtale NB, dieſer Druckfehler iſt wichtig, weil Truber durchaus nur sh, nie ſh haf.

223 — 30 prág — prág.

224 — 3 rája lies rája.

224 ják Reuße? meni je sdi, de [ni Reuße.

Das iſt alles, und ihre Sekatur beendigt. Machen Sie ſich nun ans Lexicon, aber vor allem andern an den krainiſchen Theil; an dem dem Sprachforſcher viel mehr als am deutſchen gelegen. Ergo revisuri na vakanzah?

Baronu roko kuſhnem. Vje priatle poſdravim. puſtite kaj od vaj ſliſhat. Supanzhizh ſpet Dolinarja per meni na konopètu bere. vaj objame. Kaj pravite k' Vaterju. Tako kranjſko bomo drugim malu napravili, v' Tabélah. En drugikrat vezh: Od Serbov, Dobrovjka etc. Morem v' ſhohlo —

K. m.-ia.

Opombe priobčevalca: Ker je ſel v tem času, ko je Kopitar poſlal to piſemce Vodniku, tiſek njegove gramatike v Ljubljani h koncu (ižſla je ſlovnica ſredi marca 1809), je poſlal dunajſki ſlavist korektorju

⁹⁴ KZ.

svojega dela, Vodniku, tukaj nekaj dostavkov in popravkov. Večino teh izboljšav je Vodnik v seznamu »Verbesserungen«, natisnjenem na zadnjih dveh straneh gramatike, upošteval (izvzemši »lád« in »treki«). Nekaj popravkov je Kopitar poslal tudi v pismu na Zoisa z dne 3. febr. 1809.

5.

Prelubi Gojpód!

Sturite eno jtopinjo k' Kornu, inu poprajhajte ga, al je moj: Extrait de la Grammaire d' Adelung, inu Shade Grammaire Allemand, she prodál: zhe ne, tako naj jih k' Krishovmu potu dene, de ih jim dobim: en priatel me sa nje nadlége, pojébej sa Shádeta. —

I kako vam gré? Kaj ste s' Shórakam pozhéli? Kaj bejedijhe déla. Tham je tukaj, ki je lázhen, po nemjhko, zhejko inu franzojko en kartelz puftil drukati, (pa je she ne prodája), de je Napoleon — napolje-on — er auf dem (Schlacht)felde — empereur sur le champs de bataille, tako dalezh je lazni (shleht-)Lexicografi sajdó.

To de jes vam ne bom smiram lé pifaril, bres de bi le en jamkrat nasaj zherknili! — Sdravi. —

K. m.-ia.

Posdravite vje nafhe: Gojp. Hladnika, Eggenbergerja, Kalliftra: inu zhe she v' Zoij. hiho sahajate, zélo drushinjo miso. Timu velkimu ozhéti pa roko kufnem. —

Opombe priobčevatelja: To nedatirano pismo je pisal Kopitar Vodniku po vsej verjetnosti nekako v začetku septembra 1809 in je z besedami »jes vam ne bom smiram lé pifaril, bres de bi le en jamkrat nasaj zherknili« izdrezal komodnega Vodnika, da mu je odgovoril s svojim pismom II. z dne 12. sept. 1809, začenjajočim se z besedami: »Lahko pifarih, ki mahh hitro roko inu lep zhaf...⁹⁵ — Adelungovo in Shadejevo francoski pisano gramatiko nemškega jezika je hotel poslati Kopitar Appendiniju, da bi napravil iz njega iz italijanskega znanstvenika učenjaka nemške znanstvene metode.⁹⁶

6.

Preljubi Gojpód Vodnik!

Sahválim sa vje kar ste mi poslali: sa Novi Testament 2dae ed. sa Marka Brekerfeldoviga, katiriga jim bil G. Schmidtu pojvodil, je bom pa ta zhaf, kadar ga dobim. O! zhe imáte kakshin duplikat ktere grammatike: Relkovich, Lanoffovich, ali Belosteneza etc. prepustite ga meni: jim gol pres bukuv (vunder ni réj: le baronove biblioteke nimam: natirlih mi sdej to, sdej uno manka.) To je ena.

Drugizh pa, pobarajte Korna, pozhim je moje dvé nemjhke Grammatike prodál: nej dnarje nji'm al pa jamimu Vincenzu da: ta je moj bankir al klopesh(???)

Potlej Shupanu tudi povejte, de naj tifte flore, ki jih ma meni dati, tjekaj, k' Vincenzu, pojhle. To bi bilo enih 15—20 florzhikov.

Vaf ne tirjam — † fl.

Pa tifta Lizealbiblioteka, ki ne jé, ne pije, ne plazhuje franzosu, ni lepo, de tuji dnar tako dolgo pufti per jebi leshati. To de je je ne vupam tirjat, def ima nar vezhi shumizo. Vi bi morebiti po P. Abrahamovi shegi ji snali en par sa vuh povédát, ko bi hotli (she h vam zu Gfallen pishem, de bi je vam bol perdobrikal; pa je bojim — de bo májha): vite,

⁹⁵ ČJKZ IV., str. 155.

⁹⁶ Prim. ČJKZ IV., str. 157 in Istoč. I., str. 35.

je djala, de 1 Maji me bode plázhala (fizer bi rekel plazhála, ko bi ne bilo savol vaj) pa she sdej ni níz: morebiti je pa pošláta; inu famo posabila meni napovédati de tako inu potimtakim nje Dunejski Me-
n j a v i z (?) na mojem dnarji jedi. Eh! vunder puftite jo: ji bom she
jam enkrat potoshil: shenjke jo framoshlive ino samerlive, bi je ji pre-
vezh sa slo sdélo, ki bi ludjé svedili de je obdolshéna.

Shupan pišhe de vaj je per be jedi/hu najhel: al imate sgon-
zhik, de, kader kfiri na porti po vaj bara, ino gre po ihtengah, portnar
pa posgoni de je prpravite in Positur? Se mi mudí. Sdravi ostanite.

K. m.-ia.

Spét je vzheraj tifti Bubna is Vogerskiga perdirjal: pa je níz
prav ne ve: eni pravijo, de sa deshéle jo she d' accord: do Drave, pa
sa odpustek naklade Zéjar proji. To pravo pa vunder nobeden ne vé.
So tudi ki pravijo de bo vojska, pa jej ne verjamem. Gojpod Hladnika
posdravite, inu na bregu zelo offizirsko miso, tudi Gojpod Webarja,
Vincenza etc.

D. Sartori schreibt seinen Brief an Siauve ins Reine, er folgt
morgen oder Übermorgen.

Opombe pričbčevalca: To nedatirano pismo je pisal Kopi-
tar Vodniku med 11. in 18. oktobrom 1809, ker pravi Kopitar v zadnjem
stavku, da Sartori svoje pismo na Siauvea na čisto prepisuje. O isti stvari
pa piše Kopitar Zoisu dne 11. oktobra 1809, da upa, da Sartori prinese »heute
versprochenenmassen gewiss seinen Brief«, a dne 18. oktobra 1809 poroča
Kopitar Zoisu, da mu je obljubil Sartori to pismo odposlati dne 17. oktobra
1809.⁹⁷ Vodnik tega pisma še ni imel v rokah dne 19. oktobra 1809, ko je
pisal Kopitarju svoje pismo III.,⁹⁸ v katerem je obetal, da bo »tudi foj
dolg plazhal« Kopitarju, dočim mu ta tu javlja, da njega ne tirja. —
Vodnik je Kopitarju odgovoril na pričujoče pismo šele s svojim listom IV.
z dne 1. marca 1810.⁹⁹ Tam je tudi ostro in užaljeno reagiral na nekatere
zbadljivke tega Kopitarjevega dopisa, n. pr. glede svoje (on pravi »rib-
niške«) etimologije glagola »posvodim«, dočim menišec ni razumel, da je
s prevodom »k l o p e ž« (B a n k-ier) Kopitar ironiziral njegovo puristiko.
Glagol »hoteti« je pisal Kopitar v nasprotju z Vodnikom brez h. O tem
je sporočil tudi Dobrovskemu že dne 7. aprila 1809: »ozhem sprach man
auch zu Trubers Zeiten, Beweis daß nezhem, nozhem — ne-ozhem, und
Krell, der auch ozhem schreibt...«¹⁰⁰ Z naglasom »pláčala« je ironiziral
Kopitar ono Vodnikovo lastnost, o kateri je bil pisal tudi Dobrovskemu dne
30. marca 1808: »...bekannt ist seine Grille, den Accent à l' A d e l u n g
auf der Stammsilbe haben zu wollen.«¹⁰¹ — Kakor se iz predzadnjega
odstavka tega pisma vidi, Kopitar takrat, ko je to pisal, še ni poznal vsebine
schönbrunnskega miru, podpisanega dne 14. okt. 1809 in obnarodovanega
v uradni »Dunajčanki« dne 25. okt. 1809. Čul je govorice, da bo Avstrija
odstopila Napoleonu za »Ilirske province« vse ozemlje »do Drave«. Dne
24. okt. 1809 je pogoje miru že poznal in je omenjeni dan o tem sporočil
Zoisu naslednje: »Die Conditions pacis sind schon heraus... Also Triest,
Montefalcone, Krain (ut videtur ganz!) Villach, Salzburg, ein Stück
Östreich, dann wo die Save aus Krain tritt, alles auf dem
rechten Ufer gelegene bis Semlin ad dispositionem Napoleonis...
Durch Fiume kann Östr. aus & einführen gegen begünstigende
Zölle; quant à Trieste, si vedrà.«¹⁰² Na koncu istega pisma je pristavil:

⁹⁷ ČJKZ IV., str. 159.

⁹⁸ ČJKZ IV., str. 158.

⁹⁹ ČJKZ IV., str. 160.

¹⁰⁰ Istočn. I., str. 49.

¹⁰¹ Ibid. str. 2.

¹⁰² KZ.

»Von Vodnik ist mir noch nichts gekommen«, kar dokazuje, da ni bil še prejel Vodnikovega pisma III. In tudi še v svojem prihodnjem pismu na Zoisa z dne 26. okt. 1809 ima Kopitar postskript: »Von Vodnik noch nichts!«

Med tem 6. in sledečim 7. pismom je pisal Kopitar Vodniku dne 26. dec. 1809 neko pismo, ki pa se ni ohranilo v Vodnikovi zapuščini. Kopitarjevo pismo Zoisu z dne 26. dec. 1809 ima namreč pripis: »Den Vodnik darf ich doch gleich hier einschliessen.«

7.

Prelubi Gospod Bovantin! (Vodnik)

Vaj veshem en malo posno, ki je god she davno minül: pa vi fte milojtiv, shé sa dobro vsamete!

pojhlite mi enkrat kaj vajhiv patentov: flijhim de gre vje po krajnjko, tudi sa Hrovate; al je réf?

Kaj befedifhe déla?

Nach Dobrovsky Böhm. Literatur 1780 soll ein Lexicograph:

1) soviel von den übrigen slav. Dialekten, als erfordert wird um ein Lexicon derselben nachzuschlagen, verstehen (altim tantum).

2) die Sprache, in derer die Slavischen Wörter erklärt (das Vehiculum) so gut und fast noch besser verstehen, als die dont il compose le dictionnaire.

3) nicht nur eine Sprache gramm., sondern auch philosophisch, verstehen.

4) ff nicht unter f, ch nicht unter c, etc. rangiren.

5) die schriftlichen Quellen nicht vernachlässigen, sondern erschöpfen.

6) mit dem Landvolk Umgang haben.

7) kein ausländisches Wörterbuch zum Grunde legen.

8) keine neuen Wörter erfinden.

Vajh dolg in Shupanov jim dobil: Kako je pa per Kornu? Ki fte rekli de bote potirjali, pa nifte. Prajhajte ga, kolko je potégnil sa Adelung Grammaire sa Shadefa ino sa Natalie über den Grany? Jef jim mo tudi tukaj nékaj sa gramatike doljhan, bova porajtala.

Dejte mi tifte Zherke is Popovizhovich fragmentov ispijat, pa accurate: morebiti mi bodo dobro ftrégle: suum tamen cuique manebit.

Jurista K. m.-ia.

Opombe priobčevalca: To nedatirano pismo je napisal Kopitar po vsej verjetnosti nekako koncem februarja 1810, ker je imel Vodnik svoj god dne 14. februarja in pravi Kopitar, da »je god she davno minül«. Gotovo pa je imel Vodnik to Kopitarjevo pismo v rokah že dne 1. marca 1810, ker je ta dan poslal Kopitarju svoje pismo IV.,¹⁰³ v katerem mu je odgovoril na to pismo. — Obe ti dve Kopitarjevi zadnji pismi pa sta bili tako polni raznih zbadljivih bodic na Vodnikov naslov, da je Vodnik nanje reagiral v svojem pismu IV. z nekaterimi ostrimi besedami (Kopitar »ni dalez zhes fvoj selnik hodil« itd.). Posledica je bil Kopitarjev vložek v pismu na Zoisa, vsebujoč Vodniku »derbe Wahrheit in Gesicht«,¹⁰⁴ in druga posledica je bila ta, da sta Vodnik in Kopitar nato za par let pretrgala vsako medsebojno dopisovanje. — Obnovitev njune vzajemne korespondence je povzročilo odkritje freisinških spomenikov, katerih prepis je poslal Dobrovsky Kopitarju in Zoisu v drugi polovici septembra 1812.

¹⁰³ ČJKZ IV., str. 160.

¹⁰⁴ ČJKZ IV., str. 165.

In nato se je razvilo med Kopitarjem in Vodnikom novo dopisovanje, ki pa se je odslej vršilo povečini v latinskem jeziku.¹⁰⁵

8.

[Vodnikov pripis:] *I. auctumno 1812.**Care Vodnike!*

Meae literulae te rogant ut fragmenta illa carantanica bene excutias, sed nobis hic splendidius, & dignius patriâ, publicanda relinquo, gratias pro commentario publicas easque amplas ut merebere, habiturus.

Vale & lexicon ne obliviscere, imo cum Primitio sis ita compone ut illius opera tuam adjuvet. Ego illi publice consilium bonum dedi (ex Gellio II, 29) & citâram fabulam de cassita, sed Setzer (typhotheta) neglexit utpote posterius inserendam, ut sunt hujusmodi operae. Nil nocet negligentia haec: nam cetera sat clare sunt dicta & benevole & subscriptus K.

Gramm. tuam proxime recensebo in nostris Literaturzeitung: supedita mihi sis data aliqua, quibus vis attentionem conciliare.

Nunc res journalistica floret Viennae. Bibliotheca mihi summos in omni literatura viros conciliat.

Proxime vobis mittam (cum Rudeshianis libris) plura journalistica.

Humbold fecit pro Gôthe mappam linguisticam, in slavicis a me correctam, mox publicandam, hac occasione correxi errorem cantilinae Gôthianae de Asan-Aginiza: was ist weißes dort am grünen Berge (nicht Walde) etc.

Vale & mihi fave

K. m.-ia.

Opombe priobčevalca: To pismo, ki pomeni obnovitev korespondence med Kopitarjem in Vodnikom po njunem razdoru v marcu 1810, je nedatirano s strani dopisnika. Vodnik si je na pismo zabeležil, da ga je prejel »v jeseni 1812«. Ker je moralo biti napisano z ozirom na uvodne njega besede skoro potem, ko je Dobrovský v drugi polovici septembra 1812 poslal Kopitarju in Zoisu prepis novoodkritih freisînških spomenikov z željo, da te spomenike komentira tudi Vodnik, in ker je Kopitar sporočil Dobrovskemu dne 26. septembra 1812, da bo pozval »die Vodnike ihr Scherflein beizutragen«, moramo po vsem tem datirati to pismo nekako z zadnjimi štirimi dnevi septembra 1812.

Drugi odstavek pričujočega pisma govori o Primicu. Kakor smo čuli že iz prejšnjih Kopitarjevih pisem, je dunajski slavist neprestano izpraševal Vodnika, kaj dela njegov nemško-slovenski slovar. Ker je Kopitar poznal Vodnikovo komodnost, je bil že leta 1810. sklenil sestaviti majhen francosko-slovenski slovar sam,¹⁰⁶ pozneje je neprestano nadlegoval graškega Primica, naj se poloti sestavljanja slovenskega slovarja.¹⁰⁷ Tudi v članku »Wîndische Sprachkanzel in Grâz«¹⁰⁸ je Primicu kot učitelju slovensčine v Gradcu zlasti polagal na srce, naj se poprime sestavljanja slovenskega slovarja. Kopitar je sicer pisal Zupanu dne 31. marca 1810: »Wo nâhm' ich denn die Zeit her ad faciendum lexicon«,¹⁰⁹ vendar povsem

¹⁰⁵ Odtu dalje priobčujem obojestranske dopise v kronološkem redu in vmes nadaljujem objavo tudi Vodnikovih pisem odtam dalje, kjer sem jo bil v lanskem ČJKZ pretrgal.

¹⁰⁶ Glej »Veda« I., str. 235.

¹⁰⁷ Prim. Петровский, Первые годы дѣятельности В. Копитара, str. 318 do 320.

¹⁰⁸ Vaterlândische Blätter, 1812, str. 481—482, ponatisek v »Kopitars Kleinere Schriften«, str. 193.

¹⁰⁹ Istoč. II., str. 189.

se takrat še ni bil odrekel skrite namere, da bi tudi s slovarjem prehitel Vodnika, kakor ga je bil s slovnico. Zategadelj je — kakor pravi v drugem odstavku tega pisma — v neki pripombi k svojemu članku o graški jezikovni stolici hotel Primicu v spomin poklicati znano Ezopovo basen (Gellius, Noctes atticae, II., 29), v kateri se pripoveduje, kako se čopasta škrjanka (cassita) ni prav nič bala za svoje še negodne mladiče, da bi jih žanjci pregnali, dokler je gospodar njive vabil na žetev svoje prijatelje, sorodnike in znance. Za res je vzela stvar šele, ko se je gospodar sam odločil prijeti za srp. To opominjevalno pripombo je stavec sicer iz omenjenega Kopitarjevega članka po nepazljivosti izpustil, zato pa jo Kopitar tukaj sporoča direktno Vodniku z namenom, da bi tega splašil.

Vodnikove slovenske šolske knjige s slovnico (Pismenostjo) vred je bil prejel Kopitar že v avgustu 1811 in jih je res hotel oceniti v dunajskih časopisih, ker je sporočil dne 21. avg. 1811 Zoisu: »In Vodnikiana inveni multa bona; sed catekismus est fluentior. recensesebo autem post peregrinationem«,¹¹⁰ to se pravi, po svojem oktobrskem popotovanju v Ljubljano v istem letu. A te ocene Kopitar ni napisal.

Kakor znano je bil preložil Goethe prvi verz Hasanaginice: »Što se bjeli u gori zelenoj« z besedami: »Was ist weißes dort am grünen Walde«, kar je torej Kopitar popravil, ko je poslal za Goetheja Humboldt u neke prispevke za njegovo lingvistično karto.

9.

[Vodnikov pripis:] II. Decembris 1812.

Vodniko Kopitar S[alutem].

1) *Expecto nonnisi vestros commentarios [Vodnikov pripis nad to besedo: raslog] in monumenta Carantanica & Dobrovii aliqua. Quae simul accepero absolvetur editio intra duos tresve menses. Quare facite ut brevi accipiam.*

2) *Serbi mei me saepe rogitant de vocibus carniol. pro Junkii Inbegriff quem serbice vertunt: e. g. Lawine qui dicitis Carniolani? Riff? Bergstein? [Vodnikov pripis: plas gomila, rob, pezh.]*

O si nunc fratrum Zois terminologia hist. nat. ad manus mihi esset, ut est vobis!

Sed equando incipietis edere lexicon? Nonne hic Viennae & elegantius & citius & vilius imprimeretur, egoque aequae bene ac vos ipsi, corrigerem? Perpende rem!

3) *Ravniharum mone responsionis, & Supanum & Rudeshium! cum videris.*

4) *Nunc ad duos menses Valachica tractavi cum Valacho nato. est lingua sane interessans pro latinae & slavicae historia! Kis hungarus annunciat Alphabetum universale: si bonum erit, nil erit opus meâ operâ: si non, Dobrovius ganz gewiss se promisit vere venturum. tum certe faciemus! — Grammaticae illius Altslavicae partem mihi jam misit pervidendam. Slavinum etiam pollicetur hac hieme! — Videbis quam bellos typos nobis Cyrillicos effinxerit Bero-linensis Schade! — Proxima aestate serbicum almanach hic prodibit: sed nonne ridebis, audiens Hozhévarjos vestros Belgradae et apud omnes Serbos pro Crainzhizhis haberit!*

5) *Nonne & tibi magno argumento est fragmentum Caranticum, linguam veterem nostram & quae est in Cyrilli bibliis eandem esse! ipsum ife — uice qui quae quod, non minus apud nos, quam in Serbis, nunc est mortuum! & sic de omnibus reliquis!*

Sum curiosissimus tui commentarii!

Sed jam vale, & meam commemor rationem ad 1 & 7 Jan: aequi bonique consulas velim

K. m.-ia.

NB. Козакъ non est казакъ: tantum sic pronunciatum quia Russi omne o non betontum ut a pronunciant. est verbum tataricum.

Opombe priobčevatelja: Ker na to pismo, iz katerega zremo zanimiv podatek, da sta imela brata Žiga in Karel Zois slovensko prirodoslovno terminologijo, Vodnik še ni odgovoril, je pisal Kopitar Zupanu dne 13. februarja 1813: »Dic Vodniko... ut mihi respondeat, praecipue de lexico, quod illum interrogavi.«¹¹¹ — O Kisevem »univerzalnem alfabetu« in Kopitarjevem razmerju do tega moža piše N. Petrovskij v svoji knjigi.¹¹² — Schade se je imenoval neki berlinski črkorezec; o njem je ob tem času poročal Kopitar Dobrovskemu¹¹³ in Mušickemu.¹¹⁴ — O pisavi »kozak-kazak« je pisal Kopitar v »W. Allg. Zeitung« leta 1814. v istem zmislu.¹¹⁵

10.

[Vodnikov pripis:] *III. Martio incipiente 1813. respondi, misi 13. eiusdem.*

Vodnik carissime!

Mitte tandem commentarium tuum in Carantanicum fragmentum. cetera omnia praesto sunt. Nisi brevi miseris, sine te accingar ad editionem, laudeque frustrabere jam parata antequam parata. Noli tamen succensere liberae id est amicae monitioni & flagitationi (ut Ciceroniano verbo aures tuas deliniam).

De lexico tuo nil respondes? Volui bene tibi, sed invitum qui serrat idem facit occidenti.

Quamquam festinandum sit, nolui tamen praetermittere tabellarium, qui ad vos proficisceretur quin ei quid literarum ad te committerem. Si vales bene est

K. m.-ia.

Opombe priobčevatelja: Kopitar v tem nedatiranem pismu, ki ga je Vodnik prejel po lastni beležki »v začetku marca 1813«, urgira dve stvari od Vodnika: pošiljatev njegovega komentarja enega izmed freisinških spomenikov in pa odgovor na svoje opetovano vprašanje, kaj dela Vodnikov slovar. Glede slovarja je Kopitar istega dne 13. februarja 1813, ko je prosil Zupana, naj mu Vodnik odgovori na to vprašanje, pisal: »Zoisu naslednje: »Je mehr ich lerne, desto mehr sehe ich die Nothwendigkeit ein, ein Inventarium unseres Sprachschatzes aufzunehmen; und da ich sehe, dass die dafür sich selbst aufdrängenden Commissärs (Vodnik, Primitz) zu nichts kommen, so ist mir schon ein paarmahl der Gedanke durch den Kopf geflogen, selbst Hand anzulegen, und auch hier die Bahn zu brechen. Ein gutes $\frac{1}{3}$ würde ich mit meinen Hilfsmitteln hier

¹¹¹ Istoč. II., str. 252. Terminologija bratov Zoisov je danes v licejki (Ms. No. 183).

¹¹² Петровскій, o. c. str. 493. — Zoisu pa je sporočil Kopitar dne 2. dec. 1812, torej nekako ob istem času, ko je pisal Vodniku pričujoče pismo, naslednje: »Ein Pester Prof. Kis (ein Ungar) hat auch ein Universal-Alphabet (hoffentlich à la Büttner) unter der Presse: wirklich ist in Oesterreich bei der Menge so vieler Sprachen und folglich Orthographien, der Gedanke an ein allgemeines Alphabet am dringendsten. Wie gesagt, ich werde tüchtig predigen, und das Übel in der Wurzel angreifen.« (KZ.)

¹¹³ Istoč. I., str. 298.

¹¹⁴ Istoč. II., str. 791.

¹¹⁵ Kopitars kleinere Schriften, str. 180.

inventiren, und die $\frac{2}{3}$ Rubriken die noch auszufüllen wären, anzeigen. Sic haberemus aliquando tandem lexicon. — Aber bevor ich mich daran mache, wünschte ich E. G. Meinung darüber, ob E. G. nämlich auch nichts von Vodnik erwarten, und folglich meinen Schritt **billigen**, zu vernehmen. Bis dahin thue ich nichts, aber dann, si tu probaveris, gehts recht rasch.¹¹⁶ — Iz Vodnikove beležke nad tem pismom tudi razvidimo, da se je Vodnik — prvič po svojem sporu z dunajskim slavistom — končno zgenil in Kopitarju odgovoril dne 13. marca 1813 z neohranjenim nam pismom ter mu obenem ta dan poslal svoj komentar, datiran z dnem 24. februarja 1813.¹¹⁷ Kopitar se mu je šele dne 24. aprila 1813 zahvalil z naslednjim pismom:

11.

Vodniko Kopitar S.

Gratias summas de misso praeclaro commentario. Non te poenitebit. Nil nunc deest nisi adhuc Kupanianus, post hunc acceptum statim accingam ad edendum (ne verbum mihi comedas). A Dobrovio hodie ipso à 3 April accepi 4 prima folia continuati Slavini — prolegomena lexicæ etymol. slavici universalis praeclara. Ad latinam linguam proxime accedit lit-évjska, hinc

<i>lat. pastum</i>	— slav. <i>paſti</i>
<i>mistum</i>	— <i>mjeſiti</i>
<i>salire</i>	— <i>joliti</i>
<i>aratum</i>	— <i>orati</i>
<i>secare</i>	— <i>fjekati</i>
<i>comminutum</i>	— <i>minuti</i>
<i>sedere</i>	— <i>ſedjeti</i>
<i>videre</i>	— <i>vidjeti</i> .

Sed quare non praefers lexicum hic imprimi, sub meis & fors Dobrovii oculis qui semper se annunciat mox venturum. Certe & citius & vilius & elegantius & si quis nobis credis correctius (aequalius) hic prodiret! Quin &, si primum negligeris, nempe citius, posset tibi omnis ultima correctura mitti! Perpende! Vale & fave tuo

Scribendam 24 April. 1813

K. m.-ia.

Quaere, aut potius roga Kornium meo nomine, ut 6 exemplaria aut 12 Grammaticae Appendiniana editionis ut spero secundae pro me faciat venire, & mittat ac primum venerint.

Ego itidem tui meminiscar ex hac parte, quoties erit operae pretium.

[Z Vodnikovo roko:] Respondi 28. Maii 1813.

[Na ovitku:] Herrn Prof. Vodnik

in Laibach.

Opombe priobčevalca: S tem pismom potrjuje Kopitar prejem Vodnikovega komentarja freisinške izpovedne molitve in pravi, da

¹¹⁶ KZ. — Tudi Dobrovškemu je pisal Kopitar dne 31. januarja — 2. februarja 1813: »Nam si Vodnik et Primitz pergunt cessare, frangam ego glaciem, daboque quantum τηλοθυ πατρος possum, circiter tertiam partem des ganzen windischen Sprachschatzes«. (Istoč. I., str. 323.) — Kakor nam je znano iz Miklosich-Murščeve korespondence, si je bil Kopitar res sestavil neko zbirko slovenskih besed, ki jo je od njega dobil Miklosich (ZMS VII., str. 88).

¹¹⁷ Istoč. I., str. 344—353.

pričakuje še komentar od Zupana. Temu svojemu prijatelju je bil pisal Kopitar tri dni poprej (21. IV. 1813): »Expectabo dum baro inveniatur tua Carantonica. Vodnik [scilicet omenjeni Vodnikov komentar z neohranjenim nam pismom] adtulit Lozhân vagabundus. Nondum adspexi: recens volo adgredi rem... Rudeshio et Vodniko etc. proxime scribam« [pričujoče pismo].¹¹⁸ Dne 14. junija 1813 pa je imel Kopitar v rokah že tudi Zupanov komentar, a takrat še ni bil odprl ne enega ne drugega elaborata.¹¹⁹ — Kakor se razvidi iz Vodnikovega pripisa, je on odgovoril Kopitarju na pričujoče pismo dne 28. maja 1813. Tudi tega Vodnikovega odgovora nam Kopitar ni ohranil. Potemtakem se morata kot izgubljeni smatrati sedaj že dve Vodnikovi pismi Kopitarju: eno z dne 13. marca in drugo z dne 28. maja 1813.

12.

Vodniko Kopitar S.

Si vales, bene est, ego utcumque valeo.

Quid lexicon tuum? vix conveniet praenumeratio praesertim his temporis circumstantiis, quin tu mutuum unde sumis pecuniam pro mille exemplis imprimendis, quae divendes facillume, sed Ravnikarum debes in societatem laboris accipere, ut consequenter fiat. e. g. ut non modo nemško-slovensko-latinski dicas, modo nemško-flovenjski latinjski, item conjugatio verbi, quae per se fixissimas habet regulas, non mihi videtur ponenda in lexico.

nec odtnem dicendum quod est ot-mem — ad-imo — od-jmem, otmem cf. us mem. Ceterum male facis quod in annunciatione optas ut amici non sint negligentes & nos credemus male tibi provisam rem, nescin' Gellii fabulam de cassita? ede tua ut fundo tuo superstruere ipse & reliqui possimus de novis litteris, quas & vlachi optant, non debemus nachlassare. Es versteht sich von selbst, daß zugleich ABC=bücher davon erscheinen müssen. Quare scribe quid sperandum, & faciendum tam iniquis litteris, temporibus, quorum non video finem tam propinquam, ut velim.

Ceterum non nocebit ad cooperandum invitare Jarnikum Clagenfurtensem, Supanzhizhium(?), Jaklinum cum amicis Primitii. Si quid congesserint, bene: si nihil, etiam bene. vel proprio Marte stabimus.

fac ut superata parte germanica tandem ad slaviam accedas.

Vale & rescribe

K. m.-ia.

Opombe priobčevalca: To svoje nedatirano pismo je pisal Kopitar Vodniku po vsej verjetnosti neposredno potem, ko je Vodnik izdal v »Télégraphie officiel« dne 27. junija 1813 svoj z dnem 15. junija 1813 datiran prospekt nemško-slovensko-latinskega slovarja (prim. »praenumeratio«, »annunciatio«). Torej utegne biti to pismo iz prvih dni meseca julija 1813. Da se je Vodnik odločil pričeti s tiskom svojega slovarja, je Kopitar vedel že dne 14. junija 1813 in je ta dan to novico sporočil Dobrovskemu, pristavljajoč obenem, »dass ihm sich der vortreffliche Kopf Ravnikar adjungirt, der wenigstens Lächerlichkeiten verhüten wird«.¹²⁰ A Ravnikarjevo sotrudištvo takrat vsekakor še ni bilo dejstvo, ker Kopitar Vodniku še v tem pismu svetuje, naj si vzame Ravnikarja »in societatem laboris«. Najvnetejši Vodnikov sotrudiščnik pri slovarju je bil Primitic, kakor se razvidi iz dveh pisem, ki ju je pisal ob tem času

¹¹⁸ Istoč. II., str. 255.

¹¹⁹ Istoč. I. str. 343.

¹²⁰ Istoč. I., str. 342.

Vodnik Zoisu in ki ju naj tukaj objavim (pod A in B) po originalih, nahajajočih se v Zoisovi zapuščini pri baronici de Treauxovi.

A.

Laybach den 27. Juny 1813.

E. G.

Wir erleben die Freude, dass Primiz auf meine Einladung sich sehr günstig für die gute Sache herbeylässt. Ich füge seinem eingesendeten U.[nter-] St.[eierischen] Lexicon auch sein Schreiben bey. — Mit dem Eintragen der gesammelten Wörter bin ich bis auf zwey Drittel Arbeit fertig, ein kleines Drittel bleibt noch zu gewältigen; wird aber vermuthlich in einer anderthalben Woche fertig. — Dann mache ich noch die Nachlese aus dem gegenwärtigen U. St. Lexicon, aus Hippolit etc. Was thun wir? wie taufen wir das Kind? — Slovar will dem Kopitar nicht gefallen. Hier habe ich keine Einwendungen gehört, nähmlich hier in Krain, Omnibus ruminatis schwanke ich am Ende zwischen Slovnik und Befédnik. Бесѣдсю heisst colloquor, sermocinor, dissero. Бесѣда colloquium, conversation, cõserie. Словникъ aber wäre sehr erwünscht, den bekannten grecisirenden Zusammensetzungsgeist zu bannen, damit man nicht den Spuk des Ricsoflovnik am Halse hätte: jedoch Befédnik ist ebenfalls einfach. Ergo tamen Befédnik??

Im heutigen Telegraph nennt uns Nodier den Frenclius; von mir aus hat er ihn nicht nennen gehört: er muss also doch etwas mehr als oberflächliche Kenntniss vom Slawischen etwocher erhalten haben. So viel weiss ich aus seinem von ihm zu Paris ausgegebenen, mir gezeigten, Etymologicon, dass er Geschmack an Sprachgrübeleien findet. Schade, dass alle Etymologen nur um die Quelle herumtappen, sie selbst aber nicht suchen! Nahe war Adelung, ja der nächste, und Herder hat den kritisch bestimmten Leitfaden dazu gegeben — sed retro pedem meum!

Dem Kopitar schickte ich 125 Ankündigungen, und machte ihn und seinen Wirkungs-Geist und -Kreis zu meinem Bevollmächtigten und Sachwalter zu Wien, Ofen, Presburg, Steinamanger, Prag, Lemberg und wie immer weit er es für zuträglich glaubt und was er für besser erachtet. Die Aussichten sind immer heiterer, hier sind bereits 9 gezahlte Pränumerationen, von Reifnitz werden 13, anderswocher 10 kommen, die Alumnen des bisch. Seminarium werden beynahe alle bis 15. Sept. abonniren. Mit August fängt der Druck an, naj bo kar hõzhe.

Vodnik m.-ia.

PS. Den Brief des Primiz schicke ich vielleicht morgen, Raunicher hat und braucht ihn.

B.

Laybach den 1. July 1813.

E. Gn.!

Noch habe ich den Brief des Primiz nicht zurück vom Hrn. Ravnikar. Mir ist unendlich lieb die Meinung des Dobr. und des Kp. in Betreff des Nahmens Slovar zu erforschen: indessen Kopitar hat schon viel früher Befédnik vorgeschlagen und bleibt in seiner neulichen Ausserung gegen Primiz dabey. In meinem Schreiben an Kopitar vom 16. Juny fordere ich ihn auf, mir zeitlich seine Gegenbemerkungen über das Ganze zu machen, indem nescit vox missa reverti, und derisum semel, exceptumque sinistre — Dieses mein Schreiben bekommt er sammt 125 Ankündigungen, und der Vollmacht in Österreich alles Zweckmässige einzuleiten.

Ego vero semper ad eventum festino.

Die Slaven des Dr. Anton, und die Cryptas M^{ri} Herbini habe ich schon weg und stelle sie hiermit dankbarst zurück.

Die Bibelübersetzer und sogar die jungen Land- und Seminarium-Geistlichen sind ganz gegen die Germanismen-Orthographie und am allermeisten gegen die Orthodoxie der Pasqualischen Predigten. Der Hochwürdigste Ordinarius hat ihm eigenhändig ein Zeugniß gegeben, dass die Censur sie approbiren könne, ohne dass Er selbe je gelesen hätte. Hinc omnes lacrimae, denn die Intendanz gab in Folge dieses ihre Authorisation. Nun weiss ich, dass Hr. Canonicus Supan die theologische Censur über sich habe, fleissig austreiche, zurückgebe und verwerfe, und dass Pasqual überarbeite und auch die Orthographie ändern wolle. P. Pasqual ist diese ersten Tage der laufenden Woche nicht zu Hause, er kommt vielleicht heute Abends zurück. Dem P. Vicar habe ich meine Meinung gesagt und ihm sogleich bey der Rückkunft davon Meldung zu machen empfohlen: dieser versichert mich, der Guardian sey im Ändern begriffen gewesen.

Über eine Stunde gehe ich zum Hrn. Can. Supan und bin sicher, dass dem Unwesen gesteuert wird, wenn ich ihm die mir ganz bekannte Approbationsgeschichte erörtere. Der Bischof ist ohnedies sehr entrüstet darüber.

Zur Beruhigung dient uns, dass die gebildeteren Seelsorger keine Käufer weder selbst seyn, noch andere suchen oder aneignen werden: die geringe Anzahl der Gegenparthey wird nur für sich kaufen und vor den Bauern geheim halten, damit das Auditorium ihr Plagium nicht inne wird.

Hohn hat bis jetzt 24 Praeumeranten folglich 8 fl. — auf wenigstens 5 Bogen zu wenigstens 10 Flor — über welchen geringen Zuspruch die Patres sich sehr beklagen

Vodnik m.-ia.

Opombe priobčevalca: Iz tega Vodnikovega pisma Zoisu zveemo, da je Vodnik dne 16. junija 1813 pisal Kopitarju neko pismo, katerega nam pa ta ni ohranil. — O tem, kako sta Vodnik s tiskom slovarja in Ravnikar s tiskom novega prevoda biblije čakala na novi slovenski črkopis, ki ga je obetal izumiti Kopitar in črke naročiti na Dunaju, je pisal Zois Kopitarju dne 18. februarja 1814 naslednje vrstice: »Vodnik und Ravnikar erwarten nun sehnlich die bestellten lateinischen Lettern, und noch sehnlicher die neuen Ergänzungs-Buchstaben, um dann sogleich zum Druck des W.-Buchs und der Bibl.-Ausgabe zu schreiten. Es ist erfreulich, dass beide den Muth haben, das Eis zu brechen. Schulbücher und Taffeln werden sogleich aufgelegt werden. Wir komprommittiren alle auf Dobr. und Kop., auf den Beifall der Serbier, und der Pohlen, und wünschen nur auch eine Probe des Lindeschen Druck-Versuchs bald zu Gesichte zu bekommen. Wird Vodnik — Slovar, oder — Befednik vordrucken? Er steht nun für letzteres, und beruft sich auf ihr Anrathen. Bekehren Sie, mit einem Winke, auch meinen Geschmack, der noch immer für's erstere vorschlägt«. — O patru Paskalu Škrbincu, o katerem piše Vodnik Zoisu, je poslednji sporočil Kopitarju v navedenem pismu: »P. Paschal's Predigten sammle auch für Sie, und werde mit nächsten einige Faszikeln, samt seinen famosen Abschiedslied übermachen. Die Welt bleibt was sie immer war. Der Mann ist verschwunden. Die Partheyen sind getheilt. Ob er je wieder erscheinen werde, zweifle ich sehr, aus dem Grunde, weil die Patres ihren Einfluss durch die Missionen in Bosnien, seitdem M**t [Marmont] nicht mehr hinspekuliren kann, verlohren haben«. ¹²¹ Glede Zoisovega vprašanja, kako naj Vodnik krsti svoj leksikon, je odgovoril Kopitar Zoisu dne 9. marca 1814: »Slovar mihi & nostrae dialecto esset vocabularius, homo qui voces facit, sed befédnik est locus ubi servantur voces, sicut shlizhnik, iklédnik; & ipsi Poloni słownik fecerunt pro słowarz. Dies waren meine Gründe«. O patru Paskalu piše Kopitar Zoisu v istem pismu: »P. Paschal soll hier im Franciskanerconvent eingesperrt sitzen!« ¹²²

Podoba je, da se je bil končno Vodnik na Kopitarjevo prigovarjanje odločil, da bo tiskal svoj slovar na Dunaju pri tiskarju Straussu, kateremu je imel črkorezec Schade vlti dopolnilne slovenske črke latinskega alfa-beta. O teh stvareh je pisal Kopitar Vodniku naslednje pismo:

13.

Wien 26ten Martii 1814.

Vodniko Kopitar S.

*Nunc nostrae literae na versto venerunt apud occupatissimam Straussii typoglyphiam etc. sed factor, ut ex adnexa nota videbis, mallet, te illi ponderis loco numerum cujusvis litterae dare, ut maneat in computo. ideo addimus mostram kegelii Straussiani. suadet tibi praeterea ipse Strauss, ut saltem pro tribus bognis facias fundi (computant autem pro uno centenarium, quia Kasten non debet exhauriri & quod ponderis deest in satzo unius bogni, hoc in Kasten restat, plus minus secundum literarum occurentiam) quia sic omnes justae typographiae, ut dum unus bogrus est sub prelo, alter apud correctorem, tertius in setzari, non ferientur ope-
rae, & opus juste procedat.*

de numero tamen non ita laboramus, quam de tribus centenariis pro bogen, ne bis sit opus bestellare. requiritur ad giessandum centenarium 3—4 Wochen; ego autem binos ternosve faciam anstellari homines, ut ad summum initio Junij habeatis. sed bestellunga justa facite detur quam proxime

succensebitis mihi fors, quod spem vestram fefellisse videar; sed si perpenderitis, 1) esse gewöhnlich, daß man nicht gleich an die Reihe kommt, 2) Dobrovium ipsum rogasse ut aliquantum exspectarem, ut et bohemi votum darent (quod fecerunt, sed einseitig nescientes nostrum Bedarf), 3) Kissium revera Universal Alphabet invenisse & opus nonnisi Aprili proditurum (rogavi autem ut mihi imperfectum mittat quod exspecto omni die), 4) & si inspicitis bellas has mostras, & me Straussium etiam ad bellissimum russicum characterem commovisse (bewogen) 5) et cum summa spes sit, nobis & ceteros Illyros catholicos mox, reliquos cum tempore accessuros 6) Valachos quoque me precatos, ut in un tratto & pro se facerem novas: — ignoscetis(?).

PS. 7) immo Graecos unitos, qui hucusque justitia alphabeti cyrilliani gloriati, nobis non minus justis accessuros video.

Certe pro catholicis cisdanubianis omnibus spondere ausim, & ipsum Regierung nobis mirum in modum favebit. crede mihi scienti.

Vale & rem expedi quantocyus.

Urbano Jarnik Prediger in Klagenfurt abzugeben im Bürgerspital scribe, & mitte quae petierit. est praeclarus slavista & caput ceterorum per Carinthiam.

Scin Balatonsee esse blatno jesero? & quae Ugri habent slavica, esse ex nostra dialecto? — & Rumi ad me literas dedisse conversorias de Ungern & ungrisch, cum ante Ungarn mordicus defenderit. ita sum bonus apostolus.

& ad recensentem No 95 valachicae historiae venisse epistolam ex Landshut, ut probam faceret pro famolo Schmid pasigraphista? ita excitant ἡν πρεσβητα per Litt. Zeitung.

post serbicum Zeitung, cujus recensionem mox legetis, veniam ad vos. — auf mich.

Ko je Kopitar na ta način že v marcu 1814 razmišljal o naročilu novih črk pri Straussu, ni bil še v marcu 1815 na jasnem o tem, kakšni znaki naj bi se vzeli za slovenske glasove, katerih stara latinščina ni imela. Skoro po svojem povratku iz Pariza, dne 6. marca 1815, je pisal

Zoisu, — pač da opraviči svoje oklevanje pred Vodnikom in Ravnikarjem, ki sta s slovarjem in biblijo čakala samo na to, da se Kopitar odloči za neke latinski alfabet dopolnjujoče slovenske znake: »Ich verdiene keine Vorwürfe und gegen das c, wie gegen h, habe ich den nämlichen Widerwillen wie E. G. und ich bitte E. G. nur, mir noch eine Bedenkzeit von 3 Monaten zu bewilligen und bewilligen zu machen. Nicht gut macht man, was man übereilen muss. Die Dienstsachen fordern mich für diese Zeit ganz. Doch soll Strauss derweil die alten, auch für Vodnik, vollenden, und die ganzen sollen mit 1ten November spätestens in Laibach seyn«. ¹²³ — Podoba je, da je zlasti Vodnik s svojim za tisek pripravljenim slovarjem težko čakal, da se Kopitar že enkrat odloči glede novega črkopisa. Da posebno tega potolaži, je pisal Kopitar Zoisu dne 27. julija 1815 po daljšem presledku novo pismo, v katerem pravi, da mora zopet enkrat pisati, »damit Vodnik nicht gar so toll auf mich werde. Hier liegt die Correspondenz mit dem besten Schriftgiesser Deutschlands, seiner Bestellung wegen, bei: elegi hunc, ne Strauss, Vindobonensem, qui Ravnikarianam bestellungam jam absolvit exceptis novis litteris, quas ante primas dies Septembri — Vakans, vix absolvam, nimis obruatur, & ut duo habeamus, Härtl's Vorschläge sind mir nur deswegen lieb, weil sie ein Beweis sind, dass man uns mit unserer Idee nicht auslachen wird. Ich hatte erwartet, dass auch er, wie Schlegel, die Idee wie die Kuh das neue Thor angaffen werde. Wäre ich nur mit der Ausführung so im Reinen, wie ich's von Seite der Idee bin. Sed faciam. Nun soll Vodnik den Vorschuss an Härtl ausmitteln, wie er an Fabriken nicht unbillig, noch ungewöhnlich ist. Härtl's Brief erbitte ich mir zurück«. ¹²⁴ — Z ozirom na to Kopitarjevo sporočilo Zoisu je Vodnik preko Kopitarja naravnost naročil črke, za katere je imel že pripravljen denar, namreč svoje prihranke v znesku 400 tolarjev.

V.

B. Kopitaro V. Vodnik S. P. Emone pridie Idus sextiles
(12. Aug.) 1815.

Vellem Te paucis multa. — Vbi censura Lexici mei quaerenda? Hic? Vieniae? Apud Te?

Vbi literarum typi fundendi? — Lipsiae praeplicet mihi. Sed num Vieniae non leviori pretio? Et id tum ob Innländ, adeoque sine Acciso; tum ob minus portorium ex propinquitate duplum minoris longinquitatis a Labaco.

Literas binas Lipsienses, alteram ad Gräfferum, alteram ad Te missam, accepi legendas 3. m. h. — Placet omnibus, Zoisio, Supanis, ceteris mihi que typus quem vocant Borgois antiqua; sit et maneat talis, qualis est; nempe kegelii Lipsiensis, et respondeat ei accurate typus Teofiscus.

Quam primum eris Tecum consentiens circa effictionem novarum literarum, mittam Wechsel 200 f. C. M. per Vieniem Tibi, Tu vero vel Lipsiam vel Straussio. Antequam mihi certam notitiam definiti Alphabeti non mittis, ego vicissim nil mitto, etsi habeam paratos 400 Thaler sächsisch quiescentes, exspectantes, et jam dudum murmurantes(?!)

Verum noli adoptare a, d, ð, h, l, cet. Sunt hieroglyphi, non cogunt lectorem juste pronuciare. Maneat j pro mollitione, e. g. Ijub, kralj, njega; sic et Ravnikar censet. Scribamus, non pingamus. Cedilia ista nimium morantur scriptorem.

Si Wechsel prius mitterem, ante rem ratam, Tu mihi aliquorsum avolares, ego vero fixus in luto haererem. Liber sum potius, pensionarius, pauper; ast expeditus ita, ut mihi sit integrum antiquo nostro Alpha-

beto uti, atque Lexicon edere quanto ocyus. — Age, fac, sta verbis, ut cum fine hujus mensis etiam finis sit alphabetici supplementi. — Quid fergiversamini? — Mihi dudum res est clara circa sequentia pauca nobis necessaria nova:

c = ts, ʃ, ž.

e = e in nennen, leo, lens, ā.

je, vel ej = ʃ, e. g. ʃeto, leito, Jahr

ε επιλογ vocalis muta, e. c. filen gewaltig, filen gezwungen

o in D hr, gospod.

ω = ao, ut prius, et ut moʃhne die Beutel, moune Mōʃchnach.

s = ʃ, ss, ʃʃ, ʃʃ.

x = sh, ʃc.

tj = serblico vel serbico h, e. g. odpustjamo, Stepanovitj

uu = ʃh, ʃch, cher.

uu = ʃzh, ʃzhz, ʃchtʃch.

Jerrare autem possumus ope j, e. c. gospodj der Herr

Nova ergo nobis erunt: ε, ω, uu, uu, ʃ: hoc = zh, tʃch, et quia uu est m inversum, non erit nisi Einschnitt an der Seite des Regels vertendus. Da ergo: uu, ω, ε, ʃ. Sed επιλογ sit erectum, non cursivum.

Vel da mihi etiam alia signa horum vice, sed sint simplicia. — Contentus sum paucis, nempe ʃhzh, ao, zh, et mutā e, novis, qualibuscumque judicatis. Id nisi brevi fiat, vos excommunicabo, et Straussium recta adibo Viam, ut mihi faciat uu, ε, ʃ, ω erecta. Tum vero pergam imprimere Lexicon, neminemque operiar. — Noli tamen putare, me nunc subjungere debere: sed praestat motor, cet: sana et impransa mente loquor hora diei 5ta.

Natura paucis contenta: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, x, z, ε, ω, uu, uu, ʃ, tum: ā, á, ē, é, i, í, ò, ó, ù, ũ = 28 + 10 = 38 typis.

Ego universim 6 centenariis ʃchʃiʃch (110 ũ = 91 W.); medietas deutjche et medietas antiqua etwas cursiv = Schrift = 450 fl: —

Fracht facit a 15 fl: — C. M. 90 fl: —

Wauth a 18. d^o Münz = 100 fl: —

Von Leipzig bisher zuj. fl. 640 fl: C. M.

Pro numeranda ratione literarum inter se, mitto exemplar vulgatum. Sed egomet perscripseram Tibi numerum, si adhuc tenes meas literas: quod si non, tibi quaerenti mox ero praesto. — Nota versalium majorem solito requiri numerum, nempe: A, B, C, F, G, H, I, K, de unaquaque zu 1500; D, L, N, P, T zu 100; E, J, Z zu 300; M = 1400; Q = 250; R = 150; S = 1300; U = 1800; V = 1100; X = 1200; Y = 200; Z = 50; ũ = 400; K = 900.

C pro Z lubet Croatis, Bohemis, Dalmatis, cet. et mihi; Zoisio non lubet.

X pro sh lubet omnibus

Z pro s item

ω pro ao Ravnikaro mihi que nemine apud nos obstrepente

ʃ, uu, uu, omnibus gratum fore spero

ε pro muta vocali mihi opportunum videtur.

Vidis hac ratione nos nil novi (inepti?) moliri. — Ast in vobis totus conquiesco, etiam circa signum ʃ aliquo modo exprimendum. Hoc unum precor, ut cogatis lectorem juste legere.

Si cedilia inducitis, Pater Marcus coenam opimam dabit Elysianis, triumphaturus de suo ε, ait Baro Zois. Ego vero dico: Poloni legent ε quasi e n.

Cum Breitkopf et Härtel sic agam, ut primo mittam $\frac{1}{3}$ pretii; mox quum fusionem coeptam adnunciaverit vero alterum $\frac{1}{3}$; et obtentis typis ultimum $\frac{1}{3}$, pro qua re cautionem paratam tertii $\frac{1}{3}$ deponam Viennae per nostrum mercatorem Primiz, tum quum fusio ad finem verget: hac ratione erimus securi ambo. — Age! — certior de re factus aperiam prekup, habebō sat magnum numerum prekupzorū, et amicorū monetam commodaturorū sine censu.

Responde vel paucis, ut sciam cogitare de charta impressoria, eaque formae Medianae; ut possim item einen Cecher vel Lipsiā vel Vienā per Te huc invitare.

Tuus

Vodnik m.-ia.

[Naslov:]

von Lajbach

An Ein Wohlbedelgeborn

den Hn. Bartholomäus Kopitar

Scriptor an der k. k. Hofbibliothek, Censor etc. zu

Wien.

in die Hofbibliothek
abzugeben.

Namesto Vodniku je odgovoril Kopitar dne 13. sept. 1815 Zoisu, kateremu je poleg drugih stvari pisal tudi naslednje: »Daher bitte ich Ew. Gn. den Vodnik, Ravnikar etc. zu berufen und mir noch einige Wochen oder Tage Geduld zu extractiren. Namentlich geben Sie zu wissen dem Vodnik, dass er mich für seinen aufrichtigen Freund halten darf (non [nečitljivo] sumus rivales; mihi alius aut certe generalior slavonicus campus obligit) und mir nicht mit Abtrünnigkeit drohen. Certe mecum melius faciet quam solus. Da Leipziger Waare verboten ist, so hab' ich mich beim diessfälligen Hofrath über die Einfuhr von Leipziger Lettern erkundigt. Er wird 8 CH. den erhöhten Zoll von etwa 80 fl. **W. W.** zahlen müssen, und selbst diesen könnte man durch eine Vorstellung an das dortige (Laibacher) Oberamt nachgelassen bekommen. Ergo hac quasi nulla sunt. Ceterum quae scripsit Vodnik de natura paucis contenta, verum id quidem, sed relative paucos, & sane pluribus quam ipsi videtur. Uno ictu unaque occasione omnibus Cisdanubianis providendum, imo & Vlahis & Madjaris.«¹²⁵ — Koncem septembra 1815 (ne v oktobru 1815¹²⁶) je prišel Vodnik na Dunaj po raznih znanstvenih in najbrž tudi drugih poslih (v juniju 1815 je pripustil pevca »Hirije oživljene« Ravnikar h konkurzu za ital. stolico na ljublj. liceju le v mnenju, »da ne sme meje staviti Njegovega veličanstva milosti«)¹²⁶ in se je oglašil tudi pri Kopitarju, kateri je pisal dne 27. septembra 1815 Zoisu: »Soeben tritt Vodnik ein, und — excusirt sich. Valeat quantum valere potest & ipse indiget.«¹²⁵ Vodnik je ostal na Dunaju tja do konca meseca oktobra 1815, ker je Kopitar sporočil še dne 28. oktobra 1815, da prinese Vodnik s seboj v Ljubljano neko Steffensovo knjigo, ki jo je bil Zois preko Kopitarja naročil v svojem pismu z dne 20. oktobra 1815.¹²⁵ Po njegovem odhodu z Dunaja je pisal Kopitar Zoisu 22. novembra 1815 pismo, ki kaže, da sta se bila dunajski slavist in naš menišek pred poslednjega odhodom z Dunaja zopet nekaj sprla zaradi novega — črkopisa: »Vodnik hat sich abermal so dummschlau bewiesen als noch je. Sein Wunsch ist — die neuen Lettern erfunden zu haben; daher hat er, wenn er gerade im Farz** begriffen war, und nichts besseres zu thun hatte, mit mir über dieselben conferirt; ich sagte ihm meine **Ansichten**

¹²⁵ KZ.

¹²⁶ Valentina Vodnika Izbrani spisi. Uredil Fr. Wiesthaler. V Lj. 1890, str. X. in XI. — Prim. tudi »Ljub. zvon«, 1889, str. 409.

und allfällige Resultate; er schrieb sie auf, als könnte man so eine Ewigkeitssache wie einen F*rz abfertigen; und vor der Abreise gestand er mir, sie so aufgeschrieben bei Strauss für sich bestellt zu haben. 4 Tage darauf zeigte mir Strauss ein Bierzettel — ich nahm's mit, und gab dem Strauss darauf der definitif entschiedenen neuen Buchstaben schön gezeichnet zum Schneiden. Bis diese fertig werden, benütze ich die Zeit, um über die übrigen nachzudenken, zu sinnen, Inspirationem abzuwarten, ich bitte E. G. den dummen Schlaukopi zu waschen, und da sich Mönche alles erlauben, ihm nichts zu glauben, wenn er auf meine Kosten Ihre benevolentia sollte captiren wollen. Ihr Secretär darf hoffen, dass er Ihnen genug bekannt sey. Eben über das c sinne ich am meisten, und ich denke beinah, es soll mir gelingen es zu entbehren. Namen soll das Alfabet von niemand haben, weder von mir noch von Vodnik. Gott gebe nur, dass wir's gut machen, der Ruhm wird sich finden.¹²⁷

Proti koncu leta 1815. je moral Vodnik Kopitarju zopet nekaj pisati, ker sporoča Kopitar Zoisu dne 30. decembra 1815: »Ich bitte dem Vodnik, Ravnikar und Wolf sagen zu lassen, dass ich allen nächstens befreundigende Antwort geben werde.«¹²⁷ A dotičnega eventualnega Vodnikovega pisma nam Kopitar ni ohranil. — V svojem dopisu Zoisu z dne 20. marca 1816 se Kopitar zopet enkrat spomni novega črkopisa in Vodnikovega slovarja: »Unser Universalalphabet hab' ich der englischen Bibelgesellschaft zur Preisauflage vorgeschlagen, werde aber indessen das südslavische doch eher selbst machen müssen, da nicht nur Krainer, sondern auch Walachen auf dem Sprung sind und der höhere Beifall beinah gewiß ist... Dem Vuk hab' ich meine cisdanubianische Lexica, sammt Bandke's seinen, zum Ausziehen und Muster seines neuen serbischen Lexicons, das er im Kloster Shilhatovacz beim Freunde und Archimandriten Muľhicki, der ihm otia facit in 5—6 Monaten vollenden und hier drucken wird, ita postremi erunt primi, quod dicas velim Vodniko.«¹²⁷ — Celo o dunajskem kongresu je Kopitar pri svojem »avstroslavizmu« menil, da je ustvaril dober položaj za njegove črkopisne načrte. Dne 20. julija 1816 je pisal Zoisu: »Dem neuen Alphabet ist man höchstenorts gar nicht abhold. Der Congres etc. hat hierin mehr gethan, als wir mit hundert Predigten hätten thun können. Zhlovek obrazha, bog oberne. Gratias agamus, de na nalho ítrán.«¹²⁷

Izza časa med 20. julijem 1816 in 14. junijem 1817 ni v Zoisovi zapuščini ohranjene nikake korespondence med Kopitarjem in Zoisom. Pač pa sta se nam ohranili iz tega časa naslednji dve pismi Kopitarja in Vodnika:

14.

In Museo Antiquitatum die 11 Martii 1817

Vodniko K. S. P.

Ante omnia gratulamur quod apud fallitum Ецелтъ nil tuae pecuniae resederit, omnem jam praeseperat Штравсъ.

Tum fuit apud me optimus Шилъ, qui tuam rem sbrigare vellet, cum aliqui novi jam sint cusi, mallet & reliquos novos, mallet & serbi & valachi. Vuk j jam decrevit accipere, item n etc. Promisi Шилю, me intra hebdomadam hanc rem tecum confecturum.

Requiem tandem habeo in bono quartirio die 22 hujus, certusque esse potes, rem belle & recte ituram. Imo etiamsi veteri fhlandriano insisteres, idem tempus opus esset pro re mala, nilque valente, quod pro praeclara. Non esse nos faciles (leves) ad sperandum scis; tamen speramus bono animo, rem successuram, ita praeparati sunt, despe-

rata Jhlandriani salute, animi. Te optamus a parte dextra (& ab hoedis te sequestra) & tuo quoque nomine me jube jubere facere chalcographum!

Vale & ignosce venatissimo nec tamen fracto, immo laetius incedenti

K. m.-ia.

VI.

*Labaci in domo Kerschbaum Capuc. suburbii
No 12, v' perltiuki stanici, 17. Martii 1817.
Kopitaro V. S. P.*

Heri tandem per Te certior factus, quo loco res meae typoglyphicae quiescant, liberiolem demum auram respiro. —

Gratulamur Tibi et apud nos commodioris et quietioris adquisitae habitationis gratia.

Pecuniam omnem meam Штравsum praecepisse 3. Jan. 1816 habeo Eveltianas literas autographas, acceptas ab eodem elapso proximo autumno elapso. Sed et ab Штравсъ receptae pecuniae fatentes epistolas cupio habere. Si oportunum videtur, effice hanc rem aut per Шиль, aut per Temet ipsum. Verum, quum fidam Штравсio omnia, nolim eum hoc postulato offendi.

Senex noster in Brég est fere decrepitus, tradet omnia nepoti, nepos accipiet in curarum partem fallitos Голд et Bonazzam; sequelas expectamus, quia senex ferme ipse fallivit.

Ego ab 3to Februarii sexagesimum respirationis meae annum ago, vexor angustia reginae pecuniae, extensione alvi, qualibet infemperiae; pensatis tamen viribus spero me vegetum fore quinque adhuc annis. Quam ob rem properate, agite quod agitis, non me anxie operientem enicate; dicite nostris Serbis: recipite alphabetum pulcrum latinum cum veteribus necessariis characteribus, facite maceriam inter Nord-Slavos et inter Ambidanubianos, res haec fert in rem vere optimam Austriacam, optimam nostram matrem; munite hunc Patriotismum, et efficite Imperium nobis propitium et rem bonam protegens vel ob hanc politicam rationem saluberrimam, quam mox enunciavi.

Si proxime promissa effeceris, adcludo literulas factori Шиль inscriptas, quas illi tradens rem meam egeris: vocali muta carere nequeo, hanc primam elaborato, meque certiolem fac, quid? quantum? quando? et quae meis ad Шиль datis continetur, omnia quomodo? Vale.

Zadnji dve ohranjeni nam pismi, ki sta si ju pisala Kopitar in Vodnik, sta bili posvečeni še vedno novemu črkopisu in vlivanju novih črk pri nekem Schilu na Dunaju:

15.

Wien den 30ten May 1817

Vodnice!

Da ль und нь ganz eigene Zeichen bekommen, so ersuchen wir Sie, damit alles nach Ihrem Wunsche sey, das Verhältniß (quot?) aus dem Buche nachzutragen, aus dem Sie das vorherige genommen. Sollte das y (j) bei der vorigen Meinung etwas zu reich angetragten seyn, so kann man es zu dobijo, Marija u. dgl. verbrauchen, worauf Sie nicht gedacht haben mögen. Die l und n, die sonst dadurch überblieben, werden sich auch wohl unterbringen lassen und à la disperata kann man sie umgießen.

ergo mitte quam citissime, quot n & l indigeas, & vale faveque

K. m.-ia.

PS. nullusve nobis usus τοῦ c h illyrici? i. e. h serborum?

[Naslov:] Господу Воднику
у Любляни
ессе, & hi ineptunt! лю про лью
ля про лья.

[Vodnikov pripis:] praes. 4. Juny 1817.

VII.

Labaci 22. 8bris 1817

Carissimo nobis Kopitar Bartholomaeo S. Pl. Vodnik m.-ia.

Per Te mittimus epistolion inscriptum Schilio, ut sensa nostra sincera nosse queas, nilque Te celari.

Nolito me desirantem et deperientem sexagenario maiorem fieri, quod a conceptu quidem iam sum, in auris liberis degens vero 3. Febr. 1818 fiam.

Novem novi typi, si sapio, mihi fere satisfaciunt, sic enim lego
ч — zh, s — kurzes u in kup der Haufen, ε — ä, ъ = muta vocalis,
(l) — ao in ozha pater, x — sh, n, — nj, z = s, h = nescio. Doce ergo me, interim rem silentio prementem, et si iubes pressurum. Satisfaciunt, aio, potius meis necessitatibus; placent autem mihi mirum in modum. — Spero universim placituros.

Irrunt in me omnes mihi obviam facti, ut edam tandem besednjakum, obruduntque mihi non poscenti pecunias praeenumerandas.

Ars obstetricia coepit sub prelo gemere literis antiquis ante hos quinque dies; edetur liber primus proxime.

Omnes libelli librique nostrates operiuntur novos typos; ars illa vero noluit, sed praerupit nimium praecocis.

Edic mihi significatum novorum typorum, subdicebo illum, donicum poposceris; age quod agis, atque Vale.

III et III versteht sich von selbst, aber anstatt h hätte ich lieber t, d. i. tj oder t und j ohne Punct, so wie l, nj. — d, k, können wir auch, si placuerit machen z. B. für kjifel leicht k, jifel: gojpodj, bobj; sed nugas apage!

Priobčil Ivan Prijatelj.

Tomaž Markawitsch, Joh. Ernst Philippi, Christian Ludwig Liscow ter ilirsko gledališče 1705—35, ozir. ljubljansko 1735. Spomladi l. 1735. se je pojavila nepričakovana zveza med dramatičnimi predstavami v »Iliriji«, ozir. tudi v Ljubljani, ter dvema literarnima bitkama v Nemčiji.

Gottsched v Leipzigu si je prizadeval že 8. leto, da v zvezi z gospo, ozir. gospodom Neuber, ki sta imela najznamenitejšo gledališko družbo svoje dobe, reformira gledališče v zmislu novega programa, ki je meril na to, da se uveljavi po francoskem vzoru namesto »državnih in glavnih akcijonov« pravilna tragedija, namesto laške opere pastirska igra, namesto praznih burk in harlekinad očiščena komedija brez Hanswursta. Hanswurst še sicer tudi z Neuberminnega odra ni bil povsem pregnan, v marsičem drugem pa je tukaj novi program že obveljal. (Goedeke, Grundriss III², 358. 363; Hettner, Literaturgesch. d. 18. Jahrh. III², 326, 329; Köster, Die deutsche Literatur der Aufklärungszeit 79.)

Gottsched si je mogel v istem času tudi domišljati, da je dal pred 3 leti inicijativo začetku srditega papirnatega dvoboja med Philippijem iz Merseburga, ki je bil izza l. 1731. izredni profesor retorike v Halle, ter Liscowom iz Wittenburga pri Hamburgu, ki je živel od l. 1729. do l. 1734. v Lübecku kot domači učitelj in pravni izvedenec, nekako od sredine

l. 1734. pa na deželj v bližini rodnega mesta, kjer je bil v službi holstein-gottorpskega tajnega svetnika v. Clausenheima, Philippiju, ki je bil tipičen predstavitelj učenjakarskega pedantizma ter domišljave ničnosti in puhlosti, a imel razne pege tudi v svojem značaju, je Gottsched zavidal profesuro, obenem pa je bil hallskemu profesorju gorak tudi radi tega, ker se je ta s svojo neslano kritiko zaletel v teorijo o večnosti sveta, ki jo je zagovarjal Wolf, mož iz Gottschedovega kroga. Ko je spoznal torej Gottsched satirični talent Liscowa, ki se je šolal pri Francozih in Angležih, bil nasprotnik šolske pedanterije, katoliške a tudi protestantske fanatične ortodoksije, a obenem zagovornik in prvi mojster očiščene in izbrušene nemške proze, ga je nagovoril, da je izdal proti Philippiju l. 1732. spis »Brontes der Jüngere«, kateremu so sledili do začetka l. 1735. z isto namero še: Unpartheyische Untersuchung, Leipzig 1733; Stand- oder Antrittsrede, welche... Philippi den 21. Dec. 1732 in der Gesellschaft der kleinen Geister gehalten, 1733 (tekst si je Liscow v glavnem izmisлил); Sottises champêtres oder Schäfergedicht des ... Philippi, Leipzig 1733 (tudi tukaj pripisuje Liscow nasprotniku stvari, ki jih ta ni napisal); Eines berühmten Medici Glaubwürdiger Bericht von dem Zustande, in welchem er... Philippi den 20. Juni 1734 angetroffen, Merseburg 1734; morda neki »Wohlmeinender Rath«, ki bi ga bil naslovil Liscow na svojega nasprotnika »proti koncu nov. 1734 iz Nürnberga« ter mu v njem svetoval, naj postane Hanswurst komedijanta Jos. Ferd. Müllerja (v knjigi »Markawitscha«, za katero nam tukaj gre, se ta spis opetovano omenja, n. pr. 11, 15, 17, 31, 32, 38, 39, 40, 65, 66, 73, 77, 80, 144, 165, 167, 216, 221, 234, 235, 249, 250). Philippi, ki so ga že prve satire Liscowa moralično ubile, proces iz starejših afer in nova afera z dvema plemičema, ki sta ga javno pretepla (Mark. 33, 167, 220, 223, 237), pa na dosedanem mestu onemogočila, je 30. avg. 1734 ostavil Halle (Mark. 11, 220), begal po merseburški zemlji (220), bil vsaj 5. dec. 1734 v Jeni (221), na to v Erfurtu (106), a končno se je ustavil v Göttingenu (11, 206), kjer mu pa že spomladi 1735 tudi ni bilo več obstanka. Liscow je objavljaj svoje satire sicer brez pravega imena, vendar je bil Philippi nasprotnikovo ime že doznal, četudi mu je bila osebnost »študenta Liscowa« še zagonetna (iz precejšnje literature o Liscowu in Philippiju mi je v Ljubljani na razpolago le to, kar prinašajo o njima: Classen, Ueber Christian Ludwig Liscow's Leben und Schriften, Lübeck 1846; Goedeke III², 21—2 ter 23—24 in pa »Allgem. deutsche Biographie«).

Taka je bila situacija, ko je prišla spomladi 1735 na nemški knjižni trg knjiga, ki je napravila omenjeno nepričakovano zvezo med leipziškimi tendencami, Liscow-Philippijevim preprirom ter gledališčem v »Iliriji« in v Ljubljani: »Glückauf! Dem Herrn D. Johann Ernst Philippi, gewesenem vierjährigen ausserordentlichen Lehrer der deutschen Beredsamkeit zu Halle; Wegen des von Ihm angenommenen Wohlmeinenden Rahts, In einem zweiten Sendschreiben, enthaltend Zwölf Gespräche, darein theils von der guten und bösen Schaubüne, theils von verschiedenen Merkwürdigkeiten des Herzogtums Crain, und andern curieusen Dingen gehandelt wird. Abgefasset Von Thomas Markawitsch/Carniolano. *αίχμη χέει αντί ζαζόν.* Erasm. Gesand von Gorizia den 5. Merz. 1735. und gedruckt zu Nürnberg, im April, izt gedachten Jares.« Primerek knjige, ki obsega 255 pag. strani, se nahaja v knjižnici Nar. muzeja v Ljubljani, ima na platnicah 2 rokopisni beležki z imenom A. Dimitza in je bil torej last omenjenega zgodovinarja; radi posebnih razmer v katalogizaciji te biblioteke sem ga mogoč najti šele 29. oktobra 1925, in sicer le po izredni ljubeznivosti g. ravnatelja dr. Mala, ki mi je dovolil, da sem ob njegovi navzočnosti in pomoči iskal od knjige do knjige.

Tomaž Markawitsch, ki bi naj bil avtor spisa, je v knjigi o svoji osebi mnogokaj povedal: da je iz »dobrega rodu« (5), torej plemič, izredno velik (5), Ljubljančan (6), da ume in govori dobro slovenski (243, 247, 253),

da je posestnik Dalmatinove Biblije (186) in luteran (53), spadajoč z vsem rodom vred med zadnje ostanke kranjskih protestantov iz 16. stol. (122); da je odšel 8 let pred l. 1734., torej okoli l. 1726., iz Ljubljane, kjer so mu takrat poleg bratov in sester živeli še starši, v Nemčijo, ter ostal tukaj tako dolgo, da ga je smrt staršev prisilila, radi ureditve dediščine (53) 30. nov. 1734 odpotovati iz Nürnberga (4) ter se urediti začasno v Ljubljano (53); da se je v Nemčiji med drugim živo zanimal za reformo gledališča, vzel seboj v domovino iz dotične literature med drugim Gottschedovo tragedijo »Cato« (165), Mayev prevod francoskega Porréejevega članka o važnosti gledališča (47), »Bericht des medici« (32, 33, 50, 51, 52, 53, 237) ter neki »Schreiben eines Reisenden an seinen Freund in Dresden... von der itzigen Beschaffenheit der Leipziger Comedianten« (11, 12, 38, 162, 163), proti Philippiju pa naperil še iz Nürnberga na koncu nov. 1734 že omenjeno zasmehljivo poslanico »Wohlmeinender Rat«.

Ogrodje knjige je opis Markawitschevega potovanja od 30. nov. 1734, ko je odhajal iz Nürnberga (4) proti Ljubljani, pa do 5. marca 1735, ko je iz Gorice pošiljal rokopis v Nürnberg (253). Spis ima dve glavni tendenci: zagovor Gottschedove gledališke reforme ter osebni boj proti Philippiju. V obeh smereh soglašajo z Markawitschem vse glavne osebe njegovega itinerarja: v Solnogradu v. Feldenheim, ki mu je bil sopotnik preko Ljubljane do Gorice (8...248), v. Dalenberg (34) in v. Kaltenstein (17, 31, 32, 33, 37, 42, 43, 44); ob Turah augsburški študent, ki je potoval potem z njim do Beljaka (55, 62, 65, 68, 70, 78, 80, 82, 87, 90, 93, 95, 100, 105), kat. duhovnik (62), »Achtelgelehrter aus Westphalen« (61, 74) in trgovec (74); v Kranju Janez Dalmatin (142, 144, 158, 162, 165, 168, 174, 178, 211, 239); v Ljubljani študent v. Blumenau, ki je prispel okoli 16. febr. 1735 iz Lipsije ter potoval v sedmograško domovino (187, 188, 197, 204, 210, 213, 216, 219, 222, 237, 238, 239), in pa Markawitscheva sestra (185, 201, 205, 222, 234).

Nazori o gledališču, ki jih razvijajo Markawitsch in njegovi sobesedniki, slonijo sicer na poznanju francoskega gledališča in Gottschedovih tendenc ter imajo pečat racijonalizma, predstavljajo pa poglobitev Gottschedove reforme. »Razumno gledališče« (23) po francoskem vzoru (48) se proglašja za institucijo, ki »službi božji ni nasprotna«, ki proti njej »po pravici noben resničen teolog in učen duhovnik ne more govoriti ali pisati« (23), ki bodi »šola dobrih нравov« »za vse stanove«, pomagaj vzgajati »na zunaj нравne in posvetnim zakonom pokorne državljane« (147, 150, 151, 152), slóni na »dobrih pravilih« (105) ter bodi na posebni skrbi vsem pravim učenjakom (13). Za doseg tega namena so po sodbi teh ljudi, to se pravi avtorja, potrebne 3 stvari: smotrena zbirka »slavnih tragedij in komedij« iz vseh jezikov (158); »dobri igralci« (158), ki jih odlikuj tudi čednostno življenje in družabni ugled (16); gmotna sredstva (158), ki naj omogočajo igralcem tudi pošten zaslužek (16). Italijanske harlekinade (15, 18, 25, 28, 199), špansko gledališče (151) in nemške hanswurstijade (18) se obsojajo, z njimi se smešijo njihovi zagovorniki kakor dresdenski komedijant Jožef Ferdinand Müller (32—4, 36—42, 49, 51, 65—7, 69, 77, 78, 80, 83, 84, 93, 95, 102, 107, 145, 156, 163, 166, 167, 189, 190—4, 201, 206, 208, 211, 212, 216), njegova žena (191, 192, 250) in njegov Hanswurst Lorenz (36—8, 189, 207, 215, 216, 219, 221, 250, 252); a na drugi strani se proslavljajo propagatorji novega, reformiranega nemškega gledališča, predvsem Gottsched (39, 40, 162, 163, 165) ter gospod in gospa Neuber (17, 26, 28, 39, 40, 41, 66, 162, 163, 166, 191, 192), mimogrede pa tudi prevajatelj modernih komadov Krištof Fürer (165, prim. Goedeke III² 274) ter leipziški župan Lange, igralec Heinrich Georg Koch (165, prim. Goedeke III² 365) in drugi.

Poseben propagator Gottschedovih gledaliških nazorov je Janez Dalmatin, o katerem pripoveduje Markawitsch več podrobnosti: da je iz »Ilirije« (ne Kranjskega!), potomec slavnega slovenskega protestantskega

pisca Jurija Dalmatina, 82 let star, rojen torej l. 1653.; da je pred 50 leti, torej okoli l. 1685. študiral na nemških univerzah (145); da govori dobro nemški (144) in da je sploh »zelo učen ter ugleden mož«, ki je bil doma v Iliriji »v odlični častni družbi« (142); da je ravno v tem času potoval v Celovec (165), tako da sta se z Markawitschem, ki je potoval v obratni smeri, 10. febr. 1735 srečala in seznanila v Kranju (141), a se takoj tudi dogovorila, da se dobita še v Ljubljani (165); da ima namero, prevesti v »slovenski ali kranjski jezik« (slavonische oder krainische sprach) Porréejev članek o gledališču (158) in Gottschedovo tragedijo »Cato« (165); a zlasti, da je doma v Iliriji započel reformo gledališča, na katero bi sam Gottsched mogel biti ponosen (150 sl.).

Gledaliških razmer v Ljubljani in na Kranjskem se oris, ki ga je razgrnil Dalmatin o svojem gledališkem delovanju 10. febr. 1735 v Kranju pred Markawitschem, ne tiče (beležko na 213. strani o marionetni predstavi komedije Jazon in Medea, ki bi jo naj bili igrali v Ljubljani okoli 16. febr. 1735, je napravil Markawitsch na svojo roko, vest o poulični disputaciji jezuitskih gimnazistov in njihovi rabi vzklika »nego nego«, ki se omenja 13 in 214, spada v drugo kategorijo). Dalmatinu gre neposredno pred vsem za Ilirijo, razume pa pod tem terminom najbrž, kakor Valvasor (n. pr. V 79), teritorij »Sclavonien, Dalmatien... Albanien« četudi misli v prvi vrsti nedvomno na Dalmacijo. Vendar naglaša Dalmatin, da mu je šlo v »Iliriji« za repertoire v »kranjsko-slavonskem«, torej slovenskem jeziku. Da čujemo njegovo lastno besedo z dne 10. febr. 1735:

(150/1:) »War ihnen in Deutschland nicht so wol möglich, als mir, in unserm Lande (Illyrien), die Schauspielkunst vor redliche Bürger, vor Wahrheitliebende Männer, und vor Christen allerlei Standes, einzurichten? Dis habe ich getahn, und das ist mir, wiwol nicht ohne großen Fleiß und angewante schwere Mühe gelungen.

Als ich meinem Volke anfänglich die hergebrachte italiensiche und hispanisch, Schaubühne auf das heßlichste, wie es seyn solte, abmalte, stellete ich ihm dabei für, wie der Schauplay von rechtswegen eine exemplarische Sittenschule für alle Stände der Welt seyn müste... (152:) Zu welcher allgemeinnuzbaren und exemplarischen Sittenschule aber drei notwendige Stücke hauptsächlich erfordert würden, nemlich, eine gute Wahl berühmter Tragedien- und (153:) Komedienschreiber, gute Schauspieler, und nötiger Unterhalt derselben.

Wie dieser Fürschlag genem gehalten, und gebilligt ward, reijete ich in fremde Länder, und schaffete mir daselbst die mir vorkommende besten tragische Dichter... aus allerlei Zungen an, ... sonderlich, wo weder der Hanswurst noch Cupido zugegen waren, übersezte samt meinen dreien Gehülfen dieselbe in die slawonische Sprache, und brachte in kurzer Frist einen trefflichen Vorrat der erbaulichsten und beweglichsten Trauerspüle zusammen. Also verfuhr ich auch mit denen Skribenten, welche in ungebundener Rede die zulässigsten und untadelhaftesten Schauspüle gesetzt, und das Auslachenswürdige mit beißendem Salz gar weislich gewürzt hatten; dabei jedoch weder Fußstapfen des Venusfindes, noch Arlekins zu spüren seyn mussten. Und wo ich ja etwas zu verbessern fand, das unterlies ich bei der Übersezung nicht.

Zu gleicher Zeit sahe ich mich nach solchen Schauspielern um, welche die innerliche Schönheit der Melpomene kanten, Freunde (154:) ungefälchter Tugend, und Feinde geschminkter Laster waren, deren Sitten und Aufführung ich regelhaft zu seyn erkannte, und deren Umgang erbaulich, und nach der gefunden Vernunft eingerichtet war. Über das mussten sie die Kunst meisterlich besitzen, die auf dem Schauplay vorzustellende Handlungen und Personen auf das genaueste, wahrcheinlichste und geschickteste nachzuahmen: Und waren mir diejenigen derselben am liebsten, welche der Fane der Pallas von Jugend auf geschworen, damit sie bei Feierzeiten nicht so wol gute Stücke zu übersezen, als auch selbst dergleichen zu verfertigen, sich angelegen seyn lassen könnten, so bald sie der slawonischen Sprache mächtig seyn würden.

Zu deren baldigen Erlernung ich einem jeden die in Lublana gedruckte krainische oder slawonische Grammatik, nebst verschiedenen anderen slawonischen Büchern schenkte, und sie darein aufs fleißigste sich üben lies. Auf welche Weise sie in Jar und Tag, so lange meine Reisen daureten (prim. 162: vor dreißig Jaren = ok. 1705), derselben völlig Meister, auch bis daher von mir besoldet und erhalten wurden. In-

wendig dieser Zeit aber hatte man daheim auf mein Angeben und Anordnen, eine Summe Geldes von fünfzig Tausend Reichstaler (155:) zusammen gebracht, welche auf sichere Gründe niedergelegt worden, wo man alle drei Monden den billigen Wucher davon heben, die erforderliche Unkosten damit bestreiten, und die Schauspieler wol und ehrlich dadurch versorgen mochte.

Als ich nun also angeßchickt wider heim kam, geriet die Sache gleich in einen guten Schwung. Und damit ich keinen Abgang an guten Schauspielern leiden möchte, wurde mir die geschickteste Jugend anvertrauet, sie von meiner mitgebrachten Gesellschaft in der Schauspielfunst, welche eine der allerschweresten auf Erden billig zu achten, gründlich unterweisen zu lassen. Die dann in etlichen Jaren hernach der Schaubühne die besten Dienste zu leisten tüchtig erfunden wurde.

Dieser beregeten Gestalt richtete ich eine reine Schaubühne in meinem Vaterlande auf, die nun von ihrem Urstand her also verbliben, und vermutlich noch lange nach mir in so gutem Stande verbleiben wird; sintemal die Anstalten dazu außs bedäch- tigste eingerichtet sind . . . »

Dalmatin bi naj bil torej uredil v »Iliriji«, na srbohrvaškem teritoriju, med l. 1705. do 1735. slovensko gledališče ter mu dal vse pogoje za procvit. Seveda — če bi šla vera poročilu Tomaža Markawitscha iz l. 1735. Toda — na žalost moram soditi in morem dokazati, da mu vera ne gre, da je to poročilo le uspela falzifikacija; da v kritičnem času nista živela niti Janez Dalmatin niti Tomaž Markawitsch, oziroma, da Tomaž Markawitsch ni avtor naše knjige; da je knjigo napisal Philip-pjev stari sovražnik Liscow, ki je hotel prisoliti nasprotniku še en udarec, skušal v isti zvezi podpreti tudi Gottschedovo in Neuberovo akcijo za reformo gledališča ter si v označeni namen izmislil tudi bajko o »ilirskem« reformiranem gledališču, češ, ako so se mogli povzpeti do takega gledališča »ilirski« divjaki, se oklenejo vendar tudi Nemci iste ideje; da si je premeteni Liscow na neki način sicer priskrbel nekaj slovenskih tekstov, ki se do l. 1735. menda niso natisnili, a da potoval po Slovenskem vsaj l. 1735. ni, temveč topografske in zgodovinske beležke o Kranjski posnel točno po Valvasorju, semtertja pa pomešal tudi med te posnetke plodove svoje bujne fantazije.

Kar ima knjiga beležk o Juriju Dalmatinu (142—35, 186), so vse posnete po Valvasorju s tiskovno napako »Terefchitzh« namesto »Jerefchitzh« vred (— Valv. VI 347—9). Dalmatin je sicer imel 2 sina, a oba sta umrla pred njim (Slov. biogr. leksikon 117 po protest. matriki). »Dalmatinov potomec«, Janez Dalmatin, ki bi naj bil živel v 1. polovici 18. stoletja, je torej avtor-jeva izmišljotina. — Tudi priimek »Markawitsch« je naredil avtor s pomočjo Valvasorja, kjer je mogel najti Janža Marckowitscha, ki je bil v začetku 17. stol. posestnik Jame (IV 524), in pa Volbenka Marckowitscha, ki je bil v Valvasorjevih časih deželni pisar ter napisal obširno delo o ljubljanskem barju (XI 675). V tej dobi je živel v Ljubljani res več Markovičev, toda račun o njih se je vodil v katoliških župnih maticah (Koblar, Ljubljanci 17. stol., IMK 1900, 210), kjer pa v dobi do l. 1735. Tomaža Markoviča zaman iščeš.

Da pisec kranjske dežele ni popisoval na osnovi sveže avtopsije, to izpričuje njegov itinerar po Kranjski.

Na potu do kranjske meje se ustavlja »Markawitsch« v Solnogradu (4), Halleinu (45), St. Michaelu (50), ob Turah (54, 81), v Gmündu (87, 89), Beljaku (103, 106), Celovcu (108) in ob »bistriškem gorovju« (116). Od tukaj naprej je bil njegov zvesti voditelj Valvasor, po katerem je posnel zaporedoma vse posameznosti opisov, v kolikor si jih ni — prosto izmišljal. Marsikaj mu je ostalo nejasno. Ko je premagal Ljubelj (116/8 — Valv. II 170, IV 558), se ne ustavi v Trziču (Neumarkt), ampak v »bližnjem mestecu Neustat« (118), torej, če ne gre za zameno, v Novem mestu (Neustadtlein na Dolenjskem, prim. Valv. XI 505). Potem potuje »po Kranjskem semtertje« (129) ter si ogleduje kraje v taki zaporednosti, ki bi bila za pravega potnika izključena: Gorenjce in njihovo svatbo (129/31 — Valv.

VI 279 sl.), Bitinje (Feuchting 249 — Valv. II 117), Srednje Kranjsko (131, prim. Valv. II 208; Mittelkrain) in poljški lov (131/2 — Valv. II 211, IV 437 sl.), ki ga pa po pomoti lokalizira specijalno sem, potem Begunje (Katzenstein) in cerkev Sv. Petra (prim. Valv. XI 299 slika, IV 560), trziško Bistrico in njene nosače (133 — Valv. II 152), Kokrsko dolino in slabe mostove čez to reko (133/4 — Valv. II 136), dolino Kamniške Bistrice (134 — Valv. II 137), »Buklo« (134 — Valv. III 452, IV 611; Brukla in Priukla), Kolovrat (134/5 — Valv. III 430), torej za Srednjim Kranjskim zopet Gorenjsko, potem Uskoke in njihove običaje (135/7 — Valv. VI 293—6), Kočevje (137/8 — Valv. II 210, VI 300—1), Hrvate in njihove običaje (138 — Valv. VI 302—5), Kulpo in lov na rake v njej (139/40 — Valv. III 453, a brez melodije), torej za gorenjskim teritorijem v drugič Srednje Kranjsko, potem »Niederkrain«, torej Dolenjsko (141, prim. Valv. II 173; Unter Krain), in končno zopet Kranj, kamor bi naj bil prišel 10. febr. 1735 zjutraj ob devetih ter ostal v razgovoru z »Dalmatinom« do popoldne (141—78). Iz Kranja je 10. febr. 1735 popoldne ne mahne naravnost v Ljubljano, ampak izbere posebno pot čez Idrijo, Vrhniko in potem po Ljubljanici v Ljubljano, kamor bi naj dospel 16. febr. 1735 (178/86 — Valv. III 396—413, II 154).

Na sličen način je izposojen tudi opis avtorjevega »rodnega mesta« in pa opis krajev ob poti, po kateri je spremljal še naprej »prijatelja v. Feldernheima«: Šmarne gore, Karavank in raznih nejasnih geoloških zvez (210 — Valv. III 299—304); šesterih mestnih vrat (210 — Valv. XI 667); marijonetnega gledališča (213; prim. Valv. XI 690; collegium ... samt Auditorio, auf dem ... theatrum zu sehen); avguštinske cerkve, ki jo je dal zidati »Freiherr Henrich Konrad Russenstein« (213 — Valv. XI 694; von Herrn Conrad freyherrn von Russenstein); jezuitskega kolegija (213/4 — Valv. XI 690); Vipavcev in njihovih običajev pri krstu (239 — Valv. VI 309), Karavank in golobjih skrivališč (240 — Valv. II 242—55, III 450, IV 557); Kraševcev in njihovih običajev (240/2 — Valv. II 255, VI 311—5); ženske lepote v Črnem kalu (242 — Valv. VI 312); gorovja »Albium« (240; prim. Valv. I 37). Pri krajih ostale poti, ki jih Valvasor ne opisuje ali omenja le mimogrede, kakor »San Basso« (243/4), Soča (249; Lisonzo, prim. Valv. II 274, III 303), »Gorizia« (249, 250, 253; prim. Valv. III 402, V 107), Palmanuova (249) in Gradiška (249), se zadovoljuje tudi »Markawitsch« z golo omenitvijo, ako se ne zateče k izmišljotinam, kakor na pr. pri običajih v Šempasu.

Valvasor je »Markawitschu« vir tudi za »razgovor v Celovcu o starih prebivalcih Kranjske« do 13. stol. (108/15; prim. Valv. I 1—96, V 115—228); za »razgovor v Neustadtu' o Kranjski« (118—28), ki se tiče razdelitve dežele (118, 121, prim. Valv. I 101, 110, 173), Save (118/9 — Valv. II 123), Ljubljance (119/20 — Valv. II 155, III 304), Gradašice (120 — Valv. II 155), rodovitnosti (120, 122 — Valv. II 108), gore »Kerma« (121 — Valv. IV 562), sodobnih verskih razmer, pri čemer si je avtor izmislil, da se »nahaja v deželi še nekaj skrivnih luterancev« (122, prim. Valv. VII 470), dobe pokristjanjenja (122/5, prim. Valv. VII 383—93), reformacije (126/7 — Valv. VII 430 sl.), praznoverja z malikom »Boxitio« (126 — Valv. VII 382; den Boxitium) in dnevi »terje bolfitchie« (126 — Valv. VII 382; terje bositschie, boxitschie, boxytie), jezika, cirilice in glagolice in cerkvenega glagolizma na Kranjskem (127/8 — Valv. 271—2); in za »razgovor v Ljubljani o (stari) Ljubljani« (208/10 — Valv. V 232).

Končno je tudi dobršen del »Markawitschevih« slovenskih imen in tekstov doslovno posnet po Valvasorju: Lublana (6, 19, 103, 109, 114, 126, 144, 165, 210; gl. v Valv. n. pr. XI 665); Gorenjska Stran (118 — Valv. II 110); gallenika planina (119; tu je povzročil pač slučajen izpad zloga »ber« korekturo Valv. II 142; gallenberska); Gradačhiza (120; prim Valv. II 110, 118; Gradashica; II 154, 234; Gradaschiza); Dolenska Stran (121 — Valv. II 173; Dalenska Stran); Dalenze (121 — Valv. VI 288); nova Sembla (127

— Valv. VI 271: Noua Sembla); pogatſcha (130 — Valv. VI 280: Pogatscha), Staraičina (130 — Valv. VI 280: Staraschina), Stara praviza (131 — Valv. VI 283), Ukokre (133 — Valv. II 136), Ubistrize (134 — Valv. II 137), Kobilu Jure (143 — Valv. VI 349); Pii mene piauka (187, 238 — Valv. IV 652: Pii mene piauka), griuncke (240 — Valv. III 450).

V ilustracijo teze, da »Markawitsch« potovanja po Kranjski ni popisoval na osnovi svežih spominov iz avtopsije, ampak, da ga je gradil od začetka do konca s pomočjo Valvasorja, zadostuje dvoje — troje primerov:

Valv. III 452:

Sonſt kommen bey den Dorff Bruckla, wie auch bey Mühlſtäten Fiſche heraus, ſo gañz mit Moos verwachſen ſind.

Valv. III 430:

Von Adler-Steinen hat Crain die Menge. Zwischen dem Gebirge bey dem Schloß Kholobrat, liegen auf einem Acker gar viel Adlersteine.

Valv. II 143:

Dieser Berg (Kal) beherbergt die größte Ottern und Vipern . . . Ich habe vor vier oder fünf und zwanzig Jahren selber mit eignen Händen eine Vipper oder Mitter ergriffen, die gewiß so dick, als mein Arm war, und doch nicht gar drei Spannen; sie ist mir aber . . . entchlupft.

Valv. IV 652:

(Jerne Koſchenta) ging . . . hinein, rieß auf leztgedachte Weiſe, oder ſang gleichſam vielmehr dieſe Worte pii mene piauka &c. (prej: pii mene piauka! pii mene piauka! Trinte [oder ſaug] mich Igel). Worauf ich ſelbſt mit Verwunderung geſehn, wie die Igel ſich zu ihm hingerottirt.

Valv. IV 615:

Es iſt zu verwundern, daß man . . . bey S. Johannis, da ſolcher Kefa Fluß mit dem neuen Namen Timavi, wieder heraus geht, nicht allein die ſchönſte, auſerleſenſte und allerebelſte, carmoſin rote Forellen, ſondern auch die größte . . . gefunden werden.

Marf. 134:

In dem Dorfe Buſſa ſpejeten wir Fiſche, ſo über und über mit Moos bewachſen alſort und bei Mühlſtäten herfürkommen.

Marf. 134:

Zwiſchen dem Gebirge, bei dem Schloſſe Kollobrat aber ſahen wir auf einem Acker eine unzählige Menge Adlerſteine, deren ich von meinem Diner einiuge Beutel vol aufleſen ließ.

Marf. 186:

Hiernechſt beſchauete er (= v. Feldernheim) mit Verwunderung eine von der Dicke eines Arms, und dreier Spannen, beinahe lang ſeyende Otter, welche ich darum in ſtarcken Marchbrantwein . . . verware, weil ſie mir vor zehn Jahren, als ich den Berg Kal hinauf ſtieg, an das Bein fuhr . . .

Marf. 187:

Das dritte Stück, welches ich noch unter vielen andern am würdigſten von ihm (v. Feldernheim) beſchauet zu werden, hält, waren ſechs in Marchbrantwein (prim. Valv. XI 489) verwarete Blutigel aus dem Cirkniger See, die mir ehemals das ſchwere Geblüt abgeſogen, als ich mich zu dem Ende dahin begeben, um ſie mit dem dazu nötigen und üblichen Geſang, welcher von der Kulpiſchen Krebsmelodei wenig unterſchiden, und ſo lautet: Pii mene piauka Igel! komme und trink mich, mir auf den Leib geloffet hatte . . .

Marf. 218:

Dis lachend geſprochen, ward obige Forelle auf die Tafel gebracht, davon wir mit Luſt ſpejeten, und wie meine Schweſter anbrachte, daß es zwar bei uns mancherlei Art ſchöner roter Forellen gäbe, aber nicht einerlei guten und bei weiten nicht ſo angenehmen Geſchmaks, wie die von S. Johannis erfunden würden.

Le dvoje dejstev priča, da je avtorju knjige »Glückauf« moralo biti o Kranjski znanega še nekaj več, nego samo to, kar je našel v Valvasorju.

Prvič je treba upoštevati njegova imena idrijskih rudniških funkcionarjev, ki jih ni mogel dobiti v Valvasorju. Ta namreč poroča (III 396): »Gehört also (Idria) heutiges Tages dem Lands-Fürsten selbstem, nemlich dem Römischen Keyser: von dem es auch bestritten und ein Verweser allda gehalten wird: Welche Stelle jetziger Zeit der Herr Wolff Sigmund von Kinbach...bekleidet. Vor demselben führte diese Amts-Würde der Freyherr Herr Caspar von Lichtenhurn«. Tukaj je tiskovni škrt ime enega upravitelja pokvaril: rudnik je upravljal od 1658. do 1674. l. Gašpar pl. Lichtenheimb (prim.: Das k. k. Quecksilberbergwerk zu Idria in Krain, Wien 1881, 53; v krstni matici idrijske župnije se omenja od 1661. do 1671. l., prim. Schviz, Der Adel in den Matriken von Krain 306—7); a od 1682. do 1690. l. ga je vodil Žiga pl. Kienbach (Quecksilberbergwerk 53). Rodbina Lichtenheimbov je ostala v Idriji ter dala rudniku po vsej priliki še dva upravitelja: Janža pl. Lichtenheimba 1674—82 (Quecksilberbergwerk 53) in Franca Leopolda Lichtenheimba 1716—1724 (Quecksilberbergwerk 53 imenuje upravitelja te dobe Leopolda pl. Lichtenhurna, toda priimek je tu po vsej verjetnosti pokvarjen, ker krstna idrijska matrika pozna Franca Leopolda Lichtenheimba vsaj l. 1702.). In s tem se sklada »Markawitsch«, ki piše: »... (wir) meldeten uns nach einer Stunde bei dem Herrn Director Franz Liepold von und zu Liechtenhaim und bei dem Berginspector Herrn Anthon Afanton« (178—9; prim. v Schvizu za l. 1732. in 1735. iz idrijskih matrik: Franz Adam Fonton).

Dalje gre za slovenske tekste »Markawitscheve« knjige, ki jih ni niti v Valvasorju, niti v kaki drugi knjigi, ki bi bila doslej znana iz dobe pred l. 1735.: petiza (131: acht petiz oder zween species Tallern; ftier petiz oder vierzig gute Groschen); Sachwalimo Goipod, fachwalimo (131: Wir bedanken uns Herr, wir bedanken uns); Jeft lepu fachwalm (174 — ich bedanke mich dafür); Bug waffa ware, dobber Juter, dobber dan, dobber wetfchier (201: O! brach meine [= des Mark.] Schwester ein, was ein Papagei in der Jugend... erlernet. Dis habe ich bei dem Meinigen wol erfahren. Ich bekam ihn, als er ein Jar und eif Monate alt war... Allein ich konnte... nichts mehr in ihn hinein bringen, ausser, daß er in dem zwölften Monden seines andern Jares noch Bug waffa ware, dobber Juter, dobber dan, dobber wetfchier. Gott beware euch, guten Morgen, guten Tag, guten Abend, und meinen Hund tieftfchna nennen lernet); Majulka (241).

Toda ta fakta ne moreta omajati tehtnosti razlogov, ki tvorijo dokaz, da je avtor knjige »Glückauf« Christian Ludwig Liscow. Markawitsch torej psevdonim za tega neizprosnega sovražnika Philippijevega.

Sumljivo je že koketiranje s spisi, ki jih je naperil proti Philippiju ravno Liscow, seveda, brez svojega imena (32, 41, 72, 75, 91, 207, 227). Sem spada zlasti mesto, kjer pravi Markawitsch o spisih izpod peresa Liscowa: »v. Feldernheim... verlangte die Urheber des Berichts eines berühmten Medici, Briontes des Jüngern, und der Vortrefflichkeit der elenden Skribenten von mir zu erfahren. Von dem ersten gab ich meine Unwissenheit in Antwort zu verstehen, die andern beiden glaubte ich von einem Schriftsteller verfertigt zu seyn, dessen Namen ich ihm ins Ohr raunte« (32). A še določneje svedočijo za avtorstvo Liscowa drugi momenti: način polemike s Philippijem, čigar življenske postaje se obravnavajo s satanskim sarkazmom (232: 229; 33, 167, 220, 223, 237; 225—34; 11, 220: 221; 106; 206; 73, 100, 211, 231) in čigar spisi se omenjajo z edinim namenom, da se devajo v nič (Thüringische Historie iz 1732: 55—7; Sottis champêtres: 90, 93, 100; Der Marquäin von Sabbé Hundert vernünftige Maximen, iz 1734: 4, 5, 38, 55, 58, 60, 61, 62, 63, 74, 100, 144, 168, 213; Der Freydenker, 1734: 207; Sendschreiben an die geheime patriotische Assemblé, gegeb. Göttingen, den 15. Okt. 1734: 215, 223; Antwortschreiben einer geheimen patriotischen Assemblée am 22. Okt. 1734: 216—7 s prilogama A: 215, 217, 250, in B: 215, 236, 250, stvari, ki jih je menda zopet Liscow izkon-

struiral, da jih obesi Philippiju; Cicero, Ein grosser Windbeutel, 1735: 211, 215); veselje, s katerim se beležijo spisi proti Philippiju (11, 15, 17, 31, 32, 33, 38, 39, 40, 50—53, 65, 68, 73, 77, 80, 144, 165, 167, 216, 234, 235—37, 249, 250); psovke, s katerimi se Philipp obklada, kakor histrio (32), Harlekin (49), Stockfisch (49), Wortfälscher, falscher Wortmünzer (222); operiranje z izrazi »große Geister« — »kleine Geister« (10, 26, 28, 29, 37, 41, 76, 77, 79, 93, 94, 217, 222); ost proti pedantizmu (33); odpor proti jezuitizmu (44, 48) in katoliškemu kleru sploh (17, 20, 21, 22, 25—30, 159) in v tej zvezi simpatije za luteranstvo (26, 27, 53—55, 122); nemščina spisa in teoretično naglašanje potrebe, naj pišejo Nemci čist literaren jezik (47); često vpletanje stavkov in odstavkov v dobri francoščini (7, 8, 10, 14, 19, 20, 30, 32, 37, 42, 44, 48, 51, 65, 69, 77, 87, 89, 102, 103, 105, 176, 208, 225, 241, 245, 249). Tudi nivo avtorjeve izobrazbe in pa skrivanje za psevdonom sta popolnoma v skladu s tem, kar vemo o Liscowu.

Slovenizem »acht petiz« ter pravilnost večine onih stavkov in prevodov, ki niso posneti po Valvasorju, opravičujeta domnevo, da je v ozadju bil nekdo, ki mu slovenščina ni bila tuja. Na drugi strani pa opozarjajo napake, kakor »Boxitio« za božič, »ftier petiz«, »waffa aware« itd., da se Liscowa poznanje slovenščine ne sme ceniti previsoko. V odgovor na vprašanje, od kod je imel Liscow event. novejšje vesti o Idriji in pa slovenske tekste, ki jih v Valvasorju ni, se more samo ugibati: ali je imel stike s kakim Kranjcem, n. pr. s Francem Antonom pl. Steinbergom? ali je dobil kake tiske, ki doslej niso prišli v evidenco (tudi v Nemčiji so se tiskale v tej dobi radi slovenskih kelmorajnskih romarjev knjižice s primeri dotične slovenske frazeologije, prim. Luschin, Windische Wallfahrer am Niederrhein, Schumijev Archiv II, 92)? ali je bil za časa svojih potovanj in sicer v dobi, ko je upravljal idrijski rudnik Leopold pl. Lichtenheimb (torej pred l. 1724.) mimogrede morda celo na Kranjskem ter ohranil nanjo temne spomine, ki jih je sedaj uporabil?

Čeprav je knjižica po vsej priliki zdatno pripomogla, da je vsaj z Neuberovega odra Hanswurst l. 1737. moral izginiti, in četudi osvetljuje z novo lučjo prizadevanja za reformo nemškega gledališča in z novimi podrobnostmi osebnosti Liscowa in Philippija, ki je izgubil v tem boju kruh in razum, je v nemški literarni in kulturni zgodovini menda sploh izven evidence (vsaj v omenjeni nemški literaturi, ki mi je v Ljubljani na razpologo, ni zabeležen niti »Markawitsch« niti pri Philippiju ali Liscowu spis »Glückauf«).

Za nas ima knjiga pozitivne cene mnogo manj, kakor za Nemce, ker je vse, kar se pripoveduje v njej o »ilirskem« ali ljubljanskem gledališču, prosta izmišljotina. Pač pa tiči v načinu, kako se je stvar pri nas obravnavala, novo in zelo glasno opozorilo, kako previdni moramo biti pri rabi starejših formulacij in kako potrebna nam je revizija vsega zgodovinskega dela.

August Dimitz, ki si je knjigo nabavil, je nedvomno tudi oni, ki jo je zasledil v nekem nemškem antikvarskem katalogu ter napisal o njej anonimno ravno pred 50 leti pri nas prvo vest: Ein Carniolanus des 18. Jahrhunderts (Laibacher Wochenblatt 1885, št. 264 z 29. avg., 265 s 5. sept., 266 z 12. sept., 267 z 19. sept., 268 z 26. sept. in 269 z 3. okt.: na članek me je opozoril v dopisnici z dne 26. okt. 1925 g. župnik Vrhovnik). Dimitz je brez vseh pomislekov verjel v eksistenco Janeza Dalmatina in Tomaža Markawitscha in menda tudi v eksistenco Dalmatinove gledališke reforme. A naravnost čudovito je, kako slabo je poznal Dimitz 10 let po objavi svoje zgodovine onega Valvasorja, katerega v svoji »Geschichte Krains« tolikrat citira! Ob mestih, ki-so skoraj doslovno posneta po Valvasorju, se ustavlja s posebnim občudovanjem, in niti na misel mu ne pride, da bi jih šel primerjati z Vajkardom. Kdor je pravilno ocenil »Markawitschew« kranjski itinerar, se mu mora naravnost zasmiliti člankar, ki je mogel končati članek s sledečimi besedami: »Damit wären wir auch

am Ende unserer mehrwöchentlichen Feuilletonwanderung angekommen, die uns einen Blick in das Krain und die Krainer des 18. Jahrhunderts(!) thun ließ, die auch auf das geistige Leben und Streben und insbesondere auf den Zusammenhang mit dem seit den Tagen der Reformation uns befreundeten Deutschland manches Streiflicht fallen lässt. Wir bewegen uns da immer in guter Gesellschaft, unter Edelleuten, dem Namen wie der Gesinnung nach, und scheiden von ihnen mit jener Sympathie, welche wir jedem Manne von ehrenhaften Charakter und gesunden Lebensansichten zu zollen gewohnt sind. Vielleicht gelingt es uns noch einmal, den Schleier von den sonstigen Lebensumständen unseres Landsmanns Markowitsch und seines Freundes zu lüften, und wir werden dann nicht verfehlen, dem geneigten Leser davon getreulich zu berichten« (št. 269). Da je knjiga v njegovi lasti, Dimitz ni povedal, a tudi muzej o svojih pridobitvah ni dal več javnega računa, ko jo je dobil.

Nekaj let pozneje je Radics »našel bibliografično doslej še neza beležno knjigo Tomaža Markaviča« ter jo opisal pod naslovom »Slovensko gledališče l. 1735.« (Slovan III 1904/5, 139—42), pozabil pa zopet povedati, kje se knjiga nahaja. Gre nedvomno za muzejski primerek. Tudi Radics o eksistenci »našega rojaka Tomaža Markaviča« kot avtorja knjige ni dvomil, še manj je pa mislil na itinerar ob vodstvu Valvasorja. A kakor opozarja že naslov njegovega članka, je napravil obenem tudi važen falsifikat, bodisi iz površnosti, bodisi namenoma: prezrl je namreč Janeza Dalmatina, njegovo »gledališko reformo« v »Iliriji« pa prikrojil tako, kakor da je v sličnem zmislu reformiral Markawitsch gledališče na Kranjskem. Nekatera mesta Markawitschevih pogovorov vzbujajo sicer Radicsovo nezaupanje (50.000 tolarjev, trditev, da bi se bili tujerodni igralci po slovnici naučili slovenščine in pa vest o poslovenjenju gledališkega repertoira), toda v isti sapi Radics vendar le trdi, da je »težko najti za deželno ter specialno za kulturno zgodovino naše domovine zadostnih virov, ki bi ovrgli Markavičeve trditve glede obstoja slovenskega gledališča«, oziroma se ustavlja pri misli, »da se poleg časnikov nič tako lahko ne izgubi, kakor rokopisne ali tudi tiskane igre«. In specialno se ponaša z »našim rojakom«, ki je bil »velik talent, sposoben za gledališkega ravnatelja, (in) ki je imel mnogo zmisla za dramsko umetnost«. Končno si je Radics izmislil še tudi to, da imenuje »Markawitsch« v predgovoru tudi Bohoričevu gramatiko, dočim se v resnici Bohorič omenja v knjigi samo kot sotrudnik pri tisku Dalmatinove biblije (142) in njegova slovnica tudi ni bila tiskana v Ljubljani, kakor ona »Krainersisch slawonische Grammatik«, po kateri bi se naj bili učili naši igralci.

Radicsovo beležko, ki je niti Šlebinger v bibliografiji dotičnih let ni zabeležil, je našel bratislavski docent Frank Wollman, ko je spomladi letošnjega leta nabiral v Ljubljani gradivo za zgodovino slovenske drame. Žalibog mu takrat še nismo mogli pomagati razrešiti uganke in priskrbeti primerka (sam takrat še nisem niti poznal članka v Laibacher Wochenblattu, niti vedel, kje bi se našel primerek knjige same, ker sem začel v muzeju iznova iskati šele potem, ko sem iz Wochenblattovega članka razvidel, da bi moral biti primerek v Ljubljani). Obravnava stvari v članku »Počátky slovinské dramatiky a Anton Tomáš Linhart«, ki ga objavlja Wollman kot oznanilo svoje knjige (Československé divadlo, ročník III 1925), sloni torej čisto na Radicsu (85—6). In kar je dodal Wollman iz svojega, je ravno radi nepoznanja knjige moralo biti v marsikaterem oziru netočno. To velja zlasti za stavke: »Tak vytvořil (Markavič) prý ve vlasti (na Kranjskem) krásné divadlo které od počátku takovým i zůstalo, a které, doufá, dlouho zůstane krásné, ježto jsou mu dány všechny podmínky, názory o významu divadla, které připomínají tolik Lessinga a Schillera, o demokratickém hledišti, o repertoaru, hereckém umění a zejména o herci, který je zároveň spisovatelem, jsou docela moderní. [Poslední hlásá Tajrov o sovětském Rusku.] Žel, zmínka o sebraných 50 tisících

tolarů odkazuje, když už ne naprostý nedostatek jiných správ, celé poslání do říše lži a snů. Markavič chtěl se Philippimu patrně pochlubiti, aneb podnikniti podobné snahy v Německu: jeho vysokému pojetí umení dramatického neubíra to ceny. Zatím co Markavič, který asi v prostředí kulis a mimů v Německu ztratil schopnost oddělovati sen od skutečnosti...»

V Ljubljani, 15. nov. 1925.

Dr. Fr. Kidrič.

† **Dr. France Kos.** — Dne 14. marca 1924. je umrl v Ljubljani zaslužni nestor slovenskih zgodovinarjev, g. dr. France Kos.

Pokojni je bil rojen 24. dec. 1853. l. v Selcih pri Škofiji Loki. Dopraviši ljudsko šolo, je prišel 1866. na gimnazijo v Kranj, pozneje v Ljubljano, kjer je 1874. položil zrelostni izpit. Istega leta se je vpisal na dunajski univerzi in postal tam učenec znamenitih zgodovinarjev, Büdingerja, Sickla, Lorenza in Fournierja. L. 1879./80. je napravil profesorski izpit iz zgodovine in zemljepisja, naslednjega leta doktorat. Po poskusnem letu v Ljubljani 1880./81. je dobil suplenturo na gimnaziji v Gorici in prestopil 1883. l. kot profesor na tamošnjo žensko učiteljsko. 1887. je bil premeščen na gimnazijo v Koper, vršil tam 1888./89. l. službo okrajnega šolskega nadzornika, a 1890. se vrnil na učiteljsko v Gorico, kjer je ostal do upokojitve 1911. l. Svetovna vojna ga je odtod 1915. pregnala na Dunaj, 1918. pa se je vrnil v domovino in se stalno naselil v Ljubljani.

Globoki vpogled v pedagoške potrebe ljudskošolskih učiteljev, ki si ga je pridobil kot profesor v Gorici in kot nadzornik v Kopru, ga je napotil, da je napisal za Slovensko Matico 1890. »Vzgojeslovje«. Ali srce ga je vleklo k zgodovini in na tem polju je kmalu postal najplodovitejši slovenski pisatelj. Obravnaval je v številnih člankih prva stoletja slovenske zgodovine, se bavil s staro in srednjeveško geografijo slovenskih dežel, se zanimal za genealogijo starih plemiških rodbin na naših tleh, za turške boje in reformacije ter objavljajal drobtinice iz domače kulturne zgodovine. Glavna njegova skrb pa je veljala zbiranju zgodovinskega gradiva in v tem leži njegova trajna znanstvena zasluga. Kajti po manjših pripravljanih spisih se je odločil, da zbere za slovensko zgodovino srednjega veka, kolikor mogoče popolno, izvlečke iz pripovednih virov in listin, in začel 1903. izdajati svoje »Gradivo za zgodovino Slovencev« v obširnih knjigah, opremljenih s preglednim zgodovinskim uvodom o vsaki dobi in z obsežnim kritičnim tolmačem pod posameznimi registri.

Samo kdor ve, kako raztreseno in za domačega delavca skoro nedostopno je bilo gradivo doslej, zna pravilno oceniti vrednost Kosovega življenjskega dela in spoštovati znanstveno vnemo moža, ki je ustvaril v malem mestu, kar je drugje le sad velikih znanstvenih središč.

V sledečem podamo seznam pokojnikovih zgodovinskih spisov:

- L. 1882: 1. Hrvatsko-slovenska ustaja pod posavskim Ljudevitom. Kres 1882, 334—39.
 2. Slovenci za Karola Velikega. Ljubljanski Zvon 1882: 395—402; 460—464, 528—534, 598—602; 654—657.
 3. Odlomek iz slovenske zgodovine devetega stoletja. Let. Mat. Slov. 1882/3, str. 352—370.
 4. O nekaterih ljubljanskih, kranjskih in kamniških meščanih pod Friderikom Tirolskim. Let. Mat. Slov. 1882/3, str. 409—416.
 L. 1885: 5. Spomenica tisočletnice Metodove smrti. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani 1885.
 L. 1886: 6. Doneski k zgodovini devetega stoletja. Kres 1886, 16—36.
 7. O osebnih imenih pri starih Slovencih. Let. Mat. Slov. 1886, 107—151.
 L. 1887: 8. Nekaj za zgodovino Škofje Loke in njenega okraja. Ljub. Zvon 1887, 379—380.

- L. 1890: 9. Dva kratka rokopisa iz 17. stoletja. Lj. Zvon 1890, 768.
- L. 1891: 10. Denar in njegova vrednost okolo Škofje Loke v minulih dveh stoletjih. Lj. Zvon 1891, 361—363.
11. Razširjanje krščanstva med Slovenci. Slov. Večernice 1891, 122—133.
12. Prisega iz leta 1627. Lj. Zvon 1891, 704.
- L. 1892: 13. Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod. Sket, Slov. čitanka III., 1892, str. 72—77.
14. Zgodovinski pobirki iz loškega okraja. Izv. Muz. dr. 1892, 1—29.
- L. 1893: 15. Slovenski ‚mansus‘ in slovenska ‚hoba‘. Izv. Muz. dr. 1893, 14—16.
16. Nekoliko črtic o turških vojskah. Izv. Muz. dr. 1893, 132—139.
17. Črtice o priimkih. Lj. Zvon 1893, 170—172.
- L. 1894: 18. Regesti k domači zgodovini. Izv. Muz. dr. 1894, 46—57, 103—111, 134—147, 176—201, 217—229.
19. Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. Založila »Matica Slovenska«. V Ljubljani, 1894.
- L. 1895: 20. Iz domače zgodovine. Oblast vzh. Gotov. Izv. Muz. dr. 1895, 176—189.
21. Kje je »Ortaona«? Izv. Muz. dr. 1895, 210—211.
- L. 1896: 22. Iz domače zgodovine. Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino? Izv. Muz. dr. 1896, 19—34, 49—61, 85—103.
23. Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka. Izv. Muz. dr. 1896, 149—166, 189—216.
- L. 1897: 24. Iz domače zgodovine. Doba od 843—867. Izv. Muz. dr. 1897, 110—122, 133—145, 165—176.
25. Loško gospostvo leta 1630. Izv. Muz. dr. 1897, 89—96, 123—130, 159—162, 185—204.
26. Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev. Let. Slov. Mat. 1897, 1—38.
- L. 1898: 27. Iz zgodovine Jugoslovanov v šestem stoletju. Izv. Muz. dr. 1898, 77—95, 109—121, 152—162, 177—211.
- L. 1899: 28. Cesar Arnulf kot vladar v slovenskih pokrajinah. Izv. Muz. dr. 1899, 163—182.
- L. 1900: 29. O bojih med krščanskimi in poganskimi Slovenci v osmem stoletju. Izv. Muz. dr. 1900, 1—20.
30. O treh tržaških škofih imenovanih Johannes. Izv. Muz. dr. 1900, 95—99.
- L. 1901: 31. Neljubi gostje pred tisoč leti. Dom in Svet 1901, 146—150, 210—218.
32. Zgodovinske črtice o kranjski deželi. Izv. Muz. dr. 1901, 1—18.
33. Prvi nastop Slovencev v zgodovini. Izv. Muz. dr. 1901, 105—141.
- L. 1902: 34. Iz arhiva grofa Sig. Attemsa v Podgori. Izv. Muz. dr. 1902, 57—84, 97—131, 137—176.
- L. 1903: 35. Iz arhiva grofa Sig. Attemsa v Podgori. Izv. Muz. dr. 1903, 70—101, 109—134.
- L. 1907: 36. Oglej in ondotna bazilika. Dom in Svet 1907, 411—415, 445—448.
- L. 1908: 37. Krajevna imena v starih listinah. Izv. Muz. dr. 1908, 86—89.
- L. 1911: 38. Topografične drobtine. Čas. za zgod. in nar. 1911, 77—80.
- L. 1912: 39. O najstarejših Turjačanih. Carniola 1912, 93—94.

40. O narodnosti Goričanov v srednjem veku. Gorica 1912, št. 97 (3. dec.).
- L. 1915: 41. Topografične drobtine. Čas. za zgod. in nar. 1915, 62—64.
- L. 1916: 42. Najstarejši statut mesta Gorice. Carniola 1916, 282—284.
- L. 1918: 43. O ustanoviteljih Zatiškega samostana. Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino I. 1918/19, 193—200.
44. K zgodovini trga Žalec. Čas. za zgod. in nar. 1918, 57—71.
- L. 1919: 45. Doneski za krajevne kronike. Časopis za zgod. in narodopisje 1919, 85—110.
- L. 1920: 46. Doneski za krajevne kronike (Slov. Gradec, Ptuj, Planina, Kunšperk, Rogatec, Konjice). Čas. za zgod. in nar. 1920/21, 1—13, 61—78.
47. K zgodovini Gorice v srednjem veku. Glasnik Muz. dr. za Slovenijo I. 1919/20, str. 4—20.
48. Zgodovinske drobtine iz Goriške. Čas 1920, 107—114.
- L. 1921: 49. O najstariji istoriji Slovenaca. Brastvo XVI. (27. knjiga društva sv. Save), Beograd 1921, 30—42 (v cirilici).
50. K zgodovini Gorice v srednjem veku. Glasnik Muz. dr. za Slovenijo II./III. 1921/23, str. 1—15.
- L. 1923: 51. Iz zgodovine devinskih gospodov. Razprave znanstv. dr. za humanistične vede I. 1923, 91—134.
52. Reformacija med Slovenci. Brastvo XVII. (29. knjiga društva sv. Save), Novi Sad 1923, 108—116 (v cirilici).
53. Goriška Brda. Jadranski Almanah 1923, 10—50.
- L. 1924: 54. Solkan v srednjem veku. Jadranski Almanah 1924, 135—141.
55. **Gradivo** za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Leonova družba. Ljubljana, štiri knjige (1903—1920).

Lj. Hauptmann.

† Prof. dr. Václav Vondrák (r. 22. IX. 1859, u. 13. VIII. 1925). — Slavistični svet, predvsem češki, je v lanskih počitnicah zadel težka izguba. Nenadoma je za vselej odložil pero neumorni znani delavec, ki je zapustil slavistom dolgo vrsto globokih študij in del. — Po gimn. maturi (1880) se je V. na dunajski univerzi posvetil najprej študiju romanistike, a kmalu prešel pod Miklošičevim vodstvom k slavistiki ter postal l. 1884. doktor filozofije. L. 1893. se je na Dunaju habilitiral za slovanske jezike in literature in postal 1903 izredni profesor. Po Jagičevi upokojitvi sta si s prof. Rešetarjem delila njegovo stolico in tako je bil Vondrák 31. I. 1910 imenovan za rednega profesorja. Ko je bila po prevratu ustanovljena Matarska univerza v Brnu, je prevzel na nji stolico za slovansko filozofijo. — Vondrákovo delo je veljalo predvsem cerkveni slovenščini, o kateri je priobčil lepo število temeljitih študij. Kot nekaj logični zaključek jim je sledila l. 1900. Altkirchenslavische Grammatik, ki je l. 1912. izšla v drugi, podvojeni in temeljito predelani izdaji. Za dopolnilo k slovnici je izdal l. 1910. še Kirchenslavische Chrestomathie, ki je lani doživela drugo češko izdajo (Církevněslovanská chrestomatie. Brno 1925). Starocerkvenoslovanski slovar, ki naj bi bil krona vsemu njegovemu delu in ki naj bi nadomestil nepopolni in deloma zastareli Miklošičev Lexicon palaeoslovenicum, je ostal, žal, nedovršen. — Študij starocerkvenoslovenščine je Vondráka privedel k primerjalni slovnici slovanskih jezikov. Izdal je prvo, v pravem pomenu besede primerjalno slovnico slovanskih jezikov (Vrgl. Slav. Gram. I. 1906; II. 1908), od katere je izšel I. del l. 1924. v drugi predelani in razširjeni izdaji. Slovenščina je v njej sicer precej slabo obdelana, a temu je vzrok dejstvo, da se nahaja študij slovenskega jezika šele v začetnem štadiju. Glavna zasluga Vondrákova za slovenščino pa je njegova kritična, z vso njemu lastno filološko akribijo izdelana izdaja

bržižinskih spomenikov (Frísinské památky, jich vznik a význam v slovanškém písemnictví. V Praze 1896). Tu je prvi opozoril na zvezo III. bržiž. spomenika s spovedno molitvijo v Euch. sin. ter za obe formulj našel original med staronemškimi spomeniki, v takozv. Svetoemeranski molitvi. Skladnost III. bržiž. spomenika z officium confessionis v Euch. sin., II. bržiž. spomenika s homilijo, pripisano sv. Klementu, in natančna filološka in gramatična analiza vseh treh spomenikov je Vondráku narekovala mnenje, da so bržiž. spomeniki nastali na podlagi cerkvene slovanščine in da bi brez csl. literature sploh ne imeli bržiž. spomenikov. O zavisnosti bržiž. spomenikov od stesl. jezika in književnosti je Vondrák tudi že prej in podrobneje še kasneje mnogo razpravjal, prim. Althochdeutsche Beichtformeln im Altkirchenslavischen und in den Freisinger Denkmälern v Jagičevem Arhivu 16, 118—32; Studie z oboru csl. písemnictví (Praga 1903) in še članek v Arhivu 28, 255—60. Prvotni tekst bržiž. odlomkov je bil po njem pisan v glagolici in to na ozemlju nekdanje velikomoravske države ali v severni Panoniji. Kar je v njih slovenskega, to je smatral za poznejšo predelavo, nastalo v novi sredini morda že po nekolikokratnem prepisu. Njegovo preveliko gorečnost, ki je skušala zaslediti v bržiž. spomenikih čimveč tujih vplivov (cerkvenosl., češkoslovaških, srbskohrv. itd.), je zakrivilo nepoznavanje zgodovine slovenskega jezika in dialektov. Poznejše študije naših domačih znanstvenikov, predvsem Nahtigalove, so namreč ravno ugotovile, da se v bržiž. spomenikih dobro zrcalijo poteze slovenskega dialekta. Neglede na to pa je Vondrákova izdaja bržiž. odlomkov lep dokaz njegovega uspešnega dela in širokega vpogleda v najrazličnejše slavistične discipline. To delo tvori podlago za nadaljno raziskovanje in bo ohranilo trajno vrednost.

Dr. R. Kolarič.

Slavischer Grundriss. L. 1903. je ruska akademija osnovala slavistično enciklopedijo, ki naj bi pod Jagičevo redakcijo podala celoten pregled znanstvenih izsledkov na polju slovenskega jezikoslovja, literarne zgodovine in narodopisja, ter tako ustregla splošni želji in potrebi po takem sintetičnem delu. V sedmih letih (1908.—1915.) je izdala dokaj veliko število temeljnih del, a svetovna vojna in ruske razmere po nji so nadaljnje delovanje onemogočile, na kar je poudarjanje te potrebe znova oživilo. L. 1920. je M. Weingart, sedanjí rektor univerze v Bratislavi, izdelal nov, razširjen načrt enciklopedije slovenske filologije, a ostalo je le pri načrtu. Dve leti nato je R. Nahtigal v ljubljanskem znanstvenem društvu za humanistične vede podrobno utemeljeval nujnost nadaljevanja enciklopedije in njegov predlog so si na kongresu v Zagrebu (v oktobru 1922.) načelno osvojile znanstvene akademije in društva v Zagrebu, Beogradu in Pragi. A tudi zdaj je ostalo le pri sproženju. Zato je sredi l. 1924. slaviste tembolj razveselila nenadna vest, da je znano založništvo Walter de Gruyter & Co. v Berlinu in Leipzigu sklenilo izdati v redakciji M. Vasmera, zdaj profesorja v Berlinu, in R. Trautmanna, profesorja v Königsbergu, obširen oris slovenske filologije in kulturne zgodovine; njegovj zvezki bi kot samostojne celote prinašali zgodovino posameznih slovenskih jezikov, književnosti, narodopisje, politično in pravno zgodovino itd. Jeseni lanskega leta je izšel prvi zvezek te enciklopedije: Geschichte der pomoranischen Sprache. Von Friedrich Lorentz, v veliki osmerki, XII., 230 str. (nevezano 22, vezano 25 mark). Ne-prekosljivi poznavalec pomorskih dialektov je dobro znan po svojih številnih člankih, predvsem pa po svoji Slovinzische Grammatik (l. 1903.), glede katere lahko rečemo, da se nobeno drugo slovensko narečje ne more ponašati s tako slovnico, kakršno ima zdaj že izumrla slovinščina. Točen pregled in globoko, obširno poznanje pomorskega jezikovnega gradiva odseva tudi iz te najnovejše Lorentzove knjige. Avtor pa se sam zaveda, da bi moralo biti obravnavanje v večini poglavij z ozirom na to, da je knjiga izšla v okviru Grundrissa, drugačno. Le uvodna poglavja in glasoslovje je pisano z zgodovinskega stališča, vse drugo je le popis in dopol-

njevanje (to predvsem v tematološkem in sintaktičnem delu) splošnega, znanega slovanskega jezikovnega gradiva s pomorskimi fakti. Sicer je razvoja pot posameznih tvorb tudi tako za slavista pri večini slučajev prozorna, a pregled razvojnih smernic je vendarle skaljen. Posebno bi poudaril, da bi nekatera poglavja morala biti bolj podrobno in izčrpno podana. Tu bi navedel dejstvo, da knjiga ne prinaša klasifikacije pomorskih dialektov, da se omeji le na naštevanje, ki v tej obliki ničesar ne pove, dočim se avtor glede važnega dela, karakteristike, enostavno sklicuje na svoja izvajanja v Teksty pomorskie. Tudi priložena karta dialektov, dasi je točna, bi morala meje vidneje označiti, ker potem šele bi nudila jasen pregled. V poglavju, ki razmotriva o stališču pomorščine do poljščine na eni in do polabščine na drugi strani, bi mogel avtor, ako se zopet ne bi omejil na naštevanje posameznih skupnih ali različnih črt, marveč bi skušal izluščiti njihovo bistvo, važnost ali nevažnost, priti do česa več kot do zaključka, da more šele končna sodba o razvoju akcenta odločiti, ali gre za bipartitijo ali za tripartitijo lehitske jezikovne skupine. Tu (ali na str. 92 sl.) bi moral podati današnje znanje o razvoju in postanku pomorskega naglaševanja, ki ni tako nejasno in nepopolno, da bi se ga ne moglo že vpoštevati pri gornjem določevanju. Tako pa je tudi akcentsko poglavje, žal, pisano le z morfološkega vidika. Vsi ti in enaki pomisleki veljajo seveda le zato, ker je knjiga del Grundrissa, kar določa poseben način obravnavanja, ki ga pa v nji v glavnem nimamo; nikakor pa ne morejo dvomiti o izbornosti dela samega. — Založništvo javlja, da bodo v kratkem času izšli sledeči zvezki Grundrissa: zgodovina beloruske književnosti, zgodovina bolgarskega prava in ruski narodopis. Slovensko literarno zgodovino pišeta za Grundriss F. Kidrič in I. Prijatelj, zgodovino slovanskega jezika pa pisec teh vrstic.

F. Ramovš.

Bohoričevi. (Izpopolnilo Slov. biogr. leksikonu 49 in 51 iz protest. matrike v Dež. arhivu v Ljubljani.) Adam Bohorič se je oženil ok. l. 1566., ko je dobil stalno službo rektorja ljubljanske stanovske gimnazije. Žena mu je bila Doroteja, celjskega meščana Petra Muhiča hči. V Ljubljani se mu je narodilo 5 otrok: Eva, r. 10. jan. 1567, um. 30. dec. i. l.; Adam, r. 3. sept. 1568, poznejši protest. šolnik in najbrž emigrant; Suzana, r. 10. okt. 1570, um. 12. marca 1578; Judita, r. 4. maja 1573, izza l. 1592. žena predikanta Kumprehla, um. po l. 1598. v emigraciji; Melhijor, r. 2. jan. 1576, l. 1584. učenec 3. razreda v stanovski šoli; Eva, r. 6. febr. 1578. Otrokom so bili za kume: Matevž Klombner, bivši vicedomski protipisar (Evi I, Adamu); Katarina Seyerl (Evi I); Uršula Forest, trgovčeva soproga (Evi I, Adamu); Jurij Seyerl, vicedomski protipisar (Adamu, Suzani, Juditi); Suzana Stettner, vdova po članu notranjega sveta (Suzani in Juditi); Katarina Stoffel (Suzani, Juditi, Evi II); Melhijor Stoffel, stanovski tajnik (Melhijorju); Volk Gartner, mestni sodnik (Melhijorju, Evi II); Regina Hren (mačeha Tomaža Hrena; Melhijorju in Evi II). V platnice primerka Dalmatinove biblije, ki ga je namenil ženi, je dal vtisniti njeno ime (primerek v Štud. knjižnici v Ljubljani).

Fr. Kidrič.

Bohorič v kranjskem dež. zboru. (V korekturo seznama kranj. deželanov, ki ga prinašajo na pr. kranjski uradni šemati z mji 1795, 1798—1808; Schviz, Adel in den Matr. von Krain 496; in morda še dr.). Ko je šlo kranjskim stanovom za rešitev prošnje stanovskega štipendista J. Weidingerja, naj mu dajo ali službo ali dovoljenje, da si jo poišče drugje, so bili poleg šolskih nadzornikov iz vrst deželanov pozvani tudi nadzorniki Spindler, Dalmatin, Tulščak in Bohorič, ki niso bili člani dež. zbora, da povedo svoje mnenje. V tem zmislu je zabeležil Bohoričevo prisotnost v dež. zboru protokol 3, fol. 304. (Prim. v dež. arh. v Lj. še tudi prepis plemiške matrike.) Napačno poročajo torej oni, ki navajajo Bohoriča med kranjskimi dež. stanovci (deželani). Isto velja o Dalmatinu in Trubarju.

Fr. Kidrič.

Ob Prijateljevi petdesetletnici.

na Vinicah pri
 (Rojen *Valjki kline* Sodražici 23. dec. 1875, maturiral v Ljubljani 1898, dr. phil. na dunajski univ. 1902; uradnik dvorne bibl. na Dunaju 1905—1919 s slavističnim referatom; redni prof. slovanskih lit. novejšje dobe v Ljubljani od 31. avg. 1919.)

(Kupčija Jarek, p. obsevanje)
 Izmed 50 let jih je posvetil dr. Ivan Prijatelj skoro 30 znanstvenemu iskanju in oblikovanju.

Sad 30-letnih prizadevanj je 158 objav, ki jih imej znanstvena naša kritika v evidenci.

Njegov interes je obsejal vsa področja, kjer so se uveljavljale umetniške sile človeškega duha; v ospredje svojih študij je pomaknil artističnoliterarne vrednote slovanskih narodov; a največ njegovih razglabljanj je veljalo problemom, katerih rešitev je naša dolžnost, predno se smemo vdinjati drugam: ugotovitvam pogojev in potenc slovenske literarne kulture.

Njegovo delo znači pričetek nove dobe v slovenski literarni in kulturni zgodovini: sistematičnega iskanja in reševanja problemov; odgovorov na vprašanja, zakaj tako in

ne drugače; uvrstavanja slovenske strujice v evropske toke; klesanja duševnih fiziognomij; določanja relativne in absolutne cene.

Vrsta nalog, ki si jih je določil v službi slovenskega kulturnega delavca, se je srečavala ob njegovem peresniku: dajati rojakom jasne slike duševnih velikanov drugih narodov; seznanjati tujce s predstavniki literarnih teženj slovenstva; s kritiko čistiti pojme in pobijati zgodovinsko laž; donášati gradivo, ki omogočuj sintezo slovenske literarne preteklosti; predstaviti važne dobe slovenstva v celoti komponent; najti najprimernejšo obliko za izdajanje slovanskih pisateljev; izpodbujati sebe in druge za priprave, iz katerih bi se smela roditi misel o pisanju slovenske literarne zgodovine, ki bodj zrel sad življenjskega dela.

Skoro vsaka doba našega duševnega življenja je dobila tudi njegovo osvetljavo. Večina markantnejših naših literarno-kulturnih delavcev je bila tudi pod njegovim drobnogledom. Doganjivost in vsestransko veselje do dela sta mu prirojena. Noben posel, ki je v zvezi z njegovim iskanjem, mu ni pretežaški, nobeno vprašanje, katero se mu optuje pri delu, se mu ne zdi premalenkostno. Nobeden njegovih prinosov nima pečata slučajnosti, vsak priča o graditelju, ki v duhu zre dograjeno stavbo ter pozna vse njene arhitektonske potrebe. Objektivni znanstvenik je in tuje mnenje in prepričanje spoštuje, a obenem je osebnost, ki ne skriva svoje misli in sodbe. Tudi v lastnem, znanstvenem oblikovanju je estet, ki prisluškuje ritmu stavka, tehta besedo, ljubi poetično sliko. Rad se v oblikovanju razmahne, ker čuti, da se sme. In vzor znanstvenega nesebičnega je, ki odpira pokrov nad svojim gradivom pred vsakim resnim interesentom, noče imeti monopolov, želi konkurence in pozdravlja vsak napredek v svojih stroki.

Dr. Prijatelj je srečnik, ki more ob petdesetletnici misliti na delo v preteklosti z mirnim ponosom, ker je bogato in uspešno, a na delo v bodočnosti s ponosnim mirom, ker ima gradivo zanj zbrano, pot začrtano. Vsi, med prvimi izdajatelji »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino«, ki vemo njegovemu delu ceno, želimo iskreno, da mu bodi dano izvršiti načrte do zadnjega.

Fr. Kidrič.

Bibliografija

znanstvenih spisov in ocen Iv. Prijatelja do konca l. 1925.

- A. S. Puškin, Kapitanova hči. (Zgodovinska novela.) Poslovenil Semen Semenovič (Ivan Prijatelj). Slovanska knjižnica, sn. 55—56. A. Gabršček v Gorici (1896). 8°. 180 str. (Str. 168—178: Aleksander Sergejevič Puškin.) L. 1924. je izšla druga predelana izdaja brez biografije.
- (Ocena): Ruski slovar in ruska slovnica. Sestavil prof. M. M. Hostnik. LZ XVIII. (1898), 504—507. [Podpisana: Semjon Semjonovič + B(e)žek.]
- Ruski roman in moderna francoska književnost. LZ XX. (1900), 101—107. † Dimitrij Vasiljevič Grigorovič. LZ XX. (1900), 198—200.
- Tolstoj in njegov roman »Vstajenje«. LZ XX. (1900), 215—222, 280—287, 376—382, 437—442, 536—548, 631—640, 687—692.
- Tip slovanskega skitalca v ruski poeziji. (Iz uvoda k študiji o Tolstem.) Slovenka IV. (1900), 228—232.
- (Ocena): Gorkij: Das Lied vom Falken. Wiener Rundschau 1900, Nr. 11 (mit einer kurzen Biographie Gorkijs).
- Več Prešerna! Prešernov album. LZ XX. (1900), 724—732.
- (Ocena): Prešeren in slovanstvo. Ob stoletnici pesnikovega rojstva napisal prof. Fr. Ilešič. V Ljubljani 1900. AfsI Ph XXIII. (1901), 294—301.
- Moment i z spisov A. P. Čehova. V Ljubljani 1901. Založil L. Schwentner. 8°. XX + 205 + (II) str. (Str. V—XX: Predgovor o Čehovu).
- Maksim Gorkij. Biografska črtica. LZ XXI. (1901), 38—40.
- A. P. Čehov. K njegovim črticam »Moment i«. LZ XXI. (1901), 259—263.
- Puškin v slovenskih prevodih. ZMS III. (1901), 52—89. Izvleček po rusko: A. C. Пушкинъ у Словѣнцевъ в Jаgиcevi knjigi: A. C. Пушкинъ въ южно-славянскихъ литературахъ. С. Пб. 1901. (Сборникъ отд. русск. яз. и сл. И. А. Н. 70. (1902), 367—395.
- Štiri bajke Šaltikova-Ščédrina. Prevod in uvod preskrbel — —. Zabavna knjižnica Slov. Mat. XIII. (1901), 1—49.
- Marya Konopnicka. LZ XXII. (1902), 34—44.
- Gogolj, Dva portreta. LZ XXII. (1902), 347—351.
- Bleiweis — izdajatelj Prešernove zapuščine. LZ XXII. (1902), 543—546, 704—707.
- Psihologični paralelizem s posebnim ozirom na motiv slov. narodne pesmi. ZMS IV. (1902), 1—22.
- Dvoje Prešernovih pisem. ZMS IV. (1902), 186—202.
- Aleksandrov: Pesmi in romance. V Ljubljani 1903. Založil L. Schwentner. 8°. XLVI + 136 str. (Str. V—XLII.: Življenjepis in kritičnoestetična ocena pesnikovega dela.)
- Pismo iz Zagreba: Zimsko sunce. Slika iz istarskoga života u četiri čina, napisao Car Emin. Primiéra v hrv. zem. kazalištu u Zagrebu. LZ XXIII. (1903), 46—50.
- (Ocena): Песнички зборник. Угледни производи српског, хрватског и страног песништва... саставио J. Максимовић. У Мостару 1903. AfsI Ph XXV. (1903), 150—152.
- Moderna manira in Žmitkov. Puc. LZ XXIV. (1904), 18—23, 73—76.
- Pismi iz Moskve: a) »Črešnjev vrt« A. P. Čehova. LZ XXIV. (1904), 231—236; b) K stoletnici Homjakova. LZ XXIV. (1904), 331—334, 407—411.
- Umetniški cilji. (Pismo iz Peterburga.) SN 1904, št. 108.

- Izprehodi po Parizu. a) Diskurz o ulici. SN 1904, št. 251, 252, 254, 255, 260, 261, 262, 263;
- b) Père Lachaise. SN 1904, št. 266, 267;
- c) Salon d'Automne. SN 1904, št. 288, 289, 290.
- Словенцы и ихъ литература. Славянскія извѣстия. С. Петербургъ 1904—5, 33—42, 166—180, 292—304, 460—471, 700—713; 1906, 50—55. (Iz nemškega rokopisa prevel g. Il'jinskij.)
- Naša umetnost na tujem in doma. NZ III. (1904—5), 97—102.
- Prešernov spomenik v Ljubljani. NZ III. (1904—5), 149—155.
- Drama Prešernovega duševnega življenja. NZ III. (1904—5), 157—183.
- Slovenski genij (Prešeren). SN 1905, št. 206.
- Literatur der Slovenen. Österr. Rundschau 1905. Bd. III. Heft 36. 462—465. Skoraj enak pregled istega leta v madžarski enciklopediji.
- Franz Prešeren. Österr. Rundschau 1905, Bd. IV. Heft 45, 276—278.
- Franz Prešeren. Laibacher Zeitung 1905, Nr. 206. Ponatis iz Österr. Rundschau.
- Schiller-Übersetzungen in Österr.-Ungarn. + Nachträge. Zeitschrift f. d. österr. Gymn. 1905, Heft IV, VIII—IX. (Skupaj s prof. Arnoldom.)
- (Ocena): Camila Lucerna, Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe. Berlin 1905. Deutsche Literaturzeitung XXVI. (1905), Nr. 28, stolpec 1760—1761.
- Pohlinova »Bibliotheca Carnioliae« v rokopisu licejske knjižnice. IMK XV. (1905), 84—91.
- Knez Pavel Trubeckoj. LZ XXV. (1905), 155—160.
- Dunajska secesija. SN 1905, št. 70, 71, 73, 75, 76.
- Slovenski umetniki v dunajski »Secesiji«. LZ XXV. (1905), 317—319.
- A. N. Pypin. LZ XXVI. (1906), 31—38, 104—108, 153—155, 215—221.
- Perspektive. Estetičen načrt. LZ XXVI. (1906), 411—417.
- (Ocena): »Iz naroda za narod«. Izdala »Prosveta«. LZ XXVI. (1906), 53, 184—185.
- (Ocena): »Na razsvitu« Bogumila Vošnjaka. LZ XXVI. (1906), 53, 312—315.
- (Ocena): Ruska moderna. Novele in črtice. Prevela Minka Govékarjeva. LZ XXVI. (1906), 53—54, 445—447.
- Das literarische Leben der Slowenen im Jahre 1905. Österr. Rundschau 1906, Bd. VII. Heft 79, 29—34.
- (Ocena): M. Čurčin: Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur. Leipzig 1905. Deutsche Literaturzeitung XXVII. (1906), Nr. 29, stolpec 1824—25.
- (Ocena): L. N. Tolstoj, Moč teme. Narodna drama v petih dejanjih. Prevela Minka Govékarjeva. V Ljubljani 1907. LZ XXVII. (1907), 250—254.
- Oskar Wilde. NZ V. (1907), 21—24, 38—42, 52—55.
- (Ocena): J. Tomišek, Jos. Stritar. Analiza njegovega življenja in delovanja. Ljubljana 1906. NZ V. (1907), 72—80.
- Doneski k slovenski literarni in kulturni zgodovini. a) Nameravanj časopis »Slavinja« iz l. 1824. — b) Schulz pl. Strasznitzki in Čop. (Čopova slika.) — c) Baraga med jožefinci in janzenisti. — d) Dr. Janko Zupan v preiskavah. ZMS IX. (1907), 1—27.
- Popravki in dostavki k »Doneskom k slovenski literarni in kulturni zgodovini. ZMS IX. (1907), 234—238.
- Исторія најновије словеначке књижевности. Летопис Матице Српске 1907: књ. 243, 24—50, 244, 22—53, 245, 33—50, 246, 49—85. (Ni končano.)

- O kulturnem pomenu slovenske reformacije. K Trubarjevemu jubileju. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. 8°. 53 str.
- Literarni zapiski: 1. Iz zgodovine ljubljanske študijske knjižnice. — 2. Čopove glose k Prešernovi »Novi pisariji«. — 3. Prešernove »Poezije« v cenzuri. IMK XVIII. (1908), 51—60.
- Emil Korytko. Zbornik u slavu V. Jagića. Berlin 1908, 604—611.
- Emil Korytko. K 70 letnici njegove smrti. IMK XIX. (1909), 1—24, 79—91.
- Donesek k jezikovni in socialni zgodovini slovenski. NZ VI. (1909), 78—84.
- Govor o Župančiču. NZ VI. (1909), 145—163.
- Bleiweis in drugi — pred policijo. ZMS XI. (1909), 245—259.
- Jevgenij Onjegin. Roman v verzih. Ruski zložil A. S. Puškin. Preložil — —. (Prevodi iz svetovne književnosti, zv. VI.) Ljubljana 1909. 8°. (V) + 217 str. (Str. 197—217: Puškin in njegov roman.)
- (Ocena): A. Brückner, Geschichte der russischen Litteratur. Zeitschrift f. vergl. Litteraturgeschichte, Berlin 1910.
- Uvod k »Volkslieder aus Krain« von Anast. Grün, skupaj s prof. Castlejem v: A. Grüns Werke (Goldene Klassiker-Bibliothek). Berlin-Leipzig-Wien-Stuttgart. Deutsches Verlagshaus Bong & Co. (1910).
- Janko Kersnik, njega delo in doba. Seš. I. Leta mladosti in učenja. (Janka Kersnika zbrani spisi. Zv. VI., seš. I.) V Ljubljani 1910. Založil L. Schwentner. 8°. (IV) + 256 str.
- Ob ilirizmu. NZ VII. (1910), 231—240.
- Vrazova popotovanja po Slovenskem. ČZN VII. (1910), 145—190.
- Nekaj Vrazovih slovenskih dopisnikov. ČZN VII. (1900), 287—307.
- Slovenščina pod Napoleonom. K stoletnici »Ilirije oživljene«. V I. (1911), 27—42, 125—137, 223—237, 320—336, 417—435, 584—600.
- Kolera v Ljubljani l. 1836. V I. (1911), 69—70.
- † Tolstoj. V I. (1911), 89—93.
- Puškin in slovenski jezik. V I. (1911), 94.
- (Ocena): N. Gogolj, Taras Buljba. Iz ruščine prevedel Vl. Levstik. V Ljubljani 1910. V I. (1911), 169—170.
- (Ocena): Dr. M. Murko, Zur Kritik der Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen. An die Leser des Archivs f. slav. Phil. Laibach 1911. V I. (1911), 171.
- Jurčič: Zapiski iz berila. V I. (1911), 281—282, 382—386.
- Vodnikovo pismo Antonu Rudežu starejšemu. V I. (1911), 386—387.
- »Ilirska« misel. V I. (1911), 647—649.
- Iz revij. V I. (1911), 649—654.
- Неколько напомена о Копитарову занимању Доситејевим делима. Бранково Коло XVII. (1911), 220—223.
- Gradivo. Iz življenja kranjskega literata (Leop. Kordeša). V II. (1912), 68—77, 293—304, 492—502, 596—607.
- Bergson. V II. (1912), 328—330.
- Bogoiskalci in mesijanizem. V II. (1912), 330—334.
- Vzajemniška epizoda. Donesek k zgodovini hrvaško-slovenske zajednice. V II. (1912), 341—356.
- † Anton Aškerc. Posmrtna silhueta. V II. (1912), 399—403.
- Odgovori. I. (Dr. Vošnjaku.) V II. (1912), 430—431.
- Današnji dan ruske poezije. V II. (1912), 505—510.

- Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerca. V Pragi. Založila Svobodna misel. 1913. 8°. 182 str. (Str. 5—25: Anton Aškerc.)
- Gradivo. Ustanovitev Bleiweisovih Novic. V III. (1913), 59—65, 161—169, 271—279.
- Iz poljske beletristike I. 1911. V III. (1913), 66—69.
- Iz poljske beletristike I. 1912. V III. (1913), 170—172.
- Teorije poljskega neoirendentizma. V III. (1913), 180—184.
- Nove smeri v ruski poeziji. V III. (1913), 609—615.
- Nova pota znanstvene poezije. Slovan XII. (1914), 24—26.
- Janko Kersnik, njega delo in doba. Seš. II. in III. Novelist in politik. (Janka Kersnika zbrani spisi. Zv. VI., seš. II. in III.) V Ljubljani 1914. Založil L. Schwentner. 8°. (IV) + 644 str.
- V zatišju. Polemični pomenki kulturnega zgodovinarja. (Avtokritika »Kersnika«.) V V. (1915), 39—46.
- Pesniki in občani. LZ XXXVII. (1917), 17—23, 314—320.
- Petindvajsetletnica Ševčenkovega znanstvenega društva v Lvovu. SN 1917, št. 92.
- O izdaji naših klasikov. Naša knjiga (Priloga LZ) I. (1917), 5—7.
- O ureditvi naših klasikov. Naša knjiga I. (1917), 10—12.
- Naši časopisi. (Nekaj misli in nasvetov.) LZ XXXVIII. (1918), 201—216.
- Narodno gledališče. SN 1918, št. 222.
- Caveant consules! SN 1919, št. 13.
- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. I. zv. 1919. 8°. (VI) + XXIV + 503 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XXIV.: Urednikov uvod; 463—503; Urednikove opombe.)
- Zakaj sta si prišla navzkriž Vraz in Trstenjak? ČJKZ I. (1919), 201—212.
- Stritarjeva antologija. V Ljubljani 1919. Izdala in založila Tiskovna zadruga. 8°. (IV) + 247 str. (Str. 1—85: Josip Stritar. Literarno-zgodovinsko-estetični uvod.)
- (Ocena): Slavica. Herausgegeben von M. Murko. I. Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert. Eine literarisch-kulturhistorisch-philologische Untersuchung von Fr. Kidrič. Heidelberg 1919. ČJKZ II. (1920), 114.
- Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerca. II. pomnožena izdaja. V Ljubljani. Izdala in založila »Omladina«. 1920. 8°. 187 str. (Str. 5—46: Anton Aškerc. Kritično-estetična študija.)
- Словеначка књижевност. С предговором Павла Поповића. Издање књижаре Здравка Спасојевића. Београд 1920. 8°. 97 + (II) str. (Prevel M. S. Moskovljević.)
- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. II. zv. 1920. 8°. (V) + XVI + 415 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XVI.: Urednikov uvod; 397—415; Urednikove opombe.)
- Duševni profili naših preporoditeljev. LZ XLI. (1921), 10—22, 77—90, 136—150, 204—222, 263—280, 329—345, 390—405, 455—470, 521—534, 588—603, 650—662, 714—729.
- Domovina, glej umetnik! (Ocena Cankarjevega pomena za slovensko lepo književnost.) Cankarjev zbornik. V Ljubljani 1921, 7—31.
- Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma. (Pota in cilji, zv. 7—9.) Tiskovna zadruga v Ljubljani 1921. 8°. 414 + (IV) str.

- Revizor. Komedia v petih dejanjih. Spisal N. V. Gogolj, Preložil — —. (Gledališka knjižnica. I. zv.) V Ljubljani 1921. 8°. XVI + 120 str. (Str. V.—XVI.: Nekaj malega o Gogolju in njegovem »Revizorju«.)
- Drja Ivana Tavčarja zbrani spisi. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. VI. zv. 1921. 8°. (V) + XVII + 418 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XVII.: Urednikov uvod; 399—418: Urednikove opombe.)
- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. III. zv. 1922. 8°. (V) + XXXXII + 434 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XXXII.: Urednikov uvod; 417 do 434: Urednikove opombe.)
- Poezija »Mlade Poljske«. LZ XLIII. (1923), 16—25, 83—94, 147—157, 210—218, 268—278.
- Božena Němcová (1820—1862). ŽS I. (1923), 73—77.
- Eliza Orzeszkowa (1842—1910). ŽS I. (1923), 241—243, 268—270.
- Predzgodovina ustanovitve »Slovenske Matice«. Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. I. (1923), 1—34.
- »Mladostenci« in »Mlada Evropa«. LZ XLIV. (1924), 26—37, 83—90.
- Vloga »omladine« v prvem obdobju »mladoslovenskega« pokreta. LZ XLIV. (1924), 150—158, 209—217, 281—287, 343—350, 414—431, 531—537, 594—603, 670—678, 729—737.
- Drja Ivana Tavčarja zbrani spisi. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. V. zv. 1924. 8°. (V) + XVII + 548 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XVII.: Urednikov uvod; 482—548: Urednikove opombe.)
- Karolina Světlá (1830—1899). ŽS II. (1924), 193—197, 217—220.
- Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848. do 1857. I. del. ČJKZ IV. (1924), 47—75.
- Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. I. ČJKZ IV. (1924), 147—167.
- Levstikov politični list »Naprej«. Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. II. (1925), 121—220.
- Dostojevskij. LZ XLV. (1925). 78—87, 138—146, 202—211, 272—283, 371 do 391, 489—505.
- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. IV. zv. 1925. 8°. (V) + XXI + 454 str. V zbirki: Slovenski pisatelji. (Str. I.—XXI.: Urednikov uvod; 417—434: Urednikove opombe.)
- V Stanojevičevi Narodni Enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenački (snop. 1—6) biografije sledečih slovenskih literatov: Frana Albrehta, Ivana Albrehta, Jakoba Alešovca, Antona Aškerca, Marice Bartol-Nadlišek, Franceta Bevka, Janeza Bilca, Petra Bohinjca, Janeza Božiča, Dr. Andreja Budala, Ivana Cankarja, Dr. Izidorja Cankarja, Franca Cegnarja, Dr. Frana Celestina, Dr. Iva Česnika, Dr. Antona Debeljaka, Zofke Demetrovič, Dr. Franca Derganca, Antona Dermote, Dr. Frana Detele, Dr. Hinka Dolenca, Frana Erjavca (profesorja in pisatelja), Frana Erjavca (novinarja), Viktorja Eržena, Milana Fabjančiča, Damira Feigla, Andreja Fekonje, Frana Sal. Finžgarja, dr. Frana Vidica, Frana Wiesthalerja.

Dr. R. Kolarič.

Bibliografija.

(Za leti 1924 in 1925.)

Sestavil dr. J. Šlebinger.

Kratice: AfslPh = Archiv f. slavische Philologie; Č = Čas; ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino; ČJL = Československo-jihoslovanská liga; ČMFL = Časopis pro moderní filologii a literatury; ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje; DS = Dom in svet; GMDS = Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (A = zgodovinski del, B = prirodoslovni del); JF = Južnoslovenski filolog; KGM = Koledar Goriške matice; KGMD = Koledar Goriške Mohorjeve družbe; KMD = Koledar družbe sv. Mohorja; LZ = Ljubljanski zvon; ND = Nova doba (Celje); NE = Narodna enciklopedija; P = Popotnik; PV = Planinski vestnik; RÉS = Revue des études slaves; SBL = Slovenski biografski leksikon; SKG = Srpski književni glasnik; SN = Slovenski narod; SP = Slovenski pravnik; SU = Slovenski učitelj; UT = Učiteljski tovariš; ZfslPh = Zeitschrift f. slav. Philologie; ZUZ = Zbornik za umetnostno zgodovino; ZZR = Zbornik znanstvenih razprav (juridične fakultete v Ljubljani).

Spisi iz zgodovine umetnosti niso zabeleženi, ker jih prinaša bibliografija v ZUZ.

I. Jezikoslovje.

Barle Janko, „Ta zvezda ta je izešla“. Sv. Cecilija 25, 21—5.

Priobčen je najstarejši hrvatski tekst te cerkvene pesmi iz kajkavske pesmarice iz l. 1687, ga primerja z najstarejšim slovenskim v Vocabolario Alasia da Sommaripa iz l. 1607, njegov napev in njega varijacije.

Belé Venceslav, Staroslovenska osebna imena. Nabrana iz dr. Fr. Kosovega Gradiva in iz Stritarjevih zbranih spisov. KGMD 25, 32—33.

— Še nekaj o krstnih imenih. Tam, 30—32.

Breznik Anton, O slovenski izreki. [Izreka polglasnika, *l—v.*] SU 24, 4—6, 44—46 (nadalj. iz 1923.)

— Poglavlje o imenih. Kaj krstna imena pomenijo. KGMD 25, 29—30.

— Slovenska slovnica za srednje šole. Tretja izdaja. Prevalje 1924. Natisnila in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. V. 8°. 240 + (VI) str.

— Stritarjev slog. DS 24, 130—4.

Brinar Josip, Jezikoslovni izprehodi po okolici celjski. I. Iz Celja proti Šmarju. II. Ob Hudinji pod Pohorje. ND 24, št. 144—6; 25, št. 5, 6, 7, in ponatis: Tisk in založba Zvezne tiskarne v Celju, 1922. V. 8°. 22 str.

Razlaga krajevnih imen.

— Papirnata zemljepisna imena. PV 24, 190—3.

Bulahovskij L. A., Akcentologičeskija otnošenija, svjazannya s kačestvom zakrytyh „o“ v slovinskem. JF IV, 139—150.

Debeljak Anton, Tuja imena v slovenski obleki. LZ 24, 128.

Glonar Joža, Pleteršnikov „Pleteršnik“. ČJKZ IV, 169—171.

— Jezik naših zakonov. Slovenec 24, št. 137.

Ilešić Fran, Demonstrativno-pronominalni glagoli. (Pripomba k N. Majnariću v JF III, 35.) JF IV, 184.

Kelemina Jakob, Nekaj o Dulebih na Slovenskem. (1. Ime.) ČZN 25, 144—154.

— O staroslovenskem nosnem vokalu *e*. ČZN 25, 166.

Kogovšek Ivan, O imenoslovju v Bohinju. (Opazke k Al. Knafelčevemu zemljevidu Julijskih alp.) PV 23, 176—8.

Koštiál Ivan, Etimološke beležke. JF IV, 182—184.

a) Slovenački *finka* „cunnus“ iz talj. *fica*? — b) Slovenački *punca* „puella“ iz starijeg „*polnica*“? — c) Srbohiv. *pūnica*, slov. *pótnica*, *púnica* „socrus, mater uxoris“.

— K zloženkam z *d-*, korena *dhē*. ČJKZ IV, 120.

Razlaga: mertud — mrtvoud; svilod; udž, ud, udo; prod; uzda.

— Odkod ime vigenc? Mladika 25, 67.

— O Finžgarjevem jeziku. Kritika I, 9—11.

— Slovenščina Vladimirja Levstika. Kritika I, 51—54.

— Slovenščina v naših časopisih. Kritika I, 82—85, 108—110, 124—126.

Kotnik Janko, Slovensko-francoski slovar s seznamom nepravilnih glagolov. Lj., Jugoslovanska knjigarna, 1925. M. 8°. (VIII) + 384 str.

Kovačić Frančišek, Krajevna imena v ljutomerski okolici. ČZN 25, 85—87.

1. Slamnjak iz Stomnjak; 2. Kresovčak iz kor. kres.

Melihar Stane, Drobtina k izgovarjavi na naših odrih. DS 24, 144.

Michálek Otmar, Pravopisne in slovnične napake v naših tiskovinah. Grafička revija II, (Zagreb 1924), 58—62.

Musić Avg., Slovensko *le*. Rad Jugoslov. akad., knj. 231, 1—37.

Nahtigal Rajko, Programatične in druge opazke h Kosovi razpravi o freisingških spomenikih [ČJKZ IV, 1—37.] Dodatek k razpravi „Freisingensia“ III, IV. ČJKZ IV, 171—184.

Pirjevec Avg., Slovenščina v srednjem veku. [Brižinski spomeniki.] Mladika 24, 28.

Prijatelj Ivan, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857. ČJKZ IV, 47—75; V, 15—67.

Ramovš Franc, Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem. V Lj., Založila Učiteljska tiskarna, 1924. V. 8°. (VII) + 336 str. (Znanstveno društvo za humanistične vede v Lj.: Dela I.)

Referati: A Belić: JF IV, 239—244. — Joža Glonar: Slovenec 24, št. 228. — Pop. 24, 234. — Luc. Tesnière: RÉS V, 151. — O. Hujer: Slavia III, 563 (notica). — B. Havránek: ČMF X¹, 159 — N. B. Jopson, The slavic review IV, 523 (notica).

— Izvor slov. svetniških imen *Ilj*, *Tilj*, *Tilen* in *Tilih* za lat. *Aegidius*. ČJKZ IV, 120—121.

— Praslovensko *kasęę* „Edling“. Razprave II. 303—326.

— Razvoj imperfeka v rezijanščini. ČJKZ IV, 117—119.

— Eine slovenische Form des Instr. Sing. Fem. ZfslPh I, 65—73.

— (Ocena.) A. Musić: Glagol moći i morati u slovenskom jeziku. Slavia IV, 142—149.

— (Ocena.) K. Štrekelj: Historična slovnica slovenskega jezika. ZfslPh II, 310—317.

Robić Makso, Nauk o razzlogovanju v naši šolski slovnici. Glasnik prof. društva V, (Beograd 1925), 425—428.

Sievers Eduard, Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising im Verein mit Georg Gerullis und Max Vasmer hg. von —. Leipzig, S. Hirzl, 1925. V. 8°. 59 str. (Berichte über die Verhandlungen der Sächs. Akad. der Wissenschaften zu Leipzig. Philol.-hist. Klasse, 76. Bd., 2. Heft.)

Naglasni in metrični v briž. spomenikih. Ponatis tekstov.

Skok Petar, Tri etimologije. ČJKZ IV, 38—46.

1. bežjak, 2. Jernej, 3. Radgona.

Štupar Fran, Slovenska topljenca (lj in nj). UT 24, št. 24.

Tesnière Lucien, Du traitement *i* de *ě* en Styrien. (Iz „Mélanges publiés en l'honneur de M. Paul Boyer“.) Paris 1925. V. 8°. 6 str.

— Les formes du duel en Slovène. Par —, Maître de conférences à la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg. Paris, Librairie Ancienne Honoré Champion, 1925. V. 8°. XX + 454 str. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, III). — Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en Slovène... Paris 1925. 2°. 39 str. + 70 zemljevidov + VI str.

Ref.: Dr. Joža Glonar: Študija o slovenskem dualu. Slovenec 20. sept. 1925, št. 212. — Prim. istega članek: Naš prijatelj Tesnière. Mladika 24, 196—197 (s sliko) — A. Meillet: Bulletin de la Société de Linguistique de Paris XXVI (1925), 208—212. Isti: RÉS V (1925), 113—115. — J. A. G(lonar): LZ 26, 313—6. — Jak. Š(olar): DS 26, 94—5.

— Sur le système casuel du Slovène. (Mélanges Vendryes.) Strasbourg, 20 août 1924. Str. 347—361.

Tominšek Jos., Nemško-slovenski slovar za domačo in šolsko rabo. Lj., Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1924. V. 8°. IV + str. 215—788.

Ocene: Zadloški (= Ant. Mikuš): UT 28. 2. 1924, št. 9. — L. Tesnière: RÉS Paris IV) 1924), 164.

— O imenoslovju v Bohinju. PV 24, 89—90.

(Z zemljevidnimi obrisi. Dodatek k Iv. Kogovškovega članku v PV 23, 176.

Tuma Henrik, Rezija. KGMD 25, 116—119.

Geogr., etnogr. in jezikoslovni očrt s slikami in zemljevidom.

— Toponomastika. Geogr. vestnik I (Lj. 1925), 86—97.

Tolmačenje kraj. imen *Konta, Lasta, Ronek, Medrije* in dr.

Vrhovnik Ivan, Dva slovenska pastirska lista iz 17. stoletja. (L. 1665, 1684.) Č XVIII, 36—48.

(Teksti.)

II. Slovstvena zgodovina in življenjepisi za oddelke I—III.

(**Abram Ivan**), r. 1787, u. po 1845. Slovenski duhovnik-Ahasver. Straža 24, št. 135.

(**Abram Joža**.) Petdesetletnik. J. Lovrenčič: DS 25, 59.

(**Ahacel Matija**.) Fr. Kidrič: Nekaj o Ahacelnovih „Pesmih“. ČZN 24, 39; isti: SBL 3. — Avg. Pirjevec: Mladika 25, 108 (lesorez M. Maleša).

(**Alasia da Sommaripa fra Gregorio**.) Fr. Kidrič: LZ 24, 102—110; isti: SBL 4.

Albrecht Fran, Prevodi iz slovenščine. LZ 24, 126—8. — Slovensko kazališče. Nova Evropa, knj. X, 1. sept. 24, 233—8. — Gledališče (slov., zgod. razvoj). NE 738—741.

(**Alešovec Jakob**.) Drag. Lončar: SBL 6—7. — Iv. Prijatelj: NE 43.

(**Alič Jurij**.) Fr. Kidrič: SBL 7.

Aljaž Jakob. Oris mojega življenja. PV 23, št. 8—11. — Pevski spomini. [Avtobiogr. črtice.] Pevec III, št. 1—12; IV, št. 1—8, 12; V, št. 1—10.

(**Ambrož Mihael**.) Drag. Lončar: SBL 8—10.

(**Andrioli Avgust**.) Fr. Kidrič: SBL 12—13.

(**Aškerc Anton**.) Ks. Meško: Listki, 89—102. — Iv. Grafenauer: SBL 16—8. — Jos. Kostanjevec: Tabor 26, št. 13. — Iv. Prijatelj: NE 89—90.

Bajuk Marko, Narodna pesem v sekiricah. (Nadalj. iz prejšnjih let.) Pevec IV, št. 1—12; V, št. 1—6.

(**Baraga Frid. Irenej**.) L. Ehrlich: SBL 23. — Avg. Pirjevec: Mladika 25, 228 (lesorez Mih. Maleša).

(**Basar Jernej**.) Fr. Kidrič: SBL 26.

Bednařik R., Zgodovinski obris dijaškega gibanja v Sloveniji. Križ na gori I, št. 1—3.

(**Belec Ivan**.) Drag. Lončar: SBL 30—1.

† **Beranič Dav.,** u. 29. dec. 1923. Ciril Spindler: Profesorju B. v spomin. Tabor 24, št. 6. — Fr. Kidrič: SBL 33.

(Bile Franc.) Fr. Kidrič: SBL 39.

(Bleiweis Janez) Drag. Lončar: SBL 42—7. — Fr. Zavrnik in M. Kos: NE 231—2.

(Bohinjec Peter.) Ks. Meško: Listki, 103—114. — Iv. Grafenauer: SBL 48. — Iv. Prijatelj: NE 244.

(Bohorič Adam.) Fr. Kidrič: Bohoričev Elementale Labacense cum Nomenclatura. ČJKZ IV, 128—130. — Isti: SBL 49—52; NE 245.

Borko Božidar, Književno pismo iz Slovenije. Nova Evropa, knj. XII, št. 14, str. 433—8.

Splošna oznaka slovenske najnovejše literature: Podbevšek, T. Seliškar in dr.

(Breznik Anton.) Fr. Kidrič: A. B. in njegova „Pratika“. ČZN 24, 112—6. — Isti: SBL 59; NE 20.

(Budina Samuel.) Fr. Kidrič: SBL 63—4; NE 318.

Burian Václav, Doneski k starejšemu češkemu repertoarju v slovenski dramati. LZ 25, 220—4, 291—7. — Český repertoar v novodobé slovinské dramate. (1848—1924). Sborník prof. Jana Máchala (1925), 184—217.

(Butkovič Peter-Domen.) Joža Lovrenčič: Mladika 24, 155—6 (s sliko).

Cankar Ivan. Zbrani spisi. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani. Založila Nova založba. Prvi zvezek. 1925. 8°. XXVIII. + 336 str.

Vsebina: Erotika (izd. l. 1902. in 1899.) — Pesmi (1892—1898). — Vinjete.

Drugi zvezek. 1925. XXX + 370 str.

Vsebina: Črtice in povesti. (1893—1899.) — Kritični in polemični spisi. (1896—1899.)

— Il servo Bortolo e il suo diritto. Traduzione dallo sloveno di Regent e G. Sussek. Trieste, Casa editrice „Parnaso“. [1925.] 123 str. (s sliko). (Collezione di letterature Slave, I.)

Ocenil Janko Samec: LZ 25, 253—5, 314—5. — Isti: Italijanski prevod C. Hlapca Jerneja. LZ 25, 255. — Novi ital. glasovi o C. Hlapcu Jerneju. LZ 25, 638—640.

— Kuća Marije pomoćnice. [Hrvatski prevod.] Književna republika II, br. 9. i 10. (Zagreb 1925), str. 416—477.

— Ni bilo v programu. (Doslej še neobjavljen C-jev podlistek.) Jutro 25, št. 1.

(—) „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“: Ignotus: ND 6. okt. 1925, št. 110. (Vsebina, oznaka oseb . . .). — Jos. Vidmar: Kritika 25, 71—4.

(—) Jos. C. Oblak: I. C., verni sin prirode. PV 24, 1—4. — France Stelè: Donesek k literarnim začetkom Iv. C. (Sonetni venec realca-tretješolca „Grudnovi Olgici“. DS 24, 44. — Rokopis Iv. C. (ilustr. in rokopis iz „Za nar. blagor“). DS 24, 45. — Iv. Grafenauer: SBL 67—72. — Iv. Prijatelj: NE 344. — Uroš Džonič: Kalendar Nar. odbrane za 1926 (Zagreb 1925), 230—8 — Frank. Wollman: Slovinský dramatik I. C. Prúdy 1925, junij. (Prim. Fr.

Albrechtovo poročilo v LZ 25, 763—5.) — J. G(laser): Deseti brat. (Iv. Cankarju ob njegovi smrti v dneh osvobojenja.) Tabor 25. dec. 1925, št. 293 (pesem).

(Cegnar Franc.) Iv. Grafenauer: SBL 74. — Iv. Prijatelj: NE 366.

(Chráska Anton.) Fr. Kidrič: SBL 76—8.

(Cigler Janez.) Fr. Kidrič: SBL 79. — Avg. Pirjevec: Mladika 25, 147 (lesorez Mih. Maleša).

† Čebokli Andrej. (Gl. ČJKZ IV, 190.) Joža Lovrenčič: Mladika 24, 155 (s sliko). — Iv. Grafenauer: SBL 90.

(Čerin Jos.) St. Premrl: Pevec 25, 1, 9. — Jos. Mantuani: NE 424.

(Čop: rodbina, Anton, Janez, Matija.) Fr. Kidrič: SBL 95—109. — Čop Mat.: NE 437.

(Dajnko Peter.) Fr. Kidrič: SBL 111—6; NE 456.

(Dalmatin Jurij.) Fr. Kidrič: SBL 116—124; NE 465.

(Debevec Janez.) Fr. Kidrič: SBL 125—6; NE 483.

Debevec Jos. (Ocena:) „Dante“, ur. Al. Res. Č XIX, 80—5. — Nekaj misli ob novem slov. prevodu sv. pisma. Mladika 25, 248—252. — Ob koncu prevoda Divine commedie. DS 25, 275—7.

Demetrovič Zofka. Dve novije slovenske spisateljice. (Komanova in Kmetova.) Jugosl. njiva 25, I, 31. — Iv. Lah: ŽS II (Trst 1924), 49—53 (s sliko).

(—) Iv. Prijatelj: NE 491. — Avtobiogr.: SBL 127.

(Detela Fran.) Iv. Grafenauer: SBL 129—130. — Iv. Prijatelj: NE 500.

(Dev Feliks.) Fr. Kidrič: SBL 130; NE 500.

(Dežman Karel.) Avg. Pirjevec: SBL 131—5. — M. Kos: NE 498.

† Dimnik Jakob, u. 1. sept. 1924. — P. Flerè: P 24, 240. — Jutro 24, št. 207. — SN 24, št. 200. — E. Gangl: UT 24, št. 35, 36. — Ivo Trošt: UT 24, št. 40. — J. Šlebinger: SBL 137.

(Dolenec Hinko.) J. Šlebinger: SBL 141. — Iv. Prijatelj: NE 539.

Druzovič Hinko, Zgodovina slovenskega petja v Mariboru. ČZN 24, 80—100; 25, 52—72.

(Einspieler Andrej.) Avg. Pirjevec: SBL 151—5.

† Faludi Janoš (1839—1922). K. Siftár: Dűševni list I. (1923), št. 2. (Slika str. 140.)

(Fatur Lea.) Šestdesetletnica: Mladika 25, 464 (s sliko). — Pavla Hočevnarjeva: ŽS 26, 1—4 (s sliko).

Finžgar F. S. Zbrani spisi. IV. zvezek: Dekla Ančka in Srečala sta se. V Lj., Nova založba. 1924. 200 str.

Oc.: Slovenec 24, št. 222.

V. zvezek: Prerokovana. Slike iz svetovne vojne. (DS 1915—9.) V Lj. 1924. 264 str.

Oc.: Iv. Pregelj: DS 25, 60. — Jos. Vidmar: Dvoje Finžgarjevih knjig. Kritika I, 76—9.

(—) Iv. Prijatelj: NE 672.

Flerè Pavel, Pripovedne slovenske nar. pesmi. Mladini izbral in priredil. Z risbami okrasil Maksim Gaspari. Lj., Učiteljska tiskarna 1924. 168 str.

Oc.: Fr. Erjavec: P 24, 233. — J. Glaser: LZ 25, 185—7.

Fliszar Janoš, Prekmurja znameniti evang. možje. Düşevni list 1925: Št. 3.: Temlin Ferenc, Sever Mihal; št. 4.: Dr. Peter Avg. Lutharicz (1708—1751); št. 5.—6.: Küzmič Štefan, Sijárto Štefan (1765—1833), Bakoš Mihal; št. 7.: Barla Mihal, Czipott Jurij; št. 8.: Kardoš Janoš; št. 9.: Terplán Šandor (1816—58); št. 10.: Luthár Pavel (1839—1919).

(Glaser Marko.) M. Štrakl: Kedaj so izšle Glaserjeve „Zlate bukvice“? [Koncem 1837 ali ob novem l. 1838.] ČZN 24, 38.

Glonar Joža. Naš prijatelj Wendel. Mladika 24, 116—7 (s sliko). — Naš prijatelj Tesnière. Tam, 196—7 (s sliko). — Naš prijatelj Božidar Krš. (Ob 10letnici njegove smrti) Mladika 25, 151—2 (s sliko). — Slovenačka naučna kultura. Nova Evropa, knj. X. (1. sept. 1924), 179—182. — Lit. poročila: „The Slavonic Review“. Slovenec 24, št. 5. — Študij slovanskih jezikov v Sev. Ameriki. Tam, št. 17. — Londinensia I. [Študij slavistike, N. B. Jopson]. Tam, št. 34. — „Literatura Srbohrvatov in Slovencev kot enota“. [O dr. Jov. Kršičevem članku v Novi Evropi 1924, št. 5.] Tam, št. 46. — „Južnoslovenski filolog“, III. Tam, št. 204. — „Znameniti in zaslužni Hrvati. 925—1925.“ Slovenec 25, št. 218. — „La nuova letteratura slovena“. [Prevod Grafenauerjevega članka.] LZ 24, 191—2.

— NE: Almanasi kod Slovenaca. 47. — Autobiografije i memoari slovenački. 94. — Bibliografija slovenačka. 189. — Biblioteke u Slovenačkoj. 199. — Čebelarsko društvo. 420.

(Govekar Minka.) Pavla Hočevanjeva: ŽS 24, 265—6 (s sliko).

Grafenauer Ivan, Marija v naših narodnih pesmih. Slovenec 24, št. 205. — Pregled najnovije slovenačke književnosti. Nova Evropa, knj. X. (1924), 230—3. — La nuova letteratura slovena. (Ital. prevod v L'Europa orientale 24, 1. zv., str. 1—18. — Prim. Glonarjev referat v LZ 24, 191 in Grafenauerjevo pojasnilo, str. 320.)

— SBL: Aškerc Anton, Bartol-Nadlišek Marica, Bedének Jakob, Bevk Blaž, Bevk France, Bilc Janez, Božič Janez, Cankar Ivan, Cegnar Franc, Celestin Fran, Cimperman Fr. Ser., Cimperman Jos., Čebokli Andrej, Debevec Jože, Detela Fran, Drobnič Jos.

— NE: Funtek Ant., Gangl Engelbert, Glaser Janko, Glaser Karel, Golar Cvetko, Gradnik Alojzij, Grafenauer Iv., Gregorčič Simon, Gruden Igo, Hostnik Davorin, Hribar Anton.

† Gregorčič Anton, u. 7. marca 1925. Ant. Breclj, A. G. in stranka. Življenjepisni prispevek. Č XIX, 324—6. — Isti: V spomin dr. A. G.: Mladika 25, 350 (s sliko). — Fort. Lužar: SU 25, 71.

— Blazij Grča: KGMD 25, 106 (s sliko). — Jos. Abram: KGMD 26, 51—3 (s sliko).

Gregorčič Simon. Antologija. Uredio, predgovor i rječnik napisao dr. A. Barac. Zagreb. Izdanje Narodne knjižnice, 1924. M. 8°. 88 str. („Naši pjesnici“, VII.)

Ref.: Jos. Debevec: DS 25, 188. — Fr. Ilešić: Jugosl. njiva 25, knj. IX, 1, str. 103. — Joža Glonar: LZ 26, 226.

(—) Ks. Meško: Listki, 115—126. — A. Palmieri: Il poeta sloveno dell' Isonzo: Simone G. La Cultura 23, 261—7. — La lirica slovena. I libri del giorno 23, 66—8.

† **Gregorec Lavoslav**, u. 22. okt. 1924 v Novi cerkvi pri Celju. Nehr.: Slovenec 24, št. 243. — Straža 24, št. 123.

(Holzapfel Ignacij.) Avg. Žigon: LZ 25, 171 (pod črto).

Ilešić Fr., Jovan Skerlić i Slovenci. Jugosl. njiva VIII, 2 (1924), 298—9. — Slovenski pjesnik Val. Vodnik i Napoleonov katekizem. Strena Buličiana, 625—632.

(**Janša Anton.**) Martin Perc: Pri A. Janševih sorodnikih na Dunaju. Slovenec 25, št. 212. (Posnetek iz istega pisatelja nemške brošure: 1775—1925. Anton Janscha, erster k. k. Lehrer der Bienenzucht in Wien. Biogr. Skizze zum 150 jähr. Jubiläum seiner „Vollständigen Lehre von der Bienenzucht“. Celje 1925. Im Selbstverlage des Verfassers. Mit Bildern.)

(Japelj Jurij.) Avg. Pirjevec: Mladika 24, 345—6 (s sliko).

Jeraj Jos. Romantika in leposlovje. Straža 24, št. 92.

† **Jeršinović Anton**, u. 26. okt. 1925 v Celju. Nehr.: ND 25, št. 119. — Jutro 25, št. 249. — Tabor 25, št. 244.

Jurčič Jos., Zbrani spisi. Druga izdaja. Urejuje dr. Iv. Prijatelj. IV. zvezek. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Lj., 1925. XXI + 454 str.

Vsebina: Uvod. Golida. Hči mestnega sodnika. Nemški valpet. Dva brata. Božidar Tirtelj. Kozlovska sodba v Višnji gori. Črta iz življenja političnega agitatorja. Sin kmetiškega cesarja. Sosedov sin. Urednikove opombe. Oc.: Fr. Koblar: DS 26, 58.

(—) Iv. Koštiál: Prispevek k poglavju o J. literarnih predlogah: LZ 24, 702—4.

Jos. v. Erbenov roman „Die St. Aegidiuskirche in Graz“ in Jurčičev Erazem Tattenbach.

Kelemina Jakob, Umetniški princip poezije. Iz „Uvoda v literarno vedo“. LZ 24, 385—394, 513—9. — Naloge in metode literarne zgodovine. DS 25, 182—7, 216—220, 250—4. — Oblika pesniškega umotvora. LZ 25, 449—459, 577—583.

Kersnik Janko. Izbrani spisi za mladino. Pripredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil A. Gojmir Kos. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Lj., 1924. XCV + 416 str. (Slovenski pesniki in pisatelji za mladino, XVII. zv.)

Oc.: J. Glaser: LZ 25, 249—251.

Kidrič Franc. Bohoričev Elementale Labacense cum nomenclatura. ČJKZ IV, 128—130.

— Otrozhja biblia 1566. ČJKZ IV, 121—5. (Po Jopsonovem prepisu v Britanskem muzeju.)

— Otrozhja Tabla (ali Biblia) ok. 1580. ČJKZ IV, 125—8.

— Slovenske knjige v protestantski stanovski šoli v Ljubljani. (1563—1598.) ČJKZ IV, 130—9.

— Gregor Vorenc (discalceat p. Franciscus Xav. a S. Ignatio). ČJKZ IV, 139—146.

— Primož Lavrenčič in njegova cerkvena pesmarica. (Iz predštudij za zgodovino slov. cerkvene pesmi.) ČZN 25, 80—5.

— Ant. Breznik in njegova „Pratika“. ČZN 24, 112—6.

✓ — Nekaj o Ahacelnovih „Pesmih“. ČZN 24, 39—40.

✓ — Iz delavnice za komentar Prešerna. LZ 25, 23—34.

— Prešernova zabavlјica „Novi Pegasus“, oziroma „Kam je prešel polž iz Višnje gore“. LZ 25, 191.

— Dante 1321—1921. Izdal in uredil dr. Al. Res. V Lj. 1921. LZ 25, 629—633, 691—4.

Ocena zbornika, predvsem Jos. Puntarjeve razprave „Dante in problem Prešernove Nove pisarije“.

— SBL: Ahacel Matija, Alasia da Sommaripa fra Gregorio, Alič Jurij, Ambrožič Jožef, Andreaš Miha, Andrioli Fr. Ks., Apostel Ivan, Arlič Jan., Auersperg Ant. (Anast. Grün), Bachó Jožef, Basar Jernej, Bastiančič Jernej, Bedenčič Jan., Beranič Davorin, Bilc Fr., Blaznik Blaž, Bohorič Adam, Bonomo Peter, Borghi Jož., Bratuša Emerih, Brence Jan., Breznik Ant., Brigido Mihael, Bučar Ivo Ivanovič, Budina Lenart, Budina Samuel, Burgar Jožef, Burja Jakob, Chráska Anton, Cigler Janez, Ciringer Jernej, Cobenzl Gvidon, Conti Andrej, Crobath Blaž, Cvetko Franc, Čandik Janez, Čep Matija, Čiolič Matija, Čop (rodbina, Anton, Janez, Matija), Dagarin Jožef, Dajnko Peter, Dalmatin Jurij, Debeljak Matija, Debevec Janez, Dev Feliks, Dolžan Jernej, Edling (rodbina, Janez Nep. Jakob, Rudolf Jožef), Elze Theodor, Erberg (rodbina).

— NE I.: Alasia Alessandro, Bohorič Adam, Breznik Ant., Budina Samuel, Cvetko Franc, Čandik Janez, Čop Matija, Dajnko Peter, Dalmatin Jurij, Debevec Janez, Dev Feliks, Elze Theodor, Franul de Weissenthurn Vin., Georgijević Bart., Grabrijan Jurij (na str. 702 pomotoma Gabrijan Jurij), Gutman Andrej, Gutsman Ožbald. — V cirilski izdaji še: Vergerij P. P., Vesel-Koseski Jov., Vodnik Val., Volkmer Leopold.

— Ob prvem sešitku SBL. Jutro 25, št. 98.

— Glose iz portretne razstave. (Hreni, Žiga Zois, Vodnik). Jutro 25, št. 220, 221.

(Koblar Anton.) Sedemdesetletnica dekana A. K.: Slovenec 12. jun. 1924, št. 133. — Dr. Iv. Pregelj: Mladika 24, 316—7 (s sliko).

Koblar France. Naša dramatična literatura. DS 24, 94—6.

Ocenil: Kersnik-Rozmanov „Testament“, Cankar-Skrbinškovega „Hlapca Jerneja“, Al. Remčeve „Užitkarje“, Pav. Golijeve „Peterčkove poslednje sanje“, Milčinskega „Mogočni prstan“, ponatis obeh Linhartovih veseloiger.

(**Kopitar Jernej.**) Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. Priobčil Iv. Prijatelj: ČJKZ IV, 147; V, 121—143. — V. Burian: O zadnjih dnevih K. življenja. ČJKZ IV, 167—9.

(**Korytko Emil.**) Pismo Severina Korytka dr. Stan. Korytku 12. avg. 1888. (Z biogr. podatki o Emilu K.) Priobčil in poslovenil Fr. Ilešič. LZ 25, 187—9.

† **Kos Fran**, u. 14. 3. 24. A. B., Spomini na prof. dr. K.: UT 24, št. 15. — Jutro 24, št. 65. — Fr. Kovačič: ČZN 24, 126. Drag. Lončar: LZ 24, 575—6 in GMDS 1924/25, A, 47—54 (s sliko). — Jos. Mal: Č XVIII, 169—176. — Mladika 24, 277 (s sliko). — Slovenec 24, št. 64. — SN 24, št. 63. — P 24, 153. — Ferdo Šišič: Jugosl. njiva 24, 1. knj., 281. — Luc. Tesnière: RÉS IV, 318.

(**Kosler Peter.**) [A. Beg:] Stoletnica P. K.: SN 29. 2. 24, št. 50.

(**Kostanjevec Jos.**) Šestdesetletnik. Ignotus (= B. Borko): Tabor 20. 2. 24, št. 42.

Kotnik Fr. Storijske I. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Zbral in uredil. Na Prevaljah 1924. XVI + 112 str. (Mohorjeva knjižnica, 3.)

Oc.: P. Flerè: P 25, 24—5. — J. Glaser: ČZN 25, 103. — I. Šega (= A. Debeljak): LZ 25, 561—2.

— Drabosnjakove „Bukelce od Matjaža“. (Drugi del rokopisa; prim. DS 1922, 391.) Č XVIII, 217—232.

— Pasijonska igra iz Železne Kaple. ČZN 24, 101—8.

— Prispevki k slov. bibliografiji. ČZN 24, 110—1.

— Slovenska legenda o sv. Ožbaldu. ČZN 24, 9—20.

Kovačič Fr. Štajerski Slovenci v znanstvu. Soc. misel III, 148—151.

Kovačič Maks, O naši vojni literaturi. Tabor 24, št. 5.

(**Krajec Janez**, tiskar in založnik.) Avg. Žigon: LZ 25, 596—7.

Kramar Fr., Kako in kje sem nabiral slovenske narodne pesmi. Cerkv. glasbenik 24, št. 1—12; 25, št. 1—12. (Nadalj. iz 1923.)

Kramar J., Cerkvena poezija. Vzajemnost III, 33—5.

Krek Jan. Ev. Izbrani spisi. III. zvezek: Socializem (iz l. 1901). Druga, nespem. izdaja. Uredil odbor društva „Dr. Jan. Ev. Krek“. V Lj. 1925. Jugosl. tiskarna. V. 8°. (IV) + 616 str.

Oc.: Abditus (= Alb. Prepeluh): LZ 25, 431—4.

(—) **A. Breclj**: Dr. J. K. na Sv. gori pri Gorici. Mladika 24, 115. — Iv. Dolenc: Krekovo pismo o zborovanju avstrijskih škofov. (Dodatek k Izbr. spisom I, 71.) Č XVIII, 325. — Isti: Prvi stiki dr. K. s srednješolskim dijaštvom. Slovenec 24, št. 277—280. — Socialna misel III (1924): Iv. Dolenc: Krekov socialni nazor. 108—111. — Štefanov: Kaj je Krek mislil o delu in kapitalu ter o zasebni lastnini. (1894.) 118—121. — Veteranus: Stanovske zbornice in reforma parlamentarizma po K. zamislu. (1894.) 124—7. — IV (1925): Jos. Gostinčar: Dr. J. K. in delavstvo.

197—8 — Maks Miklavčič: K. in študenti. 205—8. — Avg. Cvikelj: K. in socialna politika. 208—211. — Iv. Dolenc: K. o „klerikalizmu“. 212. — Dizma (= J. Glaser): Na K. grobu. LZ 25, 112 (pesem). — Iv. Pregelj: Dr. J. E. Kreku, kadar bi mu bilo 60 let. Mladost 25, 201. — H. Wendel: Der junge Krek. Südslaw. Silhouetten (Frankfurt a. M. 1924), 123—7. — Iv. Zorec: Ena, dve o K. Ob letni osmini. Mladika 25, 462—3.

(Küzmič Štefan.) Janoš Flisar, Ad. Luthar in dr.: Düşevni list I, št. 7, 8; III, št. 5, 6.

Kveder Zofka. Gl.: Demetrovič Zofka.

Leksikon, Slovenski biografski. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. V Lj. 1925. Založila Zadružna gospodarska banka. V. 8°. 1. zvezek: Abraham — Erberg.

Oc.: Andr. Budal in Fr. Albrecht: LZ 25, 756—9. — J. Debevec: Slovenec 25, št. 94. — Fr. Kidrič: Jutro 25, št. 98. — Fr. Koblar: DS 25, 220—1. — Tabor 26. 4. 25, št. 94. — H. Wendel: Prager Presse 25. 4. 25.

Lenard Leopold, Motivi slovenačkih narodnih balada. Samouprava 8. 2. 24, št. 29.

(Levstik Franc.) Iv. Prijatelj: Levstikov politični list „Naprej“. Razprave II, 121—220. — Al. Turk: Nekaj o L. kot kandidatu teologije. (Iz pisma Jan. Valjavca Drag. Rudežu 28. jul. 1854.) ČZN 25, 94. — Isti: Devet L. pisem Drag. Rudežu. LZ 25, 45—55. — Avg. Žigon: K. Rudež Levstiku: 12 pisem. (Iz Levstikove ostaline.) LZ 25, 106—112, 170—5, 237—245. — Isti: Fr. Levstik in Jan. Krajec: 7 pisem (4 Levstikova, 3 Krajčeva.) LZ 25, 596—603.)

(Lipold Jožef — Rečiški.) Pav. Strmšek: Lipoldov lat. nagrobni napis v Rečici pri Mozirju. ČZN 24, 111.

(Maister Rudolf.) 50letnica. SN 29. 3. 24, št. 73. — Gruda 24, 40—2.

† Medved Ant., prof. v Mariboru, u. 26. febr. 25. Nokr.: ČZN 25, 168—171. — Fort. Lužar: SU 25, 87—8. — Tabor 25, št. 47. — Jutro 25, št. 50. — KGM 26, 95. — Slovenec 25, št. 47. — Fr. A. Urankar: Svojemu katehetu dr. A. M. Slovenec 25, št. 48.

(Medved Anton.) F. S. Finžgar: Govor ob odkritju spominske plošče na pesnikovi rojstni hiši dne 7. jun. 1925 v Kamniku. Mladika 25, 307—8. — Medvedova slavnost v Kamniku: Jutro 25, št. 131, 132. — SN 9. 6. 25. — Ks. Meško; Listki 127—131. — Fr. Stelè: A. M. — risar. (Opevane slike Kamnika in okolice.) DS 24, 44.

Meško Ksaver. Listki. V Lj. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924, 144 str. (Splošna knjižnica, 36.)

Vsebina: I. Črtice. — II. Mrtvi in živi (str. 89—144): A. Aškerc, P. Bohinjec, S. Gregorčič, A. Medved, A. Verovšek. — Oc.: Fr. Koblar: DS 25, 127.

(—) K petdesetletnici: Gled. list 1924/25, št. 2 (s sliko). — A. Beg: SN 28. 10. 24, št. 247. — Fed. Gradišnik: ND 24, št. 136.

(Ob uprizoritvi M. drame „Pri Hrastovih“ v Celju 28. 11. 24.) — Gruda I, 290 (s sliko). — Fr. Koblar: Misli ob jubileju. DS 24, 242—3. — Proslava 50letnice in sestanek nekdanjega dijaštva ptujske gimn. v Ptuj. ND 24, št. 117. — A. Sovre: (Prigodnica ob M. slavi v mestnem gled. v Ptuj. dne 10. 11. 24.) Mladika 25, 55—6. — F. S. Spindler: Naš dom XVI (Maribor 1924), 145—7. — Slovenec 1. 10. 24, št. 224. — SN 24, št. 228. — Narte Velikonja: Mladika 24, 437 (s sliko). — Urbanaz-Urbani Umberto: Occhi di donna e cuore d'uomo. Ks. Meško: una delicata figura di scrittore sloveno. Piccolo dela sera. 22. 8. 24. (Prim. Slovenec 31. avg. 1924, št. 199.)

Meyer K. H., Die slovenischen protestantischen Drucke bei den Lausitzer Wenden. AfslPh. 39, 93—103.

Mladenović Ranko, Tri slovenačke premiere u Beogradu. (Veronika Deseniška, Vdovica Rošlinka, Pohujšanje v dolini šentflorjanski.) SKG, knj. XV (1. jun. 1925), 221—2.

Mohorič Fran, Iz krajine klopotcev. (Njih odmevi v književnosti.) ND 24, št. 98—103. — Iz zapuščine dr. Benj. Ipavca. ND 25, št. 23, 24; 26 (Stritarjev nemški prevod Prešernove Nezakonske matere.) — Iz zapuščine dr. Jos. Vošnjaka in dr. B. Ipavca. ND 24, št. 136. — Pesniki in posluh. ČZN 25, 163—6.

Murko Matija. Uvodna reč. (Kulturni pregled o Slovencih.) Nova Evropa, knj. X. (1. 9. 24), 177—9.

— Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. I. Bei den Slovenen. Slavia IV (1925), 499—522. (Se nadaljuje.)

† **Pace Anton**, grof, u. 28. 12. 23 na Dunaju. Janko Polec: Slovenec 24, št. 5.

(**Pagliaruzzi Jos.-Krilan.**) Venc. Belè: K 40letnici P. smrti. KGMD 25, 98—102 (s sliko). Tam: Iz P. zapuščine (pesmi) priobčil dr. Joža Lovrenčič.

(**Pajkova Pavlina.**) Joža Glonar: Mlada leta P. Pajkove. ŽS 24, št. 1—8. (Prim. Z. Kvedrova: Pismo g. dr. Glonarju. ŽS 24, 111—4.)

Pirjevec Avg., Slovenski možje. Mladika 24, št. 1—12; 25, št. 1—12. (Lit. črtice: Primož Trubar, Tomaž Hren, I. V. Valvasor, „Operosi“, Dva kmetovayca: P. P. Glavar in Val. Černe, I. Ž. V. Popovič, Pohlin, J. Japelj, Ž. Zois, A. T. Linhart, A. M. Slomšek.)

— SBL: Dežman K., Einspieler Andrej in Lambert.

† **Pleteršnik Maks.** Avg. Pirjevec: LZ 24, 240—4, 304—311. 361—371; Slavia II, 779—781. — L. Tesnière: RÉS IV, 170. (Gl. ČJKZ IV, 187.)

† **Plut Milan**, u. 7. 4. 25 v Lj.: Jutro 25, št. 84, SN 25, št. 79. — Tabor 25, št. 79. — B. Borko: Spominski listek. Tabor 25, št. 83.

† **Podlogar Leop.**, u. 12. 6. 25: Mladika 25, 272. — Slovenec 25, št. 132.

(Pohlin Marko o.) Avg. Pirjevec: Mladika 24, 305—6 (s sliko).
 † Ponikvarjeva Karla, roj. Grmek, u. 6 10. 24 v Trstu: E 24, št. 240; Skrinjarjeva: E 24, št. 290. — ŽS 24, 241—3 (slika); 25, 144 (popravek).

(Popovič Iv. Žiga Val.) A. K. Beg: SN 24, št. 69; 71 (Iv. Koštialova notica). — Avg. Pirjevec: Mladika 24, 265—6 (slika).

(Pregelj Ivan.) Gledališki list 1923/24, št. 1. — Tine Debeljak: I. P. v prvi dobi. (Poskus literarno-historične študije.) Križ na gori 25, 22—6, 69—73, 103—7, 128. — Fr. Koblar: DS 24, 36—41.

(Prešeren Franc.) 75. obletnica smrti. Jutro 8. 2. 24, št. 34. — Zlatko Gorian: F. P., anläßlich d. 75. Wiederkehr seines Todestages. (Nemški prevodi: Pevcu; Vrba; Kam? Nezakonska mati.) Zagreb. Tagbl. 24, št. 40. — H. Wendel: Südslawische Silhouetten, 151—60. —

(—) Avg. Žigon: Francè Prešeren poet in umetnik. Kot komentar k izdaji iz leta 1847. v proučevanje umetnosti poetovega dela priredil. V Celovcu 1914 (na ovitku: V Celovcu in na Prevaljah 1925.) Mohorjeva družba. Str.: CXCI (F. P. in Čopova akademija) + 88 (Pripombe) + 12 (Vnanji dogodki P. življenja. Kot dostavek k III. razpravi uvoda.) Slovstvene knjižnice I. zvezek.

Oc.: Fr. Kidrič: Iz delavnice za komentar Prešerna. LZ 25, 23—34. — F. S. Finžgar: Mladika 25, 231. — Fr. Koblar: DS 25, 285—8. — Luc. Tesnière: RÉS V, 305.

(—) Fr. Kidrič: P. puščica „Ahacelnovim pesmam“. ČZ 24, 40. — Isti: Prešernov sonet z akrostihom Pavšku in Stelzichu. LZ 25, 128. — Isti: Prešernova zabavljica „Novi Pegasus“ ozir. „Kam je prešel polž iz Višnje gore“. LZ 25, 191. — Isti: Ocena Jos. Puntarjeve razprave „Dante in problem Prešernove Nove pisarije“ (Dante, izd. Al. Res, Lj. 1921, 93—260.) LZ 25, 629—633, 691—4.

(—) Ob 125 letnici P. rojstva: Mladika 25, 463—4. — Jos. Vidmar: Kritika 25, 113. — Jutro 25, št. 280.

(—) Avg. Žigon: Fr. Potočnik iz svojih spominov o P. Auszug aus meinen Memoiren. DS 25, 277. — Isti: Krst pri Savici v cenzuri. DS 25, 278—283. — Isti: Prešernova Zdravica. (S faksim. prilogo iz lit. zapuščine P.) DS 25, 283—5. — Isti: Jos. Scheuchenstuel (soprog Primičeve Julije). LZ 25, 238—240.

Prijatelj Ivan. Levstikov politični list „Naprej“. Razprave II, 121—220.

— Vloga „omladine“ v prvem obdobju „mladoslovenskega“ pokreta. LZ 24, št. 1—12.

— NE: Alešovec Jakob, Aškerc Ant., Bile Janez, Bohinjec Peter, Božič Janez, Budal Andrej, Cankar Iv. in Izidor, Cegnar Fr., Celestin Fr., Česnik Ivo, Debeljak Anton, Demetrovič Zofka, Derganc Fr., Dermota Ant., Detela Fr., Dolenc Hinko, Erjavec Fr., Eržen Viktor, Fabjančič Milan, Fekonja Andrej, Finžgar F. S., Vidic Fran, Wiesthaler Fran.

(—) Petdesetletnica: Dr. R. Kolarič: Nar. dnevnik 25, št. 269 (s sliko). — J. P., Jubilej našega prvega literarnega zgodovinarja. Jutro 25, št. 297 (slika v št. 298). — Slovenec 25, št. 290 (slika v št. 291). — Fr. Albrecht: LZ 26, 164—9. — G. Kifeljc (= Joža Glonar), Naš Prijatelj: Mladika 26, 67—8 (s sliko).

(Prunk Ljudmila-Utva.) S. Kosovel: ŽS 25, 177—180 (s sliko).

Puntar Jos. Literarna umetnina. DS 24, 22—8.

(Ravnikar Matevž.) Avg. Pirjevec: Mladika 25, 187—8 (lesorez Mih. Maleša).

(Razlag Rad.) Štiri pisma dr. R. R. Dragotinu Rudežu (iz l. 1868., 1869. in 1872.). Priobčil Al. Turk: ČZN 25, 88—90.

Res Alojzij. Narodna pesem. (1. Nar. pesem v romantiški luči. 2. O postanku poezije.) DS 24, 28—32. — Bistvo narodne pesmi, DS 24, 207—213.

Robida Adolf. Shakespeare v ljubljanski drami. DS 24, 93—4.

(Selak Franjo.) Starovaški (= Fr. Žnidaršič): KGMD 25, 108—113.

(Serneck Jos.) Osemdesetletnik: Tabor 24, št. 54. — † 18. 9. 25 v Lj. Nestr. ND 25, št. 103. — Jutro 25, št. 212. — SN 25, št. 212, 214. — Tabor 25, št. 214.

(Skrinjarjeva Marija.) Maša Gromova: ŽS 25, 145—7 (s sliko).

Slomšek Ant. M. Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil Maksim Gaspari. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Lj. 1924. XCIV + 321 str.

(—) J. Glaser: Slomškov Življenje srečen pot. (Dve izdaji prvega natisa l. 1837. z dodanim slov. zemljevidom Evrope.) ČZN 25, 94—5. — Fr. Kidrič: Datum Slomškove „Einleitung zu den slov. Vorlesungen“. (V šol. l. 1830—31.) ČZN 24, 40. — Ant. Medved: S. in slovenska mladina. Soc. misel 24, 161—2. — Avg. Pirjevec: Mladika 25, 347—8. (Lesorez Mih. Maleša.)

(—) 125 letnica rojstva: Iv. Burdian: Dva jubileja na Slomu. ND 25, št. 131. — Fort. Lužar: SU 25, 186—7. — Naš dom XVII (Maribor 25), št. 11—12: S. vzgojitelj slov. mladine. — M. Avšič: S. kot slov. rodoljub. — Dr. F. K.: Slomškovo sveto življenje. — Škof S. in nesnažne ženske.

(Stanič Valentin.) Iv. Kogovšek: V. S. prvič na Triglavu. PV 24, 54—60, 73—8. — Dve turi V. S. Ob 150letnici njegovega rojstva. 1. Pot na Klek. 2. Nekaj o moji ekskurziji na Schafberg gri Sv. Gilgnu. Slovenec 24, št. 141, 143, 144. — Venc. Belè: K 150letnici S. rojstva. KGMD 25, 103—4. — Anekdote iz življenja V. S. (Posnete po Levcu.) Tam, 104—5.

(Starè Jos.) Iz korespondence Fr. Levca Jos. Staretu. Priobčil Janko Polec. Slovenec 25, št. 148.

(Stritar Jos.) V. Belè: KGMD 25, 102 (s sliko). — Fr. Ilešič: S. i Strossmayer. Jugosl. njiva IX, knj. 1, 297—302. (Stri-

tarjevo pismo D. Majaronu 14. jun. 1886.) — J. Lovrenčič: Mladika 24, 75 (slika na str. 31). — V. Mazi: K Stritarjevi sedmini. Jutro 24, št. 35. — I. M. Ujević: Hrv. prosvjeta 24, 319—325.

Strmšek Pavel. Narodne pesmi „Pegam in Lambergar“ in „Lepa Vida“. (Inačice iz Štrekljeve zapuščine, 5 zapiskov Fr. Steleta.) ČZN 25, 90—3.

(**Sušnik Ivan.**) Sedemdesetletnik. Slovenec 24, št. 291 (s sliko).

(**Svetina Ivan.**) Zlatomašnik. Govor msg. T. Zupana: Mladika 24, 395—8 (s sliko). — Slovenec 24, št. 182 (biografija).

(**Škrabec Stan. p.**) Salv. Zobec, p.: V pojasnilo. Cvetje z vrto sv. Frančiška 24, zv. 5.—6. (na platnicah).

(**Štrekelj Karel.**) Iz korespondence Jagić—Štrekelj. Priobčil P. Strmšek. ČZN 24, 28—36.

† **Šubic Ivan**, u. 11. 3. 1924 v Lj. Nekr.: Pav. Karlin: Jutro 24, št. 62. — I. Š. in obrtni naraščaj. Tam, št. 63. — Pop. 24, 152. — SN 24, št. 60, 61. — Izvestje teh. srednje šole v Lj. 1924, 3—8.

Tavčar Ivan. Zbrani spisi. Urejuje dr. Iv. Prijatelj. Založila Tiskovna zadruga v Lj. IV. zvezek: Izza kongresa. 1924. XVII + 548 str.

Oc.: Fr. Koblar: DS 26, 59. — Iv. Lah: SN 24, št. 234.

(—) -l-: Ob obletnici dr. T. smrti. SN 24, št. 42. — Dr. I. T. in njegovo delo. Jadranka III. (1923), 48. (Po „Jutru“.) — Maks Pirnat: Kosmov Janez. Spominska beseda ob obletnici njegove smrti. Tabor 24, št. 41. — Isti: Spomini na pisatelja Iv. T.: Tabor 24, št. 92. — Jos. Vidmar: Dve zgodovinski povesti. (Tavčarjeva „Visoška kronika“ in Pregljev „Plebanus Joannes“). Kritika 25, 85—9. — N. Županič: Antropološki načrt I. T. LZ 25, 663—5.

(**Trdina Janez.**) N. Županič: Nepoznani podobi Jan. Trdine in Leopoldine Kuraltove. (Risal Iv. Vavpotič ok. 1900.) DS 24, 42—4.

(**Trinko Iv. - Zamejski.**) Al. Res: Pogovor s 60 letnikom. Č XVIII, 58—62.

(**Turner Pavel.**) K 83. rojstnemu dnevu. Straža 24, št. 9, 10. — † 25. 9. 24. Nekrologi: ČZN 25, 106—7. — B. Borko: Ahasverjeva osebnost. Jutro 24, št. 228. — Firbas: Najstarejšemu prijatelju dr. T. v slovo. SN 24, št. 224. — Vek. Kukovec, Spomin na dr. T.: Tabor 24, št. 221. — Jutro 24, št. 227, 229 (s sliko). — Iv. Lah, Njegov Tusculum. SN 24, št. 222. — SN 24, št. 220; 221, 222. (Odlomki iz njegovih spisov v SN 1868, 1872.) — Straža 24, št. 9, 10.

(**Turnogradska Josipina.**) Fr. Erjavec, Iz literarne zapuščine J. T. Ob 70 letnici njene smrti objavlja. Slovenec 24, št. 251. — Iv. Lah: ŽS 25, 2—4 (s sliko).

(**Valvasor Iv. V.**) Avg. Pirjevec: Mladika 24, 143—4 (s sliko.) Jos. Tominšek: Valvasor in slovensko smučarstvo. PV 25, 93—4.

(**Verdinek Jurij.**) J. Glaser: J. V., Vsakdanji kruh. ČZN 25, 154—160.

Vidmar Jos. O gledališki kritiki. DS 24, 80—2. — Sodobna kritika. Kritika 25, 97—9. — Opazke k naši kritiki. Tam, 119—121. — Z zapuščenega Parnasa (ocene novjših pesniških zbirk). 103.

(Vodnik Valentin.) Iv. Kogovšek: Vodnikov „Veršac“. PV 23, 95. — Avg. Pirjevec: Mladika 25, 29—30 (z lesorezom M. Maleša). — Iv. Prijatelj: Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. ČJKZ IV, 147—167; V, 121—143.

Vraz Stanko, Izabrane pjesme. Uredio i predgovor napisao dr. D. Grdenić. Izdanje Narodne knjižnice, Zagreb. 1924. M. 8°. 212 str. (Naši pjesnici, VIII.)

(—) St. Banović, St. V. i anakreontika. Vijenac 24, 489—90. — Isti: Kollárov trag na ulomku jedne Vrazove nesvršene pjesme. Nastavni vjesnik 25, (sv. 2.—3.), 124—5. — B. Borko, Njegoš in St. Vraz. Tabor 25, št. 215.

Vrečer Rajko. „Jadranski Slavjan“. (Opis slov.-hrv. časopisa v Trstu iz 1850.) ND 24, št. 27.

Wendel Hermann. Südslawische Silhouetten. Frankfurt a. M. 1924. 220 str. (Der junge Krek, 123—7; France Prešeren, 151—160.) Oc.: J. Glonar: Slovenec 24, št. 222. — Fr. Stele: Č XIX, 191—2. — D. P. Subotić: The Slavonic Review IV, jun. 1925, 252—3.

Wollman Frank, Slovinské drama. V Bratislavě 1925. (Spisi filosoficke fakulty, č. VI.) V. 8°. 332 str.

Oc.: I. L.: Gled. list 20. 3. 26, št. 14. — Fr. Koblar: Slovenec 26, št. 69.

Žigon Avg. Glej: Levstik Franc, Prešeren France.

Župančič Oton, Duma. Saggio di poesia e letteratura jugoslava-slovena. Versione di Italo Maffei e Fany Šinkovec-Mayer. Modena. Tipografia Immacolata Concezione 1924. 66 str.

Ref.: A. Debeljak: LZ 25, 124—6.

— Veronika Deseniška. Tragedija v petih dejanjih. V Lj., Zvezna knjigarna, 1924. 187 str. Z avt. sliko. (Splošna knjižnica, 28.)

Ref in kritike: Fr. Albrecht, Kako je nastala Veronika. (Neurejeni fragmenti iz pomenkov z avtorjem. Napisano po spominu.) Gled. list 1924/25, št. 6 (s sliko); ponatisnil SN 24, št. 277. — A. Debeljak, Paberki ob Ver. Des.: Tam — O. Šest: Scena za „Veroniko Deseniško“. (Osnovna misel) Tam. — M. Jarc: SN 24, št. 172. — J. L.: Mladika 25, 67—8. — D. Guštinčič: Knjiž republika (Zagreb 1925), br. 6. — Fr. Govekar: Jutro 24, št. 284. — Ivanka Klemenčič: ŽS 25, 12—16. — Cr: ND 25, št. 19. — K. Ozvald, V. D., naš veliki kulturni dokument. LZ 24, 577—583. — Prag. Presse 10. 8. 1924. — Jos. Vidmar in Fr. Koblar: DS 24, 216—220, 253—6. — Ista: Pravda o V. D. Odgovor Fr. Albrechtu. DS 25, 63—4. — Fr. Albrecht, Epilog V. Deseniški. LZ 25, 245—9; 311—4. — Koblar in Vidmar: Drugi odgovor Fr. Albrechtu. DS 25, 189—192. — M. Zarnik: SN 24, št. 291—7. — Tone Gosak, 500 let stara slika Ver. Deseniške. ND 24, št. 36—8. — Prevod: U. Džonić: Peti čin. SKG XII, 1. jul. 1924, 332—343 (por. J. Glonar: Slovenec 24, št. 158)

(—) Niko Bartulović: SKG, knj. XI, br. 7, 8; XII, br. 1, 3, 5—7.

(—) Umberto Urbanaz-Urbani, „La tazza dell' ebbrezza“. Un poeta sloveno di luce e di giovinezza. Piccolo della sera di Trieste 24. 9. 1924. (Prevod: SŠ, O. Ž. v italijanski luči. Slovenec 24, št. 220.)

(—) Sava Radič-Mirt (= Fr. Dergane), Kosov dvoboj. Zvonček 25, 28—31.

III. Zgodovina.

Abramič Mihael, Petovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta. Slovensko izdajo priredil Anton Sovrè. Izdalo je založilo Muzejsko društvo v Ptujju, 1925. 206 str. + „Najdbovid“.

Alföldi Andreas, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien. 1. Band. Berlin u. Leipzig, W. de Gruyter & Co. 1924. 91 str. (Ungarische Bibliothek, I. Reihe, 10.)

Andrejka Rudolf, Kropa in Kamna gorica. V Lj. Samozaložba. 1924. 36 str.

Krajepisni in zgodovinski poskus. Ref.: Mal: Č XIX, 265. — Železnik: Mladika 25, 34.

Badjura Rudolf, Pohorje. Praktičen vodnik po Podravju. Lj. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1924. 124 str.

Z zgodovinskimi beležkami. Oc.: Jos. Tomišek. PV 25, 164—5.

Baravalle Robert, Die geistlichen Spiele zu Maria Rast. Blätter f. Heimatkunde I. (Graz 1924), št. 9—10.

Bernik Franc, Z nekdanje Goričice. Po raznih virih spisal —, župnik v Domžalah. S slikami. Samozaložba. 1925. 190 str. + 32 str. slik. Izpopolnilo knjige „Zgodovina fare Domžale“, zlasti odstavek: „Iz nekdanjih dni“.

— Zgodovinska lega Domžal. Domžalec 1. avg. 1925, št. 3.

Dolenc Metod, Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvema, tremi stoletji. LZ 24, št. 1—4.

— O streljanju na Slovenskem. Gruda 24, 113—8, 144—9.

— Dolenjsko vinogradništvo v 18. stoletju. Gruda 24, 241—252.

— Do kedaj so veljale „Gorske bukve“ na Slovenskem? ČZN 25, 113—120.

— Naše vinogradništvo v luči pravne zgodovine. Gruda 25, št. 6—12.

— O denarnih krizah v preteklih in današnjih časih. Trgovski list 25, št. 68.

— Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja. ZZR III, 1—118.

Oc.: Fr. Goršič: Knjiga o domačem pravu. SP 25, 32—7. — Mal: Č XIX, 184.

Erjavec Franc, Slovinci. Zeměpisný, dějepisný, politický, kulturní, hospodářský a sociální přehled. Ze slovinštiny přeložil dr. Bohuš Vybíral. S předmluvou dr. Václava Buriana. V Prostějově 1924. Nákladem J. F. Bučka. V. 8°. 210 str. in 2 zemljevida.

Oc.: Martin Matkovič: Jugosl. njiva VIII, 2, 188—190. — Slovenec 24, št. 194. — Fr. Stelè: Č XIX, 191.

Glaser Janko, Ustanovitev Bralnega društva v Rušah l. 1865. ČZN 25, 160—3.

Gosak Jos. 500 let stara slika Veronike Deseniške. ND 24, št. 36, 37. (Teharska šola je podedovala sliko po J. Pečnaku. Življenjepis Ver. Des. in njena osebnost v literaturi.)

— Plemeniti Teharčani. ND 24, št. 37, 38.

— Teharski sodniki. ND 24, št. 39.

Gostinčar Jos. Začetek krščanskosocialnega delavskega gibanja med Slovenci. Soc. misel 24, 105—8.

Hauptmann Ljudmil, Prihod Hrvatov. Buličev zbornik, 1924, 515—545.

Ref.: Fr. Stelè: Č XIX, 188.

Historicus. Pred tridesetimi leti. (Organizacija slovenskega delavstva.) Pod lipo 24, št. 7—9.

„**Jožef**“. Cerkev sv. Jožefa v Lj. Skromen spominek dobrotnikom cerkve. Izdalo predstojništvo cerkve. Lj. 1922. 16°. 32 str.

Jurko Iv. Cerkev sv. Uršule (na Plešivcu ali Pleši). PV 25, 253—4. (Zgod. črtica.)

Kartuzijan. Iz konjiškega okraja. (Nekaj zgod. črtic.) Naš dom 24, 54—8.

Kelemina Jakob. Nekaj o Dulebih na Slovenskem. ČZN 25, 144—154.

Kidrič Fr. Doneski škofa Hrena za zgodovino reformacije na Slovenskem. ČZN 24, 20—4.

Hicingerjeva objava je nerabna; doneski so vnovič objavljeni, ugotovljeni Hrenovi viri in določena vrednost njegovega gradiva.

Klein Ant. Adalbert, Zwischen Drau und Adria. Geschichte, Kultur, Brauchtum und völkische Not des Deutschtums am Südmeer. Mit 36 Bildern u. einer Kartenskizze. Wien, A. Pichlers W^e u. Sohn, 1925. 148 str. („Deutsche Art — treu bewahrt“, Bd. 2.)

Koblar Ant. Bratovščina sv. Rešnjega Telesa v Kranju (ustanovljena 14. sept. 1445). Vzajemnost 25, 9—10.

Korošec Ant. Razvoj političnega življenja Slovencev v Štajerski od 1848 do danes. Soc. misel 24, 133—9.

Kos Fr. K zgodovini Gorice v srednjem veku. GMDS, A, IV—VI, 1—9 (nadalj.)

Kos Milko, Paleografske in historične študije k freisinškim spomenikom. ČJKZ 24, 1—37.

R. Nahtigalove opazke: ČJKZ 24, 171—184.

— Abraham, škof v Freisingu. SBL 1.

— NE: Arhivi u Slovenačkoj. 77—8. — Celjska kronika, celjski grofovi. 368—370. — Čedad. 420. — Grbovi Ilirije i Slovenačke, Srbije. 776—7.

Kovačič Fr. Samostojna država Slovencev. Naš dom 25, 49—51.

— Starokrščanski spomenik pri Sv. Pavlu ob Voljski nad Celjem. ČZN 25, 167.

— Petovij in Celeja v starokrščanski dobi. Buličev zbornik (1924), 387—395.

Kovačič Maks, Jugosloveni ali SHS? Tabor 24, št. 108, 114, 125.

Zgodovinske, lit., etnogr. priče o narodnem edinstvu Jugoslov.

Kranjec Silvo, Pregled zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Lj. Jugoslovanska knjigarna, 1925.

Oc.: P 25, 119. — K. Prijatelj: ČZN 25, 176.

Lah Ivan, Knjiga spominov: Ječe, Moja pot, Dan 1914. V Lj., Tiskovna zadruga, 1925. 163 str.

Prim. Iv. Lah: SN 24, št. 152, 153. — Tabor 25, št. 94.

Lavtižar Jos. Turjak. Slovenec 24, št. 85, 86.

Ljubša Matija, „Štajerska“ Kapla. (Zgod. črtica.) Straža 24, št. 1, 3.

— Slovenske gorice. Opis. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila v Mariboru, 1925, 70 str. (Ponatis iz Straže. — „Cirilova knjižnica“, XIV. zv.)

Oc.: A. Dolar: ČZN 25, 176. — Fr. Baš: Geogr. vestnik I, 147.

— Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II. ČZN 24, 49—80.

— Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona. ČZN 25, 1—20.

— Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih župnij na levem bregu Drave ob času Jožefa II. Tam, 21—52.

— Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu Drave od Jožefa II. do danes. Tam, 120—144.

Mal Jos. Uskočke seobe i slovenske pokrajine. Povest naseobina s kulturno-istorijskim prikazom (sa kartom). Srpski etnogr. zbornik, XXX. (18. knj. oddelka „Naselja i poreklo stanovništva.“) 215 str.

Oc.: J. Glonar. Uskoške naselbine na Slovenskem. Slovenec 25, št. 2. — M. Malnarič: Č XIX, 329—331. — Luc. Tesnière: RÉS V, 154.

Mantuani Jos. Prazgodovinska gomila na Kočevskem. GMDS, 24/25, A. 9—16.

— Stari inventarji. (Inventar Volbenka Nik. grofa Auersperga iz l. 1759.) Tam, 31—44.

Melik Ant. Slovenija posle oslobodjenja. Let Mat. Srp. 302, 29—35.

— NE: Beljak. 161. — Celovec, Celje. 367—8. — Domžale. 544. — Gospa Sveta. 757—8.

Mrkun Ant. Homec. Samozaložba. Nat. Jugoslov. tiskarna v Lj. 1925. V. 8°. 136 str. in 5 l. slik.

Zgodovinske, zemljepisne, narodopisne črtice. — Oc.: J. Rus: Geogr. vestnik I, 147.

Oberški Janko, Slovenci prema papinoy nepogrješivosti za vatik. sabora 1869/70. Bog. smotra 24, 1.

Pirchegger Hans, Marburg a. D. in alter Zeit. Alpenländische Monatshefte 24, 679—689.

Pirnat Maks, Kako smo duševno romali v preteklih desetletjih? Sličice naše prosvete od l. 1848. do svetovne vojne. Tabor 24, št. 92.

Pivec Melita, Drobtine izza časa Napoleonove Ilirije. (Karakteristike nekaterih domačinov v Pellencovem poročilu.) Č XVIII, 49—54.

— Jugoslavanski dijaki na pariški univerzi v srednjem veku (do 1452). Č XVIII, 16—22, 110—126.

— Illyrica v Châtillonu-sur-Seine. (Seznam marš. Marmontovih aktov o upravi ilirskih provinc od okt. 1809 do apr. 1811.) Č XIX, 24—6.

— Latinska jeremijada iz ilirske dobe. (Iz arhiva društva Braća hrv. zmaja v Zagrebu.) ČZN 25, 96—7.

Podlogar Leopold. O roparskih napadih. Zgodovinske drobtine. Mladika 24, št. 1—12.

Polec Janko. Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah. I. del. Lj., Zvezna knjigarna, 1925. V. 8°. XII + 337 str. z zemljevidom upravne razdelitve Kranjske med l. 1814—1848. (Splošna knjižnica, VI.)

Oc.: Rud. Andrejka: SP 25, 175—181. — Jos. Mal: Č XIX, 327—9. — L. Tesnière: RÉS V, 306.

Premrou Miroslav. Drobiž iz vatikanskih arhivov. GMDS 24—25, A., 62—4.

I. Poročilo nuncija Porcije v Rim o lj. vladikovini 29. 11. 1597. — II. O avguštinskem samostanu v Lj. — III. Jurij Wagen baron Wagenberški je daroval 1630 grad Bogenšperk lj. avguštincem.

— Pismo Mihaela Volića, arhidijakona in župnika v Laškem (veroplodničnemu zboru v Rim) iz l. 1630. ČZN 24, 116—8.

Rakovec Ivan, Pred desetimi leti. (O početkih krščansko-socialnega gibanja med Slovenci.) Soc. misel 24, 121—4.

Rupnik Fr. Starodavna gradišča pod Nanosom. KGMD 26, 57—9 (s slikami).

Saria Balduin, Arheološka istraživanja u oblasti starog Poetovia. Starinar, Beograd.

— Rimski grobovi v Orešju pri Ptujju. ČZN 25, 95.

— Zemljevid arheoloških najdišč v Sloveniji. Tam, 72—80.

Schlosser Paul, Die Marienlegende von Hausampacher. Blätter f. Heimatkunde II., Graz 1925, 60—2.

— Beiträge zur Geschichte Marburgs. Tam, III, 14—6.

Schmid Walter, Südsteiermark im Altertum. (Sonderdruck iz Hausmann „Südsteiermark“.) Graz 1925, 4°, 27 str. + 1 tab.

Schulsinger H. O pravnom i gospodarskom životu Jevreja u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj god. 1371—1496 s osobitim obzirom na ondašnje prilike u području današnje Slovenije. Jevrejski almanah za god. 5686, Vršac 1925, 106—117.

Sernec Jos., Iz mojih spominov. ND 24, št. 124.

Skala Josif, O markantnim crtama Slovenaca. Ratnik 24, 161—71.

Skrabar Viktor, Nalasci iz latenskog doba u okolici Ptujja i Maribora. Odtisk iz „Starinarja“ (Beograd 1922).

— Ferdinand Raisp. (1818—1898.) Življenjepisna slika iz pretekloga stoletja. ČZN 24, 1—8.

— Das Mithraeum bei Modrič am Bachergebirge. Buličev zbornik (Zagreb—Split 1824), 151—160.

Strmšek Pavel, Ob 50 letnici akad. društva „Triglav“. Tabor 25, št. 55.

Südsteiermark. Ein Gedenkblatt. Hg. v. Franz Hausmann. Graz 1925, 4°. 410 str.

Iz vsebine: Walter Schmid, Südsteiermark im Altertum. — Franz Heritsch, Die geologische Erforschung Untersteiermarks. — Moritz Rüpsch, Untersteierisches aus dem Mittelalter. — H. Egger, Zur Erforschung u. Erhaltung gotischer Denkmäler Südsteiermarks.

Oc.: B. Borko: Jutro 26, št. 53. — Slovenec 26, št. 10, 12.

Šček Virgilij, Kako je bilo na Tržaškem pred 100 leti. (S slikami.) KGMD 26, 68—76.

Šimrak Janko, Vjersko stanje uskoka u Žumberku prije pokušaja oko crkvene unije. Bog. smotra 24, 161—174.

Šuklje Franjo, Centralism and autonomy in Jugoslavia. The Slavonic Review II. (London 1923—24), 328—335.

Ref.: Slovenec 24, št. 8.

Tomažič J. Prazgodovinska gradišča v Tinju na Pohorju. Tabor 24, št. 112.

Ušeničnik Francišek, Obrednik oglejske cerkve v ljubljanski škofiji. Bog. vestnik IV, 1—35, 97—127.

Vrečer Rajko, ND 25: Stattenberg. (Zgod. gradu), št. 53. — Schönbichl (grad v občini Petrovče), št. 83.

Wendel Hermann, Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit. Frankfurt a. Main, 1925. 798 str.

Ref.: Andr. Budal: LZ 25, 694—700. — Fr. Erjavec: Soc. misel 25, 196. — Joža Glonar: Frankfurter Zeitung 26, Nr. 85. Erstes Morgenbl. — Sil. Kranjec: Mladika 25, 392. — R. W. Seton-Watson: The Slavonic Review IV (1925), 520—2. — A. T.: Pod lipo 25, 157—9.

Zavertnik Jože, Ameriški Slovenci. Pregled splošne zgodovine Združenih držav slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne jednote. Izdala in založila S. N. P. J. v Chicagu 1925. 4°. 632 str.

Ziller Franc, Moji spomini na prva leta krščanskega socializma. Soc. misel 24, 111—8.

Županič Niko, Bjelokrajna, Bjelokranjci. NE I, 225—8. — Hacquet Baltazar. NE 807.